
3 1761 04725434 8

ROZPRAVY
ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ V PRAZE.

ROČNÍK I. TŘÍDA I. ČÍSLO 3.

ALBRECHT Z VALDŠTEJNA

AŽ NA KONEC ROKU 1621.

NOVÉ LISTY DO KNIHY TŘISTALETÉ PAMĚTI.

NAPSAL

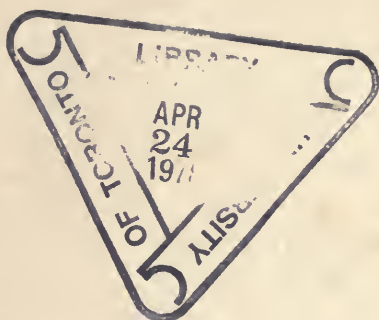
FRANT. DVORSKÝ.

Profesorská knihovna
reálky
v Hradci Králové

PŘEDLOŽENO DNE 30. BŘEZNA 1892.

V PRAZE.
NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.
1892.

D
270
W19 D85

VŠECHNA PRÁVA VYHRAZENA.

Tiskem J. Otty v Praze.

Přes půl třetího minulo století, kdy zavražděn byl jeden z nejznamenitějších válečníků světové historie, Albrecht Václav Euseb z Valdštejna. Dříve času, v sedmi měsících, uzřel světlo světa, dříve, nežli člověk časný život přirozeně dokonává, zemřel smrtí násilnou: ač před časem ze života mateře své na svět přišel, bylo tělo, jako nemluvňátka, úplně vyspělé, ač předčasně život jeho utracen, stal se nesmrtelným. Od prvního výkřiku pláče, jímž pozdravil svět, až do posledního dechnutí smrtelného nebyl život jeho podle obyčejného běhu lidského vyměřen. Jako by mu z vyhořelé sopky, země České, něco v úděl bylo dáno, zakrýval se buď sopečným dýmem nebo hořel vulkánským plamenem. Život Valdštejnův byl bouřlivý, doba jeho hořela bleskem, hučela, rachotila hromem válečným. I noc při jeho zavraždění byla pustá, bouřlivá, a i když bezduché tělo jeho do rakve bylo vloženo, nemělo klidného odpočinutí: zášť, nenávisť chtěla zhanobiti mrtvolu, a konečně měla býti rakev i s popelem jeho v licitací prodána.

Přes půl třetího věku uplynulo od smrti velikého toho muže a přece jest postava jeho dosud zahalena, znetvořena učeným i neučeným výmyslem, jen kam na osobu jeho padá čisté světlo historie, jeví se Valdštejn v pravé podstatě. Přes tisíc vydáno spisů, všelikých traktátů, pojednání, napsáno článků vědeckých, literárních: a přece přes celou takovou literaturu nejsou ještě akta nad Valdštejnem zavřena. Tragickou postavu Friedlandovu, vystupující mocně v děsné válce třicetileté, ozářiti musí ještě nové světlo, aby ukázány, známy byly cesty, po kterýchž kráčel.

Jako za živobytí byl náviděn i nenáviděn, kaceřován, podezříván a oslavován, takž i po smrti. O málo kterém hrdinovi světové historie vedl, vede se tak dlouho trvající a dosud neukončený boj s takovým zanícením ano zuřivostí, jako o Valdštejnovi. Po celém říkaje světě pátrá se, hledají na dva nepřátelské tábory rozdělení spisovatelé historičtí autentické zprávy i neautentické relace, každý prohlíží se z doby Valdštejnovy popsaný papírek, jen aby dekretovaná zrada konečně proti nevěřícím stvrzena byla, anebo aby zase vší viny očištěn byl.

Dlouholetý boj, jenž někdy jako již dohoříval, avšak zase mocným vyšlehl plamenem, veden byl mezi soupeři z císařského i Valdštejnova tábora na poli prvního a druhého jeneralátu o vojáka a císařem povýšeného služebníka Friedlanda. Všichni skoro historikové, kteříž zakládají svá badání o Fried-

*

landovi na slovu »vinen« nebo »nevinen«, počínají s Valdštejnem se vší opravdovostí teprv po r. 1621. Na dřívější jeho osudy, dokud sláva jména jeho nerozletla se po světě, sotva jen tak mimochodem se poohlídli a tradirovali jeden po druhém něco málo zpráv, tak že všechna životopisná data o Albrechtovi z Valdštejna do r. 1621 vyplňovala sotva čtyry, pět tiskových stránek, na kterýchž napsáno z polovice velkých omylů. Sporé jsou sice do r. 1621 zprávy o životě, působení jeho; a i těch málo zpráv historikové buď neznali, nebo nerozuměli českým pramenům dřívější doby. A předce do konce r. 1621 minulo 38 let Valdštejnova života. Byl již v nejkrásnějším věku, v nejlepší síle, děje jeho života učinily ho do té doby již vojákem a takovým mužem, jakým byl, když na jeviště historie světové vstupoval. Vypsání jeho osudů až na konec roku 1621, kteréž doplněno býti může ještě neznámými, ukrytými zprávami, osvětluje, ukazuje na cesty budoucího jeho života.

Na některé jen chceme ukázati hrubé chyby, kteréž u historiků doby Valdštejnovy se opakovaly. Tak na příklad přišel Albrecht z Valdštejna vedle některých dějepisců na svět z německého rodu, jakž prý již jméno rodové neklamný původ německý ukazuje,[1]) i nemalý trpěl prý často v domě otcovském na všem nedostatek; někteří opět divili se tomu, jak takový chudý šlechtic zbohatnouti mohl. Takové historické bludy zmizí, dokáže-li se autentickým svědectvím, jak eminentně česky vlastenecká byla rodina, z kteréž Valdštejn pocházel, i ta nouze v domě otcovském promění se v nemalý blahobyt a o chudém šlechtici ukáže se, že již před bitvou na Bílé Hoře byl milionářem, atd.

Ať jakkoliv psali i píší cizí spisovatelé o Albrechtovi z Valdštejna, a třebas i u nás v Čechách jako by dosud nevědělo se, co o něm říci, konečně předce jasný vynesen bude o něm soud beze všeho podezřívání, zášti a zase beze všeho zakrývání. My Čechové před jinými národy zvláště měli jsme, máme nemálo příčin, abychom na Valdštejna těžkými a ne bezprávnými žalobami naříkali: však zase, jako současní, uvědomělí Čechové s nemalou trudností litovali jeho zavraždění, takž i my, ještě po půl třetím století, s pravou českou věrou želeti musíme předčasné jeho smrti jako národní katastrofy. Z české krve vyrostlý Albrecht Václav z Valdštejna náleží před jinými také nám, české historii. A proto podjali jsme se nesnadné práce, abychom málo známé, nebo zcela neznámé doby ze života A. z Valdštejna vyjasnili. Při vypsání jeho působení, činů až na konec r. 1621 nebyli jsme jeho obhájcem, však také ne žalobníkem, nýbrž vždy spravedlivým soudcem.

---

[1]) Förster v knize »Wallenstein als Feldherr und Landesfürst« píše: »Palacky (in den Jahrbüchern des böhmischen Museums, Band II, Heft I) behauptet zwar, das Geschlecht der Waldsteine sei czechischer Herkunft; ohne dafür näheren Beweis zu führen, scheint Herr Palacky es nur in der Absicht zu thun, um Albrecht von Waldstein zu einem Böhmen zu machen, allein dieser ist so durch und durch ein Deutscher, dass wir über seine deutsche Herkunft durchaus nicht im Zweifel sein können.«

I.

Ze starobylého, v dějinách národa českého proslaveného rodu Markvarticů, z něhož vyšli pánové z Lemberka, ze Zvířetic, z Michalovic, z Vartemberka, vyrostla také větev pánův z Valdštejna. Všichni tito jmenovaní a ještě jiní menší rodové jevili rodné příbuzenství své stejným znakem: lvem ve štítu vzhůru stojícím. Ratolest pánův z Vartemberka změnila na konci třináctého století svůj znak a pánové z Valdštejna v touž asi dobu rozmnožili erb svůj o jednom lvu na čtyry lvy, z nichž každý přímo stál v jedné čtvrti štítu. Větev pánů z Valdštejna vzala název svůj od hradu Valdštejna, jejž v druhé polovici třináctého století blíže Hrubé Skály vystavěl Zdeněk z Valdštejna, kterýž ponejprv připomíná se okolo r. 1283. Jako starý kmen Markvarticů, jako všechny z kmene toho v XIII. století vypučelé ratolesti v dějinách českých prosluly: takž i větev pánův z Valdštejna, kteráž po šesti stoletích, jediná ze všech ostatních, ještě kvete a se zelená, proslavila se na oslavu rodu, jména svého a rozrodila se v ratolest českou a moravskou.[2])

Z ratolesti v království Českém kvetoucí vyšel Henyk z Valdštejna, hofmistr královny Johanny, manželky krále Jiřího z Poděbrad (1465—1469), jenž měl syna Hanuše (Jana), a téhož syn Zdeněk mladší koupiv l. 1521, statek Hostinné, stal se zakladatelem rodu »Hostinského« pánův z Valdštejna. Pan Zdeněk z Valdštejna na Hostinném byl starověrný, horlivý kališník.[3]) Zemřel l. 1525 i pochován v kostele farním na zboží svém v Hostinném.

---

[2]) V knize dějin národa českého zaznamenána jsou četná jména z rodu Valdštejnův, kteříž ukázali se rozhodnými obranci vlasti své. Milec krále Václava pan *Vok z Valdštejna,* přítel Mistra Jana Husi a Mistra Jeronyma, jenž l. 1412 vystrojil satyrický průvod po městech Pražských na pohanění odpustků papežských a spálení knih Viklefových, vedle *Mikuláše* a *Jindřicha z Valdštejna* i jiných předních pánů a šlechty české z Čech i Moravy (počtem 452), na sněmu Pražském dne 2. září 1415, přivěsil svou pečeť k listu, kterýmž horlivě domlouvali sboru Kostnickému, že »nejmilejšího blížního, kazatele křesťanského Jana Husa potupně usmrtili na království Českého a markrabství Moravského a všech Čechů zlou pověsť i záhubu a Mistra Jeronyma z Prahy bez slyšení ztrápili a snad již také přeukrutnou smrtí zamordovali«. — *Hynek z Valdštejna* byl nad jiné muž horlivý u víře husitské (Palacký) atd.

[3]) *Zdeněk z Valdštejna* dal Martinu Bublovi přepsati český »Hodinář« (horarium) ve dvou dílech, k němuž v třetím dílu připojen »Žaltář« a kázání Mistra Jana Husi o umučení pána Ježíše Krista. (Zpráva o rukopise tom, jenž nalezal se v Stokholmě, uveřejněna v Časopise česk. Musea 1851 II, str. 75.)

Ovdovělá manželka jeho, paní Voršila z Vartemberka, dala na hrob zasaditi kámen s latinským nápisem a nad ním zavěsiti černou korouhev, na kteréž položen byl erb zlatem se čtyřmi lvicemi a v štítu dvě péra, pod tím pak text zlatý českým jazykem psaný: »Léta tisícího pětistého dvadcátého pátého na den svaté Barbory umřel pán, pan Zdeněk z Valdštejna a tuto položen a pochován jest. Pán Bůh rač jeho duši milostiv býti.«[4]) Synové jeho Jiří, Jan a Zdeněk neměli při úmrtí otce svého ještě let spravedlivých, matka byla jich poručnicí. A když l. 1536 i paní Voršila se světem se rozžehnala, spravoval nejstarší ze synů Jiřík (ač teprv 17letý) na místě bratří svých statek všem společný, dosud nerozdělený. Teprv l. 1548 podělili se o statek otcovský.[5])

Syn Jan, kterýž se oženil se Salomenou Slavatovou z Chlumu, vzal za podíl otcovský sumu peněžitou a koupil sobě léta 1548, 15. listopadu od Jana z Pernštejna tvrz a statek Heřmanice za 3250 kop.[6]) Ačkoliv třikráte byl ženat, zemřel bezdětek l. 1572,[7]) odkázav před smrtí svou r. 1571 dne 10. března statek Heřmanice Vilímovi z Valdštejna, synu bratra svého Jiřího.[8])

---

[4]) V kvaternu památném zeleném desk zemských č. 60 jest zapsáno: že *Zdeněk z Valdštejna* na Sobčicích l. 1572 v den sv. Jakuba vyžádal si komorníka při dskách zemských na spatření kamene hrobníku, též na spatření praporce, kterýž visel nad kamenem hrobníkem někdy otce jeho Zdeňka z Valdštejna; kterýž komorník po vykonání povinnosti své navrátiv se zase k úřadu oznámil jest toto: »Byl sem veden od pana Zdeňka z Valdštejna do kostela, kterýžto kostel jest tu v městě Hostinném, jsouce do něho přiveden prostředními dveřmi, nedaleko od těch dveří spatřil jsem kámen v zemi a ten jest byl zašlapaný velmi, kterýž musil jsem dáti mýti, abych mohl text z něho přepsati. I při tom sou mi zprávu dávali, že jest ten kámen položen na někdy pana, pana *Zdeňka z Valdštejna*, pana otce pana Zdeňka z Valdštejna, na kterémžto kamenu spatřil jsem vytesaný erb, na kterémžto erbu jsou vytesány čtyry lvice a v štítu dvě píra a text okolo kamene smolou zalívaný latinskou literou« ɔc.

[5]) Léta 1548 v pondělí před hromnicemi učiněn list dílčí mezi Zdeňkem z Valdštejna a Jiřím odtudž, kterýmž přijal Zdeněk od Jiřího bratra svého podíl z toho, což se jim společně po mateři Voršile z Vartmberka dostalo. (D. Z.)

[6]) V deskách zemských království Českého č. 47 v kvaternu památném žlutém od r. 1547—1549 zapsána jest smlouva, kterouž prodal Jan z Pernštejna a na Helfenštejně Janovi Hostinskému z Valdštejna „*Heřmanice*" ves celou *s tvrzí pustou* i s podacím kostelním, Brod ves celou, Slotov ves celou, Krabčice ves celou, Vyhnanov ves celou, Prorub ves celou, Zboží ves celou i s krčmami, s lidmi osedlými i neosedlými i sběhlými ɔc. nic sobě na tom statku nepozůstavuje nežli toliko *Jana Žižku z Heřmanic* se vší spravedlností jemu náležitou« ɔc.

[7]) Jediná dcera jeho Kateřina zemřela ve věku panenském někdy po 1550, jakž kámen náhrobní v Heřmanicích svědčí.

[8]) V deskách zemských v kvaternu trhovém bílém od r. 1570—77, č. 17 zapsán jest kšaft *Jana mladšího z Valdštejna* a na Heřmanicích ze dne 10. března 1571, kterýmž vedle mocného listu královského odkazuje a mocně po smrti své dává »Vilímovi z Valdštejna, pana Jiřího odtudž z Valdštejna, bratra mého synu i jeho dědicům, statek svůj všecek Heřmanský, nic sobě nevymíňujíc, hotové peníze, klenoty, svršky a nábytky všecky k jmění, držení a užívání, tak aby ihned po mé smrti mohl se on Vilím s dědici a budoucími svými v týž statek Heřmanský uvázati a jej držeti. Při tom pak dále poroučím, aby pan Vilém s dědici svými povinen byl panu Zdeňkovi, bratru mému a strýci svému, z toho statku mého vydati jeden tisíc kop grošův českých« ɔc.

Nejmladší syn Zdeněk, jenž měl za manželku Annu Hasištejnskou a byl dědicem polovice města Hostinného (kterouž prodal paní Kateřině z Chlumu, první manželce bratra svého Jiřího), také žádných potomků nezanechal.

Za to však hojným počtem dědicův obdařen byl nejstarší Zdeňkův syn, pan Jiří z Valdštejna, držitel zboží Hostinného, kterémuž z trojího manželství narodilo se 13 synův a 6 dcer. Z prvního lože s Kateřinou Slavatovou z Chlumu[9]) vyšli synové Jan, Karel, Slavata,[10]) Vojtěch, *Vilím,* Vok, Zdeněk, Jiří a dcery Magdalena, Barbora, Jitka, Kateřina a Voršila; na druhém loži s Eliškou z Žerotína narodila se mu dcera Libuše, a s třetí manželkou Alenou z Lobkovic měl syny Jindřicha, Hannibala, Jana Krištofa, Bartoloměje a Vojslava.[11]) A při velkém počtu své rodiny byl Jiří z Valdštejna (děd světoznámého Albrechta z Valdštejna, knížete Friedlandského) *vzorným manželem, starostlivým otcem dítek svých, dobrým hospodářem a povždy vlasti, národa svého horlivým věrným synem.* Posledním pořízením, kterýmž statek svůj všecken mezi syny své rovným dílem rozdělil, opatřil manželku svou, kteráž mu 2500 kop grošů českých věna přinesla, aby za sumu tu, i což »pro její ctné a šlechetné chování« nad věno jí přidáno bylo (250 kop gr. č.), ihned po smrti jeho ve dvůr Poličany se uvázala a jeho až do smrti své užívala. Mimo to odkázal jí pro pohodlí čtyry koně »plesnivé«, dva vozy, jeden malý a druhý větší nový kožený, tolikéž klenoty i jiné všelijaké nábytky a což sobě od pláten a ložních šatův jako hospodyňka byla nachovala, aby jí zůstalo; pro lepší pak její »vychování« měli synové ještě každého týhodne dva sudy piva jí vydávati. Synové mladší, kteréž s ní měl, ti při mateři své vlastní až do vůle její zůstávati měli. Na vychování jich, na jednoho každého, měli držitelé statkův ročně 30 kop m. mateři jich vydávati. A paní Alena, »kdyžby čas přišel, že by ti synové měli k učení dáni býti, aby ničehož neobmeškávala, což by jim k dobrému bylo, tak aby, jsouce v dobrém vedení, ke cti a chvále pánu Bohu při víře svaté křesťanské pod obojí způsobou se drželi«.[12]) Dcery pak aby věnem (500 kop gr. českých), výpravou poctivou i veselím svadebním

---

[9]) V listu kšaftovním z r. 1582 ustanovuje Jiří z Valdštejna mezi jiným: »O dcerách mých starších, kteréž mi *s nebožkou paní Kateřinou z Chlumu a Košmberka* pán Bůh dáti ráčil« ɔc... (Desky zemské, č. 22, G. 27.)

[10]) *Jména Slavaty* užíváno v rodině pánů z Chlumu a Košmberka jako jména křestného; na konci patnáctého století přešlo jméno křestné s bratřími Michalem, Albrechtem a Slavatou (syny Slavaty z Chlumu a z Košmberka) v jméno rodinné, kteréhož potomně jako příjmení užívali, nazývajíce se pány Slavaty z Chlumu a Košmberka.

[11]) Počet a jména dítek Jiřího z Valdštejna položili jsme vedle zápisů deskových, malého stavovského archivu, vedle rodokmenu v Sejfech se nalezajícího, a srovnali jsme pochybná udání Červenky a Balbína; též náhrobní kámen pro posledního páně Jiříkova syna Vojslava v pojednání Dra. C. Leedra »Beiträge zur Geschichte von Arnau« byl nám pramenem.

[12]) Za vladaření Jiřího z Valdštejna na Hostinném musil léta 1539 katolický správce duchovní opustiti město Hostinné. V cechovním řádu nařizuje kožešníkům a kloboučníkům v Hostinném (léta 1581), aby žádný do cechu přijímán a přijatý již v něm trpěn nebyl, který by nepřijímal pod obojí způsobou.

opatřeny byly.[13]) Že dobrým byl Jiří z Valdštejna nad jiné hospodářem i průmyslníkem,[14]) svědčí zajisté to, že odkázaný mu po otci statek (ač velice četnou měl rodinu), více než o dvakráte rozmnožil. Po otci svém zdědil půl města Hostinného, druhou polovici koupil prostřednictvím své první manželky Kateřiny Slavatové od bratra svého Zdeňka, od Albrechta Smiřického ukoupil statek Miletínský roku 1560, a Poličany, mimo to zakoupil několik domů v městě, zahrad, rolí pro svou rodinu, vystavěl mlýn, pivovar atd. a při všem tom před smrtí svou nemnoho dluhů po sobě zanechal, ačkoli jej léta 1547 nemalá pohroma zastihla. A nejen pro sebe, rodinu svou dobře hospodařil, ale staral se také jako pravý otec o své poddané, aby sídla jich zvelebena, u výživě jim napomáháno bylo, veřejný řád pak přísně držán a spravedlivě ve všem opatřeni i před utiskováním aby chráněni byli.[15])

[13]) Ke kšaftovnímu pořízení (kteréž stalo se 5. září 1582) tohoto neobyčejného pána českého ještě přidáváme: že manželka jeho paní Alena z Lobkovic mohla vedle líbosti své buď dvoru Poličanského užívati nebo věno i co nad věno jí dáno bylo od dědiců si vyzdvihnouti. Jako spoluporučníky k radě paní Aleně v příčině vychovávání nejmladších synů jmenoval pan Jiří z Valdštejna Jiřího z Lobkovic, Jiřího z Martinic, Krištofa z Lobkovic, Albrechta Kapouna z Svojkova a Krištofa Bukovského z Hustiřan. Starším dcerám, kteréž měl s první manželkou Kateřinou z Chlumu a z Košmberka, musili dědicové jeho jedné každé mimo věno 500 kop gr. č. ještě 200 kop gr. č. vydati, poněvadž jmenovaná paní půl města Hostinného manželu svému s tou výminkou byla l. 1556 postoupila, aby 600 kop gr. č. i s úroky dcerám její dáno bylo. (Desky zemské, kvatern trhový šerý od 1583—1585, č. 22 f. G. 27.)

[14]) Vedle polního hospodářství hleděl Jiří z Valdštejna rozmnožiti důchody statkův svých i dolováním železné rudy, jakž o tom svědčí nařízení soudcův zemských Krištofu Jondorfovi r. 1549 ve čtvrtek po sv. Jiří učiněné: »poněvadž Jiří z Valdštejna v dolích na gruntech svých rud železných k užitku svému dobývati nemůže pro kouření z dolův, v kterých vy děláte přes vyměření moršadorův, což by proti výpovědi naší díti se mělo;« protož aby pro uvarování budoucí těžkosti podle nálezu soudu se zachoval. (Malý stav. arch. v král. česk. arch. zemském.) I s dřívím obchodil, o čež také v příčině mezí, hranic lesních měl spory s Trutnovskými, jakž o tom některé paměti zaznamenané také nalezáme v kronice města Trutnova, již vydal Dr. L. Schlesinger. Tak na př. čteme při roce 1581, že Trutnovští odvezli si na 40 kusů kmenů, kteréž Jiří z Valdštejna na jich prý gruntech poraziti dal; začež zase z návodu prý téhož pána požato a pobráno jim bylo t. r. dne 29. července na 70 kop žita, při čemž syn pána Hostinského s lidem z panství Náchodského byl pomocným strážcem.

[15]) Jakým byl Jiří z Valdštejna dobrodincem lidu poddaného, vidíme při nevelikém bohatsví pramenů nejlépe, když l. 1560 koupil od Albrechia Smiřického hrad a městečko Miletín. Hned po nastoupení statku pečoval o to, aby položen byl pravý základ k městské obci a takž obecní záležitosti řádně spravovány byly. Vydobyl městečku privilej na výroční trhy, udělil mu právo obchodu solního, aby stavení obecní opatrovati, mosty, cesty, stezky opravovati mohli. Daroval městečku mlýn, aby chudí lidé ve špitále žádného soužení netrpěli, založil urbář, knihy purkrechtní; jeho péčí vystavěna radnice, aby konšelové právomocnost vykonávati mohli, vymohl městečku povolení k užívání znaku a pro veřejný řád vydal 1566 nařízení, kteréž se lidem při soudech čítalo. Na poznání vzácných vlastností jeho duševních poukazujeme na některá jen opatření. Nejprve ustanovuje, aby proti přikázáním božím ničehož nečinili, rychtáře a konšelův poslušni byli; pak-li by se komu od rychtáře a konšelův ubližovalo, tomu že se cesta k úředníku panskému nezavírá, od něhož každý ve všem spravedlivém opatřen bude beze všech darův a přímluv. Při rybnících, struhách, potocích, březích i lesích žádné překážky ptactvu aby nečinili, pak-li by

Přes všechny nemalé starosti o hospodářství a četnou rodinu byl Jiří z Valdštejna jako povždy věrný milovník vlasti své jedním z prvních strážců svobod a práv království Českého. Na sněmích i při všech jiných vážných podnikáních byl nejen horlivým, ale i věhlasným obrancem vlasti své. Proto také osudného roku 1547, když spor mezi králem Ferdinandem I. a stavy českými o svobodu náboženskou a práva království dostal se skoro až na ostří meče, Jiří z Valdštejna vedle skoro veškeré šlechty české a měst královských přiznal se listem na pergaméně pod pečetí svou k přátelskému snešení o středopostí (17. března) v Praze učiněnému,[16]) že nejen práva království Českého obhajovati, ale i jich pro dobro národa rozmnožovati chce až do těch hrdel a statkův Když však Ferdinand král po vítězné bitvě u Mühlberka vrátil se do Prahy a na soudnou zasedl stolici, vzat do vězení mezi čtrnácti osobami ze stavu panského také Jiří z Valdštejna, v kterémž tak dlouho držán býti měl, až by statky své svobodné v povinnost manskou králi uvedl. Však stalo se jinak. Z vězení byl propuštěn (kdy nevíme), vazba jeho dlouho netrvala,[17]) však uvedení statku jeho v manství nebylo mu zhola odpuštěno, nýbrž jen odloženo, jakož poznáváme z prosebné žádosti jeho králi l. 1552 podané, aby statku svého v manství uvozovati a služby rytířské se dvěma koňmi činiti nemusil. Král takovou prosbu po čtyřikráte (1552, 1557 a léta 1558 dvakráte) opětovanou vždy odkládal: však Jiří z Valdštejna také nebyl nucen, aby statek svůj v manství zapsal.[18]) Až l. 1574 vykoupil se po dlouhém smlouvání 3000 tolary od takové povinnosti. Statky jeho byly opět svobodné, dědičné.[19])

---

kdo vejce neb mladé z hnízda vybíral, neb jiné škody ptactvu činil, měl býti potrestán. Zahrady aby spravovali a opatrovali, strouhy, příkopy a brázdy v lukách i v rolích aby dělali, jakž kde potřeba. Rychtář dohlížeti měl k tomu, jak kdo stavení, střechy, ploty opravuje, roli oře, osívá a při domovním hospodářství jak se spravuje, zimního času aby každý na to pamatoval, čím by z jara roli svou oseti měl; pak-li by kdo živnosti své nehleděl, takový každý aby úředníku panskému oznámen byl. Rychtář, konšelé a ti, kteříž byli ustanoveni, vždy ve třech nedělích měli dohlížeti, jak při ohni bedlivě a šetrně všickni se mají, jak se topí u koho, čeládka při prsku jak šetrně se má, komíny jak jsou bezpečně opatřeny, se světlem po domě, chlévích a do stodol aby bez lucerny chozeno nebylo. Jest-li by oheň u koho pošel, takový každý aby hned na sousedy zkřiknul, aby oheň mohl uhašen býti. Nedbalcům, neposlušným a zlým přísnými pohroženo tresty. Na konec slibuje Jiří z Valdštejna, že každého chce v ochraně své míti, aby od žádného, ani od úředníkův panských křivdy žádnému se nedálo. (Arch. měst. Milet.)

[16]) Mimo Jiřího z Valdštejna podepsali památné *usnešení stavovské ze dne 17. března 1547* z rodu Valdštejnů v Čechách pánové: *Arnošt, Bohuše, Jan, Vilém a Volf z Valdštejna.* (MS. v českém museu.)

[17]) Jiří z Valdštejna byl šťastnější nežli jeho příbuzný *Vilím mladší z Valdštejna* na Rychmburce, kterýž sám patnáctý s jinými ze stavu panského a rytířského ještě r. 1549 ve vazbě trval, a kterémuž s ostatními vězni, teprva na přímluvu stavův českých a arciknížete Ferdinanda t. r. dne 2. března, proti reversu z vězení vycházeti a vyjížděti dovoleno bylo. (Souč. MS. v archivu česk. místod.)

[18]) Odpovědi královské zapsány jsou v kopialních knihách královské kanceláře v arch. č. m. Jiří z Valdštejna r. 1547 zavázati se musil, že statek svůj v manství uvede: však manských služeb nevykonával.

[19]) Arch. místodrž.

Po žalostném ukončení odporu stavů českých 1547 proti Ferdinandovi neúčastnil se Jiří z Valdštejna některý čas veřejného života. Však již léta 1553 seděl v soudu komorním, byl hejtmanem kraje Hradeckého 1554, 1583 a od léta 1558 shledáváme se s Jiřím z Valdštejna (jako relatorem) při sněmích [20]) i jiných veřejných událostech. Takž r. 1565, když vystrojen byl v Praze pohřební průvod Ferdinanda I., jel Jiří z Valdštejna na koni s Mikulášem Banfym jako zástupce za korouhví království Charvatského; [21]) léta 1566, když Čechové znamenité vojsko vypravili k uhájení království Uherského proti Turku, vyslal pan Jiří, nemoha sám osobně výpravy se súčastniti, syna svého Jana mladšího se čtyřmi koňmi a služebníkem jeho rytířem Bavorem Rodovským z Hustiřan; [22]) r. 1575 při velikém důležitém sněmu projevil se jako obhájce Bratří českých [23]) i volen byl mezi stavem panským za komisaře k srovnání práv městských a o plavbu po Labi až k moři; l. 1577 byl císařem Rudolfem II. vyzván, aby s císařem, arciknížaty Rakouskými vedle jiných pánův a rytířů českých z Prahy naproti tělu mrtvého císaře Maximiliana II. vyjel a k pohřbu na hrad Pražský je doprovodil.[24]) Léta 1580 byl naposledy sněmu českému přítomen. Zemřel l. 1584 dne 17. května v stáří 65 roků a pochován podle otce svého i prvních dvou manželek ve farním kostele v Hostinném.[25]) Bílý náhrobní kámen až podnes kryje prach českého pána, jehož duševní vlastnost[1] dědičně se objevily při jeho vnuku Albrechtovi Václavu Eusebovi z Valdštejna.

Pověděli jsme, že Jiří z Valdštejna byl vždycky statečným obráncem vlasti své, jakož jsme z některých úředních svědectví byli poznali. Soukromých, přátelských listův, kteréž spíše dovolují do srdce, duše nahlídnouti, neznáme a nevíme, jestli kde se zachovaly. Jeden však ještě vzácný uvádíme doklad na poznání vlasteneckého ducha rodiny Jiřího z Valdštejna. Paní Magdalena Zilvarová z Valdštejna, dcera pana Jiřího a Kateřiny z Chlumu, v posledním pořízení svém ustanovuje: »A kdež jsem slovutnému a vysoce učenému muži,

---

[20]) V zápisech sněmů deskových shledáváme se s Jiřím z Valdštejna mezi relatory léta 1558, 1561, 1567, 1569, 1571, 1574, 1575, 1577 a 1580.

[21]) Listina v archivu č. míst.

[22]) V poznamenání »rejtarův, osob z stavu panského a rytířského« v archivu Třeboňském čteme: »Pan Jan mladší z Valdštejna na místě pana Jiřího z Valdštejna, otce svého, 4 koně a má při sobě služebníka Bavora Rodovského z Hustiřan, ten jest teprv k Rábu přijel.«

[23]) V MSu bratrském chovaném v českém museu píše nejmenovaný Bratr při zápiscích o sněmu r. 1575: »Onehda pan *Jiří z Valdštejna*, když Kapoun jakýsi nemálo lecčehos žval na potupu Bratřím, výborně dal Bohu a pravdě jeho svědectví.«

[24]) Seznam pánů a rytířů českých, kteří naproti tělu mrtvému císaře Maxmiliana II. vyjeti a je do Prahy doprovoditi měli, v archivu č. míst.

[25]) Třetí manželka Jiřího z Valdštejna *Alina z Lobkovic* odkázala kšaftem svým l. 1586 v středu po sv. Jiljí čtyřem synům svým Jindřichovi, Hannibalovi, Janu Krištofovi a Bartoloměji po 250 kopách gr. č., zlaté růže, po koflíku stříbrném zlaceném a prsteny s diamanty. Sestře své Johance z Lobkovic věnné peníze, záponu, řetěz zlatý, 50 dukatů, čepec s perlami, sestře Elišce z Lobkovic páteř se zlatými zrnami, konvičku stříbrnou, záponu se smaragdem a rubínem; služebníku Jiříku Janovi řetez s 200 dukátů; Barboře služebnici pás stříbrný, stříbrné nože s nožnicí, konvičku stříbrnou ɔc. (Desky zemské 24.)

panu Mistru Danielovi z Veleslavína, propůjčila bez ouroku 500 kop m., těch aby za ním ještě bez ouroku zanecháno bylo: a to proto činím, *aby tím volněji dobré a užitečné knihy vlasti a národu našemu českému, jakož posavade činíval, vydávati a tisknouti mohl.«* [26])

Takovým duchem vlasteneckým vychováván, takovými zásadami veden byl k hospodárnosti v domě otcovském také páně Jiříkův syn Vilím z prvního manželství, jemuž strýc jeho Jan z Valdštejna (bratr Jiříkův) l. 1571 odkázal statek Heřmanský se vším příslušenstvím. Sotva však takový odkaz zapsán byl do desk zemských a pan Jan brzy na to léta 1572 zemřel, učinil Zdeněk z Valdštejna na Sobčicích, bratr Jiříkův, kšaftu tomu odpor (r. 1572, 13. prosince), poněvadž prý Jan z Valdštejna, nejsa s ním, Zdeňkem, dílný, takového odkázání učiniti neměl a nemohl; ani nápadu 1000 kop gr. českých ze statku Heřmanského kšaftem mu odkázaného Zdeněk užiti nechtěl, doufalť před soudem zemským vysouditi si statek celý. Takový nastalý spor rodinný byl snad příčinou, že Vilím z Valdštejna odkázaný mu statek Heřmanice postoupil, jako »z synovské povolnosti, poslušenství a z důvěrnosti k otcovské lásce i k oblíbení a vděčnosti«, otci svému Jiřímu, aby vyvaroval se soudu; což se také zatímně podařilo tou příčinou, poněvadž Zdeněk z V. za nedlouho, l. 1584, zemřel.

Za některý čas potom (okolo r. 1576) vyhledal si mladý Vilím z Valdštejna nevěstu pannu Markytu, nebo jak jí říkali Maruši, dceru po někdy panu Albrechtovi Smiřickém ze Smiřic, pánu na Náchodě.[27]) A když »z milosti pána Boha všemohoucího a z vůle otce svého se oženil a dítek z požehnání božího očekával«, chtěl také dědického podílu svého užiti a jej pro dobré své prací svou zlepšiti a rozmnožovati, za kterouž příčinou požádal prosebně svého otce, aby jej od sebe i od jiných bratří dílem otcovským oddělil: což také Jiří z Valdštejna, »uznávaje dobrý jeho oumysl a slušné předsevzetí i k hospodářství

---

[26]) Kšaft paní *Magdaleny Zilvarové z Valdštejna* z roku 1593, 15. května v deskách zemských č. 26, fol. L. 28. Příbuzný páně Jiříkův *Zdeněk z Valdštejna* na Štěpanicích v posledním pořízení svém učiněném 1574 ve středu před zvěstováním panny Marie (kterýmž synu svému Vilímovi a dceři Anně statek odkazuje a za poručnici matku jich Marii z Martinic a za spoluporučníky Jindřicha z Valdštejna na Dobrovici a Václava z Valdštejna na Lomnici, bratry své, ustanovuje) žádá poručníkův, aby syn jeho přede vším jiným ku poznání pravé vůle božské a bázni jeho svaté vyučován a ke všelikým pobožným křesťanským příčinám, ano i tomu, čím by vrchnosti své a *vlasti v dobrém sloužiti a k platnosti se hoditi mohl,* veden byl. (D. Z. č. 18 F. 4.)

[27]) *Albrecht ze Smiřic* súčastnil se l. 1566 vedle jiných pánů a rytířů českých válečného tažení do Uher proti Turku. Dříve však nežli na tak dalekou cestu (s 10 svými jízdnými) se vypravil, učinil t. r. dne 14. června poslední pořízení své, kterýmž poručil panství Náchod synům svým Václavovi a Jaroslavu, a nad nimi i nezletilými dcerkami Markytou, Annou a Kateřinou učinil poručnicí paní Hedviku z Hazmburka, matku jich a manželku svou. Jmenovaní bratří měli každé ze sester svých dáti 500 kop gr. věna a 250 kop gr. výpravy. (D. Z. a archiv. Třeb.) — Pan Albrecht Smiřický když z nekrvavé výpravy válečné (vojska císařská ani s Turkem v boji se nesetkala) na podzim t. r. domů se navrátil, roznemohl se a v mladém věku dne 6. prosince 1566 život svůj dokonal.

způsobnost«, učinil. I postoupil mu opět l. 1579 v pátek po sv. Janu Křtiteli všecken statek Heřmanice a přidal mu ještě 1500 kop gr. českých.[28])

Vilím z Valdštejna,[29]) jenž všechno hospodářství na statku Heřmanickém již od postoupení mu strýcem Janem spravoval, kráčel vždy a ve všem v šlepějích znamenitého otce svého. Byl nejen dobrým na statku svém hospodářem, ale staral se také velmi pilně o hospodářství vší obce království Českého. Na sněmích (ponejprv shledáváme se s Vilímem z Valdštejna mezi relatory stavu panského na velikém sněmu r. 1575) býval, jako muž na dobu svou věhlasný a v potřebách obecních velice zkušený, silou nejen platnou, ale také hledanou. Takž na sněmu l. 1583 (jenž zahájen byl v pondělí po sv. Martinu), když stavové, zvláště stav panský a rytířský, nemálo sobě stěžovali, že práv městských se zřízením zemským nesrovnaných se užívá, a na tom se snesli, aby jedna toliko práva městská ve všem království Českém, kteráž by proti zřízení zemskému nebyla, užívána byla: volili stavové k takovému přehlédnutí, korrigování práv městských a srovnání jich se zřízením zemským z každého kraje po jedné osobě ze stavu panského a rytířského; za kraj Hradecký zvolen byl z pánův Vilím z Valdštejna na Heřmanicích. A k vykonání takového důležitého a nemálo obtížného úkolu jmenován byl Vilím z V. opětně celým sněmem r. 1593. Léta 1586 v příčině »plavby po Labi až do moře ve všelijakých kupectvích pro dobré a užitečné všeho království« zvolil sněm český k uskutečnění, provedení toho z každého stavu tři osoby, a mezi těmi z pánův jmenován byl Vilím z Valdštejna na Heřmanicích.[30])

Vedle jednání sněmovních účastnil se i jiných národních manifestací, takž l. 1577 v outerý po hromnicích s počtem koní svých do Prahy přijel a s králem a arciknížaty Rakouskými naproti mrtvému tělu císaře a krále Maxmiliana II. vyjel, kteréž na hradě Pražském pochováno býti mělo.[31]) Mimo to zastával i jiné úřady a komise na něho vznešené. Léta 1591 a 1592 byl hejtmanem kraje Hradeckého,[32]) l. 1588 nařízeným sekvestratorem statku Smiřického,[33]) kterýž r. 1589 zase dědicům postoupil a ze všeho pořádný počet učinil; r. 1594 dne 21. března jmenován soudem zemským poručníkem sirotků nezletilých bratří svých,[34]) však již 29. prosince 1594 odevzdal správu statku zletilému bratru

---

[28]) Taková smlouva otcovská a synovská zapsána jest v deskách zemských v kvaternu památném blankytném č. 64 J. 12.

[29]) Psával se Vilím *starší* z Valdštejna na Heřmanicích na rozdíl od současně žijícího Vilíma mladšího z Valdštejna na Doubravici a Kunžberce.

[30]) Deskové zápisy sněmů českých v král. českém archivu zemském.

[31]) Seznam pánů a rytířů z království Českého vyzvaných k pohřebnému průvodu císaře Maxmiliana v arch. česk. místodrž.

[32]) Viz seznam hejtmanův kraje Hradeckého od Rybičky v »Památkách archaeologických«.

[33]) Malý stavovský archiv č. 47 v král. arch. zemském.

[34]) Léta 1594 v pondělí po laetare páni Jich M. a vladyky z plného soudu zemského ráčili poručiti dskami zemskými poznamenati: »jakož jest na Jich M. Karel z Valdštejna na Poličanech vznesl, že jest pán Buoh všemohoucí Zdeňka z Valdštejna, bratra jeho, který jest v opatrování svém Jindřicha, Hanibala, Hans Krištofa a Bartoloměje, bratří své mladší let nemající, odtudž z Valdštejna, s díly a statkem jejich měl, z tohoto světa pro-

Jindřichovi z V. L. 1582 dne 1. října byl svědkem při smlouvě mezi Trutnovskými a Jaroslavem ze Smiřic o meze pozemků; l. 1587 nařízen císařem Rudolfem jako komisař k urovnání hranic mezi královstvím Českým a knížectvím Slezským, v kteréž příčině i 1594 dne 20. června ustanoven při upravení hranic mezi Ad. Bohdaneckým, Kašparem opatem kláštera Křesovského a K. Hubrykem z Firštejna[35]) a l. 1591 dne 25. září byl přátelským smlouvcem o meze panství Friedlanského mezi Zikmundem Smiřickým a Melicharem z Rederu.[36]) Taková data svědčí (na kolik jsme jich shledali), že Vilím z Valdštejna nebyl jenom obyčejným hospodářem statku svého (jakž někteří historikové udávají), nýbrž že byl mužem nad mnohé jiné vynikajícím.[37])

A vedle takové povinné péče o dobro národa a domácích starostí o hospodářství požehnával ho Bůh také v manželství četnou rodinou. Narodili se jim dceruška (kteréž na křtu jméno dáno po babičce) Hedvika, zemřela však po kratičkém živobytí roku 1578,[38]) jakož svědčí náhrobní kámen dosud na kostele Heřmanickém zazděný, synáček Jan Jiří také v nejútlejším mládí se světem se rozžehnal; druhý synek Adam zemřel l. 1581[39]) i druhá

středkem smrti pojíti ráčil, a on jakožto bratr jich nejstarší· že se poručenství nad nimi a statkem jim náležitým ujímati nemíní, žádajíce Jich M., aby týmž sirotkům některé jiné jich přátely za poručníky nařídili: i Jich M. na takovou žádost jeho tak činiti ráčí a *Viléma z Valdštejna na Heřmanicích*, bratra jejich, Adama Zilvara z Silberštejna a z Pilnikova na Třebnoušovsi a Jana Radeckého z Radče a na Sedlcích nad týmiž sirotky a statkem jim náležitým za poručníky nařizovati ráčí, aby týmž sirotkům napřed zejména jmenovaným takový statek k dobrému a užitečnému spravovali, jej komorníkem od desk zemských popsati dali, jedna rejstra ke dskám zemským složili a druhých za sebou zanechali, tak aby ho neubývalo než raději přibývalo.« (Malý stav. arch. č. 48. O. 29 v českém archivu zemském.)

[35]) Léta 1594 v pondělí po sv. Vítu nařídil zemský soud za komisaře *Viléma z Valdštejna na Heřmanicích*, Adama Silvara z Silberštejna a Pilnikova na Třebnoušovsi a Žirči, Heřmana Cetryce z Kařiše na Šacléři, na meze a hranice mezi Adamem Bohdaneckým z Hodkova a na Adrspachu s jedné, knězem Kašparem, opatem kláštera Křesovského, z strany druhé a Kundrátem Hubrykem z Firštejnu a na Firštejně z strany třetí . . . (Malý st. arch. 49 A. 1. v česk. arch. zemsk.)

[36]) Léta 1591 ve středu po sv. Matouši stala se smlouva, mezi Zikmundem Smiřickým na Skalách a Dubě s jedné a Melicharem Rederem z Redern na Friedlantě a Reichenperku se strany druhé, o panství Friedlandské a meze k němu náležité. Přátelským prostředníkem smlouvy té byl vedle jiných také *Vilím starší z Valdštejna na Heřmanicích.* (MS. souč. v arch. gub. č. 95 f. 264.)

[37]) Frank z Frankensteina zmiňuje se ve sbírce různých zápisů o Friedlandovi, kteréž uschovány jsou v archivu knížecím v Roudnici, o lístku památním s nápisem »Omnia tempus habent« a s podpisem »Gulielmus de Waldstein a. d. 1591.« Sbírka Frankensteinova byla nám převzácnou liberálností Jeho Jasnosti knížete Mor. z Lobkovic z archivu Roudnického do Prahy dobrotivě zapůjčena, začež nejvřelejší povinné díky vzdáváme Jeho Jasnosti a zároveň také děkujeme za přeochotnou laskavost knížecímu p. t. p. bibliotekáři a archiváři panu Maxovi Dvořákovi.

[38]) Na kamenu ve zdi zasazeném s erbem Valdštejnským čteme nápis: »Léta Páně 1578 ve čtvrtek před sv. Bartolomějem umřela jest Hedvika šlechtična z Valdštejna, dcera urozeného pána, pana Viléma z Valdštejna a na Heřmanicích a tuto pochována jest.«

[39]) Kámen s erbem Valdštejnským a nápisem: »Léta Páně 1581 v noci na den seslání ducha svatého umřel jest Adam z Valdštejna, syn urozeného pána, pana Vilíma z Valdštejna a na Heřmanicich, a tuto pochován jest.«

dcerka Magdalena dlouho nežila.[40]) Na živu zůstaly Marie Bohunka a Kateřina Anna.[41])

Věrohodný historik Balbin tvrdí, že viděl v starém kostelíku Heřmanickém kámen s erbem Valdštejnským a pod ním že četl verše:

»Cujus id exornant generosi stemma leones?
Regalis plumae haec cur volucris galea?
Waldsteinios ante ire docens virtutibus omnes,
Ceu leo it ante feras, et Jovis ales aves.«

Z chudého takového poznamenání nevíme, jaký to byl kámen a komu svědčil. Byla to deska v kostele zasazená na paměť držitelů statku Heřmanického, pánů z Valdštejna? dal ji snad zasaditi Albrecht Václav Euseb z Valdštejna, když ujal se statku? nebo byl to snad náhrobní kámen některého z Valdštejnů? Kamene více v kostele Heřmanickém není, nejspíše že byl při zbourání starého kostelíku r. 1720 roztlučen. Buď jak buď. Verš takový jest velice a jedině případný ze všech členů rodiny Valdštejnské na velikého Valdštejna, jenž jako nejmladší ze tří synů se byl narodil Vilímovi z Valdštejna a jeho Maruši léta Páně 1583 na den povýšení sv. kříže, dne 14. září, po čtvrté hodině odpolední na znamení nebeském na lvu[42]) a pokřtěn byl na jména Albrechta a Václava s třetím jménem Eusebius[43]) První jméno Albrecht, kteréž mu po

[40]) Opět kámen s erbem Valdštejnským a nápisem částečně již otřelým: »Léta Páně ..... ěli oculi umřela jest Magdalena šlechtična z Valdštejna, dcera urozeného pána, pana .... z Valdštejna a na Heřmanicích a tuto pochována.« — Jiný kámen taktéž se znakem Valdštejnským (nejspíše synka Jana Jiřího) jest skoro všecek otřelý, znáti jen slova: .. »po obětování Marie zemřel jest pan ... štejna syn u ...«

[41]) O těchto zprávy v dalším vypravování.

[42]) Současní pranostikáři vykládajíce znamení nebeské nazvané lev, píší: »Lev jest to nejpalčivější zvíře, které ukrutnou silou svou všecka jiná zvířata přemáhá.«

[43]) Jako všechen život a zvláště katastrofa zavraždění Albrechta z Valdštejna byla a částečně dosavade jest spornou hádankou historických spisovatelův: takž i *o den a místo jeho narození* nedovedli se historikové, kronikáři a jiní skribenti dosud shodnouti. Současník Valdštejnův, Bohuslav *Balbin,* narozený r. 1621 v Hradci Králové, jenž v jesuitské kolleji Jičínské, Valdštejnem založené, také po některý čas byl vychováván, jmenuje ves Heřmanice jako rodiště Valdštejnovo (»Herzmanitz-Friedlandiae ducis natale solum«, Miscellanea I lib. 3, § 2, pag. 17); jiný současný annalista hrabě František *Khevenhiller* udává, že Valdštejn narodil se dne 14. září 1583 v Praze, a po těch Valdštejnovi časem nejbližší Václav *Červenka* (narozen v Turnově 1636 v měsíci září), kterýž po 13 let byl děkanem v Jičíně (kdež obdivem zbylých pyšných staveb a živým lidu vypravováním pobídnut počal sbírati prameny k sepsání životopisu Albrechta Valdštejna), praví, že narodil se dne 14. září 1583 v otcovském sídle na tvrzi Heřmanicích. (»Albertus Venceslaus Eusebius magnus militiae dux, meritis suis, ac virtutibus princeps, anno salutis humanae 1583 die 14. Septembris... natus est«, a »Herzmanicii paterna ditione in lucem editus.«) Nad tato svědectví současných historiků důležitější, autentičtější jest *horoskop,* kterýž byl Jan Kepler l. 1609 v Praze pro Albrechta z Valdštejna sestavil. Takový velice zajímavý spis s názvem »Nativität des Herzogen von Friedland« (jenž v opisu a s poznámkami, kteréž vlastnoručně přičinil Albrecht z Valdštejna, již jako kníže Friedlandský, nalezá se ve státním archivu Drážďanském), začíná slovy (kteráž byla připsána současně, však jinou rukou, s poznámkami Valdštejnovými): »Ihre Fürstl. Gn. der Hertzog von Friedland seind geboren Anno 1583 den 14. Septembris, nachmittag umb 4 Uhr und $1\frac{1}{2}$' unter beigefügtem situ planetarum.« Abychom doplnili dosavade známé prameny, kdy Albrecht z Valdštejna se narodil, dodá-

dědu jeho, otci mateře, Albrechtovi ze Smiřic († 1566) a po strýci z otcovy strany a nejspíše kmotru Albrechtu Slavatovi z Chlumu a z Košmberka (jenž

váme, že pilný a jinak svědomitý sběratel rodopisných dat svobodný pán Daniel *Vunšvic* ve svých sbírkách (chovaných v českém archivu zemském) zaznamenal bez udání pramene, že Valdštejn narodil se 14. prosince 1583 v Náchodě (»Albertus Venceslaus Eusebius de Valdstein, postea dux Friedlandiae, SCM. generalissimus, heros incomparabilis, natus Nachodii 14. Decembris 1583«). Baron *Stentzch* ve svém německém překladu (MS. u hrabat Valdštejnů v Praze) Červenkova spisu změnil původní datum u Červenky 14. září na 15. září bez udání listinných nebo historických dokladů.

Vedle takových nestejných údajů rozešli se historikové, kronikáři a všelijací jiní, kdo kdy o Valdštejnovi psali, v různé tábory: jedni spoléhali se úplně na Khevenhillera jakožto úředního annalistu a psali, že Valdštejn narodil se v Praze, druzí opět věřili více Balbinovi a Červenkovi, že v Heřmanicích, P. J. *Ludvík* v monografii »Památky města Náchoda« 1857 chtěl vydobyti městu Náchodu čest, že ve zdech jeho hradu nejdříve kolébka Valdštejnova stála (což i Vunšvic byl zaznamenal); Miletín, kterýž také jako rodiště Valdštejnovo v XVII. století byl pokládán, o čemž Balbin se zmiňuje, však sám horlivě tomu odporuje, nenašel ani zastánce. A stejnou měrou jako různá místa za rodiště Valdštejnovo vyjmenována, takž i nestejné datum jeho narození udáváno. Někteří spisovatelé pokládali den 15. září, jiní 14. září a v nejnovějšj době bylo narození Valdštejnovo znamenitým znalcem in Waldsteinianis Dr. Hallwichem přeloženo na 24. září 1583.

Chceme taková sporná udání na pravou míru a k rozřešení konečnému přivésti. Kdyby zachovány byly z těch dob v jmenovaných místech matriky: bylo by rozluštění snadné a nejspolehlivější; poněvadž však toho není, musíme dojíti cíle jinou cestou. Nejprve na kolik se týče *rodiště Albrechta z Valdštejna.* Historiograf Ferdinanda II. hrabě František Khevenhiller, jenž vedle úředních pramenů spisoval své letopisy ve Vídni, udává bez dokladu, že Valdštejn narodil se v Praze: snad byl sveden k tomu tím, že roku 1615 v seznamu dluhů královských vykázala komora česká záplatu 400 kop gr. Albrechtovi z Valdštejna, jako náhradu za vyhořelý jeho dům na Hradčanech, domnívaje se, že to byl rodinný Valdštejnský dům, kterého však rodina jeho v držení nikdy nebyla.

B. Balbin za pobytu svého na vychování v jesuitské kolleji Jičínské zajisté již z pouhé zvědavosti vyptal se po rodišti proslaveného svého krajana, a kdyby i toho nebylo, později jako spisovatel historický, pro oslavu zubožené vlasti nadšený, vypátrati mohl z živých ještě pramenů lidu, *kde* Valdštejn se narodil. Podobně i Václav Červenka, jenž v někdejší residenci knížete Friedlandského, v Jičíně, byl děkanem, beze vší pochybnosti vyzvěděl místo narození Albrechta z Valdštejna. A protož sluší Balbinovo a Červenkovo udání, že Valdštejn v Heřmanicích se narodil, považovati za věrohodné a pravé. Nešťastné datum Vunšvicovo narození A. z Valdštejna (14. prosince) neodporučuje nijakž jeho udání o rodišti v Náchodě; rovněž i domněnka J. Ludvíka podporována jest velmi chabými důvody. Jmenovaný spisovatel »Paměti hradu Náchoda« praví: že máti Valdštejnova, paní Markyta, na Náchodě u ovdovělé matky své ku porodu zdržeti se mohla, že (autor) četl na lístku z XVII. století v Náchodě (jaký by to byl lístek, nejmenuje), že Valdštejn skutečně v Náchodě se narodil a že ve zpěvích o A. z Valdštejna, kteréž někdy měl pan Jan Jeník z Bratřic, jest napsáno: »V Náchodském hradu rodilý, Vojtěch Václav byl křtěný, Eusebius biřmovaný, od Němcův Albrecht nazvaný.«

Všechno takové chudé svědectví zvráceno může býti jediným listem purkmistra, rady a starších obecních města Náchoda ze dne 22. března r. 1621, kterýmž pro Bůh prosili nejvyššího Albrechta z Valdštejna, aby posádka do města jich pokládána nebyla. V listu takovém, jenž o veliké pokleslosti duševní svědčí, dovolávají se Náchodští krevní spřízněnosti Albrechta z Valdštejna s jich uprchlou vrchností, aby spíše vyslyšáni byli. Každý soudný přizná, kdyby Valdštejn na Náchodě byl se narodil, že by toho času (1621) bylo ještě velmi mnoho pamětníků takové události v městě, tudíž že by i sbor obecních starších o tom věděl a nebyl opominul k Valdštejnovi jako k rodáku svému prosebně se přihlásiti. Weyhe Eimke v časopisu »Vaterland« 1876 přidává k dokladům Ludvíkovým ještě povědění P. Jiřího

měl sestru jeho matky Annu ze Smiřic za manželku) na křtu dáno, bylo v rodině Valdštejnův obvyklé (již léta 1319 připomíná se Albertus de Wald-

---

Crugera, kterýž v knize »Sacri pulveres regni Bohemiae« vydané 1672 praví: »A. D. 1583 ipsa hac XIV. Septembris natus est Nachodii, quod tam erat in ditione baronum Smirzicziorum, Albertus Waldesteinius, cujus mater erat ex genere praefatorum dominorum.«

Na kolik dne narození Valdštejnova se dotýče: pokládají současný Khevenhiller a Václav Červenka den 14. září r. 1583, taktéž horoskop Keplerův. Letopisec Ferdinanda II. a někdejší děkan Jičínský neudávají sice žádného dokladu, souhlasné jich udání jest ale předce pozoruhodné; autentickým však pramenem jest zajisté horoskop Keplerův. Nadpis na takový spisek připsaný: »*Nativität* Ihrer Fürstl. Gn. des Herzogen von Friedland von dem berühmten Kaiserlichen Matematico Johanne Keppler, so vor etlichen Jahren gemacht«, jakož i »NB: Was ad marginem stehet, haben I. Fürstl. Gnaden mit eigener Hand darzue geschrieben«, a vlastní rukou Valdštejnovou učiněné poznámky svědčí, že takový spis byl shotoven pro Valdštejna a že v držení jeho byl Friedland sám. A na takovém pro Valdštejna jako úřadně připraveném opisu jest pod nadpisem současně dále zaznamenáno: »Ihre Fürstl. Gn. der Hertzog von Friedland seind geboren Anno 1583 den 14 Septembris, nachmittag umb 4 Uhr und $1^1/_2$' unter beigefügtem situ planetarum«. Slova ta svědčí, že Valdštejn, jakož činil na opisu tom vlastnoruční poznámky, kdyby datum dne jeho narození nebývalo správně udáno, zajisté by je byl také poopravil: tudíž takové úřední připsání datum jeho narození pokládati musíme za autentické a jedině správné. — Odkud Vunšvic vzal datum 14. prosince, nevíme, že však Stentzsch při překladu Valdštejnova životopisu V. Červenky na německý jazyk pozměnil datum 14. na 15. září (bez udání důvodů), jest s podivením. Pozoruhodnější nežli přeměna z 14. na 15. září jest výrok nejnovějšího data Dr. Hallwicha, kterýž přeložil narození Valdštejnovo z 14. na 24. září. Dr. *Hallwich*, jenž ve své enunciaci (»Neue freie Presse« 27. června 1883) a »Heinrich Mathias Thurn als Zeuge im Process Wallenstein« 1883) se diví, že žádnému dosud nenapadlo, má-li datum narození Albrechta z Valdštejna vedle starého julianského nebo opraveného gregorianského kalendáře býti položeno, odůvodňuje svou přeměnu opravou kalendáře, kterouž učinil papež Řehoř XVIII. a horoskopem Keplerovým. K tomu podotýkáme, že již Boh. Balbin ve spise »Historia collegii Societatis Jesu Jičínensis (v archivu musea království Českého) položil datum narození Albrechta z Valdštejna na 14./24. září. Nebylo tudíž věcí neznámou aniž novou, že datum starého kalendáře julianského 14. září mělo by býti převedeno na 24. září nového letopočtu gregorianského. Že však s jistou oprávněností užíváno starého data 14. září, k tomu uvádíme některé historické doklady. Bullou papeže Řehoře ze dne 24. února 1581 (dle počtu florentinského, tedy dle počtu našeho dne 24. února 1582) bylo nařízeno, aby oprava starého kalendáře provedena byla r. 1582 v měsíci říjnu: vedle kteréhož nařízení zavedena také oprava kalendáře t. r. ve větší části Italie, Španělsku a Portugalech, Francii, Lotarinkách, Hollandsku, Brabantu, ve Flandrech, Hennegavsku a v Polsku; v Bavořích zavedena oprava 1583, v Uhřích 1587, ve Švýcarsku 1700, v Britansku 1752, ve Švédsku 1753 atd.

Viděti, že oprava kalendáře julianského nebyla vedle rozkazu papeže Řehoře r. 1582 po všem světě křesťansko-katolickém najednou zavedena (jakž mnohdy i seriosní badatelé historičtí píší a udávají); z letopočtů uvedených poznati se může, že země některé (protestantské) po dlouhý čas odporovaly přijetí nového kalendáře vedle nařízení papežova. Léta 1583 radili arcibiskup Mohučský a Trevirský císaři Rudolfovi II., aby nový kalendář nařízením jeho v Německu byl zaveden. A skutečně t. r. (1583) dne 4. září vydal Rudolf II., jako Římský císař, mandát, aby oprava kalendáře v říši Německé byla provedena v měsíci říjnu 1583. (Katolické kraje německé uposlechly a vedle rozkazu císařského se zachovaly, však celé země protestantské teprva roku 1700 opraveným kalendářem říditi se začaly.) V jmenovaném mandátu císařském čteme: »Dass verschienen 82 Jahrs solch neu Calendarium hin und wieder, und nicht allein in Italien auch nunmehr in Frankreich, England, Schottland, Irland, auch den Stedten in Holland; item, in Hungarn, *Böhmen*, Mähren bei denselben ungehindert, deren zum Theil underschiedlichen Religionen gebraucht wird« (Londorp III. pag. 889.): z čehož by se souditi mohlo, že toho času dne 4. září 1583 (kdy mandát pro

steyna),[44]) druhé jméno Václav obdržel po strýci z matčiny strany (také nejspíše kmotru) Václavu ze Smiřic a na Náchodě. Narodil se před časem v sedmi

Německo vydán byl) v království Českém opravený kalendář již byl všeobecně zaveden. Toho však nebylo. Arcibiskup pražský Martin Medek rozeslal hned l. 1582 po své dioecesi mandáty s obšírným poučením o přijetí opraveného kalendáře. Katolíci (kterýchž byl asi 30tý díl všeho obyvatelstva v království Českém) většinou uposlechli; jinak však bylo s nekatolíky. Konsistoř Pražská pod obojí, kteréž arcibiskup mandát také byl zaslal, uznala, že »korrekcí kalendáře jest potřebná, užitečná«, a oznámila takový otevřený list městům Pražským: však Pražané zamítli rozhodně opravu kalendáře, a po příkladu Prahy nechtěla ani ostatní města a obyvatelstvo království Českého o novém kalendáři slyšeti, ukazujíce na to, že král dosud ničehož nenařídil a stavové v příčině té na sněmu nic ještě neuzavřeli. I hvězdáři Pražští postavili se na odpor mandátu arcibiskupskému, vydavše všechny kalendáře na r. 1583 vedle starého počtu julianského. Poněvadž však na tom nemálo záleželo, aby počítání času v království Českém i jiných zemích stejné bylo, dal Rudolf II. opravu kalendáře také přednésti v proposici královské na sněm český l. 1583 dne 13. května vznešené, načež stavové v usneseních svých odpověděli artikulem »o kalendáři nově vydaném«, jenž zní: »A jakož JMC. skrze pány komisaře své stavům království tohoto milostivě předložiti račil, aby to strany kalendáře vnově vydaného bedlivě uvážili, jakým by způsobem a k kterému času týž kalendář v království tomto publikován a vyhlášen býti mohl: i měvše stavové to v svém bedlivém uvážení, že všelijaká jednání a obchodové z království tohoto s zeměmi okolních kurfirštův a knížat Jich M. i měst říšských, k tomuto království přiležících, bývají, toho se obávají, dokavadž J. M. C. s týmiž okolními knížaty a městy v říši jednomyslně se o týž kalendář snésti neráčí, že mnohé překážky škodlivé v obchodích a živnostech mezi královstvím tímto a zeměmi jmenovanými by vzniknouti mohly, kteréžto JMC. i stavům užitku žádného by nepřinášely; a protož stavové za to poníženě JMC. prosí, pokudž by JMC. toho kalendáře publikování za potřebu uznati ráčil, aby J. M. C. předkem a nejprvé s kurfiršty a knížaty i jinými stavy v říši o to milostivě snésti se ráčil.« (Původní zápis sněmu 1583 v českém archivu zemském.) Takové usnešení sněmu českého nebylo císaři zrovna nejpříjemnější, poněvadž již před tím s kurfiršty Německé říše byl v téže příčině jednal. Duchovní kurfirštové, arcibiskupové Mohučský a Trevirský, přáli si, aby vedle nařízení papežova oprava kalendáře roku 1583 provedena byla, však kurfiršti Braniborský a Saský obávajíce se, že by provedením takového nařízení autorita papežova vzrostla, opravu zamítli; kurfiršt Falcký císaři ani neodpovídal. Poněvadž však orator papežský při císařském dvoře stále na to naléhal, aby opravený kalendář v zemích »nejkřesťanštějšího« panovníka přijat byl, požádal Rudolf II. dne 25. července 1583 zřízenou radu královskou za dobré zdání: kdy by oprava kalendáře v království Českém provedena býti měla. (Listiny v arch. česk. místodrž.) Po shodnutí se s nejvyššími úředníky zemskými vydán byl téhož roku 1583 v outerý po památce sv. Ondřeje (3. prosince) mandát královský, kterýmž oprava kalendáře pro království České nařízena byla na měsíc leden ze dne 6. na 17. ledna 1584. A i po takovém zákonitém vyhlášení nového kalendáře drželi se ještě mnozí starého letopočtu, ano v Čechách a na Moravě někteří nekatoličtí ze stavu panského a rytířského se zapřisáhli, že vedle starého kalendáře svátky světiti budou; teprva po roce 1585 ochabl odpor proti kalendáři Řehoře XIII. — Vedle takových historických, autentických dokladův (z archivu česk. místodrž. a arcib. Pražsk.) zavedena byla tudíž l. 1582 v měsíci listopadu (ze dne 14. na 25. listopad) oprava kalendáře mezi katolickým obyvatelstvem, zákonité vyhlášení a přijetí pro všechno království České stalo se teprv l. 1584: a poněvadž rodiče Albrechta z Valdštejna přiznávali se k víře Bratří českých a tudíž neřídili se nařízením arcibiskupa Pražského, pokládáno narození Valdštejnovo na 14. září, neboť po narození Valdštejnově v království Českém prohlášené zákonité nařízení o opravě kalendáře neměnilo minulé již datum. Proto také v horoskopu Keplerově, k němuž Valdštejn vlastnoručně přičinil různé poznámky, zůstalo staré datum 14. září nezměněné.

[44]) Viz »Pozůstatky desk zemských« I. 56, 57 oc.

měsících: byl však úplně vyspělý, výraz obličeje a jeho zraku prý ukazoval, jakoby již mnohem starší byl.[45])

O nejútlejším mládí Albrechta z Valdštejna, jako dítěte, nemáme žádných zpráv. V rodinném, nevelikém sídle, v náručí mladé mateře vyrůstal k potěše starostlivých rodičů jediný jich synáček.

Otcovský Valdštejnův dům, tvrz Heřmanická, kteráž na místě staré, zpustlé tvrze Janem z Valdštejna po roce 1548 na pravém břehu Labe znovu vystavěna byla, stála na mírné vyvýšenině proti severní straně starého kostelíku sv. Maří Magdaleny,[46]) asi 20 kroků od něho přes silnici od Jaroměře k Hradišti vedoucí. Vedle tradice vystavěna byla z tvrze přes vozní cestu zrovna do oratoria kostelního dřevěná, krovem krytá chodba. Tvrz i hospodářské stavení byly rozsáhlou zdí opatřeny, při níž proti čtyrem stranám světa klenuly se čtyry brány. Rozkošné to bylo místo, na němž u břehu Labe stála tvrz Heřmanická s kostelíkem a několika chaloupkami. Hlučné vlny řeky Labe (na jehož písčinách české poloviční drahokamy, bílé topasy, achaty, ametisty až dosud se nalézají) z jezu mlýnského srážely se v peřeje, za řekou rozprostíraly se květnaté lučiny,

---

[45]) V. *Červenka* praví ve svém spisu »*De vita rebusque gestis ducis Friedlandiae:* Habuit Albertus fratres duos Joannem Georgium et Adamum, natu ipse tertius et postremus, ac mense septimo a conceptione Herzmanicii paterna ditione in lucem editus. Sed tanta erat in puero maturitas, ut vultus severitate, oculorum gravitate aetatem ultra vixisse videretur.«

[46]) Tvrz *Heřmanice*, o kteréž již v XIII., XIV., hojnější však v XV. století vyskytují se zprávy (Památky archaeologické a místopisné III, 30), byla na začátku XVI. století (1502) v držení *Zdeňka Salavy z Lípy* (dle Švendy), l. 1515 náležela již *Jindřichu Berkovi z Dubé* a r. 1520 prodal vladyka *Jiřík Gerstorf z Gerstorfu* Heřmanice městu *Jaroměři* za 4400 kop gr. m., Jaroměřským však byl statek ten r. 1547 skonfiskován, kterýž téhož ještě roku prodán byl Ferdinandem I. panu *Janovi z Pernštejna,* v jehož držení však Heřmanice jenom krátký čas zůstávaly, nebo již l. 1548 chtěl Jan z Pernštejna zaměniti statek ten s Mikulášem Pecingarem (o čemž oznamuje arcikníže Ferdinand otci svému králi Ferdinandovi, MS. v arch. česk. místodrž.), skutečně však prodal Heřmanice dne 28. května t. r. *Janovi Hostinskému z Valdštejna* za 3250 kop gr. českých. Tvrz, kteráž byla za času, kdy Jaroměřští byli v její držení, zpustla [začátek toho zajisté učiněn byl již r. 1520, neboť v smlouvě trhové učiněné v pátek po sv. Valentinu mezi J. Gerstorfem a Jaroměřskými čteme, že může sobě prodávající (Gerstorf) k užitku svému ještě sloviti rybník v Krabčicích, úrok sv.-Jiřský na lidech vybrati a »v Heřmanicích na tvrzi světnici tu novou i dole s komorami nad ní pobrati« (Památky III.)], Jan z Valdštejna opět znovu vystavěl. Kšaftem (ze dne 10. března 1571) odkázal Heřmanice (jakož již nahoře pověděno) Jan z V. synu bratra svého *Vilímovi;* po jehož smrti 1595 zdědil je *Albrecht Václav Euseb z Valdštejna*, kterýž léta 1610 postoupil je v dědictví *Hannibalovi z Valdštejna* na Hostinném. Hannibal přikupováním statků rozmnožil dluhy své tou měrou, že nemohl platiti. Léta 1615 byl některými z věřitelů svých exekvován. Mezi jinými jeho statky byly také Heřmanice dne 29. května 1615 ku právu dědickému Mikulášovi z Gerštorfu, vrchnímu hejtmanu všech panství císařských, odhadnuty (Desky trhové červené od r. 1614—1617) a brzy potom Hanušovi z Operstorfu prodány; kterémuž po bitvě Bělohorské, jako horlivému přívrženci Bedřicha Falckého, statek týž byl skonfiskován. Léta 1623 dne 21. ledna koupil *Albrecht z Valdštejna* smlouvou trhovou od komisařů královských Janovi Fridrichu z Operštorfu (ze země České uprchlému, cti, hrdla i statku odsouzenému) náležející a již propadlý statek Heřmanice, rodiště své, za 19.070 zl. (D. Z. č. 194. D. 19.) A již 29. ledna 1624 směnil Valdštejn Nové Město Hradiště,

na úrodné půdě vlnily se bohaté klasy, od Heřmanic podél vsi Brodu a Slotova táhl se pohorní hřbet porostlý lesem bukovým, v neveliké vzdálenosti bělalo se královské město Jaroměř s vysokou věží chrámovou. Nad tvrzí na nedaleké stráni zrálo vinné réví, hospodářské stavení tvrze Heřmanické jako i roztroušené chalupy vesnice zahradami a ovocnými stromy byly všecky jako ověnčeny. Obyvatelstvo české vesničky Heřmanic i všech ostatních k statku Heřmanickému náležejících (Brodu, Slotova, Krabčic, Běluně, Vyhnanova, Prorubí, Zboží), jakož i sousedícího panství Hradištského, i jiných vůkolních, bylo náboženství pod obojí způsobou a vyznání Bratří českých, kteříž s pokorou sloužili Bohu a poslušni byli vrchnosti své světské, a tak v křesťanském řádu pokojný život vedli ve vší pobožnosti a šlechetnosti. Odívali se prostě, beze vší nád-

---

Heřmanice, Vlčkovice, Hradiště Heřmanovo, Dubenec, Žiželoves, Sadové, Adršpach, Vamberk a Libchavu s M. *Trčkovou* za panství Kopidlno, Bartoušov a ves Oujezd, na čež Trčkovna přidati musila 100.000 tolarů a 17.917 zl. (D. Z. č. 292. M. 23.) Po zavraždění syna jejího Ad. Trčky l. 1634 Heřmanice i s panstvím Hradištským ke koruně královské připojeny byly a na rozkaz císaře Ferdinanda II. důchody z nich vykázány k užívání *jesuitům* na tak dlouho, dokud by sumu peněz, Valdštejnem někdy na založení kolleje a semináře jich v městě Jičíně ustanovenou a ještě nedoplacenou, neuhospodařili. Po roce držel Heřmanice Jan hrabě *z Ulfeldu,* po něm odpovědný nepřítel Valdštejnův Octav *Piccolomini,* potom hrabě *Černín,* po něm hr. J. *Špork,* jehož syn hrabě Antonín daroval je ústavu *milosrdných bratří v Kukusu.*

Kostel v Heřmanicích, kterýž připomíná se již na začátku XIV. století jako farní, připadl léta 1650 jakožto filiální k farnímu chrámu Hradištskému. Léta 1713 dne 23. srpna podává P. Mat. Brendler, kurát Hradištský a Heřmanický, o starém kostelíku zprávu: »Unter dem Tittel der heil. Mariae Magdalenae der Büsserin ist in Heřmanitz eine Kirche, ein altes Gebäu von Stein, der Glockenthurm aber, in welchem drei Glocken, grössere, mittlere und kleine, ist ganz ruinos und baufällig, dass es kaum mehr kann geleitet werden. Das Pfarrhaus in Heřmanitz ist mit zweien Zimmern, drei Kammern, Stall, Keller und Scheuer von Holz, allwo vor Zeiten ein Pfarrer solle gewohnet haben, gebauet.« (Teresianský katastr v král. česk. archivu zemském.) Starý, kamenný kostel Heřmanický byl vedle podání ústního velmi malý, protož jej osadníci l. 1720 zbořili a 1721 nový prostrannější vystavěli. Náhrobní kameny dcery Kateřiny Jana z Valdštejna a bratří i sester slavného Albrechta z Valdštejna byly do zdi z venku zasazeny a r. 1855 při opravě kostela nemilosrdně zabíleny.

Obyvatelstvo, náležející k tvrzi Heřmanické a sousedícího panství Hradištského i statků vůkolních, přiznávalo se od drahných již časů k víře pod obojí a k vyznání Bratří českých. A v takové víře své trvali neohroženě i po nešťastné katastrofě Bělohorské. Farář Heřmanický, kněz Jiří Klement roku 1627 z vlasti České s jinými vystěhovati se musel, poněvadž nechtěl státi se katolíkem. Léta 1650 dne 6. října podává Jan Hradecký, farář Hradištský, jenž také spravoval faru Heřmanickou, zprávu arcibiskupské kanceláři: »ex parochia Herzmanicensi nec unicus est confessus« (Arch. arcib. Pražského), a r. 1654 při reformací napočítáno na panství Hradištském a Heřmanicích na víru katolickou obrácených 803. (Památky archaeologické a místopisné VII. 298. »Reformací náboženská«.) Z bývalé *tvrze Heřmanické,* někdejší kolébky nejslavnějšího válečníka státu Rakouského, nezbylo na naši dobu žádné památky. Schaller ve své topografii praví, že před rokem 1790 tvrz Heřmanická ještě stála, však neobydlená, pustá. Vzala za své r. 1788, kdy pozemky panského dvora v Heřmanicích (k statku Hradištskému již dříve připojeného) rozprodány byly. Jeden z takových zákupníků, Antonín Ott, německý sedlák Krabčický, ještě se čtyřmi jinými zákupníky počal r. 1788 tvrz Heřmanickou bourati. Po sedmiletém vylamování kamene a boření nezůstalo z tvrze ničehož. Kámen upotřebili k podezdění domků, kteréž nově si stavěli, nebo jej prodávali na dostavění pevnosti Plesů (Josefova). (Desky zemské a Památky arch.)

*

hery,[47]) nemilovali radovánek a jiných rozpustilostí. A mezi takovým nehovorným, zádumčivým lidem a bujnou květnatou přírodou vyrůstal v otcovském domě mladičký Albrecht z Valdštejna, jenž později jmenem, slávou svou naplnil celou Evropu.

O útlém pacholetském věku Valdštejnově něco málo máme jenom zpráv, kteréž Václav Červenka byl zachoval z podání ústního krajanů Valdštejnových,[48]) kteříž na Heřmanicích s ním byli vyrůstali. Podivuhodné jsou pověsti, kteréž se o něm vypravují. Častokráte vidín býval, jak hochy svého stáří pořádá v šik vojenský, v tábory je rozděluje a k bitvě vyzývá. — Jedenkráte, když prý ho, jako sedmiletého, matka, nevíme pro jakou příčinu, plísnila, aby pamatoval, že nenarodil se knížetem, prý odpověděl: že mu nic nemůže překážeti, aby někdy tak vysoko se nepovznesl a stal se knížetem. — Později, již ve věku dospělejším, když jednou kázal svému sluhovi (maje obyčejně jen jednoho), aby při pití držel mu mísku pod sklenicí, a přítomný pan Adam z Valdštejna[49]) podotknul: »Pane strýče, tyť sobě vedeš, jako bys byl knížetem,« prý hrdě odpověděl: »Doufámť také, že někdy knížetem budu.«

Sporé tyto zprávy, kteréž současníky Valdštejnovými a nejbližšími jich vrstevníky o Albrechtovi z Valdštejna, když na výši neslýchané moci a slávy skutečně se povznesl, bývaly vypravovány a po jeho smrti, jako

---

[47]) Až dosaváde odívají se obyvatelé nynější farní osady Heřmanické, zvláště ženy a panny v šaty tmavé barvy, jakoby v smutku chodily, jenom na neděle a svátky oblékají se v pestřejší, bohatší kroj, ač i tehdy veliké nádhery a šperkování se vystříhají.

[48]) Václav Červenka počal psáti spis svůj *»De vita rebusque gestis Alberti Wenceslai Eusebii ducis Fridlandiae«* 40 let po zavraždění Valdštejnově, do které doby až udrželo se ústní podání o jeho mládí v Heřmanicích, což vysvětliti se může se vší pravdě podobností tím, že z někdejších obyvatelů osady farní Heřmanické zůstali ještě i po roku 1650 (kdy opět počínalo převracování na víru katolickou) někteří, kteříž v paměti zachovali mládí Valdštejnovo. Léta 1615, když odhádán byl statek Heřmanice, byli ve vsi Heřmanicích *usedlí:* Jakub Heřmanský, Kašpar Vajnlt, Mikuláš Štěpán, Krištof Vajnlich, Vít Mincer, Jan Veňas, Vavřinec bednář a L. Hilebrant; r. 1654 když proveden byl popis království Českého, nenacházel se z těch nahoře jmenovaných ani jediný ve vsi Heřmanicích (usadili se v blízkých jiných vesnicích nebo pro náboženství z vlasti své se vystěhovati museli), jakož svědčí úřední seznam osadníků Heřmanických, kteříž se tam byli přestěhovali. I byli léta 1654: Jiřík Pejček, Matouš Kulhánek (z blízké vesnice Brodu), Jiřík Sibar, Jakub Vinař, Matouš Gal, Krištof Brož (dříve ve vesnici Brodu) a Václav Jirků (taktéž dříve ve vsi Brodu). (Dsky zemské a Teresianský katastr v českém archivu zemském.)

»Klassischer Bilderschatz«, vycházející v Mnichově, přinesl letošního 1892 roku pod číslem 539 obraz s nápisem »Bildniss des sechsjährigen Wallenstein«, od neznámého mistra z r. 1589. Původní obraz, jenž jest soukromým majetkem v Karlsruhe, představuje hezky urostlého hošíka velkých snědých očí, úměrného nosu, širokého, vysokého čela, buclatých tváří. Bohaté, v prstence skadeřené vlasy přikrývá sametová, stříbrnou portou lemovaná a takovouže portou na vrchu překládaná čepice. Hošík ustrojen jest po způsobu své doby v kroji španělském. Na vrchním oděvu, krátkém kabátci, leskne se uprostřed řada knoflíků, volné rukávce jsou na straně rozříznuté. V pravé ruce drží chlapec straku, levou pak podpírá o bok. Kalhoty jsou nahoře i dole nad punčochami pentlí uvázané, rovněž střevíce. Jaké známky anebo snad paměti svědčí, že jest to podobizna mladého Valdštejna, nevíme.

[49]) *Adam (mladší) z Valdštejna,* později nejvyšší sudí, hofmistr a purkrabí, byl synem Jana z Valdštejna na Hrádku a Lovosicích, nejvyššího komorníka († 1576) a Mandaleny z Vartmberka.

o muži nad jiné znamenitém, v čerstvé udržely se paměti, vzácné podávají nám svědectví o tom, čím se duch jeho v útlém již mládí ukazoval do budoucnosti. Bouřila se v něm královská krev velikého Jiřího z Poděbrad, kteráž vtělena byla ve Valdštejnovi.[50]) V domě otcovském nebyl k tomu veden, vychováván, aby učil se býti vojákem a hrál si na knížete, neboť otec jeho nikdy do pole válečného se nevypravil a připomenutí matčino, aby pamatoval, že není knížetem, svědčí, že v tvrzi Heřmanicích také nevedla se nádherná, knížecí domácnost: však obvyklé tehdy všeobecné vypravování o válkách tureckých, časté domácí vzpomínky na válečné tažení obou jeho dědů (Jiřího z Valdštejna 1541[51]) a Albrechta Smiřického ze Smiřic 1566) i strýce (Jana z V.) do Uher proti »nekřesťanským« Turkům, rodinná historie jeho předků, kteříž s krví velikého krále Poděbrada byli spojeni, celé dějiny české i časté styky přátel jeho (jako nejvyšších úředníků zemských) s dvorem královským, všechno to budilo ducha, podněcovalo mysl mladého Albrechta z Valdštejna.

Pověděli jsme, že v domácnosti na tvrzi Heřmanické nevedla se nádherná, knížecí domácnosť, nebyla však také nikdy na Heřmanicích za Vilíma z Valdštejna nějaká nouze, jakož u historiků in Valdsteinianiis vynikajících se dočítáme, aniž svědčiti můžeme podobnému povědění biografa V. Červenky.[52])

Vilím z Valdštejna byl podělen (jakož již povědíno) z otcovského jmění 1500 kop gr. česk. a zdědil nezadlužený statek Heřmanice po strýci svém Janovi z V.; manželce jeho, paní Maruši, dáno bylo věna vedle kšaftu otce jejího Albrechta Smiřického 750 kop grošů, mnohem však většího podílu ještě paní Markyta očekávala, a dostalo se jí ho také kšaftem mateře paní Hedviky l. 1592, 23. března, kterýmž odkázáno jí bylo 7000 kop grošů;[53])

---

[50]) *Matka Albrechta z Valdštejna*, paní *Markyta ze Smiřic*, byla dcerou Albrechta ze Smiřic a *Hedviky Zajícovny z Hazmburka*, kterážto pošla z rodičů Jana z Hazmburka a *Markyty kněžny Minsterberské*, tato pak byla dcerou *Karla* knížete Minsterberského, jehož otec kníže *Jindřich* byl synem krále *Jiřího z Poděbrad*. A takž byla krev slavného Poděbrada vtělena ve Valdštejnovi. Vedle tohoto našeho, mnohými listinami nade všechnu pochybnosť stvrzeného rodokmenu, uvádí Balbín (Miscellanea dec. II. pars IV, pag. 4) a po něm genealog Wunschwitz, že *Albrechta z Valdštejna děda Jiřího z V. praděd Henyk z Valdštejna*, hofmistr králové Johanny (1465—1469) měl za manželku *Anežku z Litic, hrabinku Kladskou a z Kunštatu*, dceru krále Jiřího a Johanky z Rožmitálu. Mimo to *Albrechta z Valdštejna prabába* paní Voršila z Vartmberka, manželka Zdeňka z Valdštejna na Hostinném, *byla dcerou* Krištofa z Vartmberka a *Alžběty z Kunštatu*, kteráž byla opět dcerou Viktorina z Kunštatu a Anny z Vartmberka. Nemajíce po ruce listinných dokladů pro tyto dva poslední rodokmeny, registrujeme je beze vší zodpovědnosti.

[51]) Jiří z Valdštejna narozen v Hořicích 1519 sloužil za mladého věku svého ve vojsku královském; l. 1541 byl přítomen při porážce vojska Ferdinanda I. pod Budínem, kterouž bitvu při návratu svém z Uher ve Vratislavi s Mat. z Lužnice popsal a do Čech zaslal. Vytištěn byl list ten t. r. v Praze.

[52]) V spisu »De vita ducis Fridlandiae«: »Cujus (Wilhelmi de W.) domesticae paupertatis una illa causa adferri potest: stirpis a parente Georgio multiplicatio.«

[53]) Léta 1592 v pondělí po květné neděli odporučila paní *Hedvika Smiřická*, rozená, Hasištejnská z Hazmburka, statek Zásadku dceři své Kateřině provdané za L. z Žerotína, tolikéž i dům v Praze v Starém městě s tou však výminkou, aby povinna byla vydati

mimo to odkázala paní Magdalena Zilvarova z Valdštejna r. 1593 bratru svému Vilímovi z Valdštejna 2000 kop gr. českých.[54]) Spočte-li se peněžitý podíl, kterýž dostal Vilím z V. od svého otce, věno a podíl jeho manželky a odkaz paní Magdaleny Zilvarové, shledá se více než třikráte větší suma, za jakouž nedávno před tím koupen byl statek Heřmanice. Nemůže tudíž býti při hospodárnosti Vilíma z V. řeči o nouzi na Heřmanicích, neboť by také matka Albrechtova, paní Maruše, nebyla mohla zapůjčiti 500 kop císaři Rudolfovi, aniž by manžel její pan Vilím byl půjčkami vypomáhal svému švakrovi Albrechtu Slavatovi z Chlumu;[55]) také by Vilím z Valdštejna, kdyby nouze a chudoba častokráte bývala u něho domovem, nebýval vyzván a také by se byl neúčastnil okázalých a s nemalou útratou spojených manifestací národních. Mimo jiné již uvedené vypravil léta 1594, když arcikníže Matiáš jako vrchní vůdce s vojskem z Čech, Moravy, Slezska, Rakous i jiných zemí proti Turku táhl, devět pěších a s Karlem z Valdštejna (ze statku Hostínského) společně čtyři jízdné. Uvážíme-li dále, že rodina páně Vilímova nebyla četná (tři dítky v nejútlejším mládí zemřely), můžeme tvrditi s jistotou, že v rodném domě otce Albrechta z Valdštejna zůstávala vždycky zámožnosť a nebylo nikdy citelného nedostatku; jakož také poznáváme z toho, že o dluzích Vilíma z Valdštejna nikde žádné nenalezáme zmínky.

Albrecht z Valdštejna vychováván byl v útlých letech svých, jako pachole, v domě otcovském nikoliv v přepychu, ale také ne v nedostatku; nescházelo mu na ničem potřebném, míval »obyčejně« jednoho svého služebníka. Že vychování jeho dělo se směrem čistě česky národním, o tom nemůže býti po uvedených zde svědectvích, jaký vlastenecký duch v celé rodině panoval, nejmenší pochybnosti. Rovněž jest nepochybné, že odchováván byl ve víře strany starověrné kališnické, kterouž všechna rodina jeho i přátelé vy-

sestrám svým Markytě z Valdštejna a Anně Slavatové po 7000 kopách gr. m. Vedle toho měla odevzdati panně Kateřině z Valdštejna, kdyby k letům a vdání přišla, 1000 kop m. Dům v Praze měl po smrti paní Kateřiny z Žerotína spadnouti na Markytu z Valdštejna a Annu Slavatovnu, sestru její. (D. Z.)

[54]) Léta 1593 v sobotu po neděli jubilate (15. května) odkázala paní *Magdalena Zilvarová z Valdštejna* (dcera Jiřího z Valdštejna a Kateřiny z Chlumu) sestrám svým, šlechtičnám z Valdštejna, pannám Jitce, Barboře a Kateřině statek Dubenec s tou však výminkou, že povinny budou ode dne úmrtí jejího vydávati Vilímovi z Valdštejna na Heřmanicích každého roku 500 kop gr. českých až do vyplnění summy 2000 kop. Mimo to poručila ještě Marii Bohumile, dceři Vilíma z V. na Heřmanicích, zlatou záponu s kamením. (D. Z. č. 26. fol. L. 28.)

[55]) V poznamenání dluhů královských, kteréž stavové čeští léta 1588 k zaplacení byli na sebe přijali, zapsáno jest také 500 kop gr. m. paní Marketě z Valdštejna. (Opis v arch. Třeboňském.) Zaplacení však stalo se teprv r. 1592. (Arch. gubern.)

Léta 1600, když Albrecht Slavata byl zemřel a nemálo dluhů po něm zanecháno bylo, utekla se šlechtična Jitka z Valdštejna, jako poručnice nad sirotky a statkem po Vilímovi z Valdštejna (viz poznámku níže), k soudu zemskému, aby jistoty sirotkům náležející promlčeny býti nemohly, načež také soud zemský dne 11. března 1600 poručil dskami zemskými poznamenati: »Jakož jest Jitka šlechtična z Valdštejna a na Dubenci, poručnice od JMC. nad dětmi a statkem po někdy Vilímovi starším z Valdštejna a na Heřmanicích, bratru svém, skrz relací ke dskám zemským učiněnou nařízená, vznesla, žádajíce Jich M., že se

znávali.[56]) Vychovatelem v prvních letech jeho pacholetství byl nejspíše v Heřmanicích ustanovený správce duchovní,[57]) jakž u šlechty bývalo v obyčeji. Později byl A. z Valdštejna domácím pedagogem Jan Graff (jenž pocházel ze vsi Bukovska k statku Heřmanickému náležející a po několik již let byl ve službách u Valdštejnova děda i otce), jakož svědčí zpráva bývalého někdy rady komorního knížete Friedlandského Jana Sitta z Hostinného a ze Streitburgu z r. 1642.[58])

---

jistoty jedna témuž někdy Vilémovi staršímu z Valdštejna a druhá poručníku od něho zřízenému Jindřichovi Slavatovi z Chlumu a z Košmberka k ruce týmž sirotkům na někdy Albrechta Slavatu z Chlumu a Košmberka svědčící nacházejí, kteřížto věřitelové i jistec skrze smrt časnou z tohoto světa jsou sešli, aby takové jistoty i s ouroky k promlčení a dotčení sirotci ke škodě nepřišli, za opatření: i Jich M., znajíce žádost její slušnou býti, ráčí to tak opatrovati, že ty dvě jistoty na jmenovaného někdy Albrechta Slavatu z Chlumu a z Košmberka svědčící a jí jakožto poručnici na místě sirotčím náležité, poněvadž se na ten čas neví, ke komu o ně hleděti, se promlčeti nemají a moci nebudou.« (Malý stav. arch. v král. česk. archivu z.)

[56]) *Děd Albrechta z Valdštejna, pan Jiří* na Hostinném a Miletíně, ustanovuje v kšaftovním pořízení svém l. 1582: »Aby synové moji, jsouce v dobrém vedeni, ke cti a chvále pánu Bohu a při víře svaté křesťanské *pod obojí způsobou aby se drželi«* ... Ostatně viz již nahoře uvedené doklady, jakým rozhodným přívržencem byl pan Jiří z V. Bratří českých. Příbuzní s rodinou Valdštejnů rodové, pánové ze Smiřic a pánové z Chlumu (později Slavatové) a z Košmberka byli hned od počátků bouří husitských horlivými obranci kalicha a později Bratří českých. L. 1642 vysvědčuje Jan K. Sitt, bývalý rada komory knížete Friedlandského (k žádosti kardinála z Harrachu), co jemu o životě Valdštejnově známo: »Dass der Friedländer bei seinen Eltern, so ein Gut nit weit von Trautenaw gehabt, auferzogen worden, derer Namen ich nit kündig, welche luterisch und consequenter er auch durch dessen Praeceptoren Hanns Graffen (později 1624 Valdštejnem do stavu šlechtického povýšeného) von Ehrenfeld also instruiret worden. (Z archivu v Mostě n. Lit. ve Sborn. hist. I, 26.)

[57]) Gualdo Priorato »Historia della vita d'Alberto Valstain, duca di Fritland 1643« v německém překladu »Lebensgeschichte A. v. Waldstein 1769«: »Den ersten Unterricht bekam er von einem böhmischen Prediger«.

[58]) Viz poznámku č. 56. Jan *Graff* starší, sekretář knížecí komory Friedlandské, píše v listu svém ze dne 31. srpna 1624 v Jičíně daném Štěpánu Ilgovi z Ilgenova, radovi a kanclíři Friedlandskému: »Demnach Ihr Fürstl. Gn., unser gnädiger Herr, mir aus besondern Gnaden von sich selbst, in Betrachtung (wie ich vermuthe) meiner wie Ihren F. Gn., so auch dero vielgeliebten Herrn Grossvater, Herrn Vater, christmilden Andenkens, und andern mehr Herren des uralten löblichen Geschlechts des Hauses Waldstein von 40 Jahren geleisteten treuen, schweren Dienste, antragen lassen, dass Sie mich mit einem Wappenbriefe begnaden und verehren, massen dann der Herr meldet, dass er desswegen vor viel Wochen von Ihr. Gn. Befehl gehabt, und es nun dazu kömmet, dass Ihr. F. Gn. mir selbst die Wahl des Wappens heimstellen, als erkläre ich mich kürzlich wie folgt: weil mein Grossvater Gregorius Graff, nach ihm mein Vater Georgius Graff Ihr. F. Gn. Vorfahren in Ämptern viel gedienet, insonderheit aber ich die Last der Dienste lange Jahr nacheinander getragen, viel schwere Veränderungen darinne ausgestanden, in welchen mich doch Gott gestärket und durch seine Hülf bis in dies mein Alter erhalten, wähle ich zu haben in ein blauen Schild ein Palmenbaum, auf der rechten Seiten desselben ein Ast unterwärts hangende, daran eine guldene Krone, anzudeuten, dass Ihr. F. Gn. wegen der lange getragenen Last solcher Dienste mich mit Ehren begnaden; uber dem Schild oben ein Adlersflügel, zu deuten, dass wir durch hohe Leute und Potentate empor und zu Ehren erhoben worden. Von wannen ich mich aber schreiben wölle? Antworte ich: von Ehrenfeld« ... (Arch. gubern.)

Albrecht Václav byl jediným ze tří zbylým synem Vilíma z Valdštejna, jakýž div, že byl miláčkem nejen otce a mateře své, ale také byl náviděn, milován od svých příbuzných: takž teta jeho, panna Voršila šlechtična z Valdštejna, sestra páně Vilímova, odkázala mu koflík zlatý,[59]) a jiná tetka, panna Barbora z Valdštejna (rovněž sestra otce jeho), poručila mu kšaftem 2500 kop grošů českých.[60]) Jenom babička A. z Valdštejna, paní Hedvika Smiřická z Hazmburka, ze všech příbuzných nejbližší, v posledním pořízení svém ze dne 23. března 1592 ničím na jediného vnuka z nejstarší dcery své nepamatovala; což připomenouti sluší za tou příčinou, že by snad aspoň nějaký kousek klenotu mu byla odkázala, kdyby Valdštejn u báby své na Náchodě se byl narodil. V posledním pořízení pamatuje kšaftující obyčejně na ty, kteří jsou srdci jeho milí A na mladého Valdštejna babička zapomněla. Zamilovala si nejvíce ze tří svých dcer nejmladší Kateřinu, provdanou za L. z Žerotína, kteréž také kšaftem svým největší podíl jmění svého, statek Zásadku a dům v Starém městě Pražském (však týž jen do smrti její), poručila, sestry pak její odbyla peněžitými podíly. Proto také po úmrtí paní Hedviky nastal spor o dědictví po mateři mezi sestrami, paní Maruší Valdštejnskou a paní Annou Slavatovou z jedné a paní Kateřinou Žerotínskou ze strany druhé. Však matka Valdštejnova konečného rozřešení takového domácího na soud vznešeného sporu se nedočkala. Postoupila všech a všelijakých práv a spravedlivostí, kdežby se mohly vyhledati, se všemi svršky, klenoty a penězi manželu svému[61]) a v mladém ještě věku svém[62]) rozžehnala se se svým chotěm, synáčkem

---

[59]) O odkazu Voršily šlechtičny z Valdštejna viz níže.

[60]) O kšaftu panny Barbory z Valdštejna viz při roku 1604 pod čarou.

[61]) Postoupení práv a spravedlivostí učinila manželka páně Vilímova listem ze dne 19. června 1592, z kteréhož část sem pokládáme: »V pátek po svatém Vítě *Maruše Valdštejnská z Smiřic* a na Heřmanicích přiznala se, že jest dlužna jedno sto kop grošuov pražských českých Vilímovi staršímu z Valdštejna a na Heřmanicích, manželu svému a týmž dětem jeho obojího pohlaví, kteréž s ním má aneb ještě míti bude; v kterémžto dluhu ihned po smrti své a prvé nic postoupila jest jemu a tímto zápisem postupuje všech a všelijakých práv a spravedlivostí svých, kteréžkoliv má aneb ještě míti bude, kdežby se ty koli u kohožkoli, za kýmžkoli a jakkoli vyhledati a najíti a jakýmikoli jmény jmenovány býti mohly a na čem by ty koliv byly, buďto dskami, listy, majestáty, tak jako by na ně řádné dobré vuole zdělané měly, i se všemi svršky, nábytky, klenoty, dluhy, hotovými penězmi, kteréž má aneb ještě míti bude, nikdež ovšem nic nevymíňujíc, a to k jmění, držení, dání, zastavení, zapsání, prodání, a bylo-li by potřebí v to s jedním komorníkem pražským uvázání a učinění s tím se vším jako svým vlastním dědickým« ꝛc... (Dsky zemské, č. 1084. f. M. 2.)

[62]) Když Albrecht Smiřický ze Smiřic na Náchodě l. 1566 poslední pořízení své učinil, byla nejstarší jeho dcera *Maruše* ještě *neplnoletou,* provdala se někdy roku 1576 za Vilíma z Valdštejna: tudíž při úmrtí svém čítala něco málo přes 40 let. Po smrti paní Maruše léta 1594 dne 1. dubna učinili Vilím z Valdštejna (na místě zesnulé manželky své), paní Anna Slavatová ze Smiřic a paní Kateřina Žerotínská, taktéž ze Smiřic (sestry vlastní), přátelské mezi sebou narovnání o statek a všelijaké jmění po někdy paní mateři jich zůstalé, aby další soudové a nesnáze mezi nimi nevznikli, nýbrž raději aby v přátelském srozumění mezi sebou zůstávali. Ze smlouvy v deskách zemských království Českého v kvaternu památném papouškovém č. 169. zapsané podáváme: »Jakož jest mezi někdy paní *Maruší Valdštejnskou,* paní *Annou Slavatovou* a paní *Kateřinou Žerotínskou,* sestrami vlastními z Smiřic a dcerami po někdy dobré paměti urozené paní, paní Hedvice Hasnštejnské

Albrechtem a dcerkami. Zemřela dne 22. července 1593, i pochována za nemalého žalu, pláče osiřelých dcerušek Marie Bohumily, Kateřiny Anny a sotva v chlapecký věk dorůstajícího syna Albrechta v starém kostelíku Heřmanickém. Mrtvé tělo její uloženo k věčnému odpočinutí do sklípku před oltářem a zakryto těžkým kamenem hrobovým. Odešla se světa, však srdce milujícího manžela nemohlo se s ní rozloučiti; vždycky v lásce a v dobrém srozumění jako manželé pospolu živi byli. Na Heřmanicích bylo po odchodu paní Maruše smutno. Vilím z Valdštejna spravoval své hospodářství, opatroval své dítky — ale pečlivé hospodyně, milující manželky, mateře nebylo.

Ačkoliv byl zdráv a dobré paměti, přece jakoby předtuchou blízkou smrt svou cítil, učinil l. 1594 v pondělí po památce narození panny Marie (12. září) poslední pořízení své, kterýmž statek svůj mezi dítky své rozdělil: poněvadž i to za potřebnou, křesťanskou přípravu k smrti měl, aby nepořízením »statečku od pána Boha z milosti mu daného« budoucím svým příčiny k nevolím nebo nesrozuměním nedal, nýbrž aby po smrti jeho vespolek v lásce a dobrém srozumění jako i za živobytí jeho zůstávali. Všecken statek svůj mohovitý i nemohovitý, na čem by koliv záležel, dal a poručil »synu svému milému« Albrechtovi Václavu Eusebiovi z Valdštejna. Mimo to zůstati mělo synu jeho z klenotův domácích veliký zlatý koflík (kterýž na slánky, šály, svícny a koflíčky rozšroubovati se mohl), řetěz veliký, v němž bylo 411 dukátů, a zlatý koflík od panny Voršily z Valdštejna mu odkázaný. A takž stal se Albrecht z Valdštejna dědicem Heřmanic. Aby však statek i mladičký syn po smrti

z Hazmburka, se spor stal o statek a všelijaké jmění po též někdy, dobré paměti, paní Hedvice pozůstalé vedle jistého kšaftu do desk zemských vešlého: kterémužto kšaftu nadepsaná někdy paní Maruše Valdštejnská a paní Anna Slavatová, sestry z Smiřic, místa sou nedávaly, pravíce, že jest se paní Kateřina z Smiřic nepořádně v statek po paní mateři jich pozůstalý sama o své újmě a prvé nežli kšaft v dsky zemské vešel, uvázala; proti čemuž paní Kateřina Žerotínská svou odpověď dávajíc, že jest se pořádně v ten statek uvázala a to dobře učiniti mohla, při témž kšaftu zůstavena býti žádala. O čež když tak mezi stranami na odporu bylo, JMC. jest je o takovou věc sročiti a k spravedlivému rozeznání podati ráčil . . . i mezi nimi výpověď učiněna.« Paní Kateřina Žerotínská z Smiřic při mocném držení statku pozemského jí odkázaného zůstala, však Vilímovi z Valdštejna jistotu na 4500 kop gr. č. odevzdati musila, podobně paní Anně Slavatové na 4000 kop gr. č. »Strany pak klenotův a koflíkův od zlata a stříbra po paní Hedvice Hasnštejnské z Hazmburka pozůstalých, což jest koliv a na čemkoliv toho paní Kateřina Žerotínská k sobě přijala a za sebou má, k ruce dítkám, sirotkům po Václavovi Smiřickém ze Smiřic vydati má: tři koflíky největší, řetěz, kterýž byl někdy pana Albrechta Smiřického a prsten s velkým safírem, šlechtičně Hedvice Zajícovně z Hazmburka řetěz ze dvou set dukátů; ostatek všech a všelijakých klenotův buď od zlata neb stříbra a drahého kamení má na tři díly (Kateřině Žerotínské, Anně Slavatové a Vilímovi z Valdštejna) spravedlivě rozdělen býti.« Co se pak domu v Starém městě Pražském ležícího mezi domy Adama Bílého s jedné strany a domem, kdež slove »u železných dveří« s strany druhé, dotýče, kterýž jsou při právě Starého města Pražského nálezem paní sestry ze Smiřic, manželky pana Viléma z Valdštejna a pana Albrechta Slavaty, se vším, což v témž domě bylo, obdržely, ten takový dům paní Kateřině Žerotínské ze Smiřic k mocnému *držení* až do smrti její zůstati má, po její pak smrti *na dítky* pana *Vilíma z Valdštejna*, též paní Anny Slavatové a pana Václava Smiřického ze Smiřic zase má připadnouti plným právem.« (Desky z. kvatern pap. č. 169.)

otcově dobře byl opatrován, ustanovil pan Vilím nad statkem svým i synem nezletilým, též nad dcerkami Marií Bohumilou a Kateřinou Annou poručníka pana Jindřicha Slavatu z Chlumu a z Košmberka, švakra svého, aby »o syna pravou vlastní ujcovskou péči měl, jej známosti pána Boha i vůle jeho a všelijakým náležitým a jemu příslušným cnostem a uměním hned z mládí učiti dal«.

Poručník měl po smrti Vilíma z Valdštejna ihned v statek Heřmanice se uvázati a jej k nejlepšímu syna dědice spravovati. Kdyby však dědic před dojitím let spravedlivých umřel, připadnouti měl statek po synu na sestry jeho rovným dílem. Dcerky Marie Bohumila a Kateřina Anna měly vedle nařízení kšaftovního až do let jich zůstávati při tetkách svých (sestrách páně Vilímových), nebo při paní manželce pana Jindřicha Slavaty, a na vychování i náležité šaty mělo na ně ze statku Heřmanického podle uznání spravedlivého vydáváno býti. A když by která z nich s radou jmenovaného poručníka, pana Karla z Valdštejna, strýce jich, i jiných krevních přátel a bratra jich Albrechta (když by plnoletý byl) k poctivému vdání přišla, mělo každé ze statku Heřmanického vydáno býti, vedle náležité poctivé výpravy, 500 kop grošů českých a všechny klenoty domácí i po jich mateři pozůstalé; mimo to z nápadu po matce jich 1500 kop grošů českých. Pakli by kterákoliv z dcer na více se potahovati chtěla a kšaftu na odpor se postavila, tehdy aby žádného odkazu užiti vůbec nemohla, nýbrž o to všechno přišla.[63])

---

[63]) *Kšaft otce Albrechta z Valdštejna*, jako listinu nad jiné důležitou, podáváme v plném znění: »Ve jméno svaté a nerozdílné Trojice, jednoho pána Boha a trojího v osobách na věky požehnaného. Amen.

Já *Vilím z Valdštejna a na Heřmanicích* známo činím tímto listem kšaftovním všem vůbec a zvláště tu kdež náleží, že nevěda dne ani hodiny, v kterou by mne pán Buoh všemohoucí z tohoto světa povolati ráčil, a maje i to za jednu potřebnou křesťanskou přípravu k smrti, abych, pokudž na mne jest, nepořízením statečku, mně od pána Boha z milosti daného, budoucím svým příčiny k nevolím nebo nesrozuměním nedal, nýbrž toho příčina byl, jakž za živobytí mého se mnou vespolek v lásce a v dobrém srozumění jsou byli, tak aby po smrti mé v tom bez přítrže zůstávali: protož jsa zdráv, soudu i paměti dobré a maje list mocný od nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa Druhého, z boží milosti voleného Římského císaře, po všecky časy rozmnožitele říše a Uherského, Českého, Dalmatského, Charvatského ɔc krále, arciknížete Rakouského, markraběte Moravského, Lucemburského a Slezského knížete a Lužického markraběte ɔc, pána mého milostivého, kterýmžto listem JMC., jakožto král Český, mně plnou moc dáti ráčil, abych všecken a všelijaký statek svůj, kterýž mám, neb ještě míti budu, bez statků lenních a manských, odkázati neb poručiti mohl a moc měl komuž se mi kolivěk a kdykolivěk zdáti a líbiti bude; i také abych mohl a moc měl zdělati poručníky statku svého a dětí svých, kteříž se mi užiteční zdáti a viděti budou, jakž týž list JMC., jenž jest dán na hradě Pražském v středu po svatém Diviši léta božího tisícího pětistého sedmdesátého devátého, to vše v sobě šíř̌eji obsahuje a zavírá.

Na týž list JMC., jakožto krále Českého, toto pořízení kšaftovní činím: předně statek můj všecken mohovitý a nemohovitý, kterýž mám aneb napotom míti budu a ten mně kde a na čemkoliv by náležel, buďto na dědictví, na zápisích, listech, majestátích, hotových penězích, klenotích, svršcích a nábytcích i jiných všech právích a spravedlnostech mých, i také nápadích, na čemkoliv, kdekoliv a po komkoliv co toho se najde, to dávám a poroučím *Albrechtovi Václavovi Eusebiovi z Valdštejna, synu mému milému*, i tomu neb těm

Jako za živobytí byl Vilím z Valdštejna pečlivým otcem dítek svých, opatrným hospodářem statku svého: takž i posledním pořízením posmrtné

---

synům, kterého neb které by mi ještě pán Bůh z požehnání svého dáti ráčil. A nad takovým statkem a synem, aneb syny mými, též nad *Marií Bohumilou a Kateřinou Annou, dcerami mými,* i nad tou neb těmi, jestliže by mi kterou neb které pán Bůh více dáti ráčil, řídím a ustanovuji poručníka, však bez počtu, urozeného pána, pana Jindřicha Slavatu z Chlumu a Košumberka na Košumberce a Chropyni, tak aby nadepsaný pan poručník předně o syna neb syny mé pravou vlastní ujcovskou péči měl, jej známosti pána Boha a vůle jeho, potomně všelijakým náležitým a jemu příslušným cnostem a uměním hned z mládí učiti dal.

Dcery pak aby při pannách sestrách mých aneb při paní manželce pana Jindřicha Slavaty, výš dotčeného, byly až do let svých, a na vychování a náležité šaty aby na ně z statku mého podle uznání spravedlivého vydáváno bylo. V ten pak nahoře dotčený statek můj, jak by mne pán Bůh z tohoto světa povolati ráčil, má se nadepsaný pan poručník ihned k ruce synu neb synům mým uvázati, jej všecken popsati a k nejlepšímu syna neb synův mých držeti a užívati.

A když by která z dcer mých k poctivému vdání s radou pana poručníka a pana Karla, bratra mého vlastního, i jiných bratří a krevních přátel mých, i tolikéž bratří svých léta majících, přišla: aby jedné každé dceři mé dáno a věnováno bylo z statku mého pět set kop grošův českých a k tomu výpravu poctivou a náležitou. A nicméně týmž dcerám mým odkazuju a dávám všecky a všelijaké klenoty své, které se koliv po mé smrti najdou, i tolikéž které po dobré paměti manželce mé a paní mateři jich zůstaly, buď na zlatě nebo stříbře, na rovný díl, kromě koflíku, který jest, dobré paměti, panna Voršila šlechtična z Valdštejna, sestra má, synu mému odkázala, a též kromě koflíku velikého, který se na slánky, šály, svícny a koflíčky rozšroubovati může, a též kromě řetězu velikého, v kterémž čtyry sta a jedenáct dukátů jest a na dva kusy rovně se rozděliti může, to vše synu mému neb synům zůstati má. Jestliže by pak pán Bůh všemohoucí syna, neb synův mých, dříve dojití let jejich od smrti uchovati neráčil: tehdy tomu chci, aby všecken a všelijaký statek můj, což ho koliv mám, aneb ještě míti budu, a kterýž by tak koliv po synu mém neb synech mých zůstal, zúplna bez umenšení, na čem by ten koliv byl, připadl na Marii Bohumilu a Kateřinu Annu, dcery mé i na ty, jestliže by mi pán Bůh kterou více dáti ráčil, vdané i nevdané, rovným dílem.

Však na ten způsob, aby ony, anebo, nebyly-li by téhož statku ještě samy v držení, pan poručník jejich, byly povinny ode dne téhož statku na ně připadlého ve dvou letech pořád zběhlých synům a dědicům urozeného pána, pana Karla z Valdštejna a na Poličanech, bratra mého vlastního, které nyní má anebo ještě míti bude, z téhož statku na ně připadlého dáti tři tisíce kop grošův českých a to pod pokutou, pokudž by jim anebo jednomu z nich taková suma od dcer mých, nebo pana poručníka jich, na ten čas, jak se svrchu píše, dána a vyplněna nebyla, aby se mohli a moc měli v ten ve všecken po mně pozůstalý statek jedním komorníkem pražským uvázati, jej držeti a užívati, pokudžby jim anebo jednomu z nich ta suma, proč jsou se uvázali, dána nebyla; a když by jim dána byla, tehdy budou povinni toho statku bez umenšení a zvláště bez plundrování lesův jim zase postoupiti, pod touž pokutou v týž statek jedním komorníkem pražským se uvázání.

Co se pak dotýče spravedlivosti a sumy té, kteráž, dobré paměti, urozené paní, paní Markytě Valdštejnské z Smiřic, manželce mé milé, po paní mateři její paní Hedvice z Hazumburka přišla, kterážto spravedlivosť i jiná všelijaká práva její mně již od jmenované manželky mé dskami zemskými a dětem mým společně dána jsou, o tom takto řídím: aby z též sumy a spravedlivosti jedné každé dceři mé, když by k poctivému vdaní, jak se svrchu píše, přišla, dáno a po ní právem věnným jmenováno bylo půl druhého tisíce kop grošův českých, a na více aby se žádná dcera má nepotahovala a potahovati nemohla. Pakli by kterákoliv z dcer mých tomuto kšaftu a pořízení mému v tomto i jiných kterýchkoliv artikulích na odpor se postavila a jemu místa dáti nechtěla: tehdy aby žádného odkázání

hospodářství statku[64]) i zaopatření dítek svých a jich vychování moudře opatřil. A ne zbytečná, marná byla jeho opatrnosť. Ačkoli když kšaft vlastní rukou podpisoval, byl zdráv, přece brzy za svou milovanou Maruší odešel. Umřel dne 24. února l. 1595 i pochován vedle své oplakávané manželky. A když tak pán Bůh Vilíma z Valdštejna z tohoto světa povolal, vzal ustanovený poručník Jindřich Slavata osiřalé dítky ve své opatrování. Dcerušky Marii a Kateřinu svěřil jich tetě, šlechtičně panně Jitce z Valdštejna, kteréž také pro dalekosť cesty sirotčí statek k spravování poručil. Albrecht zůstával některý již čas v ochraně poručníka svého Jindřicha Slavaty na Košmberce, jenž s ostatními bratřími svými Adamem, Albrechtem a Zachariášem byl horlivým vyznavatelem a příznivcem učení Bratří českých, k němuž se také většinou přiznávalo obyvatelstvo na panstvích Slavatovských již od drahných let. V městečku Chrasti byl hlavní sbor, sídlo starších, neb správců, všech Bratří k tomu sboru náležitých. Odtud přicházíval každou neděli i svátek jeden ze starších Bratří na Košmberk, aby vykonával a řídil náboženská cvičení, pro kteráž vykázán byl v prostranném hradě veliký »pokoj bratrský«. Zde na Košmberce vychováván byl mladý Albrecht z Valdštejna od smrti mateře své, snad již i za její živobytí. Vypravujeť Bohuslav Balbín, co slyšel od starcův Košmberských povídati, že Albrecht kníže Friedlandský někdy v mládí svém, ještě s jinými synky šlechtickými, cvičil se v začátcích literního umění ve »školce« bratrské na Košmberce.[65]) Že na Košmberské přípravné škole, kdež začátkům literního umění se učilo a žádného vyššího učení nebylo, Valdštejn v časném ještě

---

mého v tomto kšaftu mém obsaženého užiti nemohla, nýbrž o to všeckno aby přišla a toho zbavena byla.

Také i toto v moci své pozuostavuji: abych mohl a moc měl statku mého, komuž by mi se dobře líbilo a zdálo, dáti a odkázati mimo tento kšaft, buďto listem pod pečetí mou nebo oustně před dobrými lidmi, do sumy půl osma sta kop grošův českých; a komuž bych koliv co tak, jakž se svrchu píše, odkázal a kšaftoval, to aby vše tak pevné a trvanlivé bylo, jako bych v tomto hlavním kšaftu slovo od slova to jmenoval a dostaviti dal. A pan poručník, též syn neb synové moji, budou povinni tomu všemu dosti činiti. I to také v moci a při vůli své, abych tento kšaft zrušiti a jiný na týž list mocný JMC. učiniti mohl, si pozůstavuji. A když bych koliv jiný kšaft udělal, tehdy ihned tento kšaft žádné moci míti nemá.

Na jistotu pak té nadepsané vší od počátku až do konce vůle mé pečeť mou přirozenou s podepsáním mé vlastní ruky k tomuto mému kšaftu dal jsem přivěsiti, a pro dokonalejší paměť toho dožádal jsem se urozeného pána, pana Albrechta Gotfrieda Křineckého z Ronova a na Jilemnici a urozených a statečných rytířů pana Jana Miřkovského z Stropčic na Vrchlabí a Vinarech, a pana Jana staršího Radeckého z Radče a na Sedlicích, že jsou pečeti své podle pečeti mé k tomuto kšaftu na svědomí, sobě a dědicům svým beze škody, přivěsiti dali. Jenž jest psán na Heřmanicích v pondělí po památce narození panny Marie léta od narození syna božího tisícího pětistého devadesátého čtvrtého.

Vilím z Valdštejna (rukú vlastní).«

(Desky zemské král. Česk. kvatern trhový rudý, č. 27.)

[64]) V kšaftu svém zvláště vymínil: aby *lesy plundrovány nebyly.*

[65]) Boh. Balbín v »Historia collegii Giczinensis Soc. Jesu«: »Educatus est in Košmberg arce sub piccarditis magistris. »Školka« hodieque locus dicitur et ostenditur, meminerunt que senes incolae, a quibus id accepi, narratum sibi a patribus eo loci Albertum ducem Friedlandiae cum aliis nobilissimis adolescentulis primis literarum elementis operam dedisse.

věku svém přebýval, nemůže býti pochybnosti. Vedle Balbína svědčí podobně Červinka a Vilím Slavata.[66]) Jako někdy doma na Heřmanicích, takž i na Košmberce vychováván byl Valdštejn v učení a náboženství »bratrském«. Vedle víry pokračoval v umění literním a v cvičení se obyčejům a způsobům pro život se synem páně Jindřicha Slavaty mladým Divišem Lacmbokem. Jak ve všem tom prospíval, jak se hochu Albrechtovi živobytí ve velikém (po požáru 1573) nově vystaveném hradě Košmberku pod správou rozšafného Jindřicha Slavaty líbilo, zdali i na Košmberce, kde panoval život příkladný beze vší světské rozmařilosti, na kterémž panství i obyvatelé bohabojně, střídmě živi byli, odívajíce se šaty prostými beze vší ozdoby a všeho premování, zda i tam s hochy bitvy pořádal a po knížecku sobě vésti chtěl, nevíme. Jak dlouho Valdštejn na Košmberce se zdržoval, určiti nemůžeme.

V životě mladého Albrechta z Valdštejna nastával epochální převrat. Matka Valdštejnova, paní Markyta ze Smiřic, dobré paměti, měla sestru Annu, kteráž byla manželkou Albrechta Slavaty, a Kateřinu, nejprvé za Lukáše z Žerotína a podruhé za Jana Kavku z Řičan na Brumově provdanou. A týž Jan z Říčan, kterýž (pojav někdy roku 1596 Kateřinu Žerotínskou, rozenou ze Smiřic, za manželku) stal se Albrechta z Valdštejna strýcem, byl nejhorlivějším katolíkem a příznivcem řádu tovaryšstva Ježíšova[67]) Na statku jeho častokráte býval návštěvou jesuita P. Vít Pachta, aby zkoumal svědomí, srdce jeho poddaných a převracel je na víru katolickou.[68]) Od »nejoddanějšího

---

[66]) *Červenka* ve svém spisování praví: »Educatus est in arce Košumberg sub piccarditis magistris, a quibus primis literis et studiorum rudimentis imbutus fuit« ... Paměti hodná věc jest, že na hradě Košmberském u pana Jindřicha Slavaty také někdy vychováván byl nejstarší syn jeho bratra Adama Slavaty, v dějinách pověstný *Vilím Slavata*, (jenž narodil se deset let před Valdštejnem r. 1573), kterýž ve své denunciaci nadepsané »Votum cujusdam secreti consiliarii imperatoris, in quo demonstratur, cur Fridland a suo generalatu amoveri merito debeat et juste possit« praví: »Personam illam (Albrechta z Valdštejna) a pueritia ipsius novi, cum in domo patruelis mei Cossumbergae cum filio ejusdem studebat, cum mihi ille ipse in tertio gradu cognatione jungatur.« (Aretin, Wallenstein 1845.) Oba na jednom místě v učení bratrském byli vychováváni, oba, Slavata i Valdštejn, odpadli skoro současně od víry rodu svého, stavše se z návodu jesuitů katolíky, oba sloužili jedné věci a přece z přítele stal se nepřítel. Potměšilý, závistivý Slavata byl ne posledním strůjcem pádu Valdštejnova.

Dějepisci Albrechta z Valdštejna udávají, že Valdštejn po smrti otce svého vychováván byl u *Albrechta* Slavaty na Košmberce: však není tak. Psávalť se sice Albrecht Slavata jako ostatní jeho bratří po otci svém »na Košmberce«, ale nebyl v držení téhož statku. Vzal za podíl po otci svém statky Chrast a Podlažice.

[67]) Otec jeho byl vyznavačem víry Bratří českých; syn však stal se působením jesuitův katolíkem.

[68]) Balbín v »Historia collegii Giczin. Soc. Jesu«: »Pachta viciniam Broumovium, ditionem Joannis de Rziczan, evangelii causa commeabat et perspecta eximia et prope regia juvenis indole apud se mirari, apud caeteros commendare non cessabat«. Schmidl v »Historia Societ. Jesu provinciae Bohemiae« vypravuje: »... Cum festis Natalitiis pater, manu crucifixi effigie armata, Brumovium et septem illos pagos obiret, non plures sex inventi sunt, qui eam venerabundi non exoscularentur; cum antea vix unus inveniretur, qui non refugeret.«

církve katolické syna« Jana z Ričan, dověděl se P. Pachta, že Valdštejn jest na vychování mezi »heretiky« Bratřími českými. Sirotek měl býti vysvobozen. Kde jmenovaný kněz s mladým Albrechtem se setkal, zda snad někde nahodile, nebo vyhledal ho až na Košmberce, aby »zbloudilou ovečku do ovčince samospasitelné církve přivésti mohl«, odpovědi dáti neumíme. Na tolik víme však, že Pachta, jenž obdivoval zvláště vynikající schopnosti kacířského mládenečka, pohnul horlivého katolického pána, aby sirotek pro církev katolickou byl zachráněn. Osiřalý Valdštejn odvezen byl z Košmberka, kdež, jak jsme již pověděli, vychováván byl ve víře Bratří českých, do jesuitského konviktu v Olomouci,[69]) kdež zase vyučován a chován býti měl podle řádu »bratří tovaryšstva Ježíšova«. Kdy takové převezení Albrechta z Valdštejna bylo provedeno, přesně určiti nemůžeme, nejspíše, že tak stalo se za času nějaké těžké nemoci nebo nepřítomnosti pana Jindřicha Slavaty v království Českém, kdy na vychování svěřeného mu sirotka dohlížeti nemohl. Neboť nezdá se býti ani pravdě podobno, že by horlivý Bratr český, jakým byl Jindřich Slavata, jako poručník k tomu povolení dal, aby blízký jeho příbuzný na vychování dán byl do katolického ústavu do rukou jesuitů. Za času však nemoci jeho anebo v Čechách nepřítomnosti, kdy manželce paní Kunce, rozené Černčické z Kacova, bylo starati se o syna Diviše Lacmboka a dcery Boženu, Mandalenu a Elišku, dovedl pán z Říčan převezení mladého Valdštejna do Olomouce před přátely odůvodniti a omluviti.

Albrecht z Valdštejna vychováván byl doma u svých rodičů i na Košmberce u poručníka svého duchem národním, vlasteneckým: v jesuitském konviktu cvičen byl v duchu protinárodním, indiferentním, poněvadž řád bratří tovaryšstva Ježíšova neznal národnosti. S novou školou přijal Valdštejn nové vychování, měl přijmouti novou víru a tudíž také pro všechen budoucí život státi se jiným člověkem. Z Valdštejna, při vlasteneckém vychovávání a společném s českým národem živobytí, byl by se stal veliký národní hrdina: z jesuitské školy vyšel s jiným naučením.[70]) Chladný, bystrý pozorovatel P. Pachta poznal, co by asi na mladém Valdštejnovi do budoucnosti mohlo býti nebezpečného a zase velice prospěšného pro víru katolickou: a proto zalíbil se mu sirotek »kacířských rodičů« velice, proto hleděl si toho všemožně, aby hověl choutkám mladého, nadaného svěřence, jenž v umění literním pěkně prospíval. Za nedlouhý čas latině rozuměl i mluvil: avšak přes všechno pečlivé ošetřování a hýčkání zmáhala se ve Valdštejnovi den ode dne vždy

[69]) Balbín: »In Moraviam traducitur Albertus et in Olomucense adolescentium contubenium sub disciplinam societatis nostrae literis latinis imbuendus includitur. Praeerat tum convictui P. Venceslaus Švihovský; errant insigniter, qui P. Vitum Pachtam regentis nomine praefuisse scripserunt, cum is anno 1608 primum eam dignitatem adiverit, quo tempore Albertus jam natus annos quatuor et viginti non ludo aetatis fruebatur, sed militiam sequebatur.«

[70]) Jak soudili nekatolíci o vychování mládeže v kollejích jesuitských, vidíme na Karlovi st. z Žerotína, jenž příbuzného svého Karla z Žerotína vzal z jesuitské kolleje, (kamž jej nezámožný otec jeho byl dal na vychování) a dal ho raději na útraty své cvičiti; než aby jej »dem sichern Verderben bei den Jesuiten preis zu geben«. (Žerotín 1600, 29. března.)

větší a větší nechuť k »vědám«, zdálo prý se, jako by vedl život nečinný, kdežto zatím nepokojný jeho duch hledal světlo jinde.[71])

Konvikt Olomoucký byl pro mladé lvíče příliš úzký, kobky klášterní byly pro nepokojného orla,[72]) jenž hledal světlo, výši slávy, velmi tmavé, nízké — Valdštejn chtěl do světa mezi lid.

Někteří životopisci udávají, že mladý Valdštejn v konviktu Olomouckém obrácen byl na víru katolickou, však nestalo se. Ačkoliv osiřalý Valdštejn, chovanec učení Bratří českých, zajisté všemožně v ústavu jesuitském byl připravován, aby dal se na jinou cestu víry, nežli jeho otec i matka, a žádného nebylo, kdo by mu v tom překážel, přece nepodařilo se. O pobytu mladého Valdštejna v Olomouci, kdež zajisté dlouho netrval, nemáme žádného listinného pramene, jen v rukopise kroniky kolleje Olomoucké z předešlého století od nejmenovaného jesuity jest Albrecht z Valdštejna mezi žáky konviktu také zaznamenán.[73]) Kdyby nebylo souhlasných o tom zpráv téměř všech starších biografů, skoro bychom pochybovali, zdali vůbec Valdštejn tam studoval.

Roku 1598 shledáváme se s Albrechtem z Valdštejna na protestantských školách latinských v Zlaté Hoře (Goldberg), kamž prostřednictvím učeného Vavřína Cirklera na podzim léta 1597 s preceptorem byl vyslán. Jakým způsobem se stalo, že do Zlaté Hory vypraven byl a která ruka Albrechta Valdštejna vytrhla z konviktu Olomouckého (studoval-li tam), pro nedostatek zpráv jen domněnku pravdě podobnou pověděti můžeme. Jmenovaný Vavřinec Cirkler byl někdy vychovatelem Karla st. z Žerotína, mezi nimiž povždy důvěrná zůstávala známosť,[74]) Žerotín pak byl dobrým, upřímným přítelem poručníka Albrechta z Valdštejna Jindřicha Slavaty již od jeho na Moravě, jako nejvyššího místokomorníka a nejvyššího místosudího, přebývání, odkudž pak se vyprodal a do království Českého přesídlil. A takovou asi přátelskou známostí byla cesta mladému Albrechtovi z V. ukázána na studie do nedaleké Zlaté Hory. Staré školy v Zlaté Hoře prosluly zvláště za rektorování Valentina Trotzendorfa od 1531 do 1556, někdy žáka Filipa Melanchtona ve Vitmberku. Čím byla akademie Vitmberská pro Sasko, tím byly školy v Zlaté Hoře pro Slezsko. Až přes tisíc žákův, mezi nimiž nemálo šlechtických synkův ze Slezska i z Polska, chodilo do šestitřídné školy v Zlaté Hoře, když zname-

---

[71]) Červenka praví: »Iamque in grammaticis eos fecerat progressus, ut latine intelligeret et loqueretur: sed obrepebant quotidie et augebantur in Alberto taedia literarum, desidemque sibi vitam agere videbatur, lucem scilicet inquietus ac gloriae avidus animus quaerebat« ...

[72]) Znak Valdštejnův: lvice ve štítu a orlí péra (křídlo) v klenotu.

[73]) »Historia collegii Olomucensis« sepsaná nejmenovaným jesuitou v XVIII. století, chovaná v knihovně Olomoucké pod sign. IX. d. 26., obsahuje mezi jinými »Memorabilia de convictu Olomucensi«, v němž zaznamenána jsou jména mučedníků, arcibiskupů, biskupů, 56 hrabat, 115 baronů, 314 rytířů a šesti jenerálů, kteříž v konviktu Olomouckém někdy studovali, mezi posledními také »Albertus Eusebius comes a Waldstein, Friedlandiae dux«. Za zprávu takovou děkujeme panu J. Hausmannovi, kustodu jmenované knihovny.

[74]) Viz druhý díl »Carl von Zierotin« od Petra Chlumeckého, 1879, pag. II.

nitý pedagog Trotzendorf rektoroval. Po jeho smrti školy klesaly; v letech 1593—1611, kdy purkmistr města Jan Feige zároveň byl správcem škol, byly již v úpadku. Zbyla bývalá jen sláva. Však sváry mezi šlechtickými synky polskými i německými, mezi šlechtickou a měšťanskou mládeží stále trvaly, a v sklepu městském studenti s měšťany jako dříve dosti statečně popíjeli a po latinsku se hádali.[75]) Do takové živé společnosti studentské přibyl sotva patnáctiletý Albrecht z Valdštejna a ubytován u měšťana Jana Cirklera, jemuž Vavřinec Cirkler byl strýcem, na stravu pak chodil k gymnasialnímu svému učiteli. Jak se mu tam dařilo, o tom jediná jen známá listina podává autentickou zprávu. Dne 17. května l. 1598 vyslal Valdštejn svého famula se stížným listem k hejtmanovi knížectví Lehnického Václavovi z Cedlic, prose za osobní ochranu. Stěžoval si, že některé lehkovážné osoby, aniž by jim nějakou příčinu byl zavdal, v posledních dnech jemu i jiným poctivým lidem nadávaly a v noci do ložnice jeho i hospodáře Jana Cirklera, u něhož bytem byl, kamením házely. Druhého pak dne, když odpoledne ze školy domů se ubíral, že jistý žoldák Pavel Mehnert, obyvatel městský, uprostřed náměstí před domácími i mnohými cizími lidmi jej i s preceptorem a famuly za kalvínské šelmy silným hlasem vykřikoval. Načež když (Valdštejn) bez odpovědi na takové nadávky do svého domova se uchýlil a odtudž za krátko do bytu učitelova k jídlu se ubíral, že týž žoldák, jenž s obnaženou zbraní ještě na náměstí stál, za ním pospíchal a do domu, kamž (Valdštejn) k učiteli vešel, vedrati se chtěl, jedním však člověkem na prahu dveří byl zadržán, při čemž nemálo mu nadával a hrozně vyhrožoval. Valdštejn prosil tudiž pána z Cedlic, jako hejtmana knížectví Lehnického, aby pro lásku přátelskou k učenému Vavř. Cirklerovi (prostřednictvím kteréhož Valdštejn do škol v Zlaté Hoře uveden byl) ho přichránil, poněvadž pro velikou nevoli ochrany a pomoci od žádného nadíti se nemůže a týž žoldák ve středu do Uher na vojnu se odebéře.[76])

---

[75]) Za rektora Val. Trotzendorfa prý půl města latinsky mluvilo.

[76]) Klademe sem list Valdštejnův, jako jediný autentický doklad o pobytu jeho v Zlaté Hoře, slovo za slovem. Originál psaní, složený arch s malou rozdrobenou prstenní pečetí, nalezen i s vytrženým listem z kopiální knihy vyřízených akt hejtmanství knížetství Lehnického v pozůstalosti sběratele starožitností prince Petra Byrona Kurlandského, kr. pruského jenerál-majora a pána na Vartmberce v Slezsku. Vytržený list z kopiáře Lehnického svědčí, kde list Valdštejnův původně se nacházel. — Dr. F. ze Strantzů, kr. pruský nejvyšší lejtnant, uveřejnil jej v časopise »Zeitschrift für Kunst, Wissenschaft und Geschichte des Krieges« 1848, jako doklad na vyvrácení Fr. Palackým v německém časopise českého musea 1831 projeveného náhledu, že pobyt studenta Albrechta z Valdštejna, potomního knížete Friedlandského, v Zlaté Hoře prohlásiti se musí za báchorku. Za sdělení listu A. z Valdštejna povinni jsme zvláštními díky král. pruské dvorní bibliotéce v Berlíně, kteráž se vzácnou liberálností na prosebnou žádosť naši (poněvadž v Praze ani v dvorské knihovně Vídeňské jmenovaný časopis se nenachází), článek Dr. F. ze Strantzů v kratičké době úřadně opsaný nám zaslala. List čte se v tato slova:

»Dem Edlen Gestrengen Ehrenvesten und wohlbenampten Herrn Wencelao von Czedlitz, des Fürstenthums Liegnitz Hauptmann, meinem besondern Herrn und Freund.

Edler Gestrenger Wohlbenamter, insonders günstiger Freundt. Nähest wünschung von Gott den allmächtigen aller glücksehligen Wolfart, sampt entbittung meiner allzeit willigen Diensten, sol ich E. G. wegen vorstehender noth nicht bergen, die ich diese wochen

Na takovou stížnou prosbu Albrechta z Valdštejna zaslali hejtman a rady knížectví Lehnického již dne 18. května radě města Zlaté Hory nařízení (při čemž poslán list Valdštejnův k nahlédnutí s žádostí, aby zase vrácen byl), aby Pavel Mehnert ihned na hrad Lehnický před úřad hejtmanský se postavil, a kdyby snad zdráhal a vymlouval se tak učiniti, že na vojnu vypraviti se musí, aby zajat, na vůz přikován a pod stráží na hrad Lehnický dopraven byl. Co dále v příčině té se událo, není nám známo.

Stížný list mladého Albrechta k hejtmanu knížectví Lehnického jestiť první list Valdštejnův vůbec, jejž dosud známe; i podává nám vedle důležitých zpráv a výmluvného dokladu o nedostatečné ještě znalosti německého jazyka, zvláště vzácné svědectví o duševní tehdejší jeho povaze. Ačkoliv zajisté domnívati se můžeme, že urážkám žoldákem Mehnertem páchaným předcházelo nějaké dráždění a že v stížném listu prosebný žalobník nevinným se stavěl, přece přes všechno to jeví se bystrému pozorovateli v psaní tom patnáctiletý Valdštejn nějak zamlklý, přísný a jako v sobě zakrytý. Byly to ještě následky přísného vychovávání bratrského na Košmberce a snad uzavření klášterního v Olomouci. Že však dřívější živost, jakou poznali jsme při hochovi v Heřmanicích, ve volném ovzduší v Zlaté Hoře Valdštejnovi se vrátila a až v bouřlivosť později se změnila, uvidíme, až shledáme se s Valdštejnem v Altdorfu.

Významná zpráva v dotčeném listu, že voják Valdštejnovi, jeho preceptoru i služebníkům kalvínských šelem nadával a zbraní život jeho ohrožoval, jest vedle jiných pozdějších svědectvím, že patnáctiletý Albrecht tehdy ještě

über neben andern ehrlichen leuten von etlichen leichtfertigen Personen mit schmehworten angetastet, auch des nachtes mit steinen in mein Schlafgemach, so wol meinen würte H. Joh. Circlero (von welchen als denn auch von mir niemanden ursach gegeben), ist geworfen worden. Dies aber alles hatte allso mit stillschweigen gern übergehen wollen: aber auf als ich nachmittag auss gehaltener Lection gegangen, ist einer mit Namen Paul Mehnert, ein kriegsmann, doch inwohner alhier, mitten auf dem ringe gestanden und nicht allein vor einheimschen, sondern auch vielen frembden personen, mich samt meinem Preceptore und famulis für Kalvinische Schelmen mit heller Stimme ausgeschrien. Doch weil auch dieses nebst vielen andern wiederfähret, hatte ich mich in diesem fahl auch gern enthalten wollen, damit ich E. G. (weil dieselbe zuvor sehr überlaufen wird) nicht mehr zu schaffen machte, aber wie gemeldet, die noth mich fast treibt das folgende anzuklagen: denn als ich diese eben angezogene Person mir nachgeschrien, bin ich stilleschweigend nach hause und von danen bald zu tische zum H. Cantori gegangen, da obgemeldeter mit blosser Wehr noch am Ringe gestanden, und als ich mir ins Haus kommen, nachgefolgt, aber von einen andern auf der Schwellen erhalten worden. Wiel alhier weiter geschwiegen vieler unnützer reden, so sich diese dort, wie man sagt, auf die mitwoch in Ungern verreisen wollen, vernehmen lassen, durch welche mir neben ander sehr gedreuet. Es künte sich aber E. G. vieler Sachen mit besserm gründe als vielleicht sonsten, von diesem meinem famulo erkündigen. Bitte aber itzo, E. G. wolle amptes und der freundschaft wegen, so sie mit dem wolgelerten H. Lau. Circlero helt (durch welchen ich in diese fürstliche Schule kommen), mich zu beschützen bedacht sein: weil ich hier von niemand schutz oder Hülfe, wegen des grossen unwillens, bitten kan, endlich mich in allen möglichen solches zu verschulden. Hiermit wil ich E. G. sampt allen ihrigen in götlichen schutz befehlen. Gegeben in Goldberg den 17. May Anno 98. E. G. gutter Freundt

Albrecht von Waldstein.«

nebyl katolíkem, neboť za dobu osmi měsíců, od měsíce září 1597 do května 1598, kdyby byl přiznával se k římské víře, byl by v nevelkém městě Zlaté Hoře také jako katolík znám býval, a zajisté by se byl v žalobném psaní hejtmanovi knížectví Lehnického proti takovým nadávkám jako katolík ohradil, čehož však neučinil. Také by v Olomouckém konviktu na víru římskou nově obrácený Valdštejn sotva byl se vypravil na protestantskou školu do Zlaté Hory.

Z času studentského Valdštejnova pobytu v Zlaté Hoře zachovalo se podání, kteréž již na začátku XVIII. století tiskem bylo uveřejněno [77]) a od těch dob ještě množstvíkráte bylo opakováno. V novější však době vyhlášen pobyt Valdštejnův v Zlaté Hoře i s tradicí zachovanou za bájku, poněvadž historikové a životopisci neznali list Valdštejnův hejtmanovi knížectví Lehnického poslaný.

Podání vypravuje, že, když Valdštejn na gymnasiu v Zlaté Hoře studoval, učitelem jeho byl Jiří Vechner, kterýž prý ho jako blouznivého, zamlklého žáka neměl ve veliké lásce a častokráte i vlastní rukou po tehdejším způsobu jej potrestal. Jednou, když prý mládež školní na blízké louce pod dozorem jmenovaného pedagoga všelikými hrami se veselila,[78]) položil se Valdštejn do stínu košatých vrb a usnul. Když se probudil, vypravoval svým spolužákům, že se mu zdálo, jako by s nimi si hrál a vrby kolem rozsázené že před ním se skláněly. Spolužáci pověděli se smíchem svému učiteli sen Valdštejnův, kterýž s opovržením nazval jej snářem a ouštipně ho oslovil: »Ty chceš snad hráti si na Egyptského Josefa? Když ty budeš velkým pánem, chci býti tvým dvorním bláznem.«

Čemu se kantor Vechner vysmíval, stalo se skutkem. Valdštejn stal se velkým pánem, jehož se všichni báli. Když po vítězné bitvě u Dessavy dne 21. srpna 1626 do Zlaté Hory přibyl, vzpomněl si na Vechnera a dal si ho zavolati. Starý kantor, obávaje se těžkého trestu a snad smrti, rozloučil se jako na vždy se svou rodinou, neboť v dobré ještě zůstalo mu paměti, jak tvrdě někdy s mladým Valdštejnem zacházel, ano často jej trestával. A skutečně byl také strachem chvějící se učitel, jenž před Valdštejnem na kolena poklesl, přivítán přísným připomenutím tvrdé jeho kázně a falešného proroctví; kterýž když na rozkaz Valdštejnův povstal, prosil skroušeně za odpuštění, omlouvaje tvrdé tresty dobrým úmyslem a falešné proroctví slabým duchem svým prorockým. A přísný Friedland na takovou prosbu byl velice milostivým. »Můj milý Vechnere,« pravil, »vy jste konali svou povinnosť. Tvrdé chování tvrdého mělo zapotřebí vychování. Nebojte se, dobrý byl váš úmysl a dobře také se zdařilo. Na důkaz vděčnosti dám stráž k vašemu bytu,

[77]) »Liegnitzische Merkwürdigkeiten« v Budyšíně 1724, str. 399., a »Academiae et scholae Germaniae in nummis« ve Vratislavi 1741, str. 443.

[78]) Co tradice vypravuje o hrách školní mládeže na nedaleké od města louce, shoduje se úplně s historickou pravdou; neboť rektor Valentin Trotzendorf, o němž již zmínka se stala, v školním jím zavedeném řádu také ustanovil, aby žáci pro zdraví těla jednou až dvakráte týdně vedeni byli na blízkou louku u Seiffenavy, kdež aby v tělocviku se cvičili a jinými hrami se veselili.

aby ničeho od vojáků vám se nestalo.«[79]) A vedle ochranné vojenské stráže poslal Valdštejn starému učiteli na památku 100 říšských tolarů.

Na tolik podání, kteréž zjištěno jest, na kolik setkání se Valdštejna s J. Vechnerem týče, potvrzením téhož, že darovaných sto tolarů byl přijal[80]) a současným letopiscem událostí města Zlaté Hory.[81])

Za času pobytu Albrechta z Valdštejna v Zlaté Hoře zemřel r. 1598 (někdy v srpnu) ve Špýru Vavřinec Cirkler, kterýž byl, jak povědíno, strýcem Jana Cirklera, měšťana v Zlaté Hoře, u něhož Valdštejn byl ubytován. Snad na zprávu takovou anebo návštěvou se studentem Albrechtem na prázdniny vypravil se Jan Cirkler do Čech na Košmberk, odkudž odebral se v příčině vyšetření pozůstalosti po strýci svém do Moravy na Rosice ku panu Karlovi st. z Žerotína.[82]) Za nedlouhý čas potom dne 14. ledna 1599 odebral se na věčnost poručník Valdštejnův, horlivý Bratr český, pan Jindřich Slavata z Košmberka,[83]) o němž současný kronikář praví, že »byl pánem všech cností plný, dolus et fraus že nebyla v jeho srdci«.[84]) Albrecht i se svými dvěma sestrami Marií Bohumilou a Kateřinou Annou zůstávali za některý čas bez poručenské ochrany, poněvadž žádný z blízkých příbuzných k poručenství se nepřihlásil. Dne 21. června 1599 podala osobně panna Jitka z Valdštejna, vlastní sestra někdy Vilíma z V. na Heřmanicích, písemní žádost soudcům zemským, aby jí takové poručenství dáno bylo. I odůvodňovala podání své, že, jak za živobytí Jindřicha Slavaty, takž i po smrti jeho, k spravování statku Heřmanického pilně dohlížela, ouředníka i čeládku k tomu měla, aby se žádné ublížení a škoda nestala; dcerky obě také opatrovala, syn »Albrecht Václav Eusebius v těch místech, kam s preceptorem svým dán byl«, že zůstává, a pan Karel z Valdštejna na Poličanech, jakožto nejstarší bratr vlastní nebož-

---

[79]) Zlatá Hora byla tehdy jako protestantské město císařskými vojáky spustošena.

[80]) Stvrzení Vechnerovo na obdržených 100 tolarů nalezá se v archivu Vratislavském. Někteří pokládají setkání se Friedlanda se starým učitelem na 4. října 1633, však mylně, neboť Jiří Vechner, jenž l. 1621 zvolen posledním rektorem latinských škol v Zlaté Hoře, zemřel 1628 dne 28. ledna. (»Peplus bonorum ingeniorum Goldbergensium. 1704.) Školy v Zlaté Hoře zrušeny pro nedostatek žákův r. 1622.

[81]) Goldberga, hoc est res Goldbergenses a Casparo Wenzelio 1658, kdež při r. 1633, 3. října píše: »Wir hatten alle Hoffnung, das Wallenstein mit der Stadt gut verfahren würde, weil er hier auf der Schule gewesen und dem Kantor Vechner eine Schutzgarde gegeben und 100 Rthl. geschenkt hatte.«

[82]) List Karla st. z Žerotína Jindřichovi a Albrechtovi Slavatovi ze dne 11. října 1598.

[83]) *V kšaftu* učiněném roku 1598 nařídil *Jindřich Slavata z Košmberka*, aby syn jeho Diviš Lacmbok dán byl na učení v místo poctivé, kdežby se jak umění liternímu, tak pobožnosti i poctivým, chvalitebným mravům vyučovati mohl, a mužem učeným, pobožným, kterýžby ustavičně při něm byl a jeho v mladém věku rozumně spravovati uměl, opatřen byl, nákladu slušného aby na to litováno nebylo, tak aby »syn můj ke cti pánu Bohu, *vlasti své* a paní mateři i jiným přátelům ku potěšení býti mohl«. (D. Z.)

[84]) Stejně vzácné svědectví vydává o něm *Karel st. z Žerotína* v listu ze dne 2. února 1599 Janu Jak. Grynaeovi do Bazileje: »Post Frid. Zerotinum, virum absque dubio etiam summis quibusque prudentia comparandum, amisimus Henricum Slavatam († 1599, 14. Januarii), fratris mei avunculum, clarum sanguine et usurarum, sed praecipue pietate clarissimum.« (MS. někdy v bibliot. Hořovické. nyní v archivu Žerotínů na Moravě.)

tíka pana Vilíma, že pro nedostatek zdraví svého sirotky i statek v opatrování přijíti nemůže. Současně s pannou Jitkou poslali dva bratří její Jan Krištof a Bartoloměj list soudcům zemským, v kterémž oznamovali, že poručenství ujíti nemohou, poněvadž žádný z nich ženatý není, a že také nevidí, kde by siroty dcerky v lepším opatrování býti mohly nežli u jich sestry panny Jitky. Soudcové zemští odpověděli, aby si ještě (mimo již jmenované tři) i ostatních dvou bratří povolení zjednala. Což když Jindřich a Hannibal učinili, požádala prosebným listem ze dne 26. června 1599 císaře Rudolfa, aby takové poručenství na sebe přijíti mohla.

Načež císař Rudolf II. mocným listem ze dne 5. července 1599, jakožto král Český a nejvyšší poručník všech vdov a sirotkův, svěřil jí, poručenství nad týmiž sirotky a statkem, jakožto strejně a krevní přítelkyni jich, aby jmění sirotkův spravovala, tak aby jim neubejvalo, ale raději přibejvalo, siroty pak ke cti a chvále boží i ke všemu dobrému i šlechetnému aby vedla. K radě a ku pomoci, aby v čas potřeby mohla k komu se utéci, přidal jí ku opatrování sirotkův i statku Adama ml. z Valdštejna, Karla z Valdštejna a Krištofa Bukovského z Hustiřan.[85]) A takž od té doby ženská měkká ruka české šlechtičny panny Jitky z Valdštejna na Dubenci řídila, spravovala osudy života mladého Albrechta. Bohužel! že neznáme, nemáme žádného listu Valdštejnova, ani jeho sester a poručnice, abychom nahlídnouti mohli, jaká jevila se mezi nimi láska bratrská, sesterská i přátelská.

Valdštejn pobyl na studiích v Zlaté Hoře dvě léta.[86]) Roku 1599 po kruté zimě počala hned na začátku letních měsíců řáditi v Zlaté Hoře nemoc

[85]) Mocný takový list královský čte se v tato slova: »Rudolf II. ɔc Urozený a slovutní, věrní naši milí! Milostivě vám věděti dáváme, že sme na poníženou prosbu urozené Jitky z Valdštejna na Dubenci, nám milé, a pro opatření dětí sirotkuov a statku po někdy urozeném Vilémovi z Valdštejna na Heřmanicích pozůstalého, poručenství nad týmiž dětmi sirotky i statkem, týmž sirotkuom náležitým, jakožto strejně a krevní přítelkyni jejich, z mocnosti naší císařské, jakožto král Český a nejvyšší poručník všech vdov a sirotkuov, dáti ráčili na ten způsob, aby ten statek podle zřízení zemského dostatečně týmž sirotkům zaručila a jej užitečně k dobrému sirotkův řídila a spravovala, tak aby jim neubejvalo, ale raději přibejvalo, předně pak ty děti a sirotky ke cti a k chvále boží i ke všemu dobrému a šlechetnému vedla. K kterémužto opatrování těch sirotkův a řízení téhož statku urozené Adama mladšího z Valdštejna na Hrádku nad Sázavou a Lovosicích, radu naši, Karla odtudž z Valdštejna na Poličanech, též radu naši, strýce vlastní nadepsaných sirotkův, a slovutného Krištofa Bukovského z Hustiřan na hradě Velehradě, věrné naše milé, k radě a ku pomoci, aby se v čas potřeby měla k komu utíkati, přidávati ráčíme (kteréžto dání poručenství na škodu a ublížení nápadu strýcům a nejbližším krevním přátelům těch sirotkův výš jmenovaných býti nemá), vám milostivě poroučejíc, abyste nadepsané dání téhož poručenství jí Jitce z Valdštejna dckami zemskými království Českého vedle pořádku zapsati dali. Na tom jistou a milostivou vůli naši císařskou naplníte. Dán na hradě našem Pražském v pondělí po sv. Prokopu léta ɔc 99.« (Z arch. česk. míst. a malý stavovský archiv, kvatern č. 49. P. 28. v král. českém archivu zemském.)

V zápisu deskovém 24. března 1600 v kvat. 129. fol. H 5. napsáno: že dáno poručenství panně Jitce z Valdštejna, kteráž s Janem Kryštofem a Bartolomějem z Valdštejna společně slíbila, kdyby sirotkům statku a zboží umenšeno bylo, že jim všecko navráceno a dáno bude.

[86]) O pobytu A. z Valdštejna na studiích v Zlaté Hoře zmiňuje se letopisec města Vratislavi Mikuláš Pohl, jenž zemřel 1632. Jmenovaný již K. Wenzelius zřejmě udává, že

červenka, později pak mor, mimo to panovala nemírná ve všem drahota. Valdštejn opustil v měsíci srpnu 1599 Zlatou Horu a přibyl se svým preceptorem a famulem do Altdorfu, kdež dne 29. t. m. zapsán byl jako posluchač akademie: »Albertus a Waldstein, baro Bohemus, Johannes Heldreich, praeceptor Görlicensis Lusatus a Wenceslaus Metrovski, famulus.«

Školy Altdorfské, původně gymnasium, z Norimberka l. 1575 do blízkého, tichého Altdorfu byly přeloženy, aby mládež studující v učení vyrušována a k výtržnostem sváděna nebyla, jako v bohatém živém městě Norimberku. Roku 1576 byly Rudolfem II. na akademii vyzdviženy.[87]) Dobrý však úmysl moudrých a opatrných otců obchodního města se neuskutečnil. Studenti i profesoři bouřili se i v tichém Altdorfu, jako by byli v nejživějším městě. Takž i rektor akademie Dr. Gentilis[88]) nejednou jako opilec se studenty za noční doby po ulicích povykoval a vytaženým kordem po lidech kolem jdoucích se oháněje ohrožoval měšťany Altdorfské. Taková rozpustilosť až nevázanosť studentská byla pro mladého Albrechta, jenž do světa byl puštěn, novým životem. A ohnivý Valdštejn, kterýž již jako chlapec sváděl s vesnickými hochy všeliké bitvy, vrhl se do takové vřavy se vším zápalem. Jako někdy v Heřmanicích, takž i jako student v Altdorfu byl náčelníkem. Annály jmenované akademie mají několik zápisů o »hrdinských« jeho činech studentských. Takž dne 7. prosince 1599 srotil se s jinými ještě studenty, táhl u večer před dům Dr. Schoppera a za velikého pokřiku i vyhrožování vytloukl mu okna, posekal i rozpíchal dvéře domovní. Po vykonání pak takové pomsty studenti s nemalým křikem odtáhli a hrozili, že druhého dne opětně přijdou a ještě jinší věci provedou. Po 14 dnech byl náš Albrecht účasten při jiném »hrdinském« excesu se smutným koncem, kterýž překročil již meze studentských výtržností. V neděli dne 23. prosince t. r. srazilo se několik studentův, mezi nimiž Valdstein, Sebisch a Jan Hartman ze Stínavy, syn purkrabího z Rothenbergu (některdejšího léna koruny České), při noční toulce s Wolfem Fuchsem, fendrychem zemské obrany, měšťanským synem Altdorfským. Slovy utkali se v hádku, při kteréž Hartman Fuchse kordem zranil. Valdštejn a Sebisch neroztrhli zápasící a dívali se rvačce nebo improvisovanému souboji, povzbuzujíce snad slovy Hartmana, až fendrych smrtelně proboden na zemi klesl. Potom s vrahem utekli a jemu, ač brány města již byly zavřeny, k útěku dopomohli. Druhého dne na to (24. prosince) vydán radou Norimberskou rozkaz správci universitnímu na zatčení vraha a 100 zl. vypsána odměna na jeho vypátrání. Hartman však byl již v bezpečí, nejspíše u svého otce na hradě Rothenbergu. Poněvadž ale brány městské byly již zavřeny, kdy vražda se stala, domníval se správce

Valdštejn studoval v Zlaté Hoře dvě léta. Vypravuje totiž: »1626. den 21. August kam zu Goldberg an der Generalissimus der kaiserlichen Armee Wallenstein, Fürst von Friedland, für seine Person samt den hohen Offiziren... Den 22. August brach er auf und teilte der Stadt, in welcher er seiner Studien halber zwei Jahr gewesen war unter dem Kantor Vechner, eine Salvequarde mit.«

[87]) Léta 1622 byly na universitu povýšeny, r. 1809 s vysokým učením v Erlangách spojeny a l. 1818 v Altdorfu zrušeny.

[88]) Rektoroval l. 1597 a 1613.

universitní, že vražedník ukryl se někde v bytu svých kollegův. I počal kvartýry studentské prohledávati. Studenti však srotili se pod vedením Valdštejna i Sebische, a rapíry, dýkami i ručnicemi ozbrojeni, postavili se takové úřadní prohlídce na odpor. Rektor a magistři universitní neměli tolik odvahy, aby rocení se studentům zakázali. Správce universitní pobídl tudíž měšťany, aby mu brannou rukou přispěli. Což také ochotně učinili, neboť zavražděný byl z jich měšťanské krve. Norimberští, jimž o takové studentské revoltě zprávy podávány byly, udělili dekretem ze dne 27. prosince 1599 důtku senátu universitnímu, že takové hrozné věci nebyly studentům zbráněny, a nařídili, aby zvláště náčelníci takových nepokojů, Valdštejn a Sebisch, před senát k zodpovídání se byli povoláni a jim se vší přísností pohroženo bylo, jestliže ještě jedenkráte takových výtržností se dopustí, že vedle statut a zákonů universitních budou ztrestáni; a poněvadž ničemu dobrému nechtí se učiti, jich rodiče nebo přátelé že budou požádáni, aby ze škol domů je zavolali. Senát vedle nařízení se zachoval, Valdštejnovi i Sebischovi tresty pohrozil. Bouře však v malém městě tím nebyla zažehnána, rostla vždy více, poněvadž, jak se podobá, ani studenti trestů slíbených se nezalekli. O čemž když správce universitní novou do Norimberka poslal zprávu, bylo v radě městské usnešeno, aby někteří páni radní s částí vojska, městským žoldem vydržovaného, do Altdorfu se vypravili, věci vyšetřili, vraha, kdyby dopaden býti mohl, zatkli, Valdštejna před sebe povolali, přísnými slovy pro jeho nevázané chování ho pokárali a čestným slibem zavázali, že až do dalšího rozhodnutí rady města Norimberka město Altdorf opustiti nesmí; Sebische pak a nějakého Wackhera, kterýž stráž policejní insultoval, aby uvěznili. Ozbrojená komise Norimberská zdržela se v Altdorfu několik dní, až všechno v náležitý řád bylo uvedeno. Jaké bylo chování Valdštejnovo před radami bohatého Norimberka, nevíme. Podobá se však, že nepokojný, bouřlivý, pánovitý Albrecht, jenž prý také v Altdorfu nejednou se pronesl, že může býti někdy knížetem a třebas králem českým,[89]) i vůči »moudrým a opatrným pánům« choval se, odpovídal pohrdlivě. Neboť ještě za pobytu komise v Altdorfu bodl nějakého Gottharda Livona do nohy, a ač senátem universitním dne 9. ledna 1600 odsouzen byl zaplatiti poraněnému bolestné a náhradu za léčení, čímž nová taková výtržnosť zdála se býti vyrovnána, byl předce s jinými ještě kumpány zatčen a do Norimberka odveden, kdež uvězněn ve vysoké věži hradní »Lug ins Landt«;[90]) dne 11. ledna však po vykonaném výslechu opět do Altdorfu

[89]) »Wallenstein soll schon in Altdorf mit dem Gedanken, Fürst oder gar König in Böhmen zu werden, umgegangen sein.« (Beiträge zur Geschichte des dreissigjährigen Krieges v. Murr, 304.) Odkud Murr takovou zprávu vzal, nevíme. Srovnáme-li však námi vypravované, že v chlapeckém již věku na Heřmanicích taková myšlénka v hlavě jeho utkvěla, i jeho sny v Zlaté Hoře: nezdá se takové povědění Murrovo býti pravdě nepodobné.

[90]) Zápis o jednání rady města Normberka dne 11. ledna 1600: »Auf die verlesene Relation, was die deputirten Herrn zu Altorff wegen des daselbst verloffenen Ableibs verrichtet, dann Albrechten von Walstains, Freiherrns, und Christoffen Taigs, dessgleichen Gottfrieden Sebischs von Presslaw, itzo uff dem Lug ins Landt, und Thobiä Wackers uff der Menner Schuldthurn alhie verhaffter, gethane aussagen«...

propuštěn. Senátu pak akademickému nařízeno, aby Valdštejn na tak dlouho v bytu svém byl arestován, až by dluhy své zaplatil a potom jinam se odebral. Mimo to, aby Valdštejn, Polák Sokolnicki a Jan Loppes z Kolína přísně pokáráni byli pro jich neslýchanou bezbožnosť, že ani nejsvětější Trojici výsměšnými a hanlivými slovy neušetřili;[91]) začež by trestu zasluhovali, však pro ušetření vysoce vážených jich přátel a rodu, že se jim taková bezbožnosť promíjí s tím doložením, aby proti radě Norimberské i jednomu každému pokojně se chovali.

»Divoký Valdštejn«,[92]) jenž nikoho nechtěl se báti a ničeho se uleknouti, musel vrchnosti akademie Altdorfské se podrobiti. Krátké vězení v hradní věži Norimberské napravilo hlavu až příliš odvážného studenta. Nerozuměli ti Norimberští žertu. Diktovanou náhradu Livonovi doufal Albrecht brzy shledati, ale domácí vězení bylo mu nesnesitelným. Mladý, hrdý český šlechtic, jenž měl ve znaku lva a v klenotu křídlo královského ptáka, takovým rozsudkem moudrých a opatrných otců̊v města Norimberka cítil se býti ponížen, že musel doma jako v kleci seděti. Valdštejn, jehož přísné pokárání, slibované rektorem tresty (kteréž často nad hlavou jeho jako blesky se křižovaly), nikdy příliš mnoho netrápily, stal se trochu pokornějším. Prosil rektora i správce universitního za přímluvu k vrchnosti, aby z vězení domácího mohl býti vyproštěn. A vedle toho vypravil ještě deputací dvou studujících k purkmistru a radě Norimberské s prosebnou žádostí v téže příčině. Dříve však nežli suplikací jeho vyřízena byla, dopustil se Valdštejn opětně výtržnosti domácí. Spráskal trochu nemilosrdně nového svého famula, Jana Rehebergera, že prý vždy příliš dlouho zahálčivě z okna na náměstí vykoukal. Snad učinil tak ze zlosti, že sluha větší užíval volnosti nežli pán. Ačkoliv takové potrestání pro malichernou příčinu stalo se doma a beze svědků, přece o tom po celém Altdorfě se mluvilo. Sešlehaný výrostek utekl s pláčem k poručníkovi, jenž šel žalovati k rektorovi. Valdštejn byl předvolán, odsouzen k pokutě 30 zl. a k narovnání se s přátely mladého ještě služebníčka. Pokuta třiceti zlatých byla pro Albrechta, jenž nemálo nadělal studentských dloužků, dosti

---

[91]) Tamže: »Alsdann in Beisein gedachts Freyherren Inen meiner Herrn missfallen wegen Irer verübte ungebür und beinebens anzuzaigen, ob ein Erber Rhat wol ursach hett wegen Irer unerhörten Gottlosigkeit, dass sie auch der heiligen Trifaltigkeit mit spotten vnd schümpffieren nit verschonet, und sonsten allerlei unuerantwortlicher strefflicher hendel sich unterstanden, ein Leibstraff gegen Inen fürzunemen« ...

Gualdo Priorato praví: »Er war widerspenstig zu lernen, unruhig und unbändig gegen die Strafen, ein Feind alles Fleisses und Bemühens, einzig und allein seiner eigenen Lebhaftigkeit und Uebermass seiner Einfälle nachhängend und ergeben, ganz unbändig, zügellos und unruhig, und erwies sich täglich mehr und mehr, wo nicht ganz und gar unfähig, jedoch sehr wenig geneigt zu denen Wissenschaften, die seinem Alter anständig wären; weswegen endlich die Lehrer selbst, um die Ruhe ihrer Schule zu erhalten, genöthigt worden ihn wieder nach Hause zu schicken« ...

[92]) Vilím Slavata píše v denunciací své »Votum cuiusdam secreti consiliarii imperatoris: Quid homines, antequam ad altiora officia provenerit, de ipso sentiebant, notum est, cum vulgariter »der dolle von Wallstein« vocaretur«.

citelný trest, však horší věci mu ještě nastaly. Poručník ztrestaného famula Krištof Amberger, řemesla svého pekař, a nejbližší přátelé, řezník Jan Bauer se svou ženou a krejčí Jan Vestner, přišli do bytu Valdštejnova k vyjednávání. Řečnicí první byla řezníkova žena, kteráž nezalekla se ani na rohatince zavěšeného kordu, dýky, ručnice a ostrým jazykem svým bodala beze všeho tempa do hrdého šlechtice, kterýž asi brzy poznal, že v takovém nezvyklém boji podlehnouti musí. Když s pláčem a hroznými výkřiky lamentací a stížnou žalobu ukončila, poručník pak pekař několik slov pronesl a vyjednávání začíti mělo, vskočila mu opět řeznice do řeči a žádala kategoricky sto zlatých pro famula náhrady, tři tolary další služby a nové šaty. Jak dlouho takové rovnání trvalo, o tom v annálech akademie Altdorfské není zmínky; písař jen zaznamenal, že konečně stalo se dohodnutí, aby Valdštejn zaplatil 45 zlatých, dal nové šaty za 4 zlaté svému bývalému služebníku a tři tolary další služby. Načež jim také hned 5 zl. odvedl. Valdštejn splácel smluvenou náhradu po celé dva měsíce, teprv 17. března 1600 byl z poslední odvedené částky kvitován. Řeznice však ještě vyplakala 4 zlaté pro sestru služebníčka Valdštejnova. Jiných vážnějších následků takové drahé vytrestání sluhy pro Valdštejna nemělo. Zvěděla-li vrchnosť akademie o novém excesu, nevíme. V zápisech rady Norimberské není o tom zmínky. Bylť náš Albrecht dosti černě v knihách již zaznamenán.

Přímluvu rektora i správce universitního a deputací studentskou přednešenou prosbu, v příčině osvobození Valdštejna z domácího vězení, vyřídila městská rada Norimberská dekretem ze dne 16. ledna 1600 rektorovi a správci univesitnímu zaslaným, že může mu na tolik volnosti býti přáno, aby k jídlu z domu vycházeti, kázání slova božího i přednášky navštěvovati mohl,[93]) však procházení se městem nebo vycházky za bránu města že se mu nedovolují, ostatní pak, až totiž dluhy zaplatí, aby z Altdorfu jinam se odebral, že v platnosti zůstává. Přípis rektorovi a správci o uvolnění Valdštejnovi domácího vězení, i zápis jednání rady městské v téže příčině učiněný, jest velice důležitým dokladem k životopisu Albrechta z V., poněvadž slovy, aby *kázání* navštěvovati mohl, nabýváme svědectví, že za pobytu svého v Altdorfu, jehož obyvatelstvo bylo protestantské, ještě nebyl katolíkem. Čemu u katolíků říkali »jíti na mši svatou«, to u protestantů jmenovali »na kázání slova božího«. Viděti z takového dokladu, že jesuitský konvikt v Olomouci Valdštejna úplně z víry otcův nesvedl, na vyznání katolické nepřevrátil: neboť nedá se ani mysleti, aby nově na víru římskou převrácený Valdštejn byl žádal, aby mohl navštěvovati protestantské služby boží, kázání. Zůstával tehdy zajisté ještě věrným víře rodiny své, kteráž protestantismu byla bližší nežli katolíkům. Takovému vývodu nasvědčuje i částečně, že radou Norimberskou byl pokárán pro nezbedné řeči o Trojici svaté.

---

[93]) Zápis o jednání rady města Norimberka dne 16. ledna 1600: »Ist verlassen ermeltem Freiherrn zu erlauben und diese lufftung zu thun, das er mög zu seinem Kostherrn zu tisch, dessgleichen inn die predig vnd lectiones, da er will, gehen mög...« Podobně v listu rektorovi akademie zaslaném.

Když přípis Norimberských Valdštejnovi oznámen byl, dal napsati dne 20. ledna r. 1600 a poslal zástupcům jmenovaného města list, kterýmž zdvořile děkoval za svolené polehčení domácího vězení, prosebně však žádal za zrušení usnešení, aby, až dluhy zaplatí, z Altdorfu jinam se odebral. Odůvodnil prosbu svou, že by taková »tacita relegatio« byla nejen na potupu jeho a přátel Karla a Adama z Valdštejna, císařských rad, ale i celého rodu, a protož aby vrchnosť akademie spokojila se trestem domácího vězení, z relegací aby však propuštěn a jemu na vůli svobodnou dáno bylo, kdy by z Altdorfu odebrati se chtěl.[94]) A páni Norimberští, kteříž vždycky v přátelských, zvláště obchodních, byli stycích s královstvím Českým, nechtěli ani s mladým pánem z Valdštejna míti zlou vůli, a protož napsali list dne 31. ledna rektorovi akademie: že na žádnou relegací pána z Valdštejna nemyslili, nýbrž jen proto takové rozhodnutí učinili, aby lidem, kterýmž ublížil, s očí přišel a takž další výtržnosti zamezeny býti mohly; poněvadž však sám se uvoluje, až dluhy zaplatí, jinam se odebrati, že to při jeho vůli zanechávají a dalšího vězení domácího osvobozují, však aby do té doby v Altdorfu tiše a v domácnosti se choval a k skromnosti napomenut byl. Tím byla bouřlivá doba studentského života Valdštejnova v Altdorfu ukončena.

Někteří historikové v pochybnosť uváděli pobyt mladého, později světoznámého, Albrechta z Valdštejna v Altdorfu, pravíce, že na jmenované akademii

---

[94]) *Dopis Albrechta z Valdštejna Norimberským* poslaný klademe sem v plném znění pro věcný obsah, jímž se jako svědectvím dokládáme. Čte se v tato slova: »Den Edeln, Erenfesten, Erbahren und Hochweisen Herren Burgermeistern und Rathmannen der Loblichen Reichsstadt Nurmberg, meinen günstigen Herren und Freinden.

Mein freindlichen gruss. Edele, Erenfeste, Erbahre und Hochweise, günstige Herren und freinde. Das die Herren auf mein bit den mir auferlegten arrest etwas relaxiret, daraus vermercke ich der Herren geneigter gemütter gegen mir, vnd thue mich dessen gegen den Herren freindtlich vnd fleissig bedancken. Dieweilen aber in der Herrn Beuelch an hiesige ihre löbliche Uniuersitet gethan lautet, mier beneben dem arrest aufzuerlegen, Mich, nach gethaner richtiger bezahlung, von hinnen zu begeben, welche wordt gleichsam eine tacitam relegationem in sich begreiffen: und aber dieselbige nit allein meiner Person, sondern auch den wolgeborenen Herren Herrn Caroln vnd Herrn Adams, beider Herren von Waltstein, Rom: Kai: M. (meines allergnedigsten Khunigs vnd Herren) gehaimbder Räthe, sowol meinem ganzen Löblichen Geschlechte zu einem grossen despect und nachtheil gelangen mochte, Als ist hiermit an die Herren mein freindtlich und fleissige Bitte, Sie geruhen an deme mir auferlegten langwirigen arrest ein genügen zu haben, gedachte relegationem genzlich zu remittiren und nachzulasen, und mir in meinen freyen willen zu stellen, zu welcher zeit ich mich von hinnen begeben möge, so wol auch aus dem arrest nu mehr zu erledigen. Hergegen bin ich mein creditores richtig abzuzahlen, den Herren nit lang verdrisslich zu sein, vnd mich hinfüro allenthalben, als einem Herren gebühret, zu verhalten, So wol umb die Herren solches nach Vermögen freindtlichen zu verschulden erbottig. Gegeben Zu Altorff den 20 January Anno 1600.

Ewer williger Albrecht von Waldstein, Freiher.«

Murr, jenž list ten (psaný cizí rukou s vlastnoručním však podpisem Albrechta z Valdštejna) l. 1790 v »Beiträge zur Geschichte des dreissigjährigen Krieges« otiskl, udává, že upečetěn jest malou pečetí červeným voskem podloženou, v kteréž znamenati jest jako znak půl zlomeného kola s třemi píry. Není to třmen, znak Lickův? Viděti, že to byla pečeť vypůjčená.

mohl býti jiný téhož jména z rodu Valdštejnův.[95]) Takové tvrzení však není správné: neboť toho času byl vedle našeho Albrechta v království Českém ještě jen jediný ze všeho toho rodu, kterýž také nazýval se Albrecht z Valdštejna, týž však byl již l. 1568 držitelem statku, tudíž již plnoletým, psal se na Liblíně (Libštejně); roku pak 1600 musil býti 50 až 60 i výše let stár, a takový letitý pán zajisté nešel na akademii Altdorfskou, aby s rozpustilými studenty prováděl všelijaká allotria. Dále, pánové Karel a Adam ml. z Valdštejna, o kterýchž se Albrecht z V., jako přátelích svých, v prosebné žádosti k Norimberským zmiňuje, byli skutečně blízcí jeho příbuzní (Karel z Valdštejna byl bratrem otce Albrechta z V.), oba jeho spoluporučníci.[96]) I to, že dovolává se svých příbuzných, poručníků a nikoliv rodičův (kteříž byli již umřeli), jest pozoruhodné. Mimo to nejen čas, kdy Albrecht z V. v Altdorfu trval, ve všem shoduje se, ale i autograf Valdštejnův na listu Norimberským z r. 16(0 dne 20. ledna jeví zřejmě stejný charakter písma s pozdějšími jeho podpisy.[97]) V seznamu studentů akademie Altdorfské z první polovice XVII. století nazývá se civis academicus Albrecht z Valdštejna také prostě jen »Wallenstein«, kterýmž jménem proslavený Friedland v Německu toho času skoro výhradně jmenován byl. Polyhistor Wagenseil jmenuje ve svém spisu »Exercitationes«, vydaném roku 1687, i dům, v kterém Valdštejn zůstával,[98]) jejž i tradice obyvatelův Altdorfských znala. Konečně, když Valdštejn roku 1632 utkati se chystal bojem s Gustavem Adolfem, kterýž toho času v Norimberce přebýval, vypravili se profesoři z akademie Altdorfské do Norimberka, aby uviděli slavného krále Švédského. Na zpáteční cestě do Altdorfu byli od Charvatů z Valdštejnova vojska napadeni, čtyři z nich zabiti, někteří zraněni a ostatní jako zajatci do Valdštejnova ležení přivedeni, odkudž dosti vysokými sumami vyplatiti se musili, rektora však akademie Nösslera, poněvadž byl doktorem mediciny, Valdštejn při vojsku si podržel. Dobře se mu v ležení císařském dařilo, ale přece by rád byl na rektorskou stolici se navrátil: i psal do Altdorfu a poslal koncept prosebné žádosti k Valdštejnovi za jeho pro-

---

[95]) *Frant. Palacký* v pojednání nadepsaném »Jugendgeschichte Albrechts von Waldstein, Herzogs von Friedland«, uveřejněném v »Jahrbücher des böhmischen Museums 1831«, praví: »Alle die schönen, doch auch mitunter lächerlichen Anekdoten, die man sich von seiner Studienzeit zu Goldberg und Altdorf zu erzählen weiss, müssen nunmehr wegfallen; nie hat der Friedländer weder auf der Fürstenschule zu Goldberg noch auf der Universität zu Altdorf studirt... Lasse man die ursprüngliche Thatsache, dass junge Waldsteine an jenen Lehranstalten studirten, immerhin gelten, wie denn auch die von Murr u. a. darüber angeführte Actenstücke richtig sind: nur von dem Friedländer gelten sie nicht. Es gab ja der jungen Waldsteine in jener Zeit so viele, die sich zur protestantischen Kirche bekannten und fremde Universitäten besuchen mochten.

[96]) Viz poznámku o poručenství šlechtičny Jitky z Valdštejna.

[97]) Murr podává v »Beiträge zur Geschichte des dreissigjährigen Krieges« 1790 ad pag. 128 facsimile podpisu Albrechta z Valdštejna z r. 1600 dne 20. ledna.

[98]) Exercitationes sex varii argumenti 1687: »Proinde, nemo porro vocare debet in dubium, Fridlandiae ducem in hac academia substitisse, nihil enim verius, atque, ceu aetate apud nos provectiores a suis parentibus accepere, habitavit in anteriore parte aedium, quas antehac Ludwellianas vocabamus, quaeque solo ob vetustatem aequatae meliores, quod bene vortat, nunc consurgunt.«

puštění, v kteréž připomenul, že akademie Altdorfská doufá toho od milosti Valdštejnovy dosíci, aby rektor Nössler ze zajetí propuštěn byl, což by také za znamení *staré* laskavé náchylnosti považovala.[100]) Dodatečně ještě připomínáme, že současný historik Khevenhiller i jiné staré tisky vzpomínají Valdštejnova pobytu v Altdorfu jako věci známé.

Takové doklady rozhodnouti musí konečně spor o tom, že Albrecht z Valdštejna na akademii Altdorfské některý čas přebýval.

Albrecht, když dluhy své zaplatil a spory urovnal, vybral se z Altdorfu někdy na začátku měsíce dubna l. 1600. Někteří životopisci, zvláště současný Gal. Qualdo Priorato, Khevenhiller a jiní, udávají, že Valdštejn po neukončených studiích v Altdorfu dostal se ke dvoru markrabího Karla z Burgova, syna arciknížete Ferdinanda, za páže, kterýž zdržoval se tehdy na zámku Ambraském v Tyrolsku. Zde prý jednou odpoledne Albrecht při kázání drženém dvorské čeledi v zámecké síni v druhém poschodí, posadiv se do okna otevřeného, usnul; hlava, tělo nachýlené nabylo převahy a Valdštejn spadl dolů do dvora na tvrdou zemi, aniž by byl v nejmenším si ublížil. Neobyčejná taková příhoda působila rozhodně na jeho život. Zdálo prý se mu, že matka boží v pádu ho uchopila, na zemi snesla a tak před smrtí zachránila. Zbožné duše nejen utvrzovaly jej v takovém domnění, ale přesvědčily prý ho také, že vyšší moc božská nad ním proto bděla a matka Kristova v nebezpečenství ho zachránila, aby »kacířskou« víru, v níž byl zrozen a vychován, opustil a na víru katolickou přistoupil. A Valdštejn po dlouhém prý přemítání uvěřil a stal se Římanem. Od těch dob věřil v štěstí své.[1])

Autentickými listinnými prameny pobyt Valdštejnův u dvora markraběte z Burgova nemůžeme dokázati. V kopiářích, knihách účetních arciknížecího dvoru z tehdejší doby žádné nikde zmínky o Albrechtovi z V.[2]) Balbín a

[100]) Nössler radí akademii Altdorfské, aby Friedlandovi asi v ten rozum psala: »Jam antea de heroica illius virtute constitisse, nunc de clementia et magnificentia potissimum intellexisse ex captivis liberalissime manumissis, ex quibus id quoque cognoverit universitas, me quam primum beneficentia ipsius singulari liberatum iri: *quod universitas veteris erga se benignissimi adfectus pignus habitura esset.*“ Senátu universitnímu však zdálo se takové připomenutí Fiedlandovi příliš smělé, poněvadž uvěznění v hradní věži Norimberské, domácí vězení a diktované consilium abeundi z Altdorfu nemohl by slavný toho času již Valdštejn pokládati za nějakou laskavost a za známku staré náchylnosti, a protož z prosebné žádosti takový passus vypustili. (Historisch diplomatisches Magazin für das Vaterland. Nürnberg 1781.)

[1]) Jinou historku zaznamenal Frank z Frankensteina ve sbírce různých zápisů o Friedlandovi, kterouž vyňal z knížky »Rathstubel Plutonis, oder Kunst reich zu werden« od Erycha Stainfelsa z Grufensholmu r. 1672 vydané. Jedenkráte prý Valdštejn, když při dvoře markrabího z Burgova jako páže meškal a z jízdárny do svého příbytku se navrátil a na lůžku v zamyšlení odpočíval, od druha svého otázán byl, co tak uvažuje a přemítá? Načež odpověděl: »Přemýšlím, jakým způsobem bych jednou, až jako knížete mne uzříte, čestně živ byl, jakým druhem koní stáje bych naplnil a jak dvůr svůj vyzdobil.« A spoludruh Valdštejnův sarkastickými slovy se pousmál: »Zdaž bych tak velice blázniti mohl, abych takovými pošetilými myšlénkami ducha svého unavoval. Nemuč se a spi . . .«

[2]) Zprávu takovou sdělil s námi laskavě archivář při místodržitelství v Inšpruku Dr. rytíř z Schönherru.

Červenka souhlasně zase vypravují, že když Valdštejn konvikt Olomoucký opustil, vypravil ho P. Vít Pachta s mladým Adamem Lvem Lickem z Ryzmburka, jenž hledal soudruha, na cesty po cizích zemích.[3]) Učinil prý tak proto, poněvadž pečoval, aby odchovanec jeho nemohl stýkati se s »kacířskými« Čechy, aby mezi cizí přišel společnosť a tak svým se odcizil, svému národu odnárodnil, aby tím spíše nemohl zůstati »kacířem« Bratrem českým, poněvadž tehdy skoro celé království České a většinou i markrabství Moravské byly nekatolické. Čehož současným svědectvím jest výpověď nejvyššího purkrabího Adama z Šternberka, katolíka, kterýž na sněmu 1609 dne 17. září pravil, že na jednu osobu pod jednou dobře se nachází v království Českém třicet osob pod obojí způsobou.

Valdštejn prošel Německo, Belgii, Francii a Italii. Na cestách svých obdivoval se nejen způsobům, obyčejům živobytí cizích národů, poloze krajin, ale pozoroval zvláště také se zálibou umělé stavby hradeb i sílu pevností. Nade všecky země zalíbila se Valdštejnovi Italie, kdež hleděl chvalitebné mravy národa vlaského si osvojiti. Padovu zvolil si jako za poslední cíl na této pouti své; v městě tom zamiloval si vědu, kteréž až dosud, jako málo užitečné věci, si nevšímal, zvláště však zabýval se velmi naukou mathematickou a astrologií.[4])

V Padově, tehdejších Athenách, začarovaly Valdštejna hvězdy, bludné planety, pro všechen jeho život.

---

[3]) Červenka: »Cum ditissimorum et nobilissimorum parentum filius Adamus Leo Liczek de Risumburg, dominus in Pernstein, in alienas provincias mitteretur, ei commendatione Viti Pachtae additus est Albertus de Waldstein . . .«

[4]) *Červenka:* »Albertus omnem fere Germaniam, Belgiam, Franciam, Angliam (sic!) peragravit, et modo munitionum robur, propugnaculorumque artificia, modo situs, eorumque indolem, alibi ipsius gentis genium, moresque admiratur. Prae caeteris tamen arrisit Alberto Italia, in qua gente laudatos mores in suos transferre conabatur. Patavium ad extremum in curriculi sui metam eligit sibi, ibidemque hactenus tanquam aspera et parum utilia literarum studia aversari credebatur, longe alio oculo respexit, eaque amare et colere in hoc literarum librario rursus constituit, doctrinae mathematicae et astrologiae multum intentus, quibus scientiis, prout eum libido invadebat, pascebat ingenium."

Khevenhiller vypravuje: »Woselbst (in Italien) er sich eine Zeit lang zu Padua aufhielt und die Studia wieder vor die Hand nahm, darinnen er sich am meisten auf die Politic und unter Andreae Argoli Anführung auf die Astrologie legte, worauf er hernach die ganze Zeit seines Lebens viel gehalten.« (Ondřej Argoli byl jmenován profesorem matematiky teprv r. 1632. Toho času, kdy Valdštejn v Padově meškal, vykládal slavný Galilei.)

A *Priorato* píše: »Waldstein nahm daselbst den Namen eines Schülers an. Ich glaube gewiss, dass, da er von so lebhaftem Geist war, sein Ruhm mit der Zeit auf einer so grossen Academie noch mehr würde gewachsen sein, wenn die Freiheit, die unter den Studenten gemeiniglich im Schwung gehet, hätte können gänzlich abgeschafft, oder wenigstens bei einem so wunderlichen Kopf, wie er war, in anständige Schranken gebracht werden. Aber kaum fieng er an einige Lust zum Studieren zu bekommen, so hatte er schon ausstudiert, und befliess sich lediglich darauf, bei allen seinen guten Gaben, nach seinem eigenen Kopf und nach seiner Einbildung zu leben . . . Indessen lernte doch Waldstein etwas weniges in der Mathematik und Astrologie . . . Jetzt sucht er schon die Beförderung seines Glückes mit Hülfe eines Astrolabii und Compasses zu entwerfen.«

Kdy Albrecht z Valdštejna z daleké cesty své po Evropě do Čech se navrátil, *přesně* určiti nemůžeme pro nedostatek zpráv. Stalo se tak zajisté léta 1602. Po návratu navštívil své přátely a odebral se na statek svůj Heřmanice. Ačkoliv vychováním u Jesuitů v Olomouci, pobytem v cizině dosti krajině české se odcizil: srdce, duše přece hlásila se k svému vlasteneckému právu. Aby, jako vděčný syn, uctil památku rodičů svých, dal udělati z bílého mramoru náhrobní kameny, kterýmiž přikryti dal pohřební sklípek otce i mateře před velikým oltářem v kostelíku Heřmanickém. Na prvním kamenu vypuklým dílem velmi řemeslně jest vytesaná postava rytíře v životní velikosti, Valdštejnova otce, kterýž v pravici drží velký meč špicí u nohou o erb Valdštejnský podepřený, u levé nohy jeho leží přílbice s hledím, hlava jest obnažena, kníry a chomáček vousů na bradě zdobí jeho obličej a okolo krku vine se bohaté okruží; po krajích kamene běží *český* nápis: »Léta Páně 1595 v pátek den památky sv. Matěje umřel urozený pán, pan Vilím starší z Valdštejna na Heřmanicích a tuto do radostného vzkříšení tělo jeho odpočívá.« Podle památníku Vilíma z Valdštejna v levo položen jest stejný kámen mramorový na témž sklípku nad rakví mateře Albrechta z Valdštejna, paní Markyty ze Smiřic, jejíž postava také v životní velikosti mistrně jest vytesána v šatech dlouhých s kápí na hlavě, s modlitební knihou v rukou, v pravo u nohou její leží erb Smiřických; po krajích kamene opět *český* nápis: »Léta Páně 1593 ve čtvrtek den svaté Maří Magdaleny umřela urozená paní, paní Markyta z Smiřic, manželka urozeného pána, pana Vilíma staršího z Valdštejna a na Heřmanicích, a tuto až do radostného vzkříšení tělo její odpočívá.«

Vedle takových náhrobníků, kteréž dosud přikrývají ostatky rodičův Albrechta z Valdštejna, dal také slíti zvon dosti veliký (asi 6 centů těžký), ozdobený obrazem ukřižovaného Krista Ježíše se svatou Marií i Maří Magdalenou a *českým* nápisem: »Chvalte Hospodina na cimbálích utěšení, všeliký duch chval Hospodina, chvalte Pána na cimbálích dobře znějících,« a »Jakož jest Mojžíš povýšil hada na poušti, tak má povýšen býti syn člověka, aby každý, kdož věří v něho, nezahynul, ale měl život věčný. Albrecht Václav Euzebius z Valdštejna a na Heřmanicích léta 1602.« Pod tím pak znak Valdštejnský.[5])

A dosud bije železné srdce v kovovou stěnu zvonu a v *český* na něm nápis »Albrechta z Valdštejna«.

Na Heřmanicích, statku svém, nezdržel se Albrecht z Valdštejna delší čas. Nerozuměl tehdy mnoho hospodářství. Ustanovil se na tom, že zkusí život dvorský a službami svými že sobě získá mocnou přízeň arciknížat Rakouských.

Přímluvou někdejšího spoluporučníka svého pana Adama z Valdštejna, císařského rady a komorníka, u něhož také některý čas návštěvou zůstával, dostal se ke dvoru císaře Rudolfa II. Učil se býti dvořanem. Však nepokojný

---

[5]) Náhrobní kameny i zvon dosavade zachovalé viděti v Heřmanicích. Viz článek »Heřmanice v kraji Hradeckém« v Památkách archaeologických a místopisných, kteréhož jsme také užili.

Valdštejn těžce zvykal vyměřeným formalitám dvorského živobytí; duch jeho toužil po cti a slávě na poli válečném.

Chystal se na vojnu proti Turkům; jakž poznáváme z vlastního jeho přiznání ze dne 16. září l. 1603, kdy panně Jitce z Valdštejna a na Dubenci, strejně a poručnici své děkoval z poručenství. Valdštejn slíbil, vedle právního obyčeje, že na jmenovanou strejnu v příčině poručenství »se navracovati, ani dědin jejich naříkati nechce«, neboť v tom ve všem věrně, právě a spravedlivě se zachovávala. Na jediné ještě spolu smluvili se výmince, »poněvadž Albrecht z V. ven z království Českého proti nepříteli Turku vyjeti se strojí«, že panna Jitka všecky právní záležitosti, kteréž příčinou poručenství byla začala, aneb kde sama od kohokoliv ku pořadu práva připravena jest, k dobrému strýce svého, již léta majícího, dovésti chce, má a povinna bude.[6])

Však právě toho času chýlila se od r. 1593 opět započatá a se střídavým štěstím vedená válka s Turky k smírnému narovnání, kteréhož obě strany žádostivy byly. I stavové čeští odpověděli na sněmu l. 1603 na předložení královské svolením žádaných berní, však také prosebnou žádostí, aby s Turkem trvalý mír byl uzavřen a obyvatelé království Českého tudíž od nemalých berní, rok za rokem na ochranu zemí Uherských proti »krvežíznivému nepříteli křesťanstva« svolovaných, sobě odpočinouti mohli. O pokoj skutečně s vyslanci Tureckými jednáno. Pro »nesnesitedlné podmínky« však nemohl mír býti uzavřen. Válka tudíž dále musila býti vedena. K tomu přišla ještě zpráva, že magnát uherský Štěpán Bočkaj (kterýž jako ode vší země Uherské do Prahy k císaři vyslán byl, aby oustní podal mu zprávu o krutosti císařského vojska i pronásledování náboženském a jiných zmatcích, a nemoha přístupu míti a dočekati se v císařských síních slyšení domů se navrátil), postavil se v čelo nespokojených stavův Uherských a zdvihl zbraň vzpoury proti císaři. Uhři pozvedli se tehdy hroziveji nežli kdy jindy a spojili se s Turky. Za příčinou takového nebezpečenství rozprávělo se po celých Čechách o novém vojenském

[6]) Desky zemské 132, f. 12. l. 1603 v outerý po památce povýšení sv. Kříže. »Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna a na Heřmanicích, syn a dědic po někdy Vilémovi z Valdštejna a na Heřmanicích pozůstalý, přiznává, že panně Jitce z Valdštejna a na Dubenci, strejně a poručnici své, od JMC., jakožto krále Českého, nad dětmi a sirotky po témž někdy Vilémovi z Valdštejna pozůstalými, skrze jistou relací k dskám zemským o to učiněnou, nařízené, z téhož poručenství děkuje. I slíbil jest nadepsaný Albrecht Eusebius z Valdštejna sám za sebe, dědice a budoucí své, že se na nadepsanou pannu Jitku z Valdštejna, strejnu a poručnici svou, co se téhož poručenství, v kvaternu trhovém popelatém léta 1600 v pátek po neděli Oculi H 5. zapsaného, dotýče, navracovati, ani dědin jejich naříkati nechce, nemá a moci nebude, nižádným právem ani skutkem na časy budoucí a věčné, neb jest se již jmenovaná panna Jitka z Valdštejna, jeho Albrechta Václava Eusebia vlastní strejna, v tom poručenství jako věrná, pravá a spravedlivá poručnice zachovala, s takovouto při tom vejminkou: poněvadž on Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna ven z království Českého proti nepříteli Turku vyjeti se strojí, že ona panna Jitka z Valdštejna, stoje osobně při úřadě desk zemských, k tomu se před ú. P. m. d. z. přiznala, že ta všecka práva, kteráž jest právem příčinou dotčeného poručenství na místě sirotkův, po témž někdy Vilémovi z Valdštejna pozůstalých, začala, aneb kde sama od kohokoliv vedle téhož poručenstvi ku pořadu práva připravena jest, k dobrému jeho Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna, strejce svého, léta majícího, dovésti chce, má a povinna bude.«

tažení proti Turku a jeho »puntovníkům« Uhrům. I císařská komora dvorská připomínala dne 4. května 1604: poněvadž vojska turecká se sultánem v čele vždy blíže k zemím koruny České potáhnou, aby s nejvyššími úředníky českými v příčině veřejné hotovosti jednáno bylo; císař pak zapsal všecku berni v království Českém na rok 1604 svolenou za půjčené mu peníze na válečné potřeby. Všechny takové pro jiné děsivé zprávy byly Valdštejnovi novinky vítané.

Připravoval se ponejprv na kýženou cestu svého života — do pole válečného. Poněvadž však již statek svůj, Heřmanice, jako plnoletý i všechen domácí regiment spravoval, musil si pro čas své nepřítomnosti opatřiti správce, prokuratora, kterýž by ho před soudy a při všech přech zastávati mohl. Což také, když povolení císařské (ze dne 13. května 1604) si byl zjednal, učinil, jmenovav strýce svého Jana Krištofa z Valdštejna ještě vedle dvou jiných svým prokuratorem.[7]) Mimo to také požádal prosebně svého spoluporučníka Adama z V., aby s panem Karlem starším z Žerotína, jenž až z Moravy k sestře jeho Kateřině Anně z Valdštejna na Hostinné na námluvy si vyjel, kdyby toho žádal, svatební smlouvu na místě a jmenem jeho napsati dáti mohl.[8]) Druhý spoluporučník a vlastní strýc Valdštejnův, pan Karel z Valdštejna na Poličanech, císařský rada (jenž ještě r. 1604 na sněmu zahájeném dne 11. února zvolen byl za komisaře z kraje Hradeckého v příčině výpravy lidu válečného), v ten čas 18. května právě byl zemřel, jakož poznáváme také z posledního pořízení šlechtičny Barbory z Valdštejna, kteráž synům zemřelého Karla z V. odkazuje statek Dubenec a Albrechtovi z Valdštejna 2500 kop grošů českých.[9])

---

[7]) Léta 1604, dne 13. května císař Rudolf II. úředníkům menším desk zemských: »Věděti vám dáváme, že jsme k tomu milostivé povolení naše císařské, jakožto král Český, dáti ráčili, aby urozený *Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna na Heřmanicích*, věrný náš milý, na místě svém ke všem přem a soudům, kteréž v království Českém má neb ještě míti bude, poručníky a prokuratory dskami zemskými do dvou let pořád zběhlých zapsati a zmocniti mohl: a protož vám poroučíme, vědouc o takovém milostivém povolení našem, abyste to dskami zemskými, jakž pořádek jest, zapsati rozkázali. Dán na hradě našem Pražském ɔc.« Juxta: »Tu týž Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna poroučí Hans Krištofovi z Valdštejna, strejci svému, Václavu Magrlovi z Sobíšku a Matouši Nefestínovi z Koberovic, společně neb rozdílně k zisku i k ztrátě ɔc. (Malý stavovský archiv, č. 51. F. 26. v českém arch. zemsk.)

[8]) Což také se stalo, jakož o tom vzpomíná *Karel st. z Žerotína* r. 1605, dne 10. prosince v psaní Adamovi mladšímu z Valdštejna nadepsaném, v tato slova: »Jakož V. M. bez pochybnosti v dobré paměti snášeti ráčíte, kterak roku minulého 1604 na zámku Hostinném na smlúvách svatebních mezi vašností, na místě pana Albrechta z Valdštejna na Heřmanicích, a mnou učiněných, ráčili Jste mi po dobré paměti paní Kateřině Anně z Valdštejna, manželce mé nejmilejší, 4000 kop věna jmenovati, kteréžto 4000 kop ode mne také v týchž smlúvách ujaty a podle pořádku obvěněny jsou.« (V. Brandla »Spisy Karla st. z Žerotína».)

[9]) O statku Dubenci (kterýž byla léta 1593 dne 15. května Mandalena z Valdštejna odkázala šlechtičnám, sestrám vlastním, Jitce, Barboře a Kateřině z Valdštejna, dcerám Jiřího z Valdštejna s Kateřinou z Chlumu) učinila léta 1604, dne 11. června Barbora šlechtična z Valdštejna pořízení, z kteréhož odkaz Albrechtovi z V. učiněný slovo za slovem

Vedle sněmu českého ze dne 11. února 1604 (jenž svolil peněžitou pomoc na najímání dvou tisíc jízdných »z národu Českého« a v příčině výpravy pěšího lidu válečného, kdyby nebezpečí nastalo, dal plnou moc nejvyšším úředníkům zemským a osobám na sněmu z stavu panského a rytířského voleným) vyzvali úředníci zemští a osoby k tomu zvolené, dne 24. května 1604 hejtmany krajské: aby lid z krajův vyzdvihli a, poněvadž nebezpečí kvapilo, dne ani hodiny neodkládajíce, s ním ku Praze táhli.[10])

S lidem pěším pod korouhví kraje Hradeckého, Boleslavského a Litoměřického (tak bývali tito krajové při veřejné výpravě lidu válečného spolčeni) vytáhl Albrecht z Valdštejna, jako fendrych, do boje někdy na konci měsíce června nebo na začátku července. Jízda česká, pod velením Hendrycha Matiáše Turna a Wolfa Ilburka z Vřesovic, vytrhla teprv dne 27. července. Táhli k Ostřihomu, kdež všechen císařský lid vojenský počtem 26.000 (8650 jízdy a 17.350 pěchoty) dne 18. září 1604 se strhl. Pevnost Ostřihom, kteráž tehdy byla v rukou císařských, dobře osadili a okolo ležení před pevností hradbami se okopali. Dne 28. září přitáhlo s druhé strany Dunaje vojsko turecké na 200.000 silné a rozložilo se táborem v dvojím ležení před Ostřihomem. Hned po příchodu tureckého vojska počal jeho vůdce veliký vezír Hasan vyjednávati dne 29. září s císařským nejvyšším polním vůdcem J. Bastou o vzdání pevnosti Ostřihoma. Vyjednávání, kteréž dělo se mezi vůdci za přítomnosti mnohých vzácných »kavalírův« armády císařské, nevedlo však k smíru. Když statečný jenerál Basta zamítl tureckou podmínku míru slovy: že raději do poslední krůpěje krve své s oddaným, věrným

podáváme: »Já *Barbora šlechtična z Valdštejna a na Dubenci odkazuji* Kristianovi, Jiřímu a Janovi, bratřím vlastním z Valdštejna, synům a dědicům, dobré a hodné paměti, urozeného pána, pana Karla z Valdštejna a na Poličanech, pana bratra mého milého, společně a to k jmění, držení, dědičnému vládnutí tvrz Dubenec, dvůr poplužní při též tvrzi oc., však s touto při tom znamenitou výminkou, aby z téhož statku mého Dubeneckého pan poručník, buď první neb druhý, na místě týchž sirotkův a synův po panu Karlovi z Valdštejna pozůstalých, byl povinen vydati urozenému pánu, panu *Albrechtovi Václavovi Eusebiovi z Valdštejna a na Heřmanicích,* synu, dobré paměti, urozeného pána, pana Viléma z Valdštejna, pana bratra mého milého, půl třetího tisíce kop grošův českých dobrých stříbrných rázu pražského, a to takto: ode dne smrti mé v roce pořád zběhlém půl druhého tisíce kop grošův českých, a od toho času opět v roce druhém pořád zběhlém od smrti mé jeden tisíc kop grošův českých . . . A kdyby se pak přitrefilo, že by pán Bůh naddotčeného pana Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna bez dědice neb dědicův mužského pohlaví z tohoto světa povolati ráčil, tehdy ta jest má jistá a konečná vůle, aby ta všecka jemu odkázaná suma, totiž půl třetího tisíce kop grošův českých (ač by ji za živnosti k sobě přijal aneb od držitele statku Dubeneckého sobě zjištěnou měl) od držitele a nápadníka statku jeho panně Marii Bohumile a panně Kateřině Anně, šlechtičnám z Valdštejna, sestrám jeho, buď že by vdány neb nevdány byly, i jich dědicům a budoucím, společně na rovné díly ode dne smrti jeho v půl letě pořád zběhlém vydána byla« . . . (Desky zemské, č. 133. B. 26.)

[10]) Dne 24. května 1604 nejvyšší úředníci zemští hejtmanům krajským: »Poněvadž pak již neníčko toho, aby krajové což nejspíš vyzdvihováni byli, největší potřeba nastala a sem ku Praze ztížně táhli, pročež V. M. jmenem a na místě J. M. C. poroučíme, abyste tím spíšeji, vyzdvihnouce kraj, sem ku Praze, dne ani hodiny tím neodkládajíce, táhli a v tom osobou V. M. nic sjíti nedali. (Arch. česk. místod.)

vojskem císařským chrániti bude Ostřihoma, nežli by jednu hrsť země dobrovolně z té pevnosti ustoupil, skončeno vyjednávání. Vůdcové obou vojsk se rozešli. Válečná akce začala. V denních větších, menších bitvách jedna i druhá strana válečného štěstí zkoušela také tím způsobem, že jedni druhým až do ležení vskakovali.[11]) V takových odvážných potyčkách dobyl si Valdštejn s nasazením života (byltˇ při Ostřihomu knížetem Karlem Gonzagou z nebezpečenství života vysvobozen) prvních vavřínů na poli válečném.[12]) Jmenován byl hejtmanem. V táboře zkušeného »železného« válečníka Basty nabyl Valdštejn prvních základů válečného umění, účastniv se při všech odvážných podnikáních se vší možnou pílí a vytrvalostí. A při tom všem ten někdy divoký Valdštejn si moudře a opatrně vedl. »Mnoho na tom záleží,« praví annalista Valdštejnův, »u jakého mistra kdo se učí některému umění« [13])

Veliký vezír turecký Hasan vida, že důležitá pevnosť na ten čas dobyta býti nemůže, sebrav ležení své dne 18. října v noci od Ostřihoma vytrhl; bral se k Budínu, odkudž po krátkém času k Bělehradu vytáhl. Někdy na začátku měsíce listopadu 1604 hnul se i Jiří Basta s vojskem svým, asi 15.000 pěších i jízdných čítajícím, z Ostřihoma, zanechav posádku v pevnosti, aby vedle nařízení císařského potlačil vzpouru Štěpána Bočkaje ve východních Uhřích. Táhl nejprve ke Zvoleni, potom stolicemi Novohradskou a Gemerskou, kdež blíže Soboty Rymavské část hejduků Bočkajových malé zámky a tvrze dobývala. Vůdce jich Blažej Nemethi zavřel se při příchodu vojska císařského v Ostiani; vida však, že s malým počtem svého lidu (asi 4000) nebude se moci udržeti, odvážil se boje s nepřítelem. Vypadl nočně proti mnohem

[11]) Takž praví Jindřich Michal Hysrle z Chodův a na Zálezlí v »Pamětech« svého života, kteréž byl léta 1614 sepsal. Hysrle byl roku 1604 při výpravě do Uher rytmistrem nad 150 koňmi pod Wolfem Ilburkem z Vřesovic a poněvadž t. č. požíval již jména zkušeného válečníka, zvláště ve vojnách tureckých obeznalého, sluší povědění jeho víru přiložiti. Protož položili jsme také datum o příchodu císařského vojska do Ostřihoma, o vyjednávání vůdce tureckého vojska s J. Bastou i vytrhnutí Turkův od Ostřihoma, vedle udání Hysrlova, na den 18. října, kdežto historikové moderní pokládají obyčejně 11. října. Původní MS. »Pamětí« Hysrlových chová u sebe vládní rada p. dr. Ed. Schebek, jemuž vřelé vzdáváme díky, že dovoleno nám bylo do vzácného toho rukopisu nahlédnouti.

[12]) Konterfect Kupferstich ad Khevenhiller II. Teil pag. 219: »In der Belagerung Gran, unangesehen er (Waldstein) kein Commando gehabt, trefflich wol gehalten ... Da er (Waldstein) einsten in augenscheinliche Lebensgefahr kam, woraus er durch Herzog Carl Gonzaga von Nevers gerettet wurde.«

[13]) Červenka píše: »Ego, quidquid de illo (Basta) attuli, eo consilio feci, ut clarum fieret, quam solida scientiae militaris sub tanto duce fundamenta fecerit Albertus: cum intersit plurimum, quo magistro in discenda cujuscunque artis perfectione utaris, utque jam tum reflecterem a duce in Albertum laudum materiam non otiosum tantum rerum istarum spectatorem, sed actorem, etiam et illum, qui plerisque ducis sui gestis interfuit, operamque suam manu ipse addidit, omnia quae gererentur, prudenter et circumspecte et maxime ipsius ducis Bastae ingenium observavit atque imitatus est.«

Poznamenání a paměti hodna jest věc, že Valdštejn při prvním vystoupení svém na poli válečném v Uhřích bojoval pod českými prapory s Hendr. Mat. Turnem a M. z Bubna, s nimiž za posledních dob života svého na osudné setkal se cestě.

četnějšímu vojsku císařskému: byl však poražen, zabit, četa jeho povražděna, rozprášena.

Bočkaj, chtěje porážku svých přívrženců pomstiti a napraviti, vytáhl z Košice s mocí svou vojenskou, kterouž byl sesílil tureckou pomocí 600 janičárů, zástupy hejduků a sedlského lidu, proti císařskému vojsku. Utkali se bojem u Edelén. Po celodenní nerozhodné bitvě podařilo se Bastovi druhého dne z rána rozraziti, v zmatek a na útěk přivésti válečnou moc Bočkajovu, kterýž utekl se a opět zavřel do Košice. Po takovém vítězství osvobodil Basta pevnosť Tokaj od oblehajících hejduků a táhl přes Prešov na Košici. Vyzval měšťanstvo Košické ku vzdání se, však na místě odpovědi vyrazil náčelník Bočkajův, Blažej Lipaj, do řad oblehajícího vojska. Při odražení takového výpadu byla Valdštejnovi, jenž bojoval s pěším plukem Ferdinanda Koloniče, prostřelena ruka. Jiná zpráva udává, že Valdštejn při útoku na pevnosť sv. Ondřeje střelnou ranou s náspu nebezpečně byl zraněn a že by zajisté byl zůstal mezi mrtvými, kdyby hejtmanem Ant. Schliffem v příkopě mezi zabitými a zraněnými nebyl nalezen, do pláště od něho zahalen a odveden nebyl. Začež po všechen čas života vděčným mu zůstával.[14]) Když Basta výpad náčelníka Bočkajova odrazil, chystal se k útoku na město. Však hladové jeho vojsko v chatrném, strhaném oděvu a obuvi, špatně chráněné před zlým počasím, sněhy, studeným deštěm zpěčovalo se bojovati. Basta musil dne 8. prosince 1604 s nepořízenou od Košice do Přerova odtáhnouti, aby vojsko ukryl do zimních bytů.[15])

Válečné tažení proti vzbouřencům bylo na ten čas ukončeno. Nespokojené vojsko císařské žádalo nevyplacený žold. Poněvadž však peněz nebylo a revolta hrozila rozehnati celý tábor císařského vojska, usnesl se Basta se všemi svými nejvyššími na tom, aby od každého pluku vždy jeden jako vyslanec vypravil se k těm, kdož vojsko najímali, v příčině zaplacení vojska a odeslání žoldu. Od české jízdy vyslán byl Jindřich Hysrle z Chodův, a od pěšího lidu českého vypraven Albrecht z Valdštejna, kterýž, ačkoliv na ruce postřelené ještě vyhojen nebyl, rád na sebe přijal takové vyslání. Po takové psotě, bídě válečne nezdála se oběma českým vyslancům ani daleká cesta skrze neznámé krajiny za nepohody zimní býti nebezpečnou.

---

[14]) V spisu »Nachricht von einigen Häusern des Geschlechts der von Schlieffen oder Schlieben vor Alter Slivin oder Slivingen, Cassel 1784« napsáno: »In seiner Jugend hatte Waldstein mit Schlieff bei zwei Regimentern als Hauptmann gestanden. Im Sturm vor St. Andrée in Ungarn wurde Waldstein an des letzteren Seite gefährlich verwundet, aber von demselben erretet; und er bliebe ihm solange er lebte überaus gewogen.« A na jiném místě v téže knize vypravuje Aug. Auspurger: »In dem in Ungarn noch ihr [Schlieff] ihn [Waldstein] aus Lebensgefahr einmal errettet habt, da von des Walles Höhe er einen Schuss empfing im Sturm vor St. Andrée und demnach gar gewiss den Graben hett gefüllt, wenn ihr ihn hettet nicht im Mantel eingehüllt in Sicherheit gebracht...« A opět na jiném místě: »Nach einem Sturme auf St. Andrée wurde Wallenstein verwundet, wo Anton Schliff ihn liegend in dem Wallgraben gefunden, in den Mantel gehüllt und weggeführt.« Za zprávu tu děkujeme p. vládnímu radovi Dru. Edm. Šebkovi.

[15]) O bouři Štěpána Bočkaje viz pojednání V. V. Tomka v »Čas. českého musea« 1855, kteréhož jsme při těchto řádcích vedle jiných pramenů s vděkem užili.

Vyjeli z Prešova s družinou dvaceti jízdných. Hned na začátku cesty své zápasiti musili »s dosti velikým« nebezpečenstvím,[16]) nežli přijeli na Spišský zámek, kdež císaři věrný Krištof Thurzo přátelsky je uvítal, pohostil, a poněvadž cesty ve vůkolí byly nebezpečné (hejduci a Tataři projíždějíce těmi krajinami sháněli se po loupeži), dal je a družinu jich doprovoditi až do Kežmarku 15 ozbrojenými jezdci. Z Kežmarku ubírali se přes veliké Tatranské hory cestou k Dubnu. Třeskutá byla zima, veliké na horách sněhové závěje: a Valdštejn, Hysrle i jich čeládka málo měli teplých šatů na sobě. Na cestě potkali jednoho Poláka na malých saňkách, kterýž od pána svého s poselstvím někam vyslán byl. Měl dobrý kožich na sobě. Čeleď Valdštejnova a Hysrlova, kteráž zimou se třásla, závistivě pohlížela na teplou čubu a v ní ukrytého sedláka. Jeden ze služebníků Valdštejnových zůstal za družinou trochu pozadu a strhl se sedláka čubu, aby sám do ní se oblekl. Takový po vojansku z nouze od služebníka spáchaný čin, o kterémž pán jeho ničehož nevěděl, hrozil Valdštejnovi větším nebezpečenstvím nežli všechny bitvy a bitky s nepřítelem Turkem a »zpronevěřilými« Uhry svedené. Neboť když do nejbližší vesnice, Rejlov řečené, přijeli, k šturmu bylo udeřeno, 150 hejduků s dlouhými ručnicemi z blízkého zámku na ně vypadlo a do 100 sedláků s různými zbraněmi okolo nich se srotilo. A již by snad do družiny, v kteréž Valdštejn se nalézal, byli z ručnic vypálili a sečnou zbraní je tlouci začali, kdyby na prosebný dotaz Hysrlův, polským jazykem učiněný, kozák jeden byl neokřikl sedláky, aby nebili a nestříleli. Kozák v odpověď na dotaz Hysrlův přívětivě omluvna se učinil: že to všechno z poručení pána svého učinili, poněvadž jeden z družiny poslu jeho na Tatranských horách čubu strhl, nemaje toho v přátelské zemi činiti. Musili služebníka Valdštejnova i s čubou pánovi vydati, kterýž zatím byl nařídil, poněvadž Valdštejn a Hysrle o tom nic nevěděli, aby jídlem a obrokem dobře byli chováni. Však přes všechno takové přátelské ujišťování kozáka, jenž prý byl něco zdvořilého, nechtěli Valdštejn s Hysrlem ani traktací dočekati i prosili, aby jim cestu k Dubnu ukázal. Což když na poručení kozáka se stalo a průvodcové, kus cesty za ves je vyvedše, v závějích sněhových se jim ztratili, Valdštejnova družina s velikými obtížemi před samým večerem do Dubna se dostala. Veliká vesnice

---

[16]) Jaké to bylo nebezpečenství, J. Hysrle ve svých »Pamětech«, kdež vypisuje jízdu horami Tatranskými a Polskem v prosinci l. 1604, kterouž byl konal s Albrechtem z Valdštejna, nepovídá. Kus cestopisu Hysrlova, totiž návrat Hysrlův a Valdštejnův z Uher přes Tatry a Polsku do Čech, uveřejnil vládní rada dr. Schebek německým překladem v publikaci »Wallensteiniana« a původní text J. Jireček v »Anthologii z literatury české«; kterýžto cestopis byl nám při vypravování Valdštejnova návratu z Uher jediným pramenem.

Jindřich Hysrle, svobodný pán z Chodů, psal »Paměti svého života« r. 1614. Narodil se léta 1575 z otce Krištofa a matky Lidmily, rozené Robmhapky z Suché. V sedmém roce věku svého dán do školy, kdež na tři léta trval, a poněvadž v chlapci jevila se chuť k jízdám a dobrodružnému životu vojenskému, prosil otce, aby ho někam na službu dal. I dán do služby pana Jana z Pernštejna, kdež přijal víru katolickou. Po dvou letech doporučil ho jako 12letého hocha pán z Pernštejna za panoše k arciknížeti Arnoštovi, kterýž ke dvoru císaře Rudolfa, bratra svého, do Prahy přijel; odkudž Hysrle do Vídně se odebral a takž začátek své jízdy po světě v 12. roku věku svého učinil.

byla však jako vymřelá, sedláci v nedaleké vsi na posvícení hodovali. Družina Valdštejnova dále jeti nemohla, neboť zimou byli všickni zkřehlí, koně jich ustálí, cesta další byla jim nepovědoma a noc na krku. Šli k šultysovi (rychtáři), však ani toho doma nebylo, byl také na hodech. Družina cestovní, aby trochu se shříti a koně v marštalích odpočinouti mohli, snesla věci své ze saní a kočárku do světnice šultysovy; čeládka, kteráž dům opatrovala, nic jim v tom nebránila. Snad že ale, při takovém snášení věcí do jizby, Valdštejn, Hysrle a někdo z družiny něco německy mezi sebou promlouvali, aby od Poláků rozumíni nebyli: odběhl jeden z čeládky rychtářovy do vsi, kdež posvícení bylo, a tam pánu svému s pokřikem vypravoval, že Němci do vesnice vpadli a dům jeho mocí mu vzali. Rychtář i ostatní hodovníci ulekše se toho, vyslali posly do vsí okolních a sedláky na pomoc se zbraní svolali. A když přes 300 ozbrojených sedlákův do vesnice Dubna se sběhlo, šultys do domu svého s mnohými z nich s takovým křikem vskočil, jako by všechny v světnici z družiny přítomné hned pobiti chtěli. A tu opět Hysrle po polsku s nimi hovořiti začal a jim vykládal, že jsou *Čechové* a dobrou, přátelskou měrou, zahnavše je noc i veliká zima a nevědouce kam se díti, do jeho domu sešli, aby se ohříli, nežádajíce při tom žádnému škoditi, nýbrž všechno, co protráví, dobrými penězi zaplatiti; a když jim ještě pověděl, že jsou z ležení císařského Jiřího Basty z Uher do Čech vysláni a že pro nebezpečnosť nepřítele touto cestou vypraviti se musili: Poláci trochu poobleviIi. Však vždy přece, jakoby je stříleti a zbiti chtěli, k tomu se stavěli, a, že bez dovolení neměli tak svobodně do domu šultysova choditi a věci z vozů snášeti, se bouřili, a že přece tím něco nepřátelského, kdyby jim odpíráno nebylo, před sebe vzíti chtěli, křičeli, a vždy na šultysa se ohlédali a ptali, mají-li na ně oheň dávati. V takové nebezpečné chvíli byl Valdštejn s Hysrlem a ještě pěti z družiny v světnici, ostatní byli v marštali anebo po vesnici se ptali, kde by koně ubytovati mohli. Okna i dvéře sedláci zastrčili, aby žádný ze světnice ven uteci a jim na pomoc přijíti nemohl. Konečně Valdštejn a Hysrle dobrými slovy šultysa ukrotili a sobě naklonili, kterýž pak okřiknuv sedláky, sám dosti činiti měl, aby je upokojil. Však jinším způsobem s hrdla jich zbýti a ze světnice ven vybyti nemohli, až jim tři sudy piva dali vytáhnouti. Tak světnici opanovali a dobře se uzavřeli. A když konečně sedláci po vyprázdnění sudův na rozkaz šultysův se rozešli, a Valdštejn, Hysrle s některými z družiny a s hospodářem při jídle, pivě za stolem rozprávěli a tak seděli, přijel kozák a přivedl s sebou služebníka Valdštejnova celého, zdravého, kteréhož »vejvoda«, poněvadž k poslu jeho se zachoval po vojansku a ne jako loupežník, tolarem podaroval. Však Hysrle, Valdštejn s ostatními svými ani se nepoložili, a dávajíce dobrý pozor na své věci i nedůvěřujíce zpilým sedlákům, aby snad opět se nevrátili, tu celou noc s šultysem a kozákem, zkušeným vojákem, v rozprávkách přeseděli.

Ráno, když se rozednívalo, požehnavše rychtáře a kozáka, dále jeli při veselém rozmaru, až přibyli k řece Dunajci, přes kterouž přepraviti se musili. Řeka byla zamrzlá. Většina družiny sestoupila z kočárku, saní, koní a šla pěšky; však když přijeli do prostřed dosti široké řeky, led se místy s nimi

trhl: všickni byli ve velikém nebezpečenství, ano někteří již se topili, tak že jeden druhého za vlasy vytahovati musili. Koně se saněmi a kočárkem s velikou nouzí a prací na druhou stranu řeky přepravili. Všichni byli zmákáni, voda na těle jim mrzla, i uchýlili se do nedaleké od řeky vsi Klokošova (sic), aby se osušiti a vyhříti mohli. Druhého na to dne přijeli do města Jordanu (sic), kdež po třetí na ně k šturmu udeřili a odevšad je zaskočili s tím vyzváním, aby jako krále Polského zajatci dobrovolně se vzdali. Opět počalo vyjednávání. I tázali se, proč by měli býti krále Polského vězňové, když žádnému nic neublížili a nepřátelským způsobem skrze zemi netáhnou? k tomu také, že o žádném nepřátelství mezi císařem a Polským králem ani jich zeměmi nevědí. Dali jim odpověď: že jsou špehéři, zemi Polskou od Uherské strany že chtí zraditi, poněvadž bez dovolení krále Polského a bez pasu přes ty hory táhli. Jiní zase křičeli: že jsou kupci a mýto královské že projeli, a protož koně i věci jich že zabaveni býti musí. Valdštejn a Hysrle odpověděli: zrádci, kupci že nejsou, než lidé rytířští a vojáci, kteříž z tábora jenerála Basty jsou vysláni, aby vojáci penězi zaopatřeni byli. A když tomu věřiti nechtěli, Hysrle truhly zotvíral a listy k stavům království Českého jim ukázal, přitom jim s Valdštejnem pohroziv, poněvadž bez příčiny na cestě jim překážka činěna byla, že to na krále Polského vznesou a jak oni Čechy »traktirují«, že zase Polákům do Čech přijíždějícím stejnou »kortezí« prokazovati budou. Po takovém ostrém připomenutí počali někteří z Polákův se omlouvati: poněvadž v Horních Uhřích veliké pozdvižení jest, že se obávají, aby se jim odtud něčeho nedostalo; když jsou ale vyslaní, že svobodně cestou svou jeti mohou. A aby je udobřili, nabídli jim pohostinství, kdyby přes noc zůstati chtěli. Však družina, jsouc žádostiva téhož dne ještě dále jeti, poděkovala se a táhla dále; přijela až do vsi Šleměna. Poslední to byl kvartýr v Polské zemi, v kteréž za krátkou dobu (na 19 jen mil táhli přes Polské území) tolik nehod a příkoří vytrpěli. Nejbližší jich štací od Polských hranic bylo Bílsko na pomezí Slezském, odkudž přijeli do Těšína, kdež kníže Těšínské dvorem svým sídlel. Měšec Valdštejnův i Hysrlův byl již prázdný, pročež od knížete sobě vyprosili půjčku 200 tolarů, s kterýmiž penězi přes Příbor, Hranici, Olomouc, Litovli, Mor. Třebovou, Litomyšl, Mýto, Chrudim, Lichnici, kdež u strýce Hysrlova pobyli, Kolín, Český Brod až do Prahy se dopravili. V Praze odevzdali listy od jenerála Basty císaři Rudolfovi a od svých pluků nejvyšším úředníkům zemským království Českého.

První to byla výprava válečná, z kteréž Valdštejn domů se navrátil. Bojoval proti »pohanům« Turkům i proti křesťanům Uhrům, kteříž vedle svobody politické také svobodu víry si zachovati hleděli. Křest válečný zaplatil v boji proti vzbouřeným Uhrům prostřelenou rukou a prvním vavřínem slávy válečné byl ozdoben v bitvách proti Turkům. A skvělejšího ještě uznání dostalo se Valdštejnovi od vlastních krajanův, od stavův království Českého, kteříž, brzy po jeho do vlasti návratu, na sněmu l. 1605 dne 4. února zahájeném, dovedli oceniti platné jeho služby ve válce proti Turku a Uhrům prokázané i jeho vynikající schopnosti vojenské, jmenovavše jej vedle hr. Krištofa z Firštenberku komisařem, aby stavové vědomosť míti mohli, jaký lid za peněžitou svolenou

jich pomoc najat a jak se lidu na hranicích a pevnostech rozloženému platilo a platí.[17]) Viděti, že nejen jenerál Basta, ale i sněm český, hned při prvním Albrechta z Valdštejna na pole válečné vystoupení, uznal, že jest vojákem. A zůstal jím. Valdštejna do služby boha války sami osudové zavolali, neboť ani tolikeré nebezpečí, jakéž ho v prvním válečném tažení a zvláště při návratu do vlasti potkalo, ani těžká nemoc, kteráž jej po vystálých útrapách vojenských zastihla, neodvrátila ho od vojenského řemesla. Starý jeden spisovatel praví, že bývá jako osudem lidí k velkým věcem určených, že velikým nebezpečenstvím vydáni jsouce, šťastně jim unikají.

Hysrle napsal ve svých pamětech, že po příchodu jich do Prahy »pán z Valdštejna, nastudiv se na cestě a nejsa na ruku zhojený, svého zdraví vyšetřoval«. A byla to těžká, nebezpečná nemoc, kteráž Albrechta z Valdštejna po jeho do vlasti návratu navštívila. Rozstonal se na uherskou nemoc, a když se pozdravil, napadla ho morní bolesť, kteráž po Čechách i na Moravě toho času dosti hustě proskakovala.[18]) Kde v takové nebezpečné nemoci byl ošetřován, zdali na statku svém nebo u některých přátel svých, pověděti neumíme.

Mladší sestra Valdštejnova Kateřina Anna, kteráž za jeho v Čechách nepřítomnosti l. 1604 dne 24. srpna za slavného a bohatého moravského páňa, Karla staršího z Žerotína, se byla provdala [19]) a od té chvíle na statcích manžela svého v markrabství Moravském přebývala, právě toho času, když Valdštejn do Čech se navrátil, těžce na kašel a zimnici v Olomouci ležela nemocna. Starší sestra její, Marie Bohumila, kteráž u ní meškala návštěvou, od lože nemocné do Čech se navrátila; nejspíše že tak učinila, když jí zpráva dána byla o navrácení se bratra Albrechta z V. z Uher a nebezpečném jeho onemocnění.[20])

[17]) V usnešení sněmu dne 4. února 1605 za přítomnosti krále Rudolfa zahájeného čteme: »Potom také, aby [stavové] o tom, jaký lid na tu ostatní summu přijat i také kterak se těm dvěma tisícům jízdného lidu platiti bude, nicméně jak se lidu hraničnému i co na které pevnosti platilo a platí, vědomost dostatečnou míti mohli, nařídili sou za komisaře: Kristofa hrabě z Firštnberku a na Lišni, Albrechta Eusebia z Valdštejna a na Heřmanicích, kteréhož by sobě z těch dvou JMC oblíbiti ráčil, kterýmžto komisařům JMC instrukcí dáti milostivě poručiti chtíti ráčí. Však prvé nežli by taková instrukcí týmž komisařům vydána byla, že takovou instrukcí s nejvyššími ouředníky a soudci zemskými uvážiti JMC milostivě poručiti míti ráčí. Kteřížto komisaři, podle sobě od JMC a nejvyšších úředníkuov a soudcuov zemských dané instrukcí, to všecko bedlivě vyhledávati, očitě spatřiti a na to na všecko dostatečně se vyptati, nejvyššímu hofmistru království Českého, též i při soudu zemském nejvyšším úředníkům a soudcům zemským a potom při budoucím sněmu všem třem stavům tohoto království to v známost uvésti mají.« (Kvatern »zelený sněmův od 1603 do 10« v král. českém arch. zemském.)

[18]) *Valdštejn* sám poznamenal *vlastní rukou in margine horoskopu*, kterýž mu byl Jan Kepler sestavil: »Im 22 Jahr habe ich die ungarische Krankheit und die Pest gehabt anno 1605 im Januario.« (Státní arch. Drážďany.)

[19]) O zaslíbení mladší sestry Albrechta z Valdštejna Kateřiny Anny panu Karlu st. z Žerotína a o její svatbě viz spis »Carl von Zierotin und seine Zeit 1564—1615 von Peter Ritter von Chlumecký«, pag. 291. a 297.

[20]) Karel st. z Žerotína píše dne 26. ledna 1605 panně Barboře šlechtičně z Valdštejna: »Nemohl jsem pominouti, abych vašnosti oznámiti neměl, že má nejmilejší manželka

Valdštejn obojí smrtelnou nemoc šťastně přestál, však provdaná mladší sestra jeho Kateřina, kteráž, jak se podobá, v útlém věku svém nemocí plicní stížena byla, přes všechno opatrování lékařské i ošetřování domácí vadla. Někdy zdálo se (jakož při takové nemoci bývá), jako by se s nemocí její trochu polepšilo, počala okřívati, však netrvalo přes den nebo dva a zase odnepadla, nemoc opět se zhoršila. Manžel její, Karel st. z Žerotína, psával častokráte přátelům o nemoci ženy své a sliboval tetce její, panně Barboře, a strýci jejímu panu Hannibalovi z Valdštejna, když manželka jeho trochu se pozdravila a nemoc se nehoršila, že, až ji pán Bůh nastávajícím jarním časem[21]) na zdraví polepší a on do Prahy pojede, ji s sebou vezme, aby milé přátely své navštívili. Však zdraví paní Kateřiny ani s vykvetlým jarem se nevrátilo, manžel její chystal se do Prahy a k návštěvě přátel svých v Čechách sám[22]) a již i posla vypravil, aby přátelům oznámil, že na cestu se vypravuje: ale zatím vojsko vzbouřených Uhrův pod prapory Bočkajovými, poněvadž stavové Moravští s nimi spojiti se nechtěli, na začátku května 1605 do Moravy vtrhlo, a tudíž Žerotín od cesty do Čech upustiti musil, aby jako věrný vlasti syn markrabství Moravské před zhoubou cizích žoldáků obhajovati pomáhal. Dne 5. května oznamoval panně Barboře z Valdštejna o vpádu Maďarův do Moravy a sliboval, až ta »rumrejška« se poutiší, že někdy okolo sv. Ducha i s ženou svou do Čech se vypraví. Však vpád hejdukův maďarských, o kterémž Žerotín z počátku domníval se, že to bude jen »rumrejška«, ukázal se jako záhubné plenění Moravy, a poněvadž i manželka Žerotínova na zdraví svém hrubě zle, ano vždy hůřeji se měla,[23]) nebylo a býti nemohlo na cestu do Čech ani pomyšlení.

Sestra paní Kateřiny Žerotínové, šlechtična Marie, když jí takové smutné zprávy z Moravy přineseny byly, ráda by se byla vypravila na cestu, aby, jako již prvé, sestru svou v nemoci opatrovala, opět ji potěšila a všelijak nápomocna byla, ale poněvadž milá teta panna Barbora také nemocna zůstávala a ošetření potřebovala,[24]) musila zatím u ní zůstati. Však Albrecht z Valdštejna, jenž z těžké nemoci své již úplně byl pozdraven, vydal se na Moravu, aby churavou sestru svou navštívil a švakra svého (kterýž také s lidem Moravským do pole proti hejdukům se vypravil, však pro nemoc ženy své domů se navrátiti musel) osobně přátelsky pozdravil. Valdštejn přibyl do Rosic na statek Žerotínův dne 6. června 1605.[25]) Bylo to poslední shledání Valdštejnovo se sestrou jeho Kateřinou. Byla na cestě k smrti. Hned druhého dne (7. června), když se sestrou

---

od toho času, jak jest panna sestra její od ní odjela, předce na ten kašel a zimnici od něho pošlou jest velmi nedostatečna...« (V. Brandla »Spisy Karla st. z Žerotína« II. 298.)

[21]) V. Brandla »Spisy Karla st. z Žerotína« II. 341.

[22]) Tamže II. 360.

[23]) Tamže II. 387.

[24]) Tamže II. 388.

[25]) Tamže II. 397. Žerotín Vilémovi z Roupova: »Pro mnohá zaměstknání svá, kteráž nyní mám, o nichž T. M. potom při shledání oznámím i také proto, že švakr můj, pan Albrecht z Valdštejna, zde u mne jest, nebudu již moci tak brzo, jakž sem sobě byl umínil, k T. M. přijeti...« V psaní ze dne 5. června 1605 hejtmanovi markrabství Moravského, v kterémž omlouvá se Karel z Žerotína dosti obšírně, proč do Hradiště dojeti nemůže, nečiní o příchodu svého švakra žádné zmínky.

svou rozmlouval, božec ji napadl. V hrozné zůstávala těžkosti; již myslili, že na živu nezůstane.[26]) Vyslali rychlého posla do Čech, že paní Kateřina jest velmi těžce nemocna, hůřeji nežli po všechen čas: a na takovou zprávu (poněvadž teta panna Barbora již trochu se pozdravila) vypravila se šlechtična Marie k nemocné sestře své. Dne 13. června přijela na Rosice.[27]) Když paní Kateřině opět v nemoci se polehčilo, tak že domácí měli dobrou naději na uzdravení, rozloučil se Albrecht z Valdštejna se sestrou svou a vrátil se opět do Čech.

Však přes všechno lékařské i domácí ošetřování nemoc paní Kateřiny stále se horšila, každého dne božec ji napadal, až dne 7. srpna po sedmé hodině večerní se světem se rozžehnala. Téhož ještě dne oznámil Žerotín písemně Valdštejnovi o velikém zármutku a žalosti své[28]) a dne 11. srpna zval jej, jako švagra svého, aby pro křesťanskou lásku k zesnulé již sestře své dne 29. srpna na Rosice k večeři vedle jiných přátel najíti se dal a dne 30. t. m. na poslední cestě do kostela v Rosicích ji doprovodil na znamení poslední služby a lásky, kterouž někdy k ní měl, prokazoval a vykonával.[29])

Albrecht z Valdštejna přijel a se sestrou svou a jinými krevními příbuznými a přátely mladou sestru na pohřební cestě dne 30. srpna v Rosicích a dne 5. září do Brandýsa nad Orlicí (kdež Žerotínové pohřeb svůj měli) do vlasti své i její ji doprovodil.[30])

---

[26]) Karel st. z Žerotína Kašp. Melich. z Žerotína dne 7. června 1605: »Po napsání psaní tohoto přišel jest ke mně švagr můj, pan Albrecht z Valdštejna, do pokoje, kdež jsem psal a některé věci své, stroje se na pohřeb nebožky, dobré paměti, paní Aliny Roupovské z Zástřizl, paní mateře předešlé ženy mé, jeti, spravoval, a mně oznámil, že jest v rozprávce, kterouž s ženou mou, sestrou svou, měl, touž ženu mou božec napadl. Což já uslyšev a všeho nechaje, hned jsem k ní běžel a ji v takové těžkosti, kteréž jsem jak živ při žádném člověku neviděl, nalezl«... (V. Brandla »Spisy Karla st. z Žerotína« II. 400).

[27]) V. Brandla »Spisy Karla st. Žerotína« II. 408.

[28]) Léta 1605, 7. srpna píše Karel st. z Žerotína Albrechtovi z Valdštejna: »Žalostivě V. M. oznamuji, že jest pán Bůh všemohoucí dnešního dne po sedmé hodině s poledne na půl orloji urozenou paní, paní Kateřinu z Valdštejna a na Dřevohosticích, manželku mou nejmilejší, z tohoto bídného světa prostředkem smrti časné vytrhnouti ráčil. Nad čímž ɔc...« Úmrtí manželky své oznámil Žerotín současně Hanibalovi z Valdštejna, Adamovi z Valdštejna, panně Barboře z Valdštejna, paní Anně Slavatové ze Smiřic, Janovi z Říčan, Kašparovi Melich. z Žerotína a Divišovi z Žerotína. (V. Brandla »Spisy Karla st. z Žerotína« II. 441.)

[29]) Tamtéž II. 445.

[30]) O osudech jejího hrobu viz naše pojednání »O hrobce Zerotínův v Brandýse nad Orlicí« v Musejníku 1878, 413. ɔc.

II.

Přátelství mezi Karlem z Žerotína a Albrechtem z Valdštejna zůstávalo i po smrti paní Kateřiny, manželky Žerotínovy a sestry Valdštejnovy, trvale dobrým a upřímným. A nejen k švagru svému Albrechtovi, ale i k jeho příbuzným choval se šlechetný Žerotín nemálo laskavě, jakož z četných dopisů psaných rodině Valdštejnově zřejmě poznáváme.[31]) Bohužel, že listy K. z Ž. (z kterýchž jako listů přátelských dověděli bychom se o mnohé nám neznámé události ze života soukromého Albrechta z Valdštejna) od počátku r. 1606 až do října t. r. a od ledna 1607 až do r. 1612 buď na vždy jsou ztraceny, nebo snad ještě v některém archivu zahrabané šťastné ruky badatelovy očekávají, aby na světlo denní vyneseny byly. Známe ze zachovalých zbytků jen tolik, že Žerotín listem ze dne 10. prosince 1605 připomínal Adamovi mladšímu z Valdštejna v příčině 4000 kop, kteréž byl při smlouvách svatebních na Hostinném l. 1604 jemu, na místě Albrechta z V., jako věno někdy panně Kateřině zapsal, aby mu položeny byly. Jistotu na takové 4000 zl. odvedl Žerotínovi osobně Albrecht z Valdštejna v měsíci listopadu 1606 na Rosicích, odkudž odebral se na Krumlov Moravský k rodinné slavnosti Pertolta z Lipého, kteráž dne 15. listopadu 1606 se odbývala, kamž i Žerotín se vypravil.[32])

Mimo tuto sporou zprávu nevíme o Valdštejnovi z r. 1606 ničehož autentického, kromě co zaznamenal častokráte již jmenovaný chronista Červenka bez udání pramene, že když Valdštejn z Uher se navrátil, neměl velkou starosť o hospodářství své, ale jedině po slávě vojenské bažil. Jednou (léta 1606) navštíviv prý svého známého a vida ho býti příliš pečlivého o své hospodářství, pravil k němu: »Já málo a skoro nic nedbám o hospodářství, nýbrž přemítám, jakým způsobem bych někdy četné vojsko císaři poslušné v šírém poli po-

---

[31]) Takž na příklad v listu Hanibalovi z Valdštejna, strýci Albrechtovu, dne 19. prosince 1605 poslaném, omlouvá se Žerotín, že mu dlouho nepsal a k němu nepřijel, slovy: »Lásku tvou upřímnou k sobě poznávaje a v své k tobě se utvrzuje, nejsem dokonce bez viny, žeť jsem tak dlouho nic nepsal. Chtělť jsem k T. M. zajeti [z Prahy], ale čas mi příliš krátký a k tobě daleko; a kdybych na hodinu nebo dvě přijel, vím, že bych tě více zdráždil než spokojil. Však pokudž toliko možné bude, přičiním se o to, abych na Dubenec k panně šlechtičně panně Barboře zajel a ji v nemoci její, kteréž jí věrně a upřímně nepřeji, navštívil.« (Brandl »Listové K. z Žerotína«.)

[32]) Brandl »Listové K. st. z Žerotína« III. 33. 39.

stavil. V Čechách jest dosti boháčů, jichž statků štědrostí krále Českého a svou udatností vojenskou beze všech starostí hospodářských jednou dosáhnu.«[33])

Válkou, jen válkou zaměstknával se Valdštejn, když se byl uzdravil. Od doby, kdy v Uhřích pod Bastou se vyznamenal, požíval již jména zkušeného válečníka. Důkazem toho, co jsme již pověděli, že stavové čeští na sněmu zahájeném dne 4. února 1605, uznavše platné služby Valdštejnovy vykonané v bojích proti Turkům i Uhrům, jmenovali ho vedle Krištofa z Firštenberku komisařem k dohlížení na najatý lid válečný a jak se mu na hranicích a v pevnostech platí. Skvělejšího však ještě uznání, vyznamenání dostalo se třiadvacetiletému Valdštejnovi od stavův českých jmenováním za nejvyššího nad plukem najatých žoldákův pěších proti pozdviženým Uhrům.[34]) Však dříve než Valdštejn se svým plukem do pole se vypraviti mohl, byl mír s Bočkajem dne 6. srpna 1606 uzavřen. Válka přestala. Stavové čeští bojovati musili sice stále za svobodu víry své, však tehdy potýkali se s protivníky svými jen slovem na sněmích i na papíře, a na takovém parlamentárním a literním bojišti nekynula Valdštejnovi, jenž od víry otců svých, ač skutečně ještě ne zřejmě, však již smýšlením byl se odvrátil, žádná skvělá budoucnosť. A při dvoře Rudolfa II., jenž všelikými falešnými rádci otočen, dosti ani neměl síly duševní, aby císařskému slovu svému trvalé zjednal platnosti, při dvoře churavého, nerozhodného a nedůvěřivého krále a císaře nebyla pro Valdštejna (kdež nějaký čas učil se dvorskému živobytí) také žádná vyhlídka. A poněvadž ani k hospodářství veliké neměl chuti, musil hledati tudíž cestu jinou. Aby však statek svůj Heřmanice, jehož po všechen ten čas málo si všímal, pro všechen možný případ za nepřítomnosti své opatřil, vyprosil si písemně na císaři Rudolfovi povolení, aby na místě svém »ke všem přem a soudům, kteréž v království Českém má, neb ještě míti bude«, poručníky a prokuratory zvoliti si mohl. Svolení císařské k takové žádosti bylo mu dáno dne 9. října 1606 do tří let, a do desk zemských vedle šesti zástupcův zapsán také Adam Licek z Ryzmburka, někdejší soudruh Valdštejnův na cestách po Evropě, s nímž stále v dobrém trval přátelství.[35])

[33]) K čemuž dodává Červenka: »Což také, jak známo, po roce 1620 skutečně se stalo. Viděti, že Friedland byl dobrým vojákem i hospodářem.« I my tomu za pravdu dáváme; však nijakž věřiti nemůžeme jiné Červenkově zprávě, že Valdštejn po návratu svém z Uher byl nejvíce dobrodiním Adama z Valdštejna, nejvyššího štolby při dvoře císaře Rudolfa II., živen a jako za syna považován: poněvadž takového z milosti »živení« nebylo Valdštejnovi ani tehdy zapotřebí, kdyby snad na cestách svých a na vojně o něco více utratil, nežli statek jeho vynášel. Heřmanice, kteréž Valdštejn po otci svém zdědil, nebyly dluhy ztíženy, neboť v deskách zemských ani kdež jinde nijakého nenalezli jsme zápisu, že by pro dluhy od věřitelův byl poháněn; ano Valdštejnovi přibylo, jak již povědíno, značné ještě jmění odkazem.

[34]) Císař Rudolf II. arciknížeti Albertovi dne 6. ledna léta 1607: »In deme Er (Waldstein) allberaitt mehr als einmahl Hauptmannschaften bedient, auch dehn Bevelch eines Obristen uber ein Regiment deutscher Knecht (dazue Er von Stenden Unserer Cron Behaim deputirt gewest) wann der Krieg lenger wehren sollen, eingetretten hett« ... (Schebeck »Die Lösung der Wallensteinfrage«.)

[35]) Prokuratory svými jmenoval Valdštejn Alexandra Haugvice z Biskupic, Adama Licka z Ryzmburka, Václava Magrle z Sobišku, Jana Jezberu, Matouše Nefestina z Kobercovic, Petra Rychtra Hostinského a Krištofa Leskovce z Leskovce. (Malý stav arch. č. 52. A. 23. v král. českém archivu zemském.)

Se zřízením prokuratorství souvisí snad návštěva Adama Lva Licka, Matouše Nefestina z Koberovic, písaře při soudu komorním, a jiných ještě na tvrzi Heřmanicích někdy roku 1606, při kteréž přihodila se událosť, kteráž připomíná divoké kousky za pobytu Valdštejnova v Altdorfu páchané. Kratičké svědectví Melchisedecha Bukovského z Hustiřan a na hradě Velehradě, jenž také u Valdštejna r. 1606 byl návštěvou, vypravuje nám, že »Adam Lev na gruntech A. z Valdštejna na Heřmanicích u přítomnosti dobrých poctivých lidí Matouše Nefestina oběma rukama vzavše v Labe vstrčivši hodil, však ihned za ním vskočil a jemu z Labe na břeh pomohl a zase vynesl«.[36]) Bohužel, že z několika těch slov nedozvídáme se, proč pan Adam Lev (snad při nějaké hádce), v překypující mladé mužské síle hosta Nefestina do Labe vhodil a, vida pana písaře s vlnami nebezpečně zápasícího, ihned zase za ním vskočil a z Labe na břeh ho vynesl. Opravdu rádi bychom věděli, jak při takovém hrdinském kousku svého přítele (kterýž, jako i mnohé jiné výjevy z Valdštejnova mladého života vhodným by byl předmětem štětce malířův) Valdštejn, již tehdy císařský hejtman nad praporcem »německých knechtův« a stavy českými jmenovaný plukovník vážně si počínal.

S Habsburským domem spřízněné Španělsko bojovalo po několik již desítiletí proti Nizozemčanům, kteříž bránili proti násilnictví španělskému své svobody, svou existenci. Arcikníže Albert, nejmladší syn císaře Maximiliana II., vyslán byl v hodnosti místodržícího krále španělského Filipa, aby jako ve Španělích vyškolený politik a vycvičený válečník spojené Nizozemsko v poddanosti a řádu udržel. Proto obrátil se po vojně dychtící Valdštejn s prosebnou žádostí k císaři Rudolfovi II. za svolení a přímluvu k arciknížeti Albertovi, aby přijat byl jako válečník pod jeho prapory. Císař k žádosti takové svolil a listem ze dne 6. ledna 1607 na Brandýse daným arciknížeti Albertovi vřele doporučoval k službám válečným Albrechta z Valdštejna, »kterýž již proti Turku a povstalým Uhrům nejednou jako hejtman se osvědčil a stavy koruny České za nejvyššího nad plukem najatých vojákův deputován byl, a poněvadž zvláštní má náklonnosť v službách jeho bojovati, aby ho do vojska svého přijal a jemu nápomocen byl.[37])

Na mocnou přímluvu císařskou dlouho však nepřicházela žádná odpověď, poněvadž toho roku hned na začátku počala vláda španělská vyjednávati s Nizozemčany o zatímní mír, kteréž jednání skončilo se až v dubnu 1609 uzavřením 12letého příměří. Nedočkavému, po boji, slávě dychtícímu Valštejnovi hořela však země pod nohama. Jako bystrý duch pozoroval, slyšel, že v panující rodině císařské po některý již čas zavládlo jakési napnutí mezi císařem Rudolfem a bratrem jeho arciknížetem Matiášem, kteréž na začátku roku 1607 počínalo propukati již na veřejnosť v rozbroj. Pochvalné rozpravy o arciknížeti Matiášovi, od něhož doufali nespokojení dosíci náboženské i politické nápravy, a jakési skryté tajemné přípravy povzbudily mysl mladého Valdštejna, že

[36]) Archiv musea království Českého.

[37]) Schebeck »Lösung der Wallensteinfrage«.

počal se vyptávati, raditi se švagrem svým Karlem z Žerotína, jak by toho dosíci mohl, aby přijat býti mohl ke dvoru arciknížecímu a tudíž výše se vyšinouti. Žerotín poznávaje, že Valdštejn hledá jen stupeň, podporu, aby výše vystoupiti mohl, a věda, že by také rád, kdyby mohl, do boje s mečem se vypravil, namítal švagru svému, poněvadž při dvoře arciknížecím ustanoven jest jistý počet šlechticův, že by mohl míti snad nesnáze při postupování, arcikníže pak že by ho snad ani nepřijal, kdyby nebyl ujištěn, že v službě dvorské setrvati chce, a konečně, že by mu asi nebylo nejpříjemnější zastávati službu komorní, když touží jíti na vojnu do Nizozemska. Však když přes všechny námitky a výmluvy Žerotínovy Valdštejn stále a usilovně prosil, aby pro úzký svazek příbuzenství, jako švagr, mocí svou se přičinil za připuštění a propůjčení jemu místa při dvoře arciknížecím: slíbil Žerotín, že nejprve chce bezpečnými cestami vyzvěděti, dopátrati se zpráv o smýšlení arciknížete, o zvycích při dvoře a potom jej zpraviti o tom, může-li a má-li doufati.

I napsal Karel z Žerotína list francouzským jazykem dne 12. února r. 1607 na Rosicích komořímu arciknížete Matiáše, Janu Molartovi, v kterémž doporoučí »vzácné jeho přízni Albrechta z Valdštejna, plného dobrých, chvalných vlastností, kterýž přirozenou, znamenitou svoji povahu vícekráte již osvědčil, jakožby o tom mohli dáti zprávu, kteříž ho poznali«, i prosí, zdali by jeho přímluvou »tak veliké pocty dostati se mu mohlo, býti přijatu ke dvoru arciknížecímu«. V dalších slovech líčí Žerotín Valdštejna ještě jako mladého, s předními rody českými spřízněného muže, »jenž jest hezky urostlý, dobře zvedený a velmi moudrý na své mládí«, a podotýká jako za věc zbytečnou (poněvadž ví, že arcikníže nečinívá při osobách rozdílu v náboženství), že *chodí na mši*. Žerotín zavíraje list omlouvá přímluvu svou při Molartovi obapolným jich přátelstvím, i žádá prosebně, aby pro lásku k němu zjednal Valdštejnovi přístup ke dvoru arciknížete Matiáše a pověděl, ukázal mu, jakým způsobem se má chovati, aby nebyl odbyt.

Žerotínův list ze dne 12. února 1607 nabývá zvláště veliké důležitosti připomenutím, že Valdštejn »chodí na mši«; kterýmižto slovy nabýváme ponejprv psané jistoty, že toho času již byl katolíkem. V seznamech šlechty katolické, sepsaných r. 1608 a 1609, nacházíme Albrechta z Valdštejna jako Římana mezi stavem panským.[38]) Kdy od víry otcův svých odstoupil a kde stal se Římanem, o tom dosud určité nemáme zprávy. Jakým způsobem byl Valdštejn od odchodu svého z Košmberka připravován, aby nabyl příchylnost k vyznání římskému, o tom již bylo povědíno.

Komoří Molart odpověděl Žerotínovi po některém čase, že arcikníže by nebyl neochoten přijati Valdštejna mezi své dvořanstvo. Načež Žerotín ihned dopsal o tom švagru svému a radil mu, poněvadž arcikníže nemá úmyslu jeti toho času do Prahy, aby odebral se do Vídně a tam získal si přízeň komořího Jana Molarta, nejvyššího štolby arciknížete Ottaviana Caurianiho a jiných pánův, kteříž by mu radou a pomocí usnadnili cestu, aby milostivě přijat býti mohl. Valdštejn uposlechuuv přátelské rady ihned na cestu se vypravil. Žerotín dal

---

[38]) V arch. místodrž. král. Českého a v arch. státním ve Vídni.

mu doporučující list (vlaským jazykem dne 10. dubna 1607 na Rosicích psaný) Ottavianu Caurianimu, kterýmž snažně prosil, aby chránil, podporoval švagra jeho, kterýž mnohými ctnými vlastnostmi svými zajisté dovede si osobně získati náklonnosť dobrodincův. — Současně (dne 10. dubna 1607) zaslal Žerotín ještě list baronu Molartovi, kterýmž sděluje, že Valdštejn odcestoval již k Vídni, aby ucházel se o to, oč již počal žádati. Žerotín vřelými slovy prosebně žádá starého příznivce, přítele svého, aby Valdštejna zaslonil ochranou a neodepřel mu přispění, pomoci a přízně. Karel z Žerotína charakterisuje v památném listu tom švagra svého vzácnými slovy: že nenáleží mezi ty, kteříž domýšlivostí svou všude se vtírají, aby byli vidíni mezi předními. »Neboť ač nemůže býti na své mládí úsudku tak zralého a klidné mysli jako jiný starší, však přirozené jeho dary jsou dobré a způsob jeho se chování na ten věk jest chvalitebný. I nemám žádné pochybnosti, že V. M. s ním spokojeni býti ráčíte. Jediné věci toliko obávám se, poněvadž tak velice nadšen jest pro řemeslo válečné, že, kdyby J. M. arcikníže hodným ho uznal svého dvora, nedá V. M. žádného oddechu, aby dosáhl na nějaký čas dovolené jíti do Flanderska sloužiti arciknížeti Albertovi. Pro takovou však věc,« dokládá Žerotín, »zasloužiti by si mohl spíše pochvalu nežli hanu; i nemyslím, že by se mu vyskytly při tom nesnáze se strany J. M. arciknížete i V. M.«[39])

Doporučující listy Žerotínovy jsou vzácným dokladem na poznání mladého mužného věku Albrechta z Valdštejna, neboť tak ušlechtilý duch a veliký charakter, jakým byl Karel z Žerotína, jenž všechen život lidský příliš vážně posuzoval a jako někdejší důvěrný společník francouzského krále Jindřicha IV. dobře znal a věděl, čeho při dvoře jest potřebí, zajisté s chválou ani švagra svého nepřeháněl, aby nemohl snad býti viněn z nepravdomluvnosti. Zvláště pozoruhodná jest výpověď Žerotínova o Valdštejnově skromnosti: »že nijakž počítán nemůže býti mezi takové, kteříž z domýšlivosti všude se vtírají, aby byli vidíni mezi předními«, a druhá o jeho bojechtivosti, jak velice jest nadšen pro řemeslo válečné.

S takovými a mnohými jinými ctnými vlastnostmi (»molte sue vertuose qualita«) vstoupil tedy Albrecht z Valdštejna, jenž hned po svém ke dvoru příchodu jmenován byl komořím,[40]) do služeb arciknížete Matiáše.

Sotva že náš český kavalír v dvorním hradě Vídeňském se objevil a zpráva o jeho přijatí za komorníka arciknížecího do Čech přátelům došla, počalo v Praze projednávání sporu, kterýž vznikl ještě před narozením Valdštejnovým, o rodný statek jeho Heřmanice. Zmínili jsme se již, když Jan z Valdštejna l. 1571 odkázal statek Heřmanice synovi bratra svého Jiřího Vilímovi, že hned druhého roku na to učinil Zdeněk z Valdštejna, bratr Jiříkův, kšaftovnímu takovému odkazu odpor, chtěje sám užiti toho statku jako dědictví. Však po-

[39]) Z kodexu vlastnoručních listův K. st. z Žerotína, někdy v bibliotece Hořovické, kteréž uveřejnil František Palacký v časopise »Jahrbücher des böhmischen Museums 1831«.

[40]) Zápis desk zemských č. 181. G 15. ze dne 23. dubna 1607 jmenuje Albrechta z Valdštejna již »komorníkem arciknížete Matiáše«.

vstalý v rodině spor před soudem zemským projednán nebyl pro nemoc a brzké úmrtí Zdeňka z Valdštejna. Po smrti téhož 1574 provdala se manželka jeho Anna z Rederu za Bohuslava Jáchyma Hasištejnského z Lobkovic, a obnovila r. 1582 dne 29. května nároky na statek Heřmanice. Uváděla za důvody, že zesnulý manžel její (od něhož měla všecken statek dědický nebo zápisný odkázaný) Zdeněk, s bratrem svým Janem z V. dílný nebyl, a že kšaft Janův o statku sám v sobě jest omylný, poněvadž s vkladem deskovým, když od bratří z Pernštejna Heřmanice byly koupeny, se nesrovnává.[41]) K soudu opět pro úmrtí paní Anny z Lobkovic, rozené z Rederu, nedošlo. — L. 1591 28. listopadu pokusil se Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, maje po nebožce manželce své všechen statek, kterýž měla, i všechna práva odkázaná, o vydobytí právem soudu zemského statku Heřmanic; zůstalo však jen při deskovém zápisu odporu kšaftu často jmenovaného Zdeňka z Valdštejna.[42]) Když však po úmrtí Jindřicha Slavaty z Chlumu a Košumberka (1599, 14. ledna), poručníka kšaftem Vilíma z Valdštejna (1594) ustanoveného, nezletilí ještě sirotci Albrecht Václav Euseb, Marie Bohunka a Kateřina Anna k prosebné žádosti panny Jitky z Valdštejna na Dubenci listem královským ze dne 5. července 1599 dáni jí jako strejně v poručenství, troufal si Bohuslav Hasištejnský opět nároky činiti na statek Heřmanice odporem učiněným 1599, dne 24. září. Však ani tenkráte soud zemský o tom nerozhodoval. I r. 1604 dne 9. prosince, když Albrecht z Valdštejna, již jako plnoletý, první ve svém životě podnikl výpravu válečnou do Uher, opětně Bohuslavem Hasištejnským ohlášený nárok na dědictví Heřmanic zůstal bez výsledku.[43])

Takový 35 let trvající spor mezi příbuzenstvem o statek Heřmanice urovnán byl teprv l. 1607 dne 23. dubna (když paní Eva, rozená z Valdštejna, někdy Hasištejnská z Lobkovic a toho času hraběnka z Hollachu, opět poháněti chtěla Albrechta z Valdštejna, »Římského císaře nad jedním praporcem německého lidu hejtmana a arciknížete Matiáše rakouského komorníka«) prostřednictvím Adama mladšího a Adama staršího z Valdštejna mezi krevními přátely na ten rozum: že paní Eva hraběnka z Hollachu kšaftu někdy Jana z Valdštejna překážky činiti nebude a od všeho práva svého na statek Heřmanice upouští; pročež týž kšaft v celé má zůstati platnosti, a Albrecht Václav Euseb z Valdštejna, jakožto syn a dědic někdy Vilíma z V., jeho užiti a se statkem Heřmanským, jako se svým vlastním dědictvím, pokojně vládnouti podle vůle své. A co tak přátely bylo ujednáno, to také paní Eva jako »šlechetná paní« a Albrecht z V. jako »ctný pán« zdržeti připověděli, a tak svornosť i láska mezi krevními přátely na dále trvala. Smlouva byla dne 25. dubna 1607 jmenem Albrechta z V. do desk zemských vepsána.[44])

Jaké bylo živobytí, zaměstknání Albrechta z Valdštejna při dvoře arciknížete Matiáše, o tom nemáme dosud žádných zpráv. »Znamenité vlastnosti«,

---

[41]) Desky zemské č. 17.

[42]) Tamtéž.

[43]) Desky zemské 1570—1577, č. 17.

[44]) Desky zemské č. 181.

kterýmiž Žerotín pochvaloval Valdštejna v doporučujícím listu, nemohly asi rozvinouti se, vyniknouti na lesklé podlaze mezi hladkým dvořanstvem, poněvadž nebyl z těch, kteří v popředí se tlačili. Konati zajisté musel, co jiní činili, klaněl se jako jiní se klaněli, usmíval se, když ostatní se usmívali. Mladý muž, jenž řemeslo válečné vášnivě miloval, zůstával zatím dvořanem a čekal války, kteráž na obzoru při dvoře arciknížecím se ukazovala.

Mír s Bočkajem, nespokojenými Uhry prostřednictvím arciknížete Matiáše dne 23. června 1606 učiněný, kterýmž zabezpečena Uhrům národní vláda a svoboda náboženská, nebyl císaři Rudolfovi po chuti, nechtěl jej podepsati a vydati. Za tou příčinou zvedli se Uhři opět roku 1607. Mnozí náčelníci Uherští prohlásili, že císaře více za pána, krále svého neuznávají. Současně s těmi hrozili Turci, poněvadž ani mír s nimi ze dne 11. listopadu 1606 císař dotud neschválil, že vpadnou do zemí Rakouských a do Štyrska. Matiáš vyzýval císaře, poněvadž k válce nedostává se peněz, aby ujednaný mír s Uhry a Turky podepsal a jim vydal. Rudolf zdráhal se a míně se býti podskočen, vinil »šelmu« Matiáše z tajného srozumění s Uhry, neboť vyprávělo se jako veřejné tajemství, že Uhři chtí Matiáše míti králem. Aby arciknížeti znáti dal nelibosť, hněv svůj, jmenoval císař arciknížete Ferdinanda na místě Matiáše svým zástupcem na říšský sněm. Urážlivým jednáním vehnal císař Matiáše do náručí vzbouřenců a těch, kteříž na převraty pomýšleli. Matiáš, jenž skutečně staral se potaji o to, aby přední pány nejen v Uhřích, zemích Rakouských, ale i v Čechách a na Moravě dostal na svou stranu, počal potom i zřejmě o sesazení Rudolfa jednati, opíraje se o smlouvu učiněnou mezi arciknížaty Rakouskými dne 25. dubna roku 1606, že jemu jako nejstaršímu mezi ostatními náleží nástupnictví vlády na místě duševně churavého Rudolfa. Stal se císařovým soupeřem. Chtěl i proti vůli Rudolfa II. vlády sám se zmocniti. A podněcování Matiášovi se dařilo. Učinil smlouvu s Karlem z Lichtenštejna a jeho bratřími, bohatými pány v markrabství Moravském, v příčině najmutí jistého počtu vojska, a vyjednával také s jinými vynikajícími osobami, aby se k němu přidaly proti císaři Rudolfovi. Mezi předními z těch byl Karel starší z Žerotína, jenž charakterisoval situaci ostrými slovy: »Kde jsou dané nám sliby? kde jsou svobody Čechův? kde naše práva a privileje? My všichni jsme společným jhem otroctví spoutáni a na jednom řetězi do vězení vedeni. Nepřátelé naši ani již nezastydí se před světem, že uvazují nám provaz na krk. Nic nespomáhá napomínání, nic naše prosby. Mojžíš musí vyvésti Israelity z Egypta, neboť srdce Faraonův jest tvrdé.«

Spolek mezi nespokojenými uzavřen byl na konci roku 1607. V prosinci 1607 shromáždili se nespokojení náčelníci z Moravy a Rakous na Rosicích, sídle Žerotínově, a zavázali se přísahou, že společně proti císaři se postaví. Nejprve měli zbraně pozdvihnouti Rakušané, potom Moravané s Uhry se spojiti. Arcikníže Matiáš o všem tom byl zpraven švagrem Žerotínovým, Albrechtem z Valdštejna, jenž při dvoře jeho se nalézal. Matiáš svolal stavy Uherské a delegáty z Rakous na sněm do Břetislavi, šlechta Moravská sešla se do Ejvančic. Císař nařídil, aby stavové ze sněmu z Břetislavi se rozešli, však shromáždění zapřisáhli se, že životem i krví hájiti budou výminky míru z r. 1606. Matiáš

schválil takové usnešení, a tak vstoupil do spolku pozdvižených stavův Rakouských i Uherských.

Podobně jako do Břetislavi vyslal císař Rudolf i do Ejvančic komisí, aby sjezd byl rozpuštěn. Vedle Matouše Děpolta z Lobkovic byl předním císařským komisařem Vilím Slavata. Šlechta Moravská, stav panský a rytířský, kteráž v hojném počtu přes 200 osob sjezdu se súčastnila a k němuž přibylo i poselství arciknížete Matiáše, stavův Rakouských a Uherských, nevšímala si mnoho výstražného napomínání Slavatova, aby pamatovala na závazky a povinnosti své k císaři, nýbrž ukázala císařským komisařům značným počtem jízdného i pěšího lidu (2500 koní a 1000 pěších), kterýž k sněmování s sebou vzali, že připraveni jsou se vší rozhodností práva, svobody zemské hájiti, brániti proti komukoliv. Při sjezdu Ejvančickém nacházel se také Albrecht z Valdštejna, kterýž, poněvadž toho času na Moravě ještě usedlým nebyl, nejspíše byl účastníkem poselství arciknížete Matiáše k šlechtě Moravské, a dne 18. dubna 1608 pozván byl vedle Vchynského a čtyř ještě jiných pánův na oběd k císařským komisařům, příbuznému svému Vilímovi Slavatovi a Mat. Lobkovicovi.[45]) Tehdy Slavata snesl se s »blízkým svým příbuzným« (poněvadž Valdštejn vysoko ještě nevyrostl), ačkoliv oba jako služebníci v nepřátelských proti sobě stojících byli táborech. Dne 21. dubna odjeli komisaři Slavata a Lobkovic se zprávami svými ke dvoru císařskému do Prahy a Valdštejn vytáhl v průvodu velikého počtu šlechty Moravské[46]) a oupravných houfů vojenského lidu stavův Moravských naproti arciknížeti Matiášovi, kterýž po učiněném závazném spolku mezi jmenovanými zeměmi vytrhl s připravovanou po delší již dobu zbrojnou mocí dne 15. dubna z Vídně do pole, jako odpůrce císaře Rudolfa. Dne 23. dubna přibyl Matiáš s vojskem svým ke Znojmu na Moravu, kdež uvítali ho stavové Moravští s nemalými poctami, slavnostmi, zavázavše se s ním býti, jemu pomáhati až do těch hrdel a statkův. Náčelníkem stavův Moravských, kteříž počtem několika tisíc rozmnožili vojsko Matiášovo, byl vedle Karla z Lichtenštejna také Karel starší z Žerotína. Valdštejn i švagr jeho nalézali se v táboře nespokojených. Žerotín jako velice horlivý patriota, Valdštejn jako služebník, jako voják pod vůdcovstvím pána svého. V jaké byl komoří arciknížecí, Valdštejn, důstojnosti při vojště, nevíme. Počet vojska páčil se na 9450 jízdných a 10.900 pěších.

Dne 30. dubna vytrhl Matiáš pod ochranou jízdného vojska, jako tělesní stráže, Karla z Žerotína a Karla z Lichtenštejna ze Znojma a přibyl dne 5. května do Jihlavy, kdež podobně jako ve Znojmě velice slavnostně byl uvítán. Dne 8. května opustilo vojsko Matiášovo Jihlavu, přenocovalo v Německém Brodě a přitáhlo dne 10. května do Čáslavi, kamž byl Matiáš po výjezdu svém z Vídně (15. dubna) na cestě v Klosterneuburku (16. dubna) sněm stavům českým rozepsal, kdež měli Čechové po vůli arciknížete Matiáše

---

[45]) Zápisy Vilíma Slavaty o poselství na sněmy Moravské v knihovně řádu Křižovníků v Praze, kteréž s námi sdělil p. Dr. A. Rezek.

[46]) Sjezdu v Ejvančicích nesúčastnili se ze vší šlechty Moravské jedině Fr. z Dietrichsteina, Jan Kavka z Říčan, Zdeněk Žampach, Mošovský a vyslanci z král. měst.

ujednati se s Uhry, Moravany a Rakušany. Však stavové Čeští na sněm do Čáslavi, císařem zakázaný, nepřišli, ale obeslali v počtu valném sněm Rudolfem II. na hrad Pražský položený. Z Čáslavi táhlo vojsko Matiášovo přes Kolín (14. května), Český Brod (19. května) až k Dubči (4. června) a potom ještě blíže ku Praze až k Malešicům (dne 15. června). Od té chvíle vyjíždělo vojsko Matiášovo na harc proti císařskému (byly to zbytky vojska, kteréž bojovalo v Uhřích proti Bočkajovi i proti Turkům) a veřejné hotovosti stavův Českých. Žádné však nemáme zprávy, byl-li kde Valdštejn při čem účasten. Spor bratrský mezi Matiášem a Rudolfem, jenž hrozil válkou, ukončen smlouvou přátelskou v Libni dne 25. června 1608. Císař Rudolf postoupil Matiášovi království Uherské, Horní i Dolní Rakousy, markrabství Moravské a doporučil ho stavům Českým za čekance trůnu českého.

Mezi artikule takového smíru položena také arciknížetem Matiášem žádosť, aby od císaře odpuštěno bylo a vzpomínáno, vytýkáno nebylo osobám z království Českého, kteréž při arciknížeti v tomto tažení byly, zvláště panu Václavovi Vchynskému, pánovi z Valdštejna, panu Kaplířovi i jiným.[47]) Vojsko Matiášovo dne 30. června z ležení před Prahou vytrhlo a z království Českého se odebralo. Bylo po válce. Valdštejn spřáteliti se musil tudíž opět s mírem domácím.

Vedle galantnosti (kteréž v pozdější době, již jako při proslaveném válečníku, nemohly dámy dvorní v Berlíně dosti se vynadiviti) naučil se Valdštejn při dvoře císaře Rudolfa[48]) i arciknížete Matiáše přemýšleti a počítati, jak by se mohl státi bohatým, velkým pánem. A přátelé jeho P. Vít Pachta a strýc Jan Kavka z Říčan k tomu cestu mu ukázali a poradili, že přišel již čas, aby pohlédl se a oženil. I našli mu bohatou ač ne již mladou nevěstu Lukrecii, vdovu po Arklebovi z Víčkova, paní na Vsetíně, Lukově, Rymnicích a Miloticích. Lukrecie, jediná dcera Zikmunda Nekše z Landeku na Vsetíně a první jeho manželky paní Mandaleny Muchkovny z Bukové, byla poslední ratolestí starožitného toho rodu Moravského. Zikmund Nekeš z Landeku, otec Lukrecie, zemřel 1591. a zanechal jí panství Vsetín; strýc Václav Nekeš odkázal jí

[47]) Tak doslovně psáno v MS knihovny Strahovské »Lomický Alex. Car. varia historica opuscula.« V definitivní smlouvě ze dne 25. června vyjmenován jest jmenovitě jen »Václav ze Vchynic a všickni jiní, kteříkoli z Čechů při J. L. byli a sloužili, nejináč než jako by jeden každý obzvlášťně jmenem svým vlastním doložen a tuto postaven byl . . .« (Arch. česk. místod.) Poznamenání hodná věc, že na svědomí smlouvy té na místě stavův království Českého vedle jiných podepsán jest příbuzný Valdštejnův Vilím Slavata jako purkrabí Karlštejnský, jenž byl již v měsíci dubnu t. r. vyslán vedle Děpolta z Lobkovic jako komisař císaře Rudolfa na sněm nespokojených stavův Moravských do Ejvančic a před tím v podobné příčině na sněm do Brna.

[48]) Když Valdštejn při dvoře císaře Rudolfa a arciknížete Matiáše prodléval, byl prý zvláště štědrým jeho podporovatelem Jan Rudolf Trčka, mezi rytířstvem v královtví Českém nejbohatší šlechtic. Valdštejn takové lásky povždy zůstal pamětliv. Červenka v jmenovaném již spise praví: »Friedlandus postmodum ad summa belli munia promotus, beneficii memor, Joannem Trczkam in summa veneratione habebat gratitudinemque suam in filio Adamo probabat, conferendo ei belli digna munia et affinitatem, ducta conjugis suae germana sorore procurando.«

Lukov, Rymnice, Všetuly a Přílepy. Provdala se jako panna již dospělá za vdovce Arkleba z Víčkova na Prusinovicích. K poddaným byla prý velmi milostivá a i jinak projevila častokráte ušlechtilosť mysli své. Takž nabídla přístřeší z Polsky uprchlému polskému, později českému spisovateli Paprockému z Hlohol, kterýž na znamení vděčnosti r. 1607 věnoval jí spisek »Rozmlouvání kollatora s farářem o postě, modlitbě a almužně«.

Lukrecie, ač mnoho ženichů hlásilo se o její ruku a veliké bohatství, do vysokého, hrdého šlechtice českého Valdštejna horoucně se zamilovala. A k tomu všemu dopomáhal mu zvláště »dobrý rádce« Pachta, kterýž věrně až otcovsky se staral, aby bohaté statky paní Lukrecie, jejíž byl zpovědníkem, kdyby snad za nějakého »kacíře« se provdala, anebo jako vdova umřela, přátelům nekatolíkům do rukou nepřišly.[49])

Valdštejn měl a chtěl také ženitbou státi se bohatým, velkým pánem. Dříve však nežli obstarožnou již vdovičku za svou vzal, vypravil se do Prahy, a poněvadž od svého v Padově pobytu věřil v planety, seznámil se se znamenitým hvězdářem Keplerem, kterýž od r. 1600 v městech Pražských meškal, a požádal ho, aby mu vyložil, jaký osud planety v době jeho narození mu určily. Kepler nebyl přítelem astrologie, poněvadž však takové pranostiky byly výnosnější nežli geniální výskumy hvězdářské, musil také pohověti tehdejší době. I napsal nativitu Albrechta z Valdštejna někdy na začátku r. 1609[50]) jazykem německým. Z astronomické ve dvanácte polí rozdělené figury vykládal veliký hvězdář tajemná znamení, situaci bledého hladoletu, Joviše, blahodárného slunce, Merkura i smrtonoše a uznal, že horoskop Valdštejnův vysoce důležitá má znamení nebeská, kteráž na Albrechta Valdštejna r. 1583 dne 14. září o 4. hodině odpolední narozeného svou mocí účinkovala, »že čilý, nepokojný jeho duch, kterémuž všední život lidský nijakž se nelíbí, nové, neznámé, zvláštní vyhledává cesty, aby cíle dosáhl, však jako v úkrytu před světem. Neobyčejný takový duch, k velikým věcem zrozený, pohrdá, nechce říditi se lidským zákonem, obyčejem, však při tom touží po veliké moci, důstojnosti, kteréž přes všechna velká, úkladná nepřátelství přece dosáhne. Osudové narození jeho podobni jsou nativitě polského kancléře Zámojského a anglické královny Alžběty«, kteříž skoro stejnou dobou v historii Evropy nemálo se proslavili. »K velikým hodnostem i velikému bohatství«, praví Kepler, »vyvolen jest Valdštejn, a bude-li pěkně zdvořilým i k vzácné ženitbě.« Ačkoliv výklady Keplerovy s udaným v horoskopu letopočtem Valdštejnova

---

[49]) Červenka píše: »Quo tempore floruit a natalibus illustribus orta, forma, moribus et, quod forte quaerebatur, maxime divitiis clara Lucretia, nata Nekšiana de Landek, filia Sigismundi Nekeš de Landek, domini in Vsetín. Haec matrona Patris Viti Pachtae ductum in rebus conscientiae sequebatur: timebat religiosissimus vir, ne tantae ditiones ad virum haereticum, si haeretico nuberet, aut si vidua moreretur, ad haeredes non catholicos cum magno religionis detrimento transirent, optabatque summopere, si quis orthodoxae fidei zelator Lucretiam conjugio sibi annecteret.«

[50]) »Diesz iziege, künftige Jahr seind nicht gutt, dann die hiezige Planet Mars gehet diesen Sommer . . .« vykládá J. Kepler léta Valdštejnovi v horoskopu před r. 1611; z čehož viděti, že nativita psána byla r. 1609.

života zouplna se nesrovnávaly, přece se shodovaly s uskutečněným skoro již záměrem jeho ženitby. Hvězdářské prognostikon o velikém bohatství, pěkná slova, jimiž pochvaloval svak nevěstin Jan Adam z Víčkova paní Lukrecii, nabádání strýce Jana Kavky z Říčan a P. Pachty rozhodla, že mladý Valdštejn poddal se šťastnému osudu.[51]) Někteří praví, že i arcibiskup Pražský byl prostředníkem ženitby Valdštejnovy.

Svatbou, kteráž stala se v měsíci květnu[52]) l. 1609, na víru katolickou převráceného pána českého s moravskou šlechtičnou, bylo bohatství pro církev katolickou zachráněno. »Otcovský« Pachta měl z toho všeho a zvláště ze svého odchovance radosť velikou, a Valdštejn, jenž ženitbou stal se bohatým pánem moravským, vzpomínal vždy na původce svého štěstí s nemalou vděčností,[53]) a jako na důkaz vděku synovského odevzdal P. Pachtovi, jesuitům, duchovní správu nabytých statků, aby z nich vyčistili, jako na Brumovském panství strýce Valdštejnova, Jana Kavky z Říčan, zakořenělé již náboženství protestantské. A paní Lukrecie chtěla zase, aby pan manžel láskou svou všecek se jí odevzdal. Růže na líci její již uvadly, byla o hezký počet let starší nežli pěkně urostlý její choť, jenž v mladé ještě byl síle a kráse. Zlatohnědý, bohatý vlas pokrýval jeho hlavu, ze zdravého začervenalého obličeje vyzíraly krásné velké oči.[54]) Musila jej k sobě připoutati, a Valdštejn hleděl opět všechnu laskavosť choti své si získati, aby ho učinila spoluvlastníkem všeho bohatství, čehož se mu dostalo při času sv. Jana r. 1610. Lukrecie Nekšovna zdědila po otci svém, Zikmundovi Nekšovi z Landeku (jak již povědíno), krásné panství Vsetín, po strýci svém Václavu Nekšovi z Landeku, jenž zemřel r. 1607, dostala Lukov, Rymnice, Všetuly a Přílepy. Tyto statky byly v poručenství bratra prvního manžela paní Lukrecie Jana Adama z Víčkova, kterýž zápisem od takového poručenství upustil, aby mohla Lukrecie manžela svého Albrechta za spolumajetníka všech statků přijmouti, začež Valdštejn svaku svému dne 3. června 1610 osm tisíc zlatých moravských jako náhradu za činěné nároky na statky ty vyplatil.[55]) Statek Prusinovice po prvním manželu paní Lukrecie pozůstalý odevzdán byl l. 1609 bratru Arkleba z Víčkova, Vilímovi na Bystřici pod

---

[51]) Červenka zaznamenal: »Et vero satisfactum suis votis Pachtae erat, dum opera Adami de Viczkova, domini in Czejkovic, aliorumque amicorum, praecipue Joannis Kawka, Alberto Lucretiam desponsatam fuise, laetus aspexit.«

[52]. »Anno 1609 im Majo habe ich diese Heurath gethan mit einer Wittib,« připsal Valdštejn vlastnoručně k horoskopu Jana Keplera, jenž chová se v král. státním archivu Drážďanském.

[53]) Červenka praví: »Et Albertus cum Vito Pachta eam familiaritatem ingressus est, ut nunquam postea nisi cum suavissima memoria Pachtae nomen proferet, hunc suae omnis fortunae authorem appellabat.«

[54]) Takovým ukazuje Valdštejna podobizna malovaná Van Dykem, chovaná v galerii Lichtenštejnské ve Vídni. Všechny současné zprávy praví o Valdštejnovi, že byl v mladém mužském věku krásné statečné postavy a sympatického chování. Svízele však válečného života, přílišné jeho starosti v dobách pozdějších zdraví jeho podkopaly.

[55]) Proti takovému zapsání Jana Adama z Víčkova, že od poručenství nebožtíka Václava Nekše upouští, i proti vkladu, jímž Lukrecie manžela svého Albrechta l. 1610 při času sv. Jana na spolek na zámek Lukov, tvrz Rymnice přijala, učinila paní Bohunka z Víčkova,

Hostejnem. A když statky všechny ode všech nároků svobodny a v ničemž nezávadny byly, přijala Lukrecie Nekšovna »manžela svého milého« za pravého společníka a nápadníka na zámek Vsetín, na hrad Lukov, na Všetuly, tvrz Přílepy i na všecko, což měla a co by ještě míti mohla, kromě toliko zůstavila sobě, aby mohla až do 10.000 zl. počtu moravského dáti nebo odkázati, komu by se jí dobře líbilo a zdálo.[56])

Současný kronista a někteří pozdější vypravují, že Lukrecie na chotě svého byla velice žárlivou a, aby láskou nikdy od ní odvrátiti se nemohl, že podala mu v alchymistické kuchyni připravený »zlatý nápoj lásky«. Valdštejn prý po takovém nápoji, kterýmž láska do srdce nalíti se měla, onemocněl a bez mála by takovou laskavosť byl zaplatil životem.[57])

T. r. 1610 dne 11. listopadu setkáváme se s nemocným Albrechtem z Valdštejna v rodném jeho statku na tvrzi Heřmanicích, kamž na požádání vypravili se z Prahy písař menších desk, Jindřich Chanovský Dlouhoveský, a registrátor desk zemských Jan Vostrovid, aby napsali zápis, kterýmž Valdštejn v dluhu 100 kop gr. č. postupuje »ihned« dědictví svého, totiž tvrze Heřmanic se vším příslušenstvím, strýci svému Hanibalovi z Valdštejna na Hostinném, nejvyššímu mincmistru království Českého.[58]) Za jakou příčinou do Čech přijel, jakou nehodou onemocněl a proč »ihned«, jakž v zápisu napsáno, postoupil tvrze Heřmanic zadluženému strýci svému: o tom ovšem nemáme žádné zprávy. Že postoupení po otci zděděného statku nestalo se pro dluh sto kop gr. č., jest na snadě, neboť toho času již bohatý Valdštejn bez ne-

---

manželka Václava Bítovského, dne 1. července 1613 při soudu panském v Brně námitky, že podle poručenství neb. Václava Nekše z Landeku lepší právo k tomu má, však bez výsledku.

[56]) Nedatovaný zápis o tom v deskách Moravských kraje Olomouckého v Brně XXXIII. fol. 99. Za laskavé sdělení takového zápisu děkujeme panu Dru. Fr. Kameníčkovi, profesoru v Brně. — Někdy toho času koupil Valdštejn nějaký dvůr na gruntech jeho ležící od V. Kladrubského a převedl na sebe dluh asi 400 zl., kteréž Kladrubský za týž dvůr vladyce Heřmanovi Štanovskému dlužen zůstával. Když pak r. 1611 Štanovský zemřel, připomenul Karel z Žerotína, jako zemský hejtman, jemuž opatrování sirotkův a jich jmění, jako nejvyššímu poručníku, náleželo, listem ze dne 10. října 1611 Valdštejnovi, aby mu takové peníze na hotově odvedl anebo, kdyby mu placení toho času nepříležité bylo, podle řádu je ujistil. Valdštejn odpověděl, že peníze zaplatí nebo je ujistí, však na několikeré připomenutí Žerotínovo tak neučinil. V kopiáři »listův sirotčích« K. z Žerotína nalézáme ještě upomínací listy Valdštejnovi v téže příčině zaslané dne 9. dubna 1612, 21. května, 28. června a 26. listopadu 1613 a 30. října 1614. Viděti, že Valdštejn byl někdy liknavým v placení dluhů. (Listové sirotčí K. st. z Žerotína v knihovně hraběte Žerotína v Bludově.)

[57]) Kronista Lehman (narozen r. 1611) praví o Valdštejnovi: »Verliebte sich in ihn eine geile Antiquität und fürnehme Alte und sehr reiche Wittbe, ob sie gleich einem höhern, denn er war, versprochen gewesen. Sie war ohne Kinder, und er heirathete sie des Guts wegen. Doch traute er ihr nicht, weil sie mit ihm eiferte und ihn gerne durch Zauberei, davon er schon krank worden, hette das Leben genommen . . .« (Allgemeine Monatschrift für Wiss. und Lit. 1853. S. 103., von K. G. Helbig.) A Priorato (v něm. překl.) praví: »Sie war sogar eifersüchtig über ihn, dass sie ihn durch Zauberei würde ums Leben gebracht haben, wenn ihr Tod selbige nicht aufgelöst hätte.«

[58]) Desky zemské, menší zápisné l. 1609—1620. f. B. 18.

snází nejmenších tak skrovnou částku zaplatiti mohl. Chtěl snad bratru otce svého pomoci?

Že Lukrecie se vší žárlivou laskavostí nedovedla a nemohla na vždy upoutati mladého manžela k domácímu krbu, snadno se domysliti můžeme. Valdštejn, ač jako majitel rozsáhlých panství, přihlížel s přirozenou mu horlivostí k polnímu i lesnímu hospodaření a učil se býti hospodářem, nemohl, nedovedl se spokojiti s všedními starostmi domácího života. Nebyl zrozen pro klid, štěstí domácí. Sláva, povýšení na poli válečném zableskla se mu opět ve vzduchu.

Bratrský mír mezi císařem Rudolfem a králem Matiášem dlouho netrval. Rudolf II. sotva že vynucenou smlouvu Libeňskou byl podepsal, počal starati se o to, aby postoupené Matiášovi země opět si vydobyl a stavům Českým r. 1609 udělený majestát na svobodu náboženství zrušiti a odbojného bratra i nekatolické Čechy pokořiti mohl. I učinil úmluvu, jak by záměry takové provedeny býti mohly, se smělým, hrdým arciknížetem Leopoldem Rakouským, kterýž v biskupství svém Pasovském najal vojsko, jímž ohroženy byly země, proti kterýmž zbraně byly namířeny. Král Matiáš a stavové jemu postoupených zemí postřehli dosti záhy nebezpečenství společně jim hrozící, i starali se o to, aby je překazili, však úplně beze škody je odvrátiti nemohli.

Matiáš i Moravané zbrojili. Jako roku 1608 ve sporu Matiáše s císařem Rudolfem byl Karel z Žerotína prvním náčelníkem odporných stavův Moravských, takž i vůči hrozivému nebezpečí zlopověstné roty »vojska Pasovského« staral se, jako zemský hejtman, o to, aby markrabství Moravské proti vpádu surových žoldáků chráněno bylo. Mocí jemu sněmem svěřenou dal najímati tři tisíce pěších a tisíc jízdných. Sněm Moravský dne 10. března 1610 zahájený schválil takové opatření a přidal zemskému hejtmanu, jakožto nejvyššímu jenerálu, k přehlídce najatých vojákův vedle Jiřího z Hodic, Jiřího Křineckého z Ronova také Albrechta Václava z Valdštejna.[59]) Vojska ta rozložena byla na ochranu země v Brně, Olomouci, Novém Městě, Hradišti, Znojmě a v Jihlavi. Žerotínovi však, jenž bystrým zrakem prohlédnul podkopnické záměry diplomatů při dvoře císaře Rudolfa a osobně sám poznal nespolehlivé rádce krále Matiáše, nezdál se býti, nebyl takový počet vojska dostatečnou ochranou proti vpádu Pasováků; nad to pak kdyby část nebo všechen ten lid válečný k rozkazu královskému do pole vytrhnouti a jinam se obrátiti musil, byly by hranice markrabství Moravského opuštěny. Za kterouž příčinou svolán byl téhož roku ke dni 22. června sněm obecní do Olomouce pro lepší bezpečnost a opatření Moravy. Po návrhu zemského hejtmana K. z Žerotína usnešeno, aby mimo již najatý lid na náklad zemský ihned najímáno bylo ještě tisíc jezdců moravských a 600 mušketýrův. Najímání a velení jezdců poručeno Petrovi Sedlnickému, mušketýrů pak svěřeno Albrechtovi z Valdštejna, s nímž

[59]) Sněmovní památky Moravské sv. IV. fol. 469. v arch. zemsk. v Brně. Výpisy sněmovních památek Moravských sdělil s námi p. t. pan Vincenc Brandl, archivář markrabství Moravského; za kterouž vzácnou laskavosť vroucí vzdáváme díky.

Žerotín, jako nejvyšší jenerál všeho vojska, v příčině té jednati a dohodnouti se měl.[60]) Z obou usnešení (10. března a 22. června) sněmu Moravského viděti, že sotva rok na Moravě usedlý Valdštejn požíval již jména zkušeného válečníka, že Čechové v království (1605 a 1606) i v markrabství po spravedlnosti, zásluze vyznamenali mladého ještě Valdštejna, třebas se byl vyznáním náboženským odrodil od převážné většiny národa Českého.

Veliký vlastenec Žerotín, jenž nerad viděl, že po smíření mezi Rudolfem a Matiášem způsobeným a prohlášeným pokojem Čechové i jiné země tak se navesti dali, jako by jim odnikud nebezpečenství nehrozilo, pečoval nejen o Moravu, ale napomínal ustavičně horlivými slovy Budovce i jiné pány české, aby na pozoru se měli, zaslepiti se nedali a zbrojili, neboť »společné hrozilo jim nebezpečí«. Hned při začátku sbírání vojska na Moravě oznámil nejvyššímu purkrabímu království Českého, Adamovi ze Šternberka, že zbrojení moravské děje se jen pro obhájení země, a v listu ze dne 26. března 1610 psal králi Matiášovi: »My žádného jiného oumyslu nejsme, nežli pod V. Kr. M. nad námi šťastným kralováním zůstávati a kdo by nás od toho odloučiti usiloval, tomu každému se brániti a na odpor stavěti.« A podobně jako Žerotín psal Matiáš nejvyšším úředníkům zemským (2. dubna 1610), že přípravy válečné jen k obraně postoupených zemí koná a že království České, kdyby zapotřebí bylo, obhajovati a jemu ku pomoci přispěti chce. — Marně prosili stavové Horních Rakous (15. června 1610) nejvyšší české úředníky zemské, a defensoři sněmem Českým zvolení žádali (24. července) kurfiršty německé na sjezdu v Praze shromážděné za přímluvu k císaři, aby zdržel lid Pasovský od vpádu do Rakous, Moravy a Čech. Císař i arcikníže Leopold, jenž toho času při dvoře Rudolfa II. prodléval, očišťovali se ze vší viny i odmítali všechnu zodpovědnost od sebe, ano Rudolf vydal k žádosti krále Matiáše i rozkaz, aby Pasovští byli rozpuštěni: však všechno to bylo jen na oko arciknížetem Leopoldem i císařem Rudolfem nastrojeno. Zběř Pasovská vtrhla přes všechno vyjednávání a ubezpečování dne 21. prosince 1610. do Rakous a drancovala zemi od jednoho konce ke druhému. V takové tísni vyzýval král Matiáš důtklivými slovy defensory království Českého, aby mu přispěli na pomoc proti Pasovským, kteříž beze vší opovědi do Horních Rakous nenadále vpadli

---

[60]) Na sněmu zahájeném dne 22. června 1610 v městě Olomouci usnešeno: »Také i na tom sme se snesli, aby 600 mušketýrů na náklad zemský ihned verbováno bylo, tak aby, pokudž by JM pan hejtman, jakožto jenerál nade vším lidem naším válečným nařízený, potřebu uznati ráčil, že by lid náš válečný jízdný i pěší z měst JMK, kdež na ten čas kvartýry své mají, odtud vyzdvižen a jinam obrácen býti, neboližto do pole s lidem JMK strhnouti se musel, pro lepší bezpečnosť a opatření země, kdež by největší potřeba toho ukazovala, od JM. pana hejtmana užíván a země tím lépeji opatřena býti mohla; kterýchžto 600 mušketýrů, pokudž pan Albrecht z Valdštejna na Lukově, Vsetíně a Rymnicích, JM. krále Uherského a čekance království Českého komorník, pod správu svou přijíti a je verbovati chtíti bude, má JM pan hejtman na místě nás stavův s ním o tom jednati a zavírati. Pakli by toho on pán z Valdštejna k sobě přijíti nechtěl, aneb že by JM. pan hejtman s ním se smluviti moci neráčil, tehdy dáváme JM panu hejtmanovi to v moc, aby jinou osobu hodnou, jednu nebo dvě, nad týmž lidem ustanoviti a jemu neb jim jej svěřiti moc míti ráčil. (Mor. sněmovní památky sv. IV. fol. 495. v arch. Brn.)

a velikou škodu ano záhubu nebohému lidu působili.[61]) S listem takovým přibyl komoří Matiášův Václav ze Vchynic v sobotu dne 8. ledna 1611 do Prahy a oznámil ihned Matiášovi, že příští pondělí (dne 10. ledna) buď sám, nebo komoří králův Valdštejn, (kterýž toho času v městech Pražských právě prodléval)[62]) s Vartmberkem přípis odevzdají, svěřené záležitosti vyřídí a nejbližší poštou o výsledku do Vídně oznámí. Bližších zpráv o tom jednání dosud neznáme. Valdštejn zajisté brzy potom z Prahy se odebral na Moravu, kdež 24. ledna 1611 na sjezdu obecním v Brně zvolen také vedle kardinála Ditrichštejna, hejtmana zemského Žerotína a Kounice ze stavu panského k jednání s Rudolfem z Tiefenbachu v příčině najmutí 1500 mužů, nebo pět praporců žoldáků. Když pak po vpadnutí Pasovských na konci měsíce ledna 1611 do Čech, zpustošení některých měst (Budějovic Českých, Tábora, Písku, Berouna) a zrádném opanování Menšího města Pražského (15. února) volali stavové Čeští krále Matiáše na pomoc a týž s vojskem z Rakous se vypravil a dne 9. března do Znojma přibyl, provázela ho jízda Moravská pod vedením nejvyššího Golče a Albrechta z Valdštejna.[63]) Uherský král a čekanec království Českého Matiáš přibyl v triumfálním průvodu dne 24. března 1611 do měst Pražských a 23. května t. r. skončen spor bratrský s císařem Rudolfem korunováním Matiášovým na království České.[64])

Po ukončení nekrvavé válečné výpravy navrátil se Albrecht z Valdštejna do svého domova na Moravu, odkudž vždy za čas vypravil se do Prahy a do Vídně, aby jako komoří Matiášův v lesku slávy při dvoře císařském a královském v hlučném životě měst Pražských a ve Vídni také ukázal se jako bohatý český kavalír, kdež pro štědré, rytířské chování nazýván byl »cavaliere liberale«.[65]) S takovými většími mimořádnými výdaji snad souvisí prodej dvoru Přílep, kterýž l. 1612 (v outerý po památce sv. Jana Křtitele) Valdštejn spolu

---

[61]) Original listu takového ve Vídni dne 31. prosince daného jest v arch. českého místodržitelství.

[62]) V. ze Vchynic psal dne 8. ledna 1611 z Prahy králi Matiášovi: »E. M. habe ich unterthenigst nit verhalten sollen, dass ich dieser Stundt noch Prag khummen, und wailen der von Wallenstain, E. M. Cammerer, sich auch daselbsten befindt, und ich dem von Wortenberg auf heut sich herein zu verfügen (welchs, dass geschehen wirdt, mir nit zweifelt) geschriben, also werden die mir anbefollen Sachen entweders durch sie oder mich khunftigen montag auflengst uberantwort« ... (V arch. min. vnitra ve Vídni.)

[63]) Chlumecký »Karl von Žerotín« 747.

[64]) Kepler v horoskopu prorokoval Valdštejnovi na rok 1611: »Da wirdt er vermutlich zu einem Kriegsbefehlich oder sonst politischer Dignitet befördert werden. Er mag aber zusehen, dass er nicht hitzig oder droz sei, das er nit mit dem Haupt bezahlen musz, oder fellet er sonste in eine hizige Krankheit.« K čemuž vlastnoručně A. z Valdštejna připsal: A° 1611 bin ich nit krank gewest, auch zu keinen Kriegsbefehlich erhoben worden, aber ungelegenheit hab ich vollauf gehabt.«

[65]) Khevenhiller píše, že, když Valdštejn se oženil, »weil er Kämmerer bei Kaiser Mathias gewesen, sich nach Hof begeben und dort statlich Hof gehalten und wann er seinen gemachten Vorrath verzehrt gehabt, ist er wieder nach Haus zogen und dort so lange verblieben, bis er wieder eingesammlet und nach Hof reisen können« ...

s manželkou svou byli prodali za 6000 zl. počtu moravského, vyminivše sobě právo honu a lovu na všelijakou zvěř v horách Lukovských.

Za časté nepřítomnosti chotě svého nalézala v manželské osamělosti teskníci, nábožná a také často churavá matrona Lukrecie útěchu v přítomnosti páterů jesuitův a kartusianův, kteříž toho času již na statcích jejích a manžela jejího stálými byli hostmi. Pravili jsme, že Valdštejn odevzdal P. Pachtovi, vicerektoru jesuitské kolleje Olomoucké, na důkaz vděčnosti, že mu pomohl k bohaté ženitbě, duchovní správu nabytých statků. Obyvatelstvo panství Vsetínského přiznávalo se k víře Bratří českých a k protestantismu, něco málo jen osob bylo víry katolické. Přes sto let nebyli nikým ve víře rušeni, spíše přichraňováni. I za poslední vrchnosti Arkleba z Víčkova, jenž přiznával se k protestantismu, vedlo obyvatelstvo pokojný život náboženský, ač manželka jeho Lukrecie byla katoličkou. Teprv Albrecht z Valdštejna začal s katolickou reformací, aby římskou víru na Vsetíně i vůkolí rozšířil. Jesuité P. Jan Drachovský a P. Jan Janův počali první převraceti obyvatelstvo panství Vsetínského na víru katolickou. Horlivými pomocníky byli jich tertiarii, kterýchž tehdy šestnácte bylo v Olomoucké kolleji. Časté konali missie po celém okrsku Vsetínském i probíhali sousední krajiny. S násobeným úsilím pracováno na převracování obyvatelstva Vsetínského na víru katolickou od druhé polovice r. 1611, kdy P. Vít Pachta po Janovi Dekerovi, stal se rektorem jesuitské kolleje Olomoucké. Valdštejn všemožně je v tom ve všem podporoval, neboť byl již všecek oddán jesuitům. Takž l. 1612. povolal dva členy řádu jesuitského z kolleje Olomoucké k sobě na Vsetín, aby ho zpovídali, potěšovali (poněvadž výčitkami svědomí prý trápen byl) a poddaný lid na katolictví obraceli. P. Dingenauer a P. Grissus reformovali lid od 3. do 25. února t. r. s takovou horlivostí, že P. Grissus zůstal potom na mysli chorý a P. Dingenauer sám domů do kolleje Olomoucké se navrátil, zanechav soudruha svého na hradě v nemocnici, až by »z melancholie« se vyléčil.[66]) Po krátkém čase vrátil se P. Dingenauer opětně na Vsacko a reformoval po dlouhou dobu nejen slovem, ale také exekucí vojenskou až příliš horlivě, tak že poddaní proti takovému násilí až bouřiti se počali a nechtěli ani hlasu vrchnosti své A. z Valdštejna poslechnouti, kterýž, odměniv horlivost jesuitů kolleje Olomoucké darem 200 tolarů, vojenským způsobem na poddané chtěl sáhnouti. Poddaní stěžovali si při hejtmanovi zemském na vrchnost a Valdštejn žaloval na neposlušné poddané, jemuž Karel starší z Žerotína, jako nejvyšší hejtman, odpověděl přátelskými, však také vážnými slovy: »Vypravuji k poddaným V. M. posla nyní, a co jim píši, přípis toho V. M. příležitě odsílám. Mezi tím pak radím i prosím, i taky podle úřadu poroučím, abyste neráčili na ně jinou mocí sahati, než kterou vrchnost v zemi této sobě z práva propůjčenou má, nebo vojenským způsobem na neposlušné sáhnouti, nepřísluší žádnému než králi, aneb na místě jeho hejtmanu.« Dále slibuje Žerotín, pokudž by

[66]) »Valdštejn a jesuité«, črta od F. M. v N. L. — J. Schmidl v historii jesuitů praví: »Huc die 3. Februarii a. 1612. missus est P. Dingenauerus, egregiae virtutis et operationis vir, fuitque hic primus societatis ingressus in amicitiam hujus incliti herois.«

poddaní v zpouře trvati chtěli, že ihned při začátku soudu zemského to na soudce vznese a prostředek k tomu obere, aby od svého upustiti musili.[67]) Podobá se, že na útisk náboženský odpověděli poddaní vzpourou, nevykonáváním povinností k vrchnosti a že přidružily se k tomu spory o pozemky a dávky, jakož již i r. 1600 při soudu Olomouckém s pánem svým Václavem Nekšem o roboty slyšení měli. Spor na soud zemský asi vznešen nebyl, neboť v zápisech Karla staršího z Žerotína o soudu panském žádné o tom zmínky; snad vážné, přísné napomenutí Žerotínovo, jako hejtmana zemského, ochladilo úsilné nebo až násilné reformování Valdštejn vyhledal cestu jinou, aby obyvatelstvo spíše víru katolickou přijalo a jemu jako vrchnosti příchylnější se stalo. Osvobodil totiž město Vsetín »na věčné časy« od roboty, učinil obyvatele tudíž svobodnými, zřekl se i práva odúmrtního, zprostil je ode všech dávek obilních, peněžitých, kteréž faráři Vsetínskému dávati měli, i zavázal sebe a nástupce své, že na místě povinných desátků sám faráře vychovávati bude. Dal jim na to listinu na pargameně psanou s dvěma visutými pečeťmi, aby si ji v truhlici purkmistrovské uschovali. K svobodám a výhodám takovým přidal jim však také katolického faráře Arona Zenelku.

Historikové Balbin, Červenka a Schmidl praví ve spisech svých, že Valdštejn na statcích svých Vsetíně, Lukově a Rymnicích, po vyhnání kazatelův evangelických, za krátký čas obyvatelstvo za pomoci jesuitů na víru katolickou prý úplně obrátil, tak že nebylo skoro žádného, jenž by nepřiznával se k víře římské, čímž u sousedů a stavův Moravských nemalou nenávist si získal, kteréž však si nevšímal a jí pohrdal. Však nestalo se, spíše naopak. Jest-li kde, může se říci, že na Vsacku nedařila se práce jesuitům. Přes všechno reformování zůstávalo a zůstalo obyvatelstvo na panstvích Valdštejnských zřejmě i ukrytě velikou většinou nekatolické, jakož o tom jasně svědčí pozdější opětné reformace na Vsetíně a vůkolí r. 1628, 1641, 1644 až 1648 a 1650, kdy missionáři sami prohlásili, že »skoro veškera práce jich je marná, neboť lid prý se sice zpovídá, však jen na oko«. Jako hory a skály na Vsacku byli Valaši tvrdými, neustupnými, ano tvrdošijnějšími vůči všemu násilnému reformování i mírnému přemlouvání missionářů, jesuitů; ani krvavé hrůzné exekuce l. 1627 a 1644 je nepřevrátily. Několikráte chopili se v třicetileté válce zbraní proti katolickým pánům i městům, nebo přidali se, jako k strážcům a mstitelům víry evangelické, k Švédům, aby pod nepřátelskými prapory bojovali proti zbraním císařským. A mnozí, velmi mnozí zůstali nekatolíky až do naší doby.

Roku 1612. na sněmu Brněnském, jenž zahájen byl při času na nebevzetí Panny Marie (15. srpna), vznesl kardinál František z Dietrichštejna, biskup Olomoucký, na stavy stížnost, »kterak od mnoha časův nemalá rozepře mezi ním a Krištofem Sedlnickým, obyvatelem knížetství Těšínského, i městem Ostravou o hranice i meze trvá«: a poněvadž se při tom nejen o panství kardinála Dietrichštejna, ale i o hranice markrabství jednalo, zvolil sněm komisi

[67]) List Žerotínův v archivu knížete z Lobkovic v Roudnici, jejž s námi sdělil se vzácnou ochotou pan bibliotekář Max Dvořák, začež srdečné vzdáváme díky.

k ohledání a narovnání té věci, do kteréž ze stavu panského jmenován byl vedle dvou jiných Albrecht V. z Valdštejna. Mimo to nařízen byl týmže sněmem, aby vyšetřil, zdali Emerichu Docymu povoleno býti může vybírání mejta ve Vyzovicích, jenž chtěl »cestu zlou, kteráž od království Uherského do markrabství vede, opravovati a kdež sou veliká bahniště, tu hatě a mosty zdělati, tak aby lidé chudí a formané i jiní projížděti mohli.[68])

Takové usnešení sněmu a nařízení funkcí Valdštejnovi stalo se za jeho nepřítomnosti, neboť některý čas již před zahájením sněmu vypravil se na cestu do Vlach[69]); zda-li tak učinil za příčinou zotavení a vykonal při tom nábožnou pouť do vlaské Lorety (kamž i jeho zpovědník P. Dingenauer na konci r. 1612 se odebral), nevíme. Domů navrátil se někdy na začátku měsíce října 1612, i chtěl navštíviti Karla st. z Žerotína, kterýž však dne 20. září na pohřeb císaře Rudolfa II. do Prahy byl odjel. Valdštejn oznámil tudíž švagru svému písemně své domů navrácení, jenž vítal ho z Vlach (listem ze dne 17. října 1612 v Brně daným) slovy: »Ač bych byl po tomto V. M. z Vlach navrácení raději osobu V. Mti viděl než psaní od Vsti přijal, avšak i to mi velmi vděčné a příjemné bylo, zvláště když jsem také odjinud srozuměl, že jste se v zdraví domů dostati ráčili, čehož Vsti přeji i na další čas žádám. Jsem pak nerad, že skrze jízdu do Prahy jsem se navštívení Vsti zbavil, ale dobré naděje požívám, že mi to od V. Mti v krátkém čase nahraženo bude, čehož očekávaje Vst ochraně božské poroučím.«[70]) Zda-li Valdštejn při svém z Italie návratu navštívil starší sestru svou Marii Bohumilu, kteráž věrna víře rodičů svých v panenství při strýci svém Hanibalovi z Valdštejna zůstávala, a v jaké lásce jako bratr a sestra spolu trvali, pověditi pro nedostatek rodinných zpráv neumíme.

Při zemském soudu Olomouckém tříkrálovém 1613 měl dlouhotrvající spor stavův markrabství Moravského s Maxmilianem Lvem z Rožmitála konečně býti vyřízen. Lev z Rožmitála, vnuk někdy všemocného v Čechách purkrabího Zdeňka Lva z R., postavil se, jako nejvyšší sudí zemský, ve spojení s kardinálem z Dietrichštejna a jinými tuhými katolíky proti žádosti stavův Moravských, aby jim také dána byla svoboda náboženská, jakou vymohli si Rakušané a stavové Čeští majestátem Rudolfovým. Pro takové i jiné urážlivé chování (s hejtmanem zemským Ladislavem Berkou) vzat byl společným usnešením všech čtyř stavův Moravských na tuhý závazek i obžalován jako zrádce. Rozřešení sporu vleklo se a odkládalo dosti dlouhý čas. Když pak císař k opětované žádosti stavův jmenoval a vypravil v příčině té císařské komisaře

---

[68]) Sněmovní památky Moravské sv. 5. v zemském archivu v Brně.

[69]) Dne 9. dubna 1612 psal K. z Žerotína Valdštejnovi: »Poněvadž VM. *v brzkém času* (jakž já jináče nevím) *z země odjeti strojiti se ráčíte*, protož žádám, že mně ještě před vejjezdem Vašnostiným peníze k ruce sirotkům (Štanovským) ujistiti, nebo na hotově složiti ráčíte, abych já skrze neopatření té věci budoucně těm sirotkům z toho odpovídati nemusil.« (Listy sirotčí K. z Žerotína od 1606 do 1620 v knihovně hraběte z Žerotína v Bludově, kteréž nám převzácnou liberálností pana hraběte Žerotína do Prahy zapůjčeny byly, začež nejuctivější skládáme díky.)

[70]) Brandla »Listové K. st. z Žerotína.«

k soudu zemskému do Olomouce, vysláni byli ze stavu panského Albrecht z Valdštejna a jeho přítel Adam Lev Licek z Ryzmburka ještě s dvěma pány ze stavu rytířského dne 17. ledna pro císařské komisaře, aby je podle starého obyčeje do soudnice uvedli a s nimi za tabuli zasedli.[71]) Což když se stalo, nejvyšší úředníci a soudcové zemští vedle nich s jedné i druhé strany se posadili, aby soud s Maxmilianem Lvem z Rožmitála ku konci přivedli.[72])

Brzy potom připravoval se Albrecht z Valdštejna, aby jako komoří doprovodil krále a již císaře Matiáše na říšský sněm do Řezna, kterýž ohlášen byl na 24. dubna. Za příčinou, že po delší dobu mimo Moravu v cizině prodlévati musí, vyžádal si při soudu panském 8. dne března 1613 zmocnění k půhonům až do Tří králův 1614, aby totiž za jeho nepřítomnosti v případu potřeby jiný zmocněný na jeho místě, kdyby byl od někoho v nějaké při před soud obeslán, odpovídati a hájiti se mohl.

Na 24. dubna rozepsaný sněm říšský odložen však až do srpna. Vedle Albrechta z Valdštejna jeli také do Řezna jeho strýc, nejvyšší hofmistr království Českého, Adam z Valdštejna, Krištof hrabě z Firštenberka, kterýž r. 1605 s Valdštejnem jmenován byl od stavův Českých na sněmu shromážděných komisařem na dohlížení hraničného vojska v Uhřích, a jiní jeho známi.[73]) Dne 4. srpna 1613 vjížděl císař Matiáš v průvodu 800 nádherně vypravených koní do Řezna. V bílém zlatě protýkaném, drahokamy, perlami vyzdobeném šatu, s bílým kloboukem s volavčími péry seděl císař na koni, jehož sedlo a uzda drahokamy byly okrášleny. Císařovna seděla v kočáře bohatě zlaceném, na němž stál lev ze stříbra se zlatou korunou. Vjezd byl velice slavný, však pokladna císařská prázdna. S nemalým namáháním sháněti musil císař od španělského vyslance a jednoho bankéře výpůjčku, aby platiti mohl útraty svého pobytu. Při dvoře císařském zavládla někdy taková nouze, že čeleď císařská, harcíři, trabanti, jimž služba nebyla vyplácena, chodili k řezníkům, aby na porážce do hrnců schytali krev zbitého dobytka, a doma si ji pro najedení upeci mohli. Takové a obšírnější zprávy podávají účastníci sjezdu. Valdštejn penězi dosti zásoben dobrého zdraví po všechen čas užíval, však předce bez nebezpečenství tam nezůstával, jakž v listu švagrovi svému Karlovi z Žerotína byl oznámil, kterýž dne 6. září Valdštejna k opatrnosti napomínal a přál mu, kdyby nebylo pro službu císařskou, aby raději na Vsetíně než v Řezně byl,[74]) A Valdštejn skutečně nevyčkav ukončení sjezdu říšského (dne 22. října byl sněm do 1. května 1614 odročen) vzal

[71]) Památky sněmovní Mor. v Brně VI. f. 59.

[72]) Lev Rožmitála musil odpros učiniti a revers podepsati, že na příště pod trestem smrti ničeho podobného se nedopustí. Mimo to sesazen z úřadu nejvyššího soudce a vykázán mu nucený pobyt na jeho statečku, odkudž vzdáliti se nesměl.

[73]) »Brzo-li se ráčíte na sněm říšský strojiti, VMt. za oznámení žádám,« psal K. z Žerotína dne 21. května 1613 Valdštejnovi, jehož také žádal, aby mu oznámil, jak se mu na zdraví vede, poněvadž již »od chvíle« o něm neslyšel. (Listové sirotčí K. st. z Žerotína v knihovně hraběte Žerotína v Bludově.)

[74]) List Žerotínův, chovaný v arch. kníž. z Lobkovic v Roudnici, sdělil s námi archivář pan Dvořák, začež srdečné vzdáváme díky.

od císaře dovolení, nevíme s jakou záminkou, snad za příčinou časté nemoci své manželky,[75]) aby domů na Moravu navrátiti se mohl, kamž po 20. září 1613 ve zdraví přibyl.

Šťastný návrat do svého domova oznámil Valdštejn ihned švagrovi svému Žerotínovi, jemuž psaní od doktora Luka, jenž také při dvoře císařském v Řezně se nacházel, s sebou přivezl a odeslal, zároveň se zprávou, že strýc Adam z Valdštejna, o kterémž mylné roznášeny zprávy, na zdraví v Řezně dobře se má. Žerotín děkoval listem ze dne 8. října 1613 Valdštejnovi za odeslané mu psaní i zprávy a oznamoval mu, jako i v jiných psaních, na vzájem noviny z Uher o Bathorym a Turku, poněvadž věděl, že válečné zprávy Valdštejna vždycky zajímaly.

Současně se zprávou Žerotínovi poslanou vypravil Valdštejn dne 23. září 1613 šestispřežný svůj vůz do Olomouce pro P. Pachtu, s kterýmž, když na pozvání přijel, vyjednával Valdštejn, nejspíše k nabádání tehdy nemocné své manželky, jak by po vřelém přání jesuitův založena býti mohla nová residencí tovaryšstva Ježíšova ve východní Moravě, odkudž by protireformace katolická s větším ještě úsilím vykonávána býti mohla. Na vánoční svátky přibyli do domu A. z Valdštejna dva kněží S. J. P. Bartoloměj Possarelli a P. Mathiades, aby potěšovali nemocnou paní Lukrecii a konali sváteční služby boží, poněvadž katolického kněze na hradě na ten čas nebylo. P. Possarelli vrátil se ihned po svátcích s presentem 12 koroptví do své kolleje, však již na nový rok 1614 přišel opět P. Petr Scultetus k žádosti Valdštejnově, aby s P. Mathiadem připravoval na smrt nemocnou Lukrecii. Dne 8. ledna 1614 navštívil Valdštejn jesuitskou kollej v Olomouci. Dne 23. března t. r. zemřela po dlouhou dobu k smrti připravovaná poslední svátostí zaopatřená Lukrecie.[76])

Mrtvé tělo její vloženo do rakve cínové, na kteréž na obou stranách vyryt nápis v tato stejná slova: »Léta Páně 1614, 23. dne Martii v květnou neděli ráno o sedmý hodině urozená paní, paní Lucretia Waldštejnská, rozená Nekšova z Landeku na Vsetíně hradě, Lukově, Rymnicích a na Miloticích, ve Vsetíně zámku v Kristu pánu život svůj dokonala a v místě tomto radostného z mrtvých vzkříšení očekává, jejížto duši pán Bůh rač milostiv bejti.« Pohřeb vykonán s nemalou okázalostí. Pochována v poutnickém kostele ve vsi Štípu na panství Lukovském.

Jesuité Olomoučtí vyslali 24. března regenta P. Jonáše Ladnicena a P. Galla ku pohřbu manželky Valdštejnovy, aby ještě více sobě naklonili ochotného příznivce svého, spolumajitele a již dědice rozsáhlých krásných statkův. P. Scultetus a P. Mathiades zůstali po pohřbu paní Lukrecie za příčinou protireformace na Vsetíně a Lukově až do měsíce srpna 1614.

Po úmrtí paní Lukrecie navštívil Albrechta z Valdštejna v polovici května 1614 jeho strýc Adam st. z Valdštejna, nejvyšší hofmistr království Českého,

---

[75]) Qualdo Priorato praví, že paní Lukrecie nejen tělesně churavěla, ale i ustavičně byla žárlivou, a tím prý rychle hynula.

[76]) A. z Valdštejna připsal do horoskopu J. Keplera: »Ao 1614. den 23. Martii ist sie gestorben.«

aby mu soustrast projevil, ho potěšil a také zároveň shledal se s duchaplnou sestrou svou Kateřinou, vdovou po Smilovi Osovském na Třebíči, kterouž brzy potom, dne 22. června 1614, za manželku pojal Karel st. z Žerotína. Dovídáme se o tom z listu Žerotínova švagru Valdštejnovi psaného dne 16. května 1614: »Pan hofmistr království Českého, pan strejc V. M., oznámil mi při shledání našem na Kroměříži, že s nejvyšším panem komorníkem naším do Trenčína za příčinou, která V. M. bezpochyby nevědoma není, vypraviti se míní. . Dnes pak jest mi zpráva přinesena, že jest pán včera k obědu na Rybníky se dostati a dnes na Vsetín se vypraviti ráčil. I ačkoli, pokudž by tomu tak bylo, obávám se, že toto psaní nadarmo činím, neb bezpochyby V. M. na Rybnících nenajde, avšak záležejíce mi na tom, abych vyzvěděti mohl, kde by nyní pán jistotně býti ráčil, ohledávám štěstí a na zdaření V. M. píši, žádaje V. M., bylo-li by co o tom V. M. vědomo, za oznámení, odsloužím se V. M. zase.« V příčině soustrasti nad úmrtím paní Lukrecie psal Žerotín: »Strany zármutku, kterým pán Bůh V. M. navštíviti ráčil, zmínky nečiním, poněvadž již starý jest; než raději V. M. žádám, abyste zase místo té jiné náhrady odjinud dostati a tak se potěšiti moci ráčili, jakož i sám sobě toho vinšuji a poněkud v naději očekávám.«

Vedle takových soukromých záležitostí byl Valdštejn t. r. zaměstknán také sněmem, jenž dne 8. července v Olomouci zahájen byl. Mimo komisaře vyslal císař Matiáš na místě svém zvláště ještě arciknížete Ferdinanda k sněmování, aby stavové k předloženým jim požadavkům spíše byli povolnější.

K přivítání Ferdinanda zvolili stavové ze stavu panského a rytířského po pěti osobách, z prelátův tři osoby a z každého královského města jednu osobu. Mezi zvolenými pány byl také Valdštejn.

Arcikníže přibyl do Olomouce dne 8. července na večer a ubytován v domě biskupském. Dne 10. t. m. vyslali stavové Moravští 24 osob, a sice tři z měst, devět z rytířstva, tři z prelátův a devět z panského stavu, mezi nimiž i A. z Valdštejna, k arciknížeti s přednesem, pokudž by mu líbo a příležito bylo, že by stavové chtěli k arciknížeti přijeti a jeho vítati. Načež Ferdinand odpověděl, že kdykoli přijedou, rád je uvidí.[77]) Dne 12. a 13. července doprovázeli hejtman zemský a přední osoby ze stavův, mezi nimiž i Valdštejn, arciknížete z kostela pěšky do jeho bytu. Dne 17. července »držána« za času sněmování v kolleji jesuitské »slavná komedie« o sv. Václavu, při kteréž vedle arciknížete Ferdinanda, císařských komisařův, prelátův i Valdštejn, jako zvláštní příznivec jesuitův, přítomen byl. Na témže sněmu předložili »Oldřich Kaunic, Jan starší Říčanský Kavka, Albrecht Eusebius Václav z Valdštejna a Jan z Žerotína žádost, poněvadž při hranicích Uherských obyvatelům a poddaným jich veliké ublížení a nátisky rozličným způsobem od některých obyvatelův království Uherského se dějí«, aby komise v příčině té sněmem a císařem »aspoň jednou«, (neboť již na předešlých sněmích stížnost taková přednesena byla) k vyřízení svému přijíti mohla, ano i aby jim dovoleno bylo,

[77]) Zápisy Vilíma Slavaty o poselství na sněmy Moravské v knih. křížovn. v Praze.

aby se, kdyby jaká křivda, bezpráví jim se od Uhrův dála, brániti a svého zastávati mohli.

Červenka vypravuje, že když prý manželka Valdštejnova na smrtelné byla posteli, zjevila manželi svému, že na místě ukrytém má uschovaný poklad veliký, z něhož aby polovici si ponechal a z druhé založil náboženskou fundací.

Je-li zpráva o pokladu pravdiva, nevíme, víme však na jisto, že r. 1614 na den sv. Václava (28. září) vzdlužil se Valdštejn od soudruha svého ve válečném řemesle Petra Sedlnického z Choltic a na Fryšavě, nejvyššího nad počtem koní zbrojných zemských v markrabství Moravském, 3000 zl., a vydal mu na takový dluh úpis šesti rukojměmi utvrzený na Vsetíně v neděli sv. Václava daný. Dlužný úpis tento zajímavý jest tím, že poznáváme, kteří přátelé a známí Valdštejnovi do listiny jako jistcové zapsati se dali, zvláštní však zajímavosti nabývá pečetí Valdštejnovou s českým nápisem.[78]) Za jakou příčinou Valdštejn takovou půjčku učinil (kteráž splacena býti měla na den sv. Jiří 1615), nevíme; snad aby hrobku zemřelé Lukrecii zbudoval nebo přípravy konal na vystavení slíbené residence jesuitům, kteříž stálými u něho byli hostmi? Čemuž také nasvědčuje, že někdy na konci r. 1614 Valdštejnem pozvaný rektor kolleje Olomoucké P. Klimasius přibyl dne 17. ledna 1615 s P. Drachovským na Vsetín, aby v příčině založení residencí vyjednával a místo ohledal. Nechtěje však o místě pro residencí určeném rozhodovati, vyžádal si, aby sám provincial konečné rozhodnutí učinil, kterýž dne 19. června 1615 s některými ještě jesuity do Štípu se vypravil.

Pro nedostatek stýkajících se pramenův zaznamenáváme někdy jen suché, kusé zprávy původní do knihy života Albrechta z Valdštejna, abychom osvětlili, doplnili neznámou do konce r. 1621 biografii muže, kteréhož život a činy od doby skvělejších úspěchův jeho válečných posuzovalo z bohatého materiálu na sta spisovatelův.

Po nezdařeném sjezdu zástupců všech zemí pod žezlem domu Rakouského v Linci r. 1614 v měsíci srpnu, svolal císař Matiáš všeobecný sněm všech zemí koruny České na hrad Pražský l. 1615. Císař chtěl na sjezdu Lineckém vymoci si peněžitou pomoc proti Turku, aby válkou zjednati si mohl na místě obtížného míru s Turky lepšího, výhodnějšího postavení; zástupcové pak jednotlivých zemí hodlali zase společně uzavříti spolek na obranu

---

[78]) Jako jistcové a spoludlužníci napsáni jsou: »Karel starší z Žerotína na Rosicích, Dřevohosticích a Přerově, hejtman markrabství Moravského, švagr Valdštejnův, Jan Jetřich z Kunovic na Ostroze a Kunovicích, JMC. rada, Lev Burian Berka z Dubé a z Lipého, na Rychmburce, JMC. rada, též knížete Safojského komorník, Adam Lev Licek z Ryzmburka a na hradě Pernštejně, JM. arciknížete Maximiliana nejstaršího Rakouského komorník«, (Valdštejnův soudruh z cest) »Bohuslav Pergar z Pergu na Bouzově a Vilím Munka z Ejvančic a na Moravči, JMC. prokurator v markrabství Moravském.« Papírová listina stvrzena jest pečetmi jmenovaných rukojmí a pečetí Valdštejnovou, na kteréž vyryt jest úplný jeho znak, kolem něhož český nápis: »Albrecht z Waldsteina«. (V archivu českého místodržitelství.)

náboženství, kteráž toužebná žádost, zvláště českých stavův, zůstávala již od korunovací krále Matiáše nevyřízena. Poněvadž však vláda zmařila takový úmysl stavův prohlášením, že na sjezdu Lineckém má jednati se jen o pomoci proti Turku, nepovolili zástupcové císaři žádaných peněz. Aby tudíž stavové zemí koruny České na sněmu jenerálním k žádosti císařské povolnější byli, svoleno jednati i o spolku k hájení náboženství.[79]) A k takovému sněmu volal císař Matiáš i stavy Moravské, kteříž na sněmu v Brně odbývaném odpověděli na takové poručení listem císaři ze dne 26. února, že tím nejsou povinni, aby k sněmům do království Českého posly své vypravovati měli, poněvadž by to proti svobodám jich čelilo, neboť kdykoli od předkův jich takové vysílání zástupcův se dálo, že vždycky jen na žádost králův se stalo a že vždy reversem královským opatřeni bývali, aby svobodám jich k nižádné ujmě nebylo.[80]) Stavové zvolili a císaři slíbili poselství na sněm do Prahy vypraviti, však žádali za dostatečné opatření reversem královským. Na takovou listinu císaři zaslanou přitištěno 38 pečetí pánův, prelátů, rytířstva a měst, mezi nimiž také pečeť Valdštejnova.[81]

Na témže sněmu jenerálním, na kterémž stalo se památné usnešení v příčině zachovávání, chránění jazyka českého, projednán byl také artikul, aby dluhy královské zaplaceny byly; v seznamu pak dluhů zaznamenáno také 400 kop gr. m., kteréž Albrechtovi z Valdštejna za pohořelý jeho dům na Hradčanech dány býti měly.[82])

V tuže asi dobu, někdy na začátku roku 1615, jmenovali nejvyšší ouředníci a soudcové zemští markrabství Moravského, vedle moci sněmem jim dané, pro opatření země a nařízení v ní hotovosti nejvyšším nad plukem (3000) pěších A. z Valdštejna a Petra Sedlnického z Choltic nad jistým počtem koní i Jiřího z Náchoda nad tisícem koní najatých. Plat (pštolunk) měl jim býti vyplacen až do sněmu nejblíže příštího. Sněm moravský, jenž sešel se dne 23. listopadu 1615, uznal toho potřebu, aby taková hotovost nebo defensí na delší čas ještě zůstávala, schválil zvolené osoby a usnesl se, aby záplata opět až do příštího sněmu jim poukázána byla. Což také se stalo, jakož viděti z usnešení sněmů pozdějších. Takž l. 1617 sněm, dne 25. srpna zahájený, ač mír ničím přerušen nebyl, však že »jedna každá země na budoucí časy prohlížeti a před nenadálým nebezpečenstvím sebe časně opatrovati má», společné usnešení učinil, aby pro potřebu zemskou jmenované osoby ještě

[79]) Však ani na sněmu r. 1615, jenž na den 11. března svolán, potom na 29. dubna a konečně až na 15. června odložen byl, neuzavřeli stavové pro nesvornost mezi sebou a příčinou nediplomatického, ano nešikovného jednání se zástupci z Rakous kýženého spolku na obranu náboženství.

[80]) Nebylo však vždycky tak, jak stavové Moravští r. 1615 se vymlouvali. Jsou příklady, že stavové markrabství sami naléhavě žádali krále, aby sněm jenerální všech zemí koruny České svolán byl, a když král snažné takové žádosti vyhověti nemohl, stavům Moravským se omlouval, jakož viděti ze sněmu r. 1540 a jiných.

[81]) Listina v arch. místodrž. král. Českého.

[82]) V seznamu dluhův královských z roku 1615 napsáno: 400 kop m. Albrechtovi z Valdštejna »wegen seines abgebrunnenen Hauses aufm Hratschin», kteréž v 5 letech od 1616 do 1620 zaplaceny býti měly. (Orig. v arch. česk. místodrž.)

na další čas až do nejprv příštího sněmu v hodnostech svých vojenských zůstávaly, a plat jim opět vykázán byl.[83])

Dne 15. března l. 1615 požádal A. z Valdštejna nejvyššího kancléře království Českého, Zdeňka z Lobkovic, aby mu mocný list královský zjednal a po služebníku jeho příležitě odeslal. I takový kratičký přípis nemálo jest zajímavý, poněvadž jest až dosaváde prvním známým českým vlastnoručně psaným listem Valdštejnovým.[84]) Ač není oznámeno, jaký to list žádal, můžeme přece s jistotou říci, že mu záleželo na tom, aby mohl a moc měl statek svůj odkázati, komu by se mu líbilo, neboť téhož roku dne 30. března byl mu k žádosti jeho vydán z kanceláře císařské mocný list královský na kšaftování.[85]) Jaké byly příčiny, že takový list požádal a zdali poslední jakou vůli učinil, k čemuž skutečně smutná naskytla se mu příležitost při těžké nemoci, o tom nemáme žádných zpráv.

T. r. v měsíci září rozstonal se Valdštejn na nějakou těžkou nemoc, z kteréž sotva že životem vyvázl, jakž sám později vlastnoručně na horoskopu

[83]) Moravské sněmovní památky. Za laskavé sdělení děkujeme p. t. panu Nebovidskému, úředníku při archivu zemském v Brně.

[84]) List chovaný v archivu českého místodržitelství čte se v tato slova: »Službu svou vzkazuji, urozený pane, pane švagře můj zvláště milý! Zdraví a při něm všeho dobrého přál bych VM. věrně rád. Přitom VM. za to velice žádám, že mně mocný list královský zjednati a příležitě po služebníku mém odeslati ráčíte. V čem mně zase poručiti ráčite, ačkoliv tím prvotně povinen jsem, VM. rád sloužiti budu, vinšujíc se VM. na všem dobře a šťastně míti. VM. volný švagr a služebník zůstávám. A. z Waldštejna. Z Milotic 15. Martii a. 1615.«

[85]) V listu císaře Matiáše, daném ve Vídni v pondělí po neděli Laetare doslovně stejném m. m. s listem mocným císaře Ferdinanda II. r. 1621 Valdštejnovi daným, čteme: »Oznamujem tímto listem všem, že jsme poníženě prošeni od urozeného Albrechta Václava Eusebia z Waldštejna na Vsetíně, Lukově a Rymnicích, komorníka našeho věrného milého, abychom jemu list náš mocný dáti ráčili, na kterýž by všecken a všelijaký statek svůj, kterýžkoli má a jmíti bude, poručiti a jej zříditi mohl. K jehožto pokorné prosbě nakloněni jsouce, s dobrým rozmyslem naším, jistým vědomím, mocí královskou v Čechách a jakožto markrabě Moravský svolili jsme k tomu a tímto listem svolujem, vůli naši jistou a moc plnou témuž Albrechtovi Václavovi Eusebiusovi z Waldštejna dávajíce a toho dopouštějíce, aby on všecken a všelijaký statek svůj mohovitý i nemohovitý, dědičný neb zápisný, kterýž má, aneb ještě jmíti bude, bez statkův lenných a manských, i na kterýchž nám nápadové spravedlivě náležejí, odkázati neb poručiti mohl a moc jměl za zdravého života, neb na smrtedlné posteli, komuž se jemu kolivěk a kdykolivěk zdáti a líbiti bude, a také aby mohl zdělati poručníky statku svého a dětí svých, kteříž se jemu užitečni zdáti a viděti budou, a to bez naší, budoucích našich, králův Českých a markrabův Moravských i jiných všech lidí, všelijaké překážky. Však to zřídíc listem pod pečetí svou a šesti pánův, neb dobrých urozených lidí pečetmi na svědomí. Kteréžto zřízení, dání a odkázání, též i poručníkův zdělání statků svrchupsaného Albrechta Václava Eusebiusa z Waldštejna, tak jakž se svrchu píše, tolikéž má moc a pevnost jmíti, jako by to dskami zemskými zapsáno a utvrzeno bylo, bez umenšení. Protož přikazujem nejvyššímu komorníku a sudímu desk zemských markrabství našeho Moravského, nynějším i budoucím, věrným našim milým, kdyžkolivěk od nadepsaného Albrechta Václava Eusebiusa z Waldštejna neb od poručníkův jeho požádáni budete, abyšte ten kšaft a zřízení, kteréž by o statku svém na tento náš mocný list císařský udělal, ve dsky zemské i s tímto listem vložiti a vepsati rozkázali bez zmatkův a všelijakých odporností ꝯc..« (Opis současný v archivu Českého musea.)

Keplerem sestaveném byl poznamenal.[86]) Jaká to byla nemoc, o tom nemáme žádných zpráv; víme jen na tolik, že ležel na panství svém Rymnici, kdež ho nemocného dne 20. září navštívili rektor jesuitské kolleje Olomoucké P. Klimasius s P. Drachovským.

Na den sv. Václava (dne 28. září) 1615 datován jest v Olomouci dlužný úpis Valdštejnův na 6000 zl. Václavu Molovi z Modřelic na Hranicích, kteréž splaceny býti měly za rok, opět na den sv. Václava 1616. I tato listina jest pozoruhodna, že Valdštejn jmenuje se »J. M. Římského císaře, též arciknížete Ferdinanda Rakouského komorníkem«.[87]) Kdy takového nového vyznamenání mu se dostalo, o tom dosud nemáme zprávy, viděti však, že nestalo se jako za odměnu válečných služeb prokázaných při oblehání Gradisky, jakž mnozí historikové dosud tvrdili, a že Valdštejn toho času již všecek oddán byl službami katolickým dynastům Rakouským.

Červenka praví, že Valdštejn, když »z přetěžké nemoci se pozdravil, pomocí jesuitův víru katolickou na statcích svých rozšiřoval«; však slíbenou jim novou residencí předce nevystavěl. Proč asi tak se nestalo, výpisy Balbinovy z archivu kolleje Olomoucké, z nichž o stycích A. z Valdštejna s jesuity jsme čerpali, žádné nepodávají zprávy. Snad že jesuité příliš mnoho chtěli a Valdštejn, ač nemálo jim byl oddán, zvláště pak P. Pachtovi vděčností zavázán, nemohl anebo i nechtěl přílišným požadavkům vyhověti.[88]) Tím asi vysvětliti můžeme, proč jesuitům slíbené a již projednávané založení residencí se nevyplnilo, za to však skromnějšímu řádu kartuziánskému, kterémuž jesuité nepřáli, toho se dostalo.[89]) Valdštejn povolav r. 1616 čtyři členy řádu kartuziánského z údolí Josafat u Olomouce k prohlédnutí místa na panství Lukově blíže vsi Štípy, započal téhož ještě roku se stavbou kostela a kláštera. Základní listina byla napsána a kartuziánům vydána dne 1. května 1617. Jesuité však, ač o novou residenci byli připraveni, hleděli si předce toho všemožně, aby přízeň, lásku bohatého Albrechta z Valdštejna si zachovali a něčeho alespoň dosáhli.

Pro válku zrozený Valdštejn cvičil se již po několik let v náboženských exerciciích a bojoval missiemi jesuitskými proti staré víře svých poddaných. Pomáhal uspíšiti dávno připravovaný politický i náboženský boj, jenž v Čechách se vznítil a kterýž historie nazývá válkou třicítiletou. Na Moravě i v Čechách podpalovali mnozí vášně lidu, aby zahořel plamen, jenž měl býti jedněm záhubou, jiným vítězstvím. Panování víry katolické, vyhubení staré kališnické a

---

[86]) »Anno 1615. im September bin ich krank worden und gar kümmerlich mit dem Leben davon kommen.« Nativität ɔc. V státn. arch. Drážď. Tiskem vydal Helbig.

[87]) Dlužný úpis v arch. česk. místodrž.

[88]) Jak později smýšlel a někdy psával o jesuitech viz Khevenhillera XI. díl a listy jeho, na př. z roku 1626, 20. a 26. června, 1628 dne 25. října atd. vytištěné v publikaci Förstrově i u Schottkyho »über Wallensteins Privatleben«.

[89]) Jesuité nežili s kartuziány v nejlepším přátelství; i činili sobě posměch z jednoho člena svého, kterýž do řádu kartuziánského přestoupiti chtěl. Priorem kartuzie v údolí Josafat u Olomouce byl P. František Wetterardo, kteréhož Valdštejn i choť jeho Lukrecie nemálo si vážili pro ctnostný zbožný život a vynikající jeho učenost.

z Německé říše přinesené víry luteránské bylo heslem mnohých nejen v zemích koruny České, ale i v jiných, kteréž pod žezlem dynastů Habsburských zůstávaly. Valdštejn náležel již toho času do tábora těch, kteříž katolickou politiku podporovali za každou cenu. Však všechny takové náboženské, missiemi jesuitskými podnikané boje ustoupily, když bůh války na něho zavolal.

Vlaský panegyrický životopisec Valdštejnův Qualdo Priorato vypravuje, že prý A. z Valdštejna milosť císařskou nějakou náhodou potratil, a aby jí zase nabyti mohl, s pomocným vojskem do Furlandské vojny se vypravil. Je-li takový výrok Prioratův pravdivý a jaká by to byla náhoda, o tom pro nedostatek zpráv původních neumíme pověděti, ale pochybujeme. Víme však s jistotou na tolik, že Valdštejn toho času někdy na konci r. 1616 nebo na začátku 1617 vyznamenán byl od domu dynastů Rakouských již třetí hodností komořího, a sice arciknížete Maximiliana, jakouž až násilným někdy převracováním víry svých poddaných si vysloužil, a že na svůj groš najímal 200 jezdců na pomoc arciknížeti Ferdinandovi do války proti Benátčanům.[90]) Kterouž nákladnou výpravu po smrti manželky své podniknouti mohl, poněvadž stal se neobmezeným dědicem čtyř nemálo výnosných panství.

Sto skoro let trvaly spory na hranicích Rakouského a Benátského území. Zvláště Uskoci po několik desítiletí znepokojovali pohraničné území Benátské loupením a pustošením. Násilnictví z obou stran přivedlo konečně válku, kterouž r. 1615 Benátčané začali, přepadše, zradou dobyvše některá pevná místa, načež oblehli důležité pevnostní místo Hradiště (Gradisku), kdež vůdcem posádky byl Rich. Strassoldo. Do tábora Rakouského, kdež Duval z Dampierru, Marradas a jiní ponejprv dobývali si slávu válečnou, chystal se vypraviti také Albrecht z Valdštejna.

Nejen neuhasitelná touha po boji, ctižádosť po slávě válečné, kteráž vždy Valdštejna mocným ostnem k činům pobádala, nejen vyzvání arciknížete Ferdinanda, namlouvání jesuitův, ale až přespříliš prakticky vyvinutý egoismus, jenž každou vyhledával příležitosť, kde by nejen se vyznamenati, ale také mocnou přízeň zasloužiti, získati si mohl, vedl Valdštejna s dvěma sty nákladně vyzbrojených jezdcův do Gradisky. Valdštejn nebyl z těch, kteříž vojnu jako řemeslo považovali, jemu při vší nadšenosti byla vojna prostředkem k dosažení povýšení. Bezdětný císař Matiáš stárnul, churavěl. Valdštejn sloužil při dvoře císaře Rudolfa, pod jeho prapory vypravil se ponejprv na pole válečné do Uher, a ač od téhož panovníka příznivě doporučován i stavy Českými na sněmu po dvakráte vyznamenán byl, přešel do služby císařova soupeře (s kterýmž tehdy vládnoucí strana stavův Českých nebyla ještě za jedno), arciknížete Matiáše. Po dvakráte účastnil se válečné výpravy proti jeho

[90]) Zpráva z Prahy ze dne 6. dubna 1617 praví, že Albrecht z Valdštejna se 180 kyrysníky a 80 mušketýry arciknížeti Ferdinandovi na službu se postaví. — Pro Ferdinanda k doplnění počtu vojska proti Benátčanům bylo s povolením krále Matiáše a »s uvážením nejvyšších úředníkův a soudcův zemských království Českého« také v městech Pražských do tří set pěších najímáno, jakž svědčí list z kanceláře císařské dne 10. července 1617 Pražanům vydaný, aby takovému »s udeřením na buben« najímání žádné překážky nečinili. (Konc. v arch. místodrž. král. Česk.)

bratru císaři Rudolfovi, a když opět císařování Matiášovo chýlilo se ku konci a designovaný jeho nástupce Ferdinand, jako vycházející slunce víry katolické, bezohledným svým jednáním převrátiti se chystal a již převracel všechen starý náboženský i politický řád, přidržel se Valdštejn zase Ferdinanda a opustil Matiáše, ačkoliv dobře věděl, že konservativní toho času císař nesouhlasil s příkrými, bezohlednými záměry Ferdinandovými. Valdštejn však byl příliš chytrý, prozíravý. Viděl, že, až Matiáš zavře oči, úplně opanuje politika Ferdinandova, jenž před svým nastoupením vlády v Štýrsku do Říma si zajel pro požehnání papeže Clementa VIII., a na zpáteční cestě v Loretě zaslíbil se panně Marii nesmířitelným bojem proti nekatolickému »kacířství«.

Červenka píše, že dříve nežli Valdštejn se svými, oupravně na svůj náklad vypravenými 200 jezdci do boje proti Benátčanům se odebral, po některý čas věnoval se náboženským rozjímáním, exerciciím jesuitským.[91]) Odjinud dovídáme se, že také navštívil ho jesuita P. Possareli, aby ho vyzpovídal, kterýž věděl, že biblické povědění také správně obráceno býti může: ne samým slovem, ale také chlebem živ jest člověk, a protož pohnul Valdštejna, že na den sv. Jiří 1617 věnoval jesuitům na residenci v Holešově (Popelem z Lobkovic r. 1616 založenou) 200 zlatých moravských ročně, kterýžto důchod zajistil jim na panství svém Lukově;[92]) a aby za šťastný výsledek jeho boje modlitebně prosili, zaslal dne 17. května jes. kolleji Olomoucké dva sudy výborného vína.

Takž mír s jesuity uzavřen a před veřejností utvrzen tím, že celý dvůr Valdštejnův mimo obyčej okázale přistoupil k sv. přijímání.

Na konci jara 1617 vypravil se Albrecht z Valdštejna k vyzvání arciknížete Ferdinanda se svou jízdou do rakouského tábora před Hradiště. První to bylo vojsko, s kterýmž jako se svým do boje táhl. Na cestě zastavil se v Hradci Štýrském, kdež předvedl arciknížeti Ferdinandovi svých 200 nákladně vypravených kyrysníků a arkabuzárů, kteréž mu na pomoc do boje proti Benátčanům vedl a jež po šest měsíců na svůj groš vydržovati se zavázal; zároveň předložil mu císařem Matiášem schválený vojenský řád pro jízdu, jejž byl napsal a kterýž také arcikníže Ferdinand jako za svůj přijal.

Četnými válkami proti výbojným Turkům vzmáhalo se i zdokonalovalo vojenství v zemích panovníkův Habsburských. Veřejná hotovosť jednotlivých

---

[91]) »Qui, antequam proficisceretur, undecim ipsos dies sacris sancti Ignatii commentationibus seu exercitiis animam excoluit et conscientiam, vocato in hunc finem ex collegio S. J. Olomucensi sacerdote, expiavit.«

[92]) Zajímavá jsou slova Valdštejnova, kterýmiž listina fundační začíná: »Vyznávám tímto listem, že znamenav velebných a dvojí cti hodných kněží tovaryšstva Ježíšova, vůbec jesuitův řečených, práci a bedlivost u vyhledávání duších (sic) lidských, ano i sobě ku paměti přiveda jich obzvláštní péči a starost, kterou jsou při poddaných mejch u vyučování pravého a spasitedlného náboženství vedli a bezpochyby na budoucí časy povedou: i chtěje lásku mou v tom dotčeným kněžím prokázati, dal jsem ͻc ... Svědkové takového darování byli Jan Kavka a Adam Lev Licek z Ryzmburka. (Výpis B. Balbina z archivu Olomoucké kolleje v dvorské knihovně Vídeňské č. 13.559., za kterýž děkujeme p. t. panu kustodovi F. Menčíkovi.)

zemí, skládající se z obyvatelův od krbů domácích do zbraně na rychlo sebraných a skoro vždy do boje jen na obranu vypravených, čím dále vždy více ztrácela svou sílu proti vycvičeným, v bojích po léta trvajícím vojskům tureckým. Ukázala se tudíž potřeba, aby na místě na rychlo vypraveného lidu domácího najímán byl lid služebný, kterýž v řemesle válečném lépeji vycvičený v poli proti nepříteli platněji říditi se mohl, anebo aby hotovost zemská za času války i pokoje stále držána byla. Takovým na delší dobu, na léta najatým lidem vojenským a vydržováním po řadu let hotovosti zemské tvořily se začátky stálého vojska.[93]) Pro takové najaté žoldáky a pro zemskou na léta vydržovanou hotovosť musil býti sestaven řád vojenský v příčině organisace, vystrojení, ozbrojení, vydržování, opatření, kázně a jiného vojenského práva. Přísný musil držán býti řád při vojsku z různých krajin a různějších ještě lidí sebraném. Zadlužená drobná šlechta, dobrodruzi, sběhlí studenti, bankrotáři, rváči, nezdární synové, zahaleči a podobná nezvedená, vzdorná čeládka, kteráž doufala se obohatiti a zchladiti si nezřízenou vášeň na komkoli, hrnula se pod prapor, když na vojnu bylo najímáno. Kdekoliv takové vojsko žoldnéřské polem se rozložilo, kde takoví v hříších vyrostlí lidé, jichž osmahlé, zčernalé, rozjízvené tváře dodávaly jim divokého vzezření, na některý čas se usadili, vždy loupež, vražda, žhářství byly hroznou jich stopou. Jen silná ruka, přísný řád a kruté tresty mohly udržeti takovou čeládku na uzdě. Takovým také vojskem, byť i nákladněji vypraveným, byla na šest měsíců najatá jízda Valdštejnova.

Valdštejn nabyl nemalých zkušeností v bojích proti Turkům (vojna s Turky považována tehdy za nejlepší školu pro každého válečníka), v dvojím tažení pod prapory arciknížete Matiáše i jako nad tisícem pěších na Moravě ustanovený nejvyšší ledacos postřehl, čeho bylo potřebí; vrozený pak genius a znalost vojenských zřízení naučily ho prozíravým okem vyhledati nápravu, aby najatý zdivočelý lid, kterýž jen válkou se živil, udržen býti mohl v kázni. A takž napsal Albrecht z Valdštejna na žádosť arciknížete Ferdinanda právo vojenské, kteréž mělo býti pro jeho jízdu zákoníkem. Valdštejnův řád vojenský nepodává žádnou nauku vyšší taktiky, některá jen nařízení týkají se praktické její stránky, ostatní vše jest strategické v širším smyslu. Některé artikule jsou podobné obsahem i formou jiným před tím již sestaveným zvláště za Karla V.; což snadno vysvětluje se tím, že mnohé články, kteréž týkají se organisace, discipliny, vojenského soudnictví a jiných opatření, více i méně bývaly ve všech podobných zákonících vojenských jako věcí společnou. Není tudíž Valdštejnovo vojenské právo pro jízdu něčím novým, prvé nebývalým, neboť českým válečníkem Lazarem ze Švendy ve 24 artikulích l. 1554 napsaný »Maass und Ordnung des Reiter-Rechts« považovati dlužno za dosud nejstarší řád zvláště pro jízdu určený. Roku pak 1563, kdy na ochranu hranic

[93]) Na sněmích českých za panování domu Habsburského několikráte o tom se jednalo, poněvadž lid domácí řemeslu válečnému odvykal a vedle náhlé potřeby rychle vypraviti do pole se nemohl, aby najímán byl lid pěší i jízdný na delší čas. Takž zvláště důležité stalo se usnesení l. 1571, 1595, 1601 ɔc v příčině najímání lidu válečného, podobně l. 1580 1585 a 1587, aby hotovosť zemská trvala po celou řadu let.

Charvatských postavením 1000 jízdných staly se začátky trvalé, stálé jízdy, byl také pro ně řád jako tovaryšstva rytířského sestaven. České, nad jiné vzáctné Hájkem z Hodětína r. 1413 napsané zřízení vojenské, Žižkův řád vojenský a jiný asi v letech 1490 V. Vlčkem z Čenova sestavený řád, ani Zikmunda Chotka z Chockova »Zpráva a naučení strany věci vojanské« z r. 1593, nemohou s napřed jmenovanými právy vojenskými býti srovnávány, poněvadž měly ráz obecného vedení války pro pěší i jízdu.

Valdštejnovo právo vojenské pro jízdu jest však přes všechno to velice zajímavým, dosud neznámým dokladem pro historii válečnictví, předně již autorem samým, kterýž později, jako vojevůdce se stal nemálo slaveným, a že takového řádu vojenského pro jízdu bylo po korunování Ferdinanda II. za císaře německého na začátku třicetileté války skutečně užíváno.

Vojenský řád pro jízdu Valdštejnem sepsaný stanoví nejprvé výzbroj a dobré opatření jízdy. Kyrysníci měli kyrysem a vší zbrojí, arkabuzáři pak dlouhou ručnicí, karabinou a poboční zbraní opatřeni býti. Oděvem měli býti všichni dobře opatřeni, aby před zimou, nepohodou času byli chráněni a střelná zbraň také kryta byla. S platem, jaký při přehlídce (mustruňku) byl určen, měl býti každý spokojen, žádný neměl na pánu svém zvýšení platu aniž dovolenou žádati. Kdo bez dovolení od praporce by odešel nebo utekl, za šelmu byl prohlášen.

Žádný neměl pánu svému nějaké vzdory činiti, se protiviti, nebo zbraň proti němu pozdvihnouti.

Ze služby propuštěné jezdce neměl žádný, leda se svolením pána, jenž je propustil, do služby přijímati. Jako vojáci k pánům svým, tak zase páni k vojsku náležitě chovati se měli. Spor mezi nimi vzniklý rovnal hejtman, po případě plukovník hranice Charvatské.

Kdo by ve službě onemocněl, nebo od nepřítele zajat byl, tomu po tři měsíce služba šla, pán však jiného nebo jiné jezdce na místo zajatého najmouti měl.

Žádný pán nesměl k přehlídce dlužiti se jezdce, koně, zbraně od jiného ve vojště, nýbrž každý sám s potřebu a úplně se vším měl býti opatřen; rovněž tak při strážích a tažení válečném. Rytmistři přísně dohlížeti měli, aby jezdci pod praporcem s koňmi a zbraněmi v úplné byli hotovosti; neboť stávalo se někdy, že pro nečasnou záplatu žoldáci koně, zbroje rozprodali, a když vyjeti měli, z místa vypraviti se nemohli.

Rytmistři, velitelé i všechna jízda řídili se nařízením arcikněžete Ferdinanda, nebo válečné rady a plukovníka hraničného, poslušně a věrně ve všech případech. Bez svolení, nařízení velitelův nesměli z řad, z ležení vytrhnouti, nebo s nepřítelem se utkati, ale starý, dobrý řád vojenský ve všem vždy zachovávati.

Aby pak všeliké neřády, nevázané živobytí mezi vojskem přetrženo a křesťanský způsob života, bázeň boží i dobrý řád udržen býti mohl, měli vojáci bezbožného zlořečení, rouhání proti Bohu zanechati, chudým lidem neubližovati a lehké ženštiny mezi sebou nepřechovávati. Rytmistři a velitelové měli býti vojsku ve všem dobrým příkladem.

V neděli a ve svátek měli páni se svými jezdci službám božím obcovati, v čas kázání, služeb božích zakázáno hospody navštěvovati a pivo, víno prodávati. Kdo by po napomenutí v příčině té daném neuposlechl, měl býti až na hrdle trestán, šlechtic pak z vojska propuštěn.

Přílišné ožírání se, kteréž zvláště mezi Němci se rozmohlo, aby pod trestem zastaveno bylo. O čemž několik odstavců.

Kdoby proti veliteli svému zbraně se chopil, slovy ho pohaněl, nebo proti velitelům vojáky bouřil, podle řádu válečného trestán.

Jezdci nesměli mezi vozy vjížděti, ani z ležení před prapory vyjížděti, nebo přes noc někde mimo ležení zůstávati. Kdo by z pole, od posádky bez svolení odtáhl, nebo k nepříteli utekl, byl za zrádce i šelmu vyhlášen a jako takový trestán. Rovněž pod těžkými tresty zakázáno všeliké jednání s nepřítelem.

Jeden proti druhému ve vojště zbraně potrhovati, nebo k potyčkám vyzývati, aniž v stanech, nebo »ložumentech« jedni druhých přepadati nesměli.

Pod trestem smrti zakázáno vojákům rozličných národů proti sobě se rotiti, nebo slovy se pobouzeti. Nepokoje mezi vojáky vzniklé povinen byl každý, takovému sváru přítomný, pokojiti, krotiti.

Na strážích jak chovati se měli vojáci, o tom několikeré nařízení.

Kdož by seznal, jak nepříteli by škoditi se mohlo, měl hejtmanu nebo plukovníku o tom oznámiti, začež díky a odměny zaslíbeny.

Několik artikulů obsahuje nařízení, jaké má býti chování se vojáků za času bitvy, po bitvě, dále když nějaká kořisť nepříteli se uloví a nepřátelé jsou zajati; jak chovati se mají k obyvatelstvu, kdyby žold nemohl býti hned vyplacen. A konečně, že při přehlídce vojska každého měsíce všechna taková nařízení mají vojsku býti předčítána a potom výplata »žoldu« díti se má.

Z Štýrského Hradce přibyl Valdštejn do tábora před Hradiště. A přijel v pravý čas. Rakouská posádka v Gradisce veliký trpěla nedostatek na proviantu; pokusy, aby vojsko Benátčanův pevnosť oblehající odraženo býti mohlo, se nezdařily, hlad v obležené pevnosti již tou měrou se rozmáhal, že kapitulace zdála se býti jistým ukončením boje. Dampierre byl připraven, aby posádku v Gradisce potravou zásobil, však provedení takového záměru bylo velmi nesnadné. Až dne 13. července v noci učinil výpad s 1000 jízdných (mezi nimiž Valdštejnova jízda) a 600 mušketýry na oblehající vojsko Benátčanů přes řeku Soču (Lisonzo) a dopravil potraviny do pevnosti; při návratu pak z Gradisky utkal se bojem s jízdou nepřátelskou, rozrazil, zahnal ji a šťastně vyvedl nemocné, k boji neschopné vojáky a ženy z pevnosti do ležení rakouského. Současné zprávy o takovém válečném podniku chválí Valdštejna, že při všem tom statečně a opatrně se zachoval.[94]) Podobně provedl Dampierre

[94]) Zpráva souč. v c. k. arch. minist. války ve Vídni: »Bei dieser Gelegenheit hat sich Herr Albrecht von Wallenstein, ein reicher mährischer Herr und tapferer Cavalier und der auf sein Kosten dem König 200 Pferd 6 Monat unterhalten, redlich und vernünftig gehalten.«

za pomoci Albrechta z Valdštejna zásobení pevnosti v noci na začátku měsíce září. Vpád mezi oblehající vojsko Benátčanů byl tak opatrně veden, že dříve, nežli jízda jich v šik se spořádala, Dampierre s Valdštejnem projeli s vojskem a špížními vozy již příkop, jenž bránil s jedné strany přístup ku pevnosti, a poskytli obleženým nejen potraviny, ale také pomoc na vojsku. Při kteréž události Valdštejn zvláště statečně, srdnatě a moudře si vedl.[95])

Takový skvělý úspěch v rozhodném okamžiku, kdy Benátčané již očekávali vzdání se pevnosti, rozhodl válku. Benátčané vzdali se naděje, že by Gradisku dobyti mohli. Valdštejn, jenž nenadále na bojiště přibyl, takovým znamenitým činem vynikl rázem v ležení válečném nad ostatní u přátel i nepřátel. Zevnější lesk a štědrosť, jakouž prokazoval nejen svým, ale i jiným důstojníkům, zvláště při hostinách, učinily ho oblíbeným u vojska. I Benátčané s ním důvěrně vyjednávali, aby mír, jenž uzavřen byl dne 26. září 1617 v Madridu, přerušen nebyl. Však nepřátelství trvalo dále. Byla to bídná vojna, kteráž dlouho trvati již nemohla. Nečetní, nezaplacení, roztrhaní žoldáci Ferdinandovi utíkali jeden po druhém od praporu, Hradiště bylo špatně zásobeno, a kdyby prý Benátčané byli měli lepší vojsko i schopnější vojevůdce, smutně by to bylo vypadlo. Tak soudil Valdštejn, jenž o tom všem oznámil švagrovi svému K. z Žerotína.[96]) Když Dampierre vypravil se v měsíci září k Ferdinandovi, aby o posledním šťastném sražení s Benátčany podal mu zprávy a vyžádal si peníze a zásoby pro vojsko, bránili Valdštejn a Marradas za jeho nepřítomnosti Gradisku, kteráž ještě v měsíci prosinci r. 1617 Benátčany byla obklíčena.[97]) Konečně nabyl uzavřený mír své platnosti. Valdštejn navracel se do svého domova.

---

[95]) Souč. zpráva v c. k. arch. minist. války ve Vídni, sub »Krieg zwischen Oesterreich und Venedig 1615—1619«.

[96]) Karel z Žerotína Hartwichovi z Stittenu dne 25. září 1617 z Náměšti: »Mit dem Venedischen und Sawoischen Krieg stehet es noch inn allten terminis. Mier schreibet mein Schwager, Herr Albrecht von Waldstein, welcher wider die Venediger sich gebrauchen lasset, es gehe gar iämmerlich dorten zue, dann die soldatesca, so Ihr Khön. W. drinnen haben, obwol sie inn schlechter anczahl, so wierdt sie doch wegen der üblen beczahlung von Tag zue Tag geringer, unnd da deme nit remedirt wierd, das es nit inn die lenge tauren möchte. Unnd scheinet, wann der feindt entweder ein besseres Volckh hette, oder dasselbe besser gebrauchen khönte, das es auf der andern seitten nit solang ein bestandt gehabt hette. Alhier ist Graff Dampierre bey Ihr K. W. gewesen vnd derselben von dem treffen, inn dem auf der Venediger seitten der Baglioni und etliche andere vornehme Caualieri gebliben, relation gethon; der ist wider hinein geschickht worden mit etwas wenig geldt und vorrath, weil aber solches nit erklecken mag und der Windter an der Handt, die Knecht unbeczahlt und zerrissen, Gradisca mit Profant ubel versehen, darf derselbige ortt wol darauf gehen, welches dess Khönigs Landten einen grosssen abbruch bringen möchte ..« (Listy K. z Žerotína v knihovně hrab. Žerotína v Bludově, kteréž nám laskavě do Prahy byly zapůjčeny.

[97]) Karel st. z Žerotína Hartwichovi ze Stittenu 20. prosince 1617 z Náměšti: »Mit den Venedigern ist der Khönig noch nit allenthalben richtig, Gradisca ist noch mit den Blockheussern umbgeben unnd kan nichts mehr hinein, als was durch beschehne conuentionen die Venediger einzufüehren einlassen: man hofft aber, sintemahl der fried zwischen Spänien vnd Safoy einmahl seinen vortgang genommen, es werde da auch geschehen.« (Listy K. z Žerotína v knihovně hrab. Žerotína v Bludově.)

Arcikníže a toho času již zvolený a korunovaný král Český Ferdinand hleděl Valdštejna při návratu jeho z bojiště ve Vídni pochvalou, milostí získati pro časy budoucí, i slíbil, že vždycky vděčně a milostivě takových služeb vzpomínati bude. U Gradisky přešel Valdštejn všecek do tábora krále Ferdinanda. Jako někdy zapřel víru otcův svých, takž také odtrhl se Valdštejn od převážné většiny svých krajanův, kteříž hájili politické svobody zemské, stavovské ve všech zemích koruny České, jež sám pomáhal pod Matiášovými prapory brániti. Valdštejn nebyl srostl s národem. Když z Benátské vojny na jaře r. 1618, válečným činem oslaven, domů se navracel, nebyl již svobodným pánem českým po starém právu, nýbrž zajel již na cestu reakce, kteráž brzy přikvačila.

Těžké mraky, věštící blízkou bouři, hnaly se přes horizont Evropské politiky. V Čechách, ve vlasti Albrechta z Valdštejna, ponejprv zadunělo, hrom války zarachotil. Vyhozením místodržících z okna české kanceláře dne 23. května 1618 otevřeli nespokojení, nepřátely dlouho podněcovaní stavové Čeští dvéře neštěstí dokořán, kteréž do království Českého se přihrnulo a požehnané někdy kraje zpustošilo.

Dne 16. června 1618 vytáhl hrabě Thurn z měst Pražských s 3000 pěšího a 1100 jízdného lidu na hranice České proti Rakousům, a již 12. srpna t. r. vtrhl Dampierre s vojskem císařským do Čech. Válka po zemi České hořela.

Proti koalici nepřátel, kteříž Čechy prohlásili za odbojníky všeobecného pokoje, musili stavové Čeští hledati spojence, aby v boji na život a na smrť pomoci si zjednali. Nejbližšími a jako přirozenými spojenci byly zajisté ku království přivtělené země koruny České, kteréž podle povinnosti a příbuzenství jedny druhým v nastalých potřebách ku pomoci přispěti měly. Dne 30. května 1618 zaslali stavové Čeští na hradě Pražském shromáždění list stavům markrabství Moravského, aby se s královstvím k hájení práv zemských, svobody náboženské sjednotili a skutečnou pomocí je ochrániti pomohli. Morava byla přední oud království, protož měla, musila také bdíti, aby na Čechy namířená rána také ji nezasáhla. Za tou příčinou očekávali stavové Čeští skoro s jistotou brzkého z Moravy »retuňku«. Ale na Moravě žil muž, jenž od roku 1609 až do 1615 spravoval nejvyšší úřad zemského hejtmana markrabství, a i potom duchem svým ovládal všecku zemi, a týž muž, známý »moudrostí Šalamounovou« i jako veliký vlastenec, postavil se hned z počátku rozhodně proti odboji českému. Bystrý pozorovatel všech událostí domácích i zahraničných Karel starší z Žerotína viděl dobře, jak mocné najme Řím a Španěl spojence do tábora Habsburkův, aby vykořeněno býti mohlo »české kacířství« a pokořen byl národ dýmem arcikacířovým napáchlý. Francouzského krále Jindřicha IV. sklála dýka již r. 1610 a kardinál Richelieu ještě na ministra nedorostl. Věhlasný vlastenec, jenž po drahně let byl prvním obhájcem svobod zemských i náboženských, Žerotín, kterýž lapidárními slovy pobádal váhavé stavy České k hrdosti národní a rozhodné odvaze,[98]) muž, jenž mocnými slovy

[98]) Karel z Žerotína Budovcovi dne 15. května 1608 z Kolína: »Precor omnipotentem Deum, ut vobis animos addat et spiritus illos veteres Bohemos plane propemodum corrup-

toužil, žaloval na nectnosti, hříchy, rozervanosť národní,[99]) znal, předvídal z vlastní zkušenosti, že rozbroje domácí, osobní zášť, ctižádosť, nekázeň brzy udusí náhle vybuchlý plamen zápalu válečného, že nerozhodnosť, ochablosť, prodajné nevlastenectví zvítězí nad okamžitým nadšením, že měšec ceněn bude nad svobodu národa a osud vlasti. Žerotín viděl dobře, že jako v zahraniční politice nebyl již duch Jindřicha IV., takž také v Čechách nebylo muže, k němuž by všichni s důvěrou se shrnuli, že věk ten neodchoval národní proroky a hrdiny, jako někdy Husa a Žižku. Takové byly příčiny (jež současníci Žerotínovi vysvětliti si neuměli a historikové srovnati si nedovedli), proč někdy náčelník nespokojených stavův Moravských s úplnou nedůvěrou posuzoval nerozvážně započatý odboj stavův Českých, proč někdejšího odbojníka císaře Rudolfa nedovedly od věrné oddanosti k dynastii odvrátiti ani sliby ani hrozby. Politik Žerotín, jemuž někteří současníci dávali zrádcův, chtěl, aby Čechové zatím menšími obětmi uchránili se větších, neodvratných škod až záhuby, a zachovali se pro lepší, příznivější doby.

Žerotín podporoval politiku smíru. — Takž na sjezdu, zahájeném dne 26. června 1618 v Olomouci, k němuž Čechové vypravili poselství s žádostí, aby Moravané s nimi v započatém boji se spojili, přimlouval se Žerotín duchem smiřující politiky, aby stavové Moravští byli smírnými prostředníky mezi Čechy a domem císařským, na čemž také sjezd většinou se usnesl. Pro bezpečnější však opatrování markrabství uzavřeli stavové, aby najato bylo 2000 jízdných a 3000 pěších mužův, kterýchžto posledních jmenován nejvyšším Albrecht z Valdštejna; jenž požádal stavy, aby mu zbraně ze zemské zbrojnice půjčeny byly, poněvadž tak naspěch hodnou zbraní dobře zachystati a opatřiti by se nemohl, že po vyjití šesti měsícův dobré a nové zbraně na vlastní svůj náklad do zbrojnice zase odvesti a navrátiti chce. Což stavové svolili, však aby, až vojsku odpuštění dáno bude, zase je vrátiti povinen byl.

Když deputace na sjezdu Olomouckém zvolená (v kteréž přední osobou byl Žerotín) k vyjednávání smíru do Vídně se vypravovala, hodlalo vojsko císařské do Čech skrze Moravu vtrhnouti, Moravané nechtíce však, jako první oud království, volný průchod markrabstvím k útoku na Čechy vojskům císařským svoliti, žádali za svolání nového sněmu, na němž by záležitosť taková urovnána byla. Sám král Ferdinand zahájil sněm ke dni 13. srpna do Brna v příčině té svolaný a přimlouval se na místě císaře Matiáše k stavům Moravským, aby vojsko císařské volně skrze markrabství propustili: což také malou většinou po nemalých sporech svoleno. Mimo to zvoleno opětně poselství k vyjednávání smíru ve Vídni i v Čechách, jehož náčelníkem byl opět Karel z Žerotína.

Vedle toho schválil sněm již na sjezdu v Olomouci (26. června) usnesené najímání vojska pro opatření markrabství a sice tou měrou, aby 3000 pěších najímal A. z Valdštejna na tři měsíce, a 2000 jízdných Petr Sedlnický z Choltic

---

telis, luxuria et libidine extinctos exsuscitet. Ah recordamini, quid passi, et majorum vestigiis insistite, ne de vobis quod olim Tiberio de Romanis suis dicere liceret: *homines vos esse ad servitutem natos.*«

[99]) Viz jeho »Apologii nebo obranu ɔc« 1606.

a Jiří z Náchoda, každý po jednom tisíci.[100]) Přehlídka vojska pěšího konána býti měla v Olomouci a Brně, jízdy v Telči a Hradišti. Pluk Valdštejnův položen na nějaký čas do Jihlavy, poněvadž na hranicích ležící neobsazené město jakoby vojsku stavův českých cestu do Moravy ukazovalo. Později Valdštejn sám (z rozkazu sněmem zvolených a na sjezdu dne 4. listopadu v Brně shromážděných osob) tamže vypraviti se musel, aby zabránil přechod části vojska císařského na Moravu, kteréž od Příbrami chtělo násilně vtrhnouti do Jihlavy. Poněvadž však Jihlavští proti vpádu cizího vojska rozhodně se postavili, obrátili se dvě kompanie Puechhaimovy jízdy a dva praporce uherských husarů k Budějovicům Českým. Valdštejn, když do města přibyl, musel vedle daného mu nařízení zamítnouti žádosť císařských, aby jich vozy vojenské se zavazadly pod stráží 40 mušketýrův skrze Moravu do Rakous projeti mohly. Na konci roku (1618) přesazeno bylo pěší vojsko Valdštejnovo do Olomouce a Hradiště.[1])

Albrecht z Valdštejna, ačkoliv v důvěrném trval přátelství s Karlem z Žerotína, nebyl věrným učenníkem jeho apoštolování; věděl, že ve Vídni smír nežádají a Čechové že diktáty nepřijmou. Odcizil se již tou měrou tužbám svého národa, že, ač stavy Moravskými opětně zvolen nejvyšším nad vojskem k ochraně zemské, byl již úplně v táboře protinárodním a pomáhal opevňovati bašty nepřátelské.

Hned jak z vojny Benátské se navrátil, byli jesuité u Valdštejna opět jako doma. Takž již dne 12. dubna 1618 navštívili ho P. Possarelli a P. Severín, nedlouho potom přijeli 31. května zase na svátky svatodušní a 13. června t. r. přišel Valdštejn do Olomouce, aby v kolleji jesuitské posnídal. Za pobytu pak krále Ferdinanda v Brně (při zahájení sněmu 13. srpna 1618) dány Valdštejnovi (snad samým králem) instrukce, co by činiti a jak se chovati měl. Dne 24. dubna 1618 vypůjčil si od Václava Mole z Modřelic 3000 zl. mor.,[2]) aby urovnal některé ještě věci z výpravy do Gradisky, a již dne 24. srpna t. r. vydlužil se od téhož panského peněžníka 20.000 zl. mor., aby najímati dal cizí žoldáky na pomoc dvoru Vídeňskému.[3]) K vypůjčeným 20.000 zl. přidal

[100]) Všem třem ustanoven náklad na najímání vojska, a sice Albrechtovi z Valdštejna: »laufgelt 3500 zl., náklad na verbování 3000 zl., na praporce 400 zl., na měsíc služby 36.500 zl., za tři měsíce 109.500 zl., na odtažení 18.250 zl., lifrgeltu na vychování knechtů až do mustruňku při nejmenším za 14 dní 13.000 zl., dohromady 145.650 zl.« »Mustrplac« měl pěchotě otevřen býti 3. července. Po přehlídce měl lid z nařízení hejtmana zemského, kdež by se toho potřeba uznala, rozložen býti. (Sněmovní památky v arch. zemsk. v Brně. Výpis takový sdělil s námi pan Dr. prof. Fr. Kameníček, za kterouž vzácnou ochotu vřelé vzdáváme díky.)

[1]) Karel z Žerotína H. ze Stittenu dne 9. listopadu a plukovníku Rudolfovi z Tiefenbachu dne 31. prosince 1618. (Chlumecký.)

[2]) Jako jistcové zapsáni jsou Pertolt Bohubud z Lippého, Adam Lev Licek z Ryzmburka, Jan Čejka z Olbramovic a Petr Vojsko. Papírová listina upečetěna jest pěti pečeťmi, z nichž první překrásná s českým nápisem: »Albrecht z Waldsteina«, pod níž vlastnoručně »A. z Waldsteina«. (Arch. česk. místodrž.)

[3]) Dlužný úpis Valdštejnův, datovaný v den sv. Bartoloměje na Vsetíně, jest nad jiné zajímavý již tím, že rukojmové jsou rozhodní stoupenci politiky Vídeňské, a sice František

Valdštejn ještě druhých 20.000 zl., kteréž byl stržil na svých statcích, a odebral se do Vídně, aby pomohl rozmnožiti armádu nepřátel proti Čechům. Cizí proud, do kteréhož Valdštejn se vrhl, unášel ho dál a dále od břehu vlastních krajanův, tak že smýšlením odrozoval se vždy víc a více svému národu.[4]) V táboře nepřátel zdomácněl, cizím počal již posluhovati proti vlastní české krvi. Takž psal dne 13. listpadu 1618 Buquoyovi: »Od té doby, co jsem přišel z Vídně, chtěl jsem vyslechnouti V. Exc., byv ale o tom zpraven, co se zběhlo od zpátečního tažení u Budějovic, nemohl jsem se dostaviti a ruce políbiti, protož posýlám kapitána Serboniho, kterémuž jsem řekl, co by měl V. Exc. sděliti v příčině jízdy, kterou mám najímati pro službu císařovu. Žádám, aby V. Exc. ho vyslechla a mne přízní podporovati ráčila, aby najímání toho vojska stalo se rychle a s dobrým výsledkem.«[5])

Mimo najímání tisíce kyrysníkův, kteréž dálo se za propůjčených Valdštejnem 40.000 zl. v Nizozemí na doporučující list císařův k arciknížeti Albertovi, o něž Valdštejn nemálo se staral, byl ještě i jináče činným na prospěch císařského vojska, jež toho času bylo mnohem slabší nežli válečné síly odbojných stavův Českých. Bylť důvěrným rádcem dvorní komory císařské, jak by peníze na vydržování vojska a další vedení války také na Moravě od některých zaopatřeny býti mohly.[6]) Když hrabě Thurn po dvou citelných porážkách vojska císařského v jižních Čechách u Veselí (9. listopadu 1618) a Nových Dvorů sevřel Buquoye v Budějovicích a Dampierra zatlačil do Rakous, jenž utekl se s pěchotou hraběte z Firštenberka do Kremže, zásoboval A. z Valdštejna couvající vojsko císařské v Rakousích potravinami i jinak všemožně mu pomáhal. Strýcům a příbuzným svým pak, kteříž ve vojště stavův Českých

kardinál z Dietrichštejna, Karel kníže z Lichtenstejna, dávný přítel a ve všem věrný stoupenec Valdštejnův Adam Lev Licek z Ryzmburka, Jiří z Náchoda, nejvyšší nad 1000 koní najatých v markrabství Moravském a konečně Adam z Valdštejna. Větší však zajímavosti nabývá listina závazkem splatnosti vypůjčených 20.000 zl., kteréž splaceny býti měly, kdyby A. z Valdštejna bez dítek prvé zemřel nežli věřitel, v půl letě, kdyby však Václav Mol z Modřelic na Hranicích a Drahotouších dříve nežli A. z Valdštejna smrtí odešel, tehdy dlužný list žádné neměl míti moci a platnosti, nýbrž zkažen a jistcům vrácen býti měl. Václav Mol tituluje se v listině té »radou a mundšenkem krále Ferdinanda« (v dlužním úpisu ze dne 24. dubna 1618 neměl ještě žádných zvláštních titulů): snad dostalo se mu takového vyznamenání za pobytu Ferdinandova při sněmu v Brně za nemalou a se zvláštní výhodou pro dlužníka poskytnutou půjčku? První to byly peníze, kteréž Albrecht z Valdštejna na najímání cizích žoldákův (v Nizozemí) propůjčil proti Čechům. Pergaménová tato listina se sedmi visutými pečeťmi, z nichž však první Albr. z V. rozdrobena, nachází se v arch. českého místodržitelství.

[4]) Qualdo Priorato praví, že když stavové čeští odboj začali, hleděli prý nejedněmi přímluvami Valdštejna také získati, aby jako Čech s nimi držel a v boji jim pomáhal; což však rozhodně odmítl.

[5]) List španělský v archivu Jindřichohradeckém.

[6]) V návrzích dvorní komory císařské, jak by peníze na vedení války opatřeny býti měly (24. prosince 1618) čteme také: »Helt die Hof-Cammer nochmalln in allweg nothwendig und ain guets Mitl zu vorstehenden wesen sein, weil unter jüngsten dess Obristen von Walstain auss Mährern alhie sein sovil fürkhommen, dass etliche aus Märhern für Ire Khünig. Würden umb ain starckhe Summa gelts einsprechen wollen, dass solche behandlung eheist fortgestellt und zu werkh gericht werden mechte.« (V arch. fin. ve Vídni.)

se nacházeli, poslal nepřátelský pozdrav: že je za to bitím a metlami potrestá, i prohlásil se veřejně, že při nejbližší vhodné příležitosti spojí se s vojskem císařským.[7]) Náčelníci vojska českého Thurn, Fels a Hohenlohe stěžo-

[7]) Krátkými jen poznámkami zmíníme se o některých osobách, s kterými Valdštejn na dráze svého života častěji se stýkal, abychom poznali, v kterém byly táboru za pohnuté doby prvních dvou desítiletí věku sedmnáctého. *Jindřich Hyzrle z Chodův*, druh Valdštejnův v prvním válečném tažení v Uhřích, stál ve sporu krále Matiáše s císařem při straně Rudolfa II. a byv stavy českými obviněn, že Pasovským po jich odtažení nějaké listy tajně odeslal, byl na závazek vzat, aby z Prahy neodcházel, až se na sněmu z toho vyvede. Při sněmu však na něho zapomněli, a poněvadž neměl s manželkou a dítkami nač živ býti, prosil, aby pode ctí a věrou byl ze závazku propuštěn, že ze všeho odpovídati chce. Žádosti jeho vyhověno dne 4. června t. r. Službami zanedbal a zadlužil statek svůj Zálezly, kterýž r. 1617 k ruce věřitelům byl exekvován. V odboji stavův Českých proti Ferdinandovi byl plukovníkem 500—600 jezdců, jež arcibiskup Pražský vydržoval.

Vilím Slavata, příbuzný Albrechta z Valdštejna, kteréhož vinil veřejný hlas, ne bezdůvodně, že pro časný zisk stal se konvertitou na veliký zármutek rodičův svých, byl vedle Jaroslava Martinice, Zdeňka z Lobkovic duší i tělem ve službách reakce při dvoře císaře Rudolfa. Roku 1611 musel býti se svým soudruhem Jar. Boř. z Martinic přítomným útrpnému vyznání Tengnagla, kterýž vypovídal na otázky mu kladené o jich obou činnosti v příčině Pasovských. Památným jeho vyhozením otevřely se dvéře nešťastné války třicetileté.

Adam Lev Licek z Ryzmburka byl r. 1611 číšníkem krále Matiáše, ve válce stavův Českých proti Ferdinandovi bojoval pod velením svého přítele již z mladých let, Albrechta z Valdštejna.

Hannibal z Valdštejna na Hostinném, jemuž Albrecht z V. jako strýci svému r. 1610 postoupil rodný statek svůj Heřmanice, aby mu z dluhů pomohl, byl r. 1611, za vpádu Pasovských na sjezdu stavův v městech Pražských shromážděných, dne 8. března volen stavem panským, vedle Václava ze Vchynic a jiných, za komisaře pro obranu vlasti proti cizím nepřátelům a domácím »puntovníkům«. Jako králem ustanovený mincmistr český zakládal penězi svými pro dobro království Českého doly Kutnohorské, a poněvadž na to důchody jeho nestačovaly, vydlužil si i nemalé sumy a tak do velikých dluhův přišel, že tudíž i »statku svého nezávadného skrze odhady« zbaven byl, však ani tím všickni věřitelové jeho k spokojení nepřišli a na exekucí další proti němu nastupovali; za kterouž příčinou nařídil císař Matiáš r. 1617 dne 13. října úředníkům menším desk zemských, poněvadž Hannibal z V. statek Velechov do sv. Jiří prodati a věřitele spokojiti chce, že do téhož času příročí se mu dává, a protož aby do té doby žádné exekucí proti němu připuštěno nebylo. V odboji proti Ferdinandovi stál na straně stavův Českých.

Hrabě *Jindřich Šlik* byl hned při započatém odboji proti Ferdinandovi nejvyšším lejtnantem pěšího vojska pod Matiášem Thurnem. V bitvě na Bílé Hoře se zbytkem královské armády poslední kladl hrdinský odpor s vojem Moravanův »u Hvězdy« proti několikanásobné přesile nepřátelské; byl zajat se zbraní v ruce. Na začátku však již r. 1621 dal se do služby císaře Ferdinanda.

Don Balthasar Marradas, již za Rudolfa II. jmenován byl plukovníkem a vojenskou radou, bojoval v Uhřích a Sedmihradsku, ve vojně proti Benátčanům bránil pevnosť Hradiště (Gradisku). Ve válce proti stavům Českým byl plukovníkem 1000 jezdců, kteréž král Španělský vydržoval. Roku 1619 jmenován byl jenerálním strážmistrem. Bojoval v jižních Čechách. Byl udatným vojákem, však nikdy neosvědčil se znamenitějším vůdcem.

Ant. Schlieff, bojoval s Valdštejnem v Uhřích proti Turkům a povstalým Uhrům, roku 1611 sloužil stavům Českým jako hejtman nad praporcem německých žoldákův, r. 1619 byl opětně hejtmanem pěšího vojska pod Thurnem.

Pavel Michna, sekretář kanceláře české, viněn na sněmu r. 1611, že před některými osobami slyšeti se dal, že by věděl jakou cestu k tomu najíti, aby král Matiáš o hrdlo

vali si listem ze dne 29. prosince 1618, v hlavním stanu v Rudolfově u Budějovic daném, při stavích markrabství Moravského do Valdštejna, i žádali, aby takového nepřítele Čechův z hodnosti nejvyššího nad pěším lidem moravským sesadili, takž ho odzbrojili a s Čechy se spojili.[8]) Viděti, že Valdštejn nejen nedbal toho, že jmenován byl nejvyšším od stavův Moravských, kteříž, ač velkou většinou odboji českému byli nakloněni, předce neutrálně se chovali, ale že již i se zapomínal, že jest Čechem, ano i svazky blízkého příbuzenství výhrůžným vzkazem zpřetrhal. Připomeneme-li, že k takovému bezohlednému jednání zavedlo Valdštejna nejen náboženské vychování, politické styky s panující stranou ve Vídni, ale také nemalý jeho egoismus, kterýž doufal dosíci časem svým dobré odměny za platné služby, vykonali jsme povinnosť spravedlivého soudce.

---

připraven býti mohl. Zůstával za tou příčinou pod stráží v domě »u Ptáků« v Žatecké ulici. V odboji proti Ferdinandovi byl předním štváčem proti stavům Českým.

Jindřich Matiáš hrabě z Thurnu psal dne 12. března 1611 králi Matiášovi, jenž stavům Českým táhl na pomoc proti Pasovským: »Gnedigister Khuenig und Herr! On vieler wortt und erbitnuss wiel ich nach der Gnad Gottes mich zu erkhennen geben, wie eufferig und herzlich ich es mit Euer Khunigl. Majest. gemaint hab, welches bis in den Tott beharren wirdt.« (V arch. min. vn. ve Vídni.) Roku 1618 však, jako náčelník vojska stavovského, zahájil válečnou operaci proti císaři Matiášovi.

Jaká neumořitelná vášeň pomsty vřela od r. 1586 v rodu Vchynských proti císaři Rudolfovi, toho výrazným dokladem jest několik slov, kteráž *Václav Vchynský* (jenž vedle Albrechta z Valdštejna byl komořím krále Matiáše) r. 1611 v květnu v síních hradu Pražského (kdež Rudolf t. č. sídlel), k vyslanci z říše Německé byl promluvil: »Wann dem Röm. Reich mit einem solchen Herrn und Regenten so wol gedient, so sollten wir Ihne nuer hinnemben und erhalten, solang wir wollen und khündten. Sie die Böhemben begehrten seiner nicht mehr, wollten Ihne auch lenger nicht haben, hetten sich sonsten also verfasset, dass sie seiner wol entrathen khondten, ja endtlichen guet rundt gesagt und gestanden, dass er aller dieser Sachen ain anfänger und Ursacher seie, auch dabei vermeldet, was gestalt er anfangs bei diesem werkh disgustirt und darzue bewogen worden.« ... (List kurfiršta Mohučského arciknížeti Albrechtovi v archivu ministeria fin. ve Vídni.) Kde a kdy jen mohl, rozdmychoval plamen záští proti domu Habsburskému, aby krvavou pomstu rodu nasytil. Proto zřekl se víry katolické, přidal se k podobojím, přitom však dovedl sloužiti jesuitům, uměl si nakloniti krále Matiáše, že slíbena mu panství Kolín, Chlumec, když ke koruně České mu pomůže. R. 1615 byl stavy českými jako zemězrádce před soud pohnán, k smrti odsouzen, vězněn. Vylámal se z vězení, utekl do Krakova, kdež zapsati se dal na universitu, aby nemohl k jinému soudu volán býti než před rektora. Za času odboje českého přidal se k stavům, vyjednával však při tom s Ferdinandem, pročež stavy opět uvězněn. Po bitvě na Bílé Hoře dovedl zachovati se tak, že císařský dvůr ponechal ho v držení statků. Zemřel jako pobožný, horlivý katolík. Krvavá pomsta na rodu Habsburském za pohanění otce Jana, někdy purkrabí Karlštejnského, byla potom dědičným údělem *Viléma Vchynského*, kterýž, když Ferdinand II. po bitvě Bělohorské na trůnu Českém se upevnil, hleděl přede vším toho, aby také se udržel. Ženitba s Alžbětou, sestrou hraběte Adama Trčky, švagra Albrechta z Valdštejna, spříznila ho s císařským jeneralissimem.

Diviš Lacmbok Slavata, příbuzný a spolužák Valdštejnův na Košmberce, stál v odboji stavův Českých proti Ferdinandovi II.

Kristian z Illova byl r. 1620 někdy na začátku června jako hejtman císařských žoldáků zajat od vojska stavovského a za výměnu propuštěn.

[8]) Förster, »Wallenstein« a »Allg. Archiv für die Geschichtskunde des preussischen Staats«.

Když však i po té na oko tiché, ve válce nesúčastněné Moravě počal točiti se a zdvihati vždy silnější oposiční vítr, jenž hrozil i blízkou bouří, a naděje dvoru Vídeňského, že ty »hlupce« Čechy velmi brzy pokoří, byly sklamány, počalo vyjednávání o mír, aby zatím času a pomoci bylo získáno. S císařem Matiášem snad by se byli stavové Čeští srovnali, s králem Ferdinandem však, jenž žádného »kacíře« v zemích svých trpěti nechtěl a Římu přísahou se zavázal, že chce raději býti králem znuzeným nežli prokletým, než by svobodu náboženství dopustiti měl, zdálo se to býti skoro věcí nemožnou. Pod praporem bojechtivých, nesmířitelných stál také Albrecht z Valdštejna. Za válečné však stagnace, když o mír s Čechy na oko počalo se vyjednávati (z Vídně nemohli vypraviti dostatečné síly válečné na pokoření stavův Českých a na zastrašení Moravských, jichž nevole hrozila také již odbojem), bezohledná horlivosť Valdštejnova na chvíli ochladla, poněvadž mu jako na Moravě osedlému hrozila ztráta statkův. Již před započetím odboje českého pohlíželi mnozí rozhodní Čechové na chování se Albrechta z V. s velikou nedůvěrou; když však pronevěra jeho skutky se jevila, pomýšleli vlastenci Moravští již na to, aby mu svěřený pluk odňali a evangelické osobě k správě odevzdali;[9]) po odeslání pak Thurnem, Felsem a Hohenlohem ztížného listu (29. prosince 1618) stavům Moravským, aby »takového nepřítele Čechův« sesadili, proskakovala již veřejně proti němu hanlivá výhrůžná slova »arcipapeženec, zrádce« atd. S vědomím, že od krajanův svých není náviděn, odebral se Valdštejn v druhé polovici měsíce ledna 1619 do Vídně ke dvoru císařskému, o kteréž návštěvě podává dobře informovaný B. Jaquot zprávu Buquoyovi dne 29. ledna 1619 z Vídně v tato slova: »Od té doby, co jsem V. Exc. psal, došel jsem k té osobě, která mi slíbila, že mi poví příčinu, proč plukovník Valdštejn přišel sem ke dvoru. Věru stalo se tak z důvodu, který příčí se rozhodně krásným slibům, jež Žerotín učinil císaři,[10]) neboť Valdštejn prohlásil se před králem i císařem, poněvadž válka česká pouze proti králi se vede, a nehodlá-li císař ho podporovati a poskytnouti mu prostředků, aby na Moravě se udržel, že uchýlí se domů, a aby mu císař nepokládal za zlé, že se také ihned vzdá svého pluku, a kdyby ho chtěla země jako dříve vydržovati, že by i toho taktéž se vzdal, poněvadž službou svou nechce přijíti v nebezpečí, aby ztratil statky své; k čemuž dodal, že i ostatní katolíci pomýšlejí odebrati se domů pro liknavosť císařovu i kardinála Dietrichstejna.[11])

---

[9]) Direktorové čeští v listu knížeti Lehnickému 17. prosince 1618. Skála, II. 455.

[10]) Ve Vídni očekávali, že Žerotín válečnou bouři stavův Českých ukonejší, a že Valdštejn pošle úmluvu o příměří; takž psal B. Jaquot Buquoyovi z Vídně dne 18. března 1619. Při návštěvě své ve Vídni bydlel Valdštejn »u tří seker«.

[11]) Mimo to sdílel B. Jaquot Buquoyovi: »Pan Maximilian zamítl dnes tisíc koní za touž záminkou, že jich nemůže přijmouti, nesebere-li císař nových posil na Moravu, kteráž chvěje se strachem a nevěrou.« (List francouzským jazykem psaný naležá se v arch. hrab. Buquoye na Nových Hradech.) Zpráva z Vídně ze dne 3. listopadu 1618 oznamuje: »Graff Tampier seind noch alhier, will von hinnen nicht weichen, biss so lanng und vil Ihn J. M. mit Gelt, Volckh, Munition und Winterwahr versorgen, gibt vor, wann er ohne Gelt in dass lager kommen thet, seine Soldaten alle Meideinern wurden, die auch wohl gar von ihme abtrinnig und dem Feind zuefallen möchten.« (Státní arch. v Drážďanech.)

Viděti z takového projevu, že Valdštejn, jako muž činu, nebyl s liknavou politikou císaře Matiáše spokojen, že neostýchal se nespokojenosť svou zcela otevřeně vysloviti a že, přes všechnu horlivou ochotu a vášnivou chtivosť boje, byl předce nejprve na sebe velmi opatrným, jakýž až příliš praktický egoismus a opatrnosť zachoval po všecken život. Jaká mu byla při dvoře Vídeňském na takovou jeho proposici dána odpověď, slovně doložiti nemůžeme, víme však na tolik s jistotou, že netrpělivého Valdštejna spokojili dříve již (viz jeho list Buquoyovi ze dne 13. listopadu 1618) slibovaným jmenováním plukovníka 1000 kyrysníkův. Zprávu další o tom máme z listu císaře Matiáše, kterýž dne 5. února 1619 žádal markýze Spinolu, vrchního velitele španělského vojska v Nizozemsku, aby plukovníku Valdštejnovi nápomocen byl při najímání 1000 kyrysníků, kteříž v Alsasích shromážditi se mají.[12]) Dne pak 11. února 1619 oznamoval z Vídně Zeidler kurfirštovi Saskému: že pánu z Valdštejna, nejvyššímu dosud na Moravě, svěřeno má býti vedení 1000 kyrysníkův, kteříž na doporučení císařovo k arciknížeti Albertovi v Nizozemí najímáni býti mají, načež Valdštejn 40.000 zl. ze svých peněz že vyplatí.[13]) Valdštejn sám psal 14. února jmenovanému arciknížeti, že ustanoven jest plukovníkem 1000 kyrysníkův, poněvadž však takový počet mu nevystačí a sám od pluku svého vzdáliti se nemůže, žádal, aby k najímání vojákův nejvyšší lejtnant a jiní důstojníci ještě byli nařízeni.[14]) Arcikníže však Leopold, jenž byl jako zatímním správcem Alsaska, ohlásil císaři dne 15. března t. r., že nemůže svoliti, aby v Alsasích odbývána byla přehlídka Valdštejnských 1000 kyrysníků a 6000 jiného pěšího vojska. Načež císař Matiáš odpověděl, že nemůže od ustanovení svého ustoupiti, však že se postará, aby najaté vojsko rychle Alsasko opustilo. S čímž arcikníže Leopold se spokojil.[15])

Dne 20. března 1619 zemřel císař Matiáš. Na trůn vstupoval protireformátor. Byl-li Valdštejn toho času (při úmrtí císaře Matiáše) ve Vídni, nebo na rychlou zprávu ke dvoru císařskému z Moravy si pospíšil, nevíme. Ač dosud jako plukovník ve službách stavův na Moravě, byl předce již celou duší v táboře císařských. I Valdštejn cítil, věděl vedle mnohých jiných, že panováním neustupného Ferdinanda nastane ráznější činnosť válečná. Dříve ještě nežli zemřelý císař pohřben byl, již dne 24. března jmenoval ho také Ferdinand plukovníkem kyrysníkův i nařídil mu, aby brzy najati a do pole postaveni byli. A téhož dne napsal Valdštejn revers, že nařízenému ustanovení vedle nejlepší své možnosti jako poslušný, věrný služebník zadosti učiní. Revers Valdštejnův ze dne 24. března jest důležitou listinou z jeho života, protože zapisuje se nejen vlastnoručně k službám Ferdinandovi proti stavům Českým, jež nazývá rebely,

[12]) Opis souč. v státn. arch. Vídeň.

[13]) Státní archiv v Drážďanech. Jiná zpráva ze dne 23. dubna udává, že Valdštejn 40.000 zl. na najímání vojska *zapůjčil.* Jakož také dovídáme se z listu B. Jaquota Buquoyovi dne 18. března 1619 z Vídně psaného, že by najatá pro Valdštejna jízda nebyla z Alsaska se vypraviti mohla, kdyby nejvyšší kanclíř Lobkovic s jiným ještě šlechticem nebyl císaři jmenem A. z Valdštejna peníze opatřil, kteréž dne 20. března z Vídně odeslány byly.

[14]) V státním archivu Bruselském.

[15]) Konc. v státn. arch. Vídeň.

kteříž životem i statkem králi propadli a po právu mají býti ztrestáni, ale také že v domácí takové válce od vojska jeho zajatí nepřátelé nemají býti vedle obvyklého práva vojenského »šacováni«, nýbrž vrchnímu veliteli všeho vojska odevzdáni.[16]) Vedle toho učiněna byla také s Valdštejnem smlouva, mnoholi jemu jako plukovníkovi, ostatním důstojníkům měsíční služby a na zřízení praporců dáno býti má.[17])

Z Vídně navrátil se Valdštejn jako úpisem králi Ferdinandovi zavázaný nepřítel odbojných stavův Českých na Moravu, aby skvělými vyhlídkami do budoucnosti válečné podnítil se k násilnému skutku, jakýž také brzy vykonal.

Vláda císaře Matiáše mluvila, vyjednávala skrze prostředníky o smírném urovnání sporu s Čechy: král Ferdinand a jeho důvěrníci najímali vojsko proti Čechům kde jen mohli. Na 300 cizích ve Vídni shromážděných jesuitů a jiní národa českého nepřátelé, mezi kterýmiž nejvyšší kancléř království Českého

---

[16]) Revers čte se v tato slova: »Ich Albrecht Wenzl Eusebio von Wallenstain auf Wsetin, Luckau, Rimnicz und Miloticz, der zu Hungern und Böhaimb königlichen Mt. Rath, Kammerer und bestellter Obrister, bekenne hiemit offentlich, nachdem der durchleuchtigist grossmechtigist Fürst und Herr, Herr Ferdinand, König zu Hungern und Böhaimb, Erzherzog zu Österreich, mein gnedigster Herr, mich zum Obristen über ein Tausend Kurrazzierreiter fürgenommen, bestellt und vermüg mir der heut dato zugestellten Bestallung, dieselbe alsbald zu werben und in das Feld zu bringen, gnedigist anbefohlen: als versprich und zuesag ich bei meinen adelichen Ehrn, Trauen und Glauben in Kraft dieses Revers, solcher Bestallung in allen und jeden Punkten, wie die darinnen begriffen, bestes meines Verstands und Leibsvermüglichait nach gehorsamblich, getreulich und bestes Fleiss nach zugeleben und alles jenige zu thuen, was einem gehorsamen und treuen Diener und Obristen zueeignet und obliegt.

Und obwohl dem Kriegsbrauch nach, was ausser Feldobristen und Feldhauptleuten von andern Personen gefangen wurden, dass ein jeder, der dieselben niederwirft und bekommt, schätzen und darmit handln müge: weilen aber dies ein einheimischer Krieg und ohne das die Rebellen ihrer königlichen Mt. mit Gut und Blut heimbgefallen, auch vermüg Rechts, wann es zum offentlichen Bruch kheme, ganz billich zu strafen sein, und höchstgedachte königliche Mt. gnedigist und ernstlichen bevolhen, dass die, so lebendig gefangen werden, alsbald den, so ir königlich Mt. mir zum Haupt fürstellen und das Kommando zu führn auftragen werden, überliefern und ausser dessen mit dergleichen Gefangenen nichts fürnemen soll. Als zuesag und obligire ich mich bei meinen adelichen Ehren, Trauen und Glauben, diesem allem gehorsamlich nachzukumben. Dessen zu Urkund hab ich diesen Revers mit meinen angebornen Insigl verfertigt und mit eigner Hand underschriben. Beschehen in Wien den 24. Tag Monats Marti anno 1619. A. Waldstein, Obr. mp. (C. k. archiv minist. voj. ve Vídni.)

[17]) Oberst Albrecht von Waldstein errichtet ein Regiment von 1000 Curazzir-Pferden; der Kaiser bewilligt: »Dem Obristen für Leibsbesoldung, Tafelgeld, Obristlieutenant, Wachtmeister, Proviantmeister, Caplan, Schreiber, Profoss und dessen Leute, Trompeter, Heerpauker, Koch, Wagen, die er zu halten schuldig sein soll, und andere des Obristen Valets, monatlich 1440 fl.« Jedem Capitän sammt seinen Jungen 183 fl. 20 kr., jedem Lieutenant sammt seinen Jungen 83 fl. 20 kr., jedem Fähnrich sammt seinen Jungen 63 fl. 20 kr., 2 Trompeter, 1 Fourier, 1 Schmied 66 fl. 40 kr., ein Caplan 20 fl. Jedes bei der Musterung gut gemachte Pferd 16 fl. 40 kr. Zur Verfertigung der Cornete (Standarten 10 St. à 40 fl.) 400 fl. »Auf jedes weiter werbende Curazzir-Pferd bewilligen Se. Maj. bis zur Musterung zu einer sonderbaren Zuepus und für alles 26 fl. 40 kr.« (C. a k. archiv minist. voj. ve Vídni.)

a Pavel Michna časté odbývali porady, jak by »kacíři« poraženi býti mohli.[18]) Spoléhali na to a honosili se, že na konci měsíce května 1619 bude 30.000 nově najatých žoldákův vypraveno do pole.

O takových záměrech a praktikách věděli v království Českém i na Moravě. Když smrtí císaře Matiáše (20. března 1619) shasla všechna až dosavade jako slabé světélko kmitající se naděje na mírné urovnání s Vídní, a Ferdinand o příměří, vyrovnání nechtěl slyšeti, záleželo Čechům na tom, aby moc svou sesílili a Morava k odboji se přidala, neboť i Rakušané na to očekávali. Poněvadž však rozhodným vlivem Žerotínovým markrabství stále drženo bylo v šachu smírné politiky,[19]) rozhodli se stavové čeští, aby vpádem lidu válečného do sesterské země získáni byli stavové Moravští, o kterýchž se vědělo, že až na několik málo osob přidali by se k odboji.

Žerotín Karel právě toho času dne 6. dubna 1619 navrátil se z Čech, kdež v Jindřichově Hradci s markrabím Braniborským Janem Jiřím, jako velitelem na pomoc Českým stavům vyslaného lidu Slezského, o smírné urovnání s králem Ferdinandem vyjednával. Žerotín přinesl přátelům dvoru Vídeňského postrašné zprávy, že Čechové chtějí na Moravu vpadnouti a stavy Moravské mocí donutiti, aby se spojili s Čechy. I napomínal téhož ještě dne (6. dubna) psaním kardinála z Dietrichštejna, jako od stavův sněmem ustanoveného vrchního velitele obrany zemské, aby potřebná učinil opatření, zvláště aby s Albrechtem z Valdštejna, jenž s plukem pěšího vojska v Olomouci byl ubytován, a s Jiřím z Náchoda, kterýž s jízdou v Brně byl posádkou, se poradil, co by v příčině obrany hranic markrabství státi se mělo. »Neboť když Čechové na hranice Moravské vtrhnouti hodlají, nevím, na jaký by prospěch naše vojsko v těch městech bylo rozloženo.«[20]) Byla-li schůze s Valdštejnem a Náchodem odbývána, anebo jaké stalo se v příčině té ujednání, nevíme. Kardinálovi, jenž vymlouval se, že nemá tolik dané moci, nedostávalo se v podobných nebezpečných dobách ráznosti, odhodlanosti. Vojska Moravská zůstala na svých dosavadních místech v Brně a Olomouci, hranice proti království Českému nebyla obsazena. Že Valdštejn, jenž každé hnutí válečné stavův Českých sledoval a v stálé byl korespondenci v příčině té s Žerotínem,[21]) nerad byl a zůstal nečinným, ukazuje další jeho jednání.

[18]) Zpráva z Vídně ze dne 15. dubna 1619: »Alhier befinden sich ein Concilium zu halten viel frembder Jesuitter, und wie verlautet in der anzahl über 300; wasselbige nun gutes newes prakticiren werden, möchten ihre Früchte anzeigen. — Zu den Rathschlegen werden gezogen der Nuncius Apostolicus, der spanische Bottschafter, der Florentinische Botschafter, der obriste Canzler der Cron Böheimb (so bei denselbigen vielfaltig steckt und practicirt), der Michna, bisweilen auch die Schlesischen Hofräthe, der von Nosticz und D. Melander und etliche Jesuiten, welche Ihr. Kön. Mtt. täglich in Ohren liegen und das crucifige über Böheimb schreien. (V státn. arch. Drážď.)

[19]) Vedle Žerotína, Dietrichštejna i Valdštejn stavy Moravské napomínal, aby Ferdinandovi věrni zůstali a s Čechy se nebouřili. (Beckovský.)

[20]) List Žerotínův kard. Fr. z Dietrichštejna ze dne 6. dubna 1619 v Třebíči. (Chlumecký, Karl v. Zierotin. II.)

[21]) Viz list K. z Žerotína ze dne 20. dubna 1619 kard. Fr. z Dietrichštejna. (Chlumecký. II.) I po vtrhnutí stavovského vojska Českého na Moravu vyzýval Žerotín Dietrich-

Dne 18. dubna 1619 nařídili direktoři čeští hraběti Thurnovi, aby vtrhl na Moravu, kterýž také již dne 23. dubna rychlými pochody přibyl do Jihlavy, vřele byv všude na cestě své uvítán. Aby záměr direktorův českých v příčině získání Moravanův spíše mohl býti proveden, chtěl Thurn, a byl také úmysl direktorův českých, aby zajal »arcipapežence« Albrechta z Valdštejna, jenž všecek byl smýšlením i chováním v táboře nepřátelském, s čímž se také netajil, zachovávaje se ve všem jako rozhodný stoupenec jesuitův. Takž dne 11. ledna (1619) přišel jako nejvyšší do jes. kolleje Olomoucké, kdež s kardinálem z Dietrichštejna posnídal a zvolil si jes. P. Eustachia za kazatele vojenského a dne 14. ledna daroval téže kolleji 200 zl. Karel z Žerotína, jenž prý smírnou politikou rozpakoval a od Čechův odvracel Moravské stavy, se stejným měl se potkati osudem zatknutí, aby »moudrosť Šalomounova, poněvadž více věděl než ostatní, pro Moravu zachráněna byla«.[22])

Posměšně pronesená slova o Žerotínovi, jehož vlastenectví nade všechnu pochybnosť bylo vyvýšené, hlubokou byla pravdou. Valdštejn i Žerotín byli veřejným míněním za zrádce považováni. A přece jaký ohromný rozdíl mezi oběma! Žerotín pro přesvědčení své, pro svatý úmysl, aby uchránil Český národ před hrozící záhubou, pokládán za zrádce vlasti jako Valdštejn, jehož veliké já a válečná ctižádosť nedovedla se tehdy již rozehřáti svatým zápalem lásky k vlasti.

Divná, zvláštní věc! Thurn chtěl zajmouti Valdštejna pro zrádné jeho chování, Žerotína pro rozpakování stavův: a Valdštejn hodlal současně podobný ještě odvážnější kousek dokázati. Chystal se Moravské stavy na sněmu v Brně, kdež za jedno s Čechy prohlásiti se chtěli, s vojskem přepadnouti a tak všechno protidynastické bouření rázem udusiti. Však jedna ani druhá strana připravovanou akci provésti nemohla, poněvadž obě navzájem o nepřátelských záměrech se dověděly. Žerotín chystal prý se k útěku do Rakous,[23]) Thurn varoval panstvo a rytířstvo Moravské, aby k sněmu do Brna silným průvodem se opatřili, a Valdštejn, vida zmařený plán zamýšleného přepadení i že na dále na Moravě zůstati nemůže, a nechtě jako psanec ze země uprchnouti, odhodlal se k násilnému skutku, nad nímž ztrnuli jeho přátelé i nepřátelé.

štejna, aby s Lichtenštejnem Karlem a Valdštejnem do Brna k úradě se sešli, co by činěno býti mělo. [Žerotín Dietrichštejnovi 25. dubna 1619. (Chlumecký. II.)]

[22]) F. Lebzelter píše z Prahy Schönbergovi 23. dubna 1619: »Der Anschlag ist, den Obristen von Wallenstein (als einen Erzpapisten) gefangen nehmen. Da man auch Herrn Carol von Zierotin ertappen khönde, möchte Ime auch dergleichen beschehen, und melt ein vornehmer Herr (dessen original schreiben ich auch selbst gelesen) es wehre in allweg gutt, dass man Ine wo möglich in verwahrung nehmen möchte, dann weilen er (wie er sich selbsten berühmte) mehr als alle andre wüsste und also der witzigste Mann im ganzen Lande wehre, so müsste man sich bey Ime Raths erholen und wehre nicht zu verantworten, dass die Weissheit Salomonis mit Ime begraben sollte werden.« (V arch. Drážď.)

[23]) Lebzelter oznamuje Schönbergovi 27. dubna 1619: »Daselbsten (Olmütz) seind etliche lateinische vers wider Herrn Carol von Zierotin offentlich am Rathhaus angeschlagen worden; der soll sehr forchtsam sein und allbereit seine beste sachen zur flucht in Österreich zuesammengerichtet haben; man wirdt aber, wie jungst angedeutt, ime sowol auch dem Obristen von Wallenstein fleissig auf den Dienst warthen und sie vielleicht im Landt behalten«. (Státní arch. v Drážď.)

Vojsko pěší i jízdné najato bylo za zemské peníze na ochranu markrabství Moravského. Plukovníkem pěšího v Olomouci a vůkolí rozloženého vojska byl stavy Moravskými ustanoven Albrecht z Valdštejna, jízdě veleli Jiří z Náchoda a Petr Sedlnický, kteříž v Brně byli ubytováni. Poněvadž skoro žádné nebylo pochybnosti, že budoucí, na 2. května do Brna rozepsaný sněm spojí se s odbojnými Čechy, bylo na snadě, že Valdštejn i Jiří z Náchoda, jako rozhodní přívrženci strany krále Ferdinanda, z hodností svých budou sesazeni a vojsko jich přivtělí se k vojskům Českým. Když již tomu úplně zabráněno a spojení Moravanův s Čechy přerušeno býti nemohlo, umluvil se Valdštejn tajně s Jiřím z Náchoda, aby aspoň válečná jich moc seslabena byla, že vojska jim pro ochranu země svěřená v jeden a týž den převedou do tábora nepřátelského. Posledního dne měsíce dubna (1619) po obědě dal si Valdštejn zavolati svého nejvyššího strážmistra a nařídil mu, aby s devíti praporci pěšího lidu téhož ještě dne z Olomouce vytáhl a k hranici Uherské se ubíral, on sám (Valdštejn) že s desátým praporcem jeho následovati bude. Valdštejn zamýšlel s pěším lidem svým i s jízdou pána z Náchoda vtáhnouti na hranice Uherské mezi Skalici a Lubany, odkudž chtěl s pomocí lidu uherského (od katolíků pro Ferdinanda najatého), a až by Dampierre tamže také přirazil, do Moravy vpadnouti a předních měst markrabství Brna, Olomouce i stavův tam zůstávajících se zmocniti. Nejvyšší strážmistr Valdštejnův vedle nařízení z Olomouce vytáhl, nemaje však bližší ordonance, kde by na noc se položiti měl, i nemoha dočekati se svého nejvyššího s desátým praporcem, a snad že také větřil zradu na zemském vojsku páchanou, obrátil se s vojskem na noc opět do Olomouce. Nad čímž Valdštejn takovou měrou se rozzuřil, že nejvyššího strážmistra svého rapírem probodl, až dolů s koně spadl, a ustanoviv ihned jiného, rozkázal, aby bez odkladu s vojskem z města vytrhl. Což když se stalo, přepadl Valdštejn téhož dne se 40 mušketýry okolo 10. hodiny v noci pokladníka zemského Birytu v posteli s hrozebnou žádostí za vydání peněz zemských. Když však týž svěřené mu pokladny zodmykati nechtěl, přinutil ho Valdštejn s vytaseným a na tělo nasazeným rapírem i výhrůžkou uškrcení, že klíče vydati musil. Valdštejn dav otevříti truhly a vybrav z nich 96.000 tolarů širokých, rozkázal je v největší rychlosti naložiti a odvézti s municí, kterouž také byl zemi pobral, na osmi vozích, sám pak téže ještě noci v průvodu desátého svého praporce vytrhl z Olomouce.

Podobnou zradu spáchal nejvyšší Jiří z Náchoda, zeť K. z Žerotína, nad plukem svým 1000 jízdných, vyjev téhož dne z ležení svého z Brna za umluveným s Valdštejnem záměrem. Jel v čele svého pluku cestou k Olomouci, aby se s vojskem Valdštejnovým spojiti mohl. Když již hodný ujeli kus cesty, zastavil nejvyšší lejtnant Stubenvoll u Vyškova jízdu a zaskočiv s ostatními důstojníky plukovníka, tak že ho jako do kola otočili, tázal se ho: zdali vytáhl z Brna na rozkaz stavův? a má-li jaký, kam by táhnouti měli, aby jej ukázal. Plukovník vymlouval se na poručení hejtmana zemského. Stubenvoll však s ostatními popřel moc takovou hejtmanu zemskému, kteráž jen stavům náleží, poněvadž je najali a jim také povinností se zavázali. Po té naspílavše mu do

*

sytosti zrádců a šelem, zpátky do Brna se obrátili.[24]) Jiří z Náchoda s rytmistrem Vilímem Bravanským z Chobřan byli rádi, že s životem vyvázli a k Vídni pospíchali. Bravanský (Brabanský) k uskutečnění záměru, aby Moravské vojsko vedením A. z Valdštejna a Jiř. z Náchoda do tábora nepřátelského převedeno bylo, nemálo napomáhal jedině za tou příčinou, aby vymstil se stavům Moravským, že r. 1599 na sněmu za odpovědníka a zhoubce zemského vyhlášen byl.[25])

Když stavové Moravští o takovém zrádném jednání svých nejvyšších se dověděli, vyslali za zrazeným vojskem komisaře s jistým počtem jízdy nejvyššího Petra Sedlnického, jenž zemi věren zůstal, aby vojáky upomenuli na přísahu i vlastní česť, kterouž sobě, zemi jsou zavázáni, zrádného nejvyššího Valdštejna aby zajali, svázali a do svého ležení se navrátili. Dne 4. května časně z rána vypravil hrabě z Thurnu od svého vojska tři praporce pěchoty i na 1800 jízdy k Břeclavi za tímže účelem a aby spojení zrazeného vojska Moravského s Dampierrem a nově najatým Uherským lidem na hranicích Uherských překazil.[26])

Sedlnický s komisaři zemskými, doprovázen čtyřmi sty jezdců, dostihl pěší vojsko Moravské až na hranicích Uherských, před nímž napřed Valdštejn s penězi, municí, na osmi vozích naloženými, v průvodu nevelkého počtu desertérů k Vídni ujížděl. Po ukázání listu stavův Moravských i po ústním napomenutí, aby rozpomenuli se na svou povinnosť k zemi, stavům, obrátilo se po nedlouhém vyjednávání devět praporců a z desátého 70 mužů.[27]) Při pluku jízdném Jiřího z Náchoda, při němž nemalá část šlechty Moravské sloužila, nebylo žádného vyjednávání, aby se domů vrátili, zapotřebí, poněvadž důstojníci i jízda, jak již povědíno, sami pamětlivi byvše svých povinností k zemi, nejvyššího svého jako »zrádnou šelmu« v širém poli opustili a do Brna dne 3. května se navrátili. Pěší vojsko Valdštejnovo přivedeno bylo do Brna dne 7. května.

Odhodlanosť, smělý čin ve válce vykonaný jest vojáka ozdobou: zruší-li však vůdce přísahu své zemi učiněnou a svěřené mu vojsko za času ještě trvajícího míru převede do tábora nepřátelského, nemůže zrada taková jmenována býti hrdinstvím. Mnohem těžší však obžaloba spadá na Valdštejna násilným pobráním zemských sirotčích peněz. Snad v nepřátelské zemi za času

---

[24]) Pavel Skála.

[25]) Viz »Sněm r. 1612 ze zápisů K. z Žerotína«, jejž vydal Brandl.

[26]) Thurn hraběti Hohenlohovi dd. 4. května 1619 z Tasovic u Znojma: »Seidt meines jungst abgefertigten relationbriefel ist nichts dergleichen fürgefallen, welches sonders schrifftwürdiges, ausser dessen, dass ich meinen Obristen Leutenandt mit 3 fändlein geworbenen Volcks und bei 1800 Pferdten nach Lundtenburg zu, welches Herrn von Zierotin zugehöret, dahin der aussgerissene Obriste von Wallstein mit seinem Regiment einem Pass zueilet, sich mit dem Conte Dampier zu conjungiren, Ihme vorzukommen und so es müglich durch bewegliche motiven und schreiben, wieder zuruck zukehren, heut in aller früe abgefertigett.«

[27]) List poslův od direktorů království Českého na Moravu vyslaných ze dne 9. května 1619 v státním arch. Drážď.

vřavy válečné omluvena by býti mohla taková krádež veřejného jmění železnou potřebou: kdo však vlastní zemi svou, ve kteréž po drahná léta jako obyvatel přebývá, násilně obere o peníze sirotčí, aby je nepříteli jako pomoc proti vlastním svým krajanům v dar přinesl, páše loupež na cizím jmění, na svém jménu. I zde připojiti musíme na obranu osoby, nikoliv však věci, že Valdštejn odchován byl a také řídil se zásadou, že účel posvěcuje prostředky, a že nezměrná jen oddanosť k císaři, jemuž prospěti chtěl, může také býti jeho omluvou. Valdštejn činem svým neprospěl zájmům nepřátelského tábora, politické přátele své na Moravě přivedl do nebezpečenství života a poskvrnil vlastní jméno své na věky. Zrazené vojsko, jak již povědíno, navrátilo se až na malé zbytky do svých kvartýrův, smýšlení vlažných dosud stavův Moravských rozehřálo se zprávou o spáchaném takovém činu pro oposicí, političtí přátelé Valdštejnovi, ač všichni před stavy Moravskými slavně se zaříkali, že o zradě ničehož nevěděli a spáchaný čin rozhodně odsuzovali, byli přece v domích svých uvězněni, vojskem hlídáni; kardinál z Dietrichštejna, jenž jako ochránce pokladny zemské by byl pobrané peníze nahraditi musil, s Karlem z Žerotína a Ladislavem z Lobkovic, hejtmanem zemským, měli býti pro rozpakování stavův, aby králi věrni zůstali, po českém způsobu, jako Slavata, Martinic a Fabricius, s oken vyhozeni. Žerotín prý již »z okna vykoukal«, kardinál Dietrichštejn kleče pro milosrdenství boží prosil, a jen vřelou přímluvou českých, na Moravu k sněmu přibylých, komisařův od smrti byli vysvobozeni. Od toho času přestal Žerotín býti politicky činným; smírná jeho slova jedna ani druhá strana, v boji na život a na smrť, slyšeti nechtěla. Uchýlil se do svého zátiší, nevnucoval se jeděm ani druhým moudrou svou radou, neobtěžoval žádného svým napomínáním. Byl nečinným jen divákem všech událostí až po bitvu Bělohorskou.[28]) — Valdštejn, o němž by snad říci se mohlo, že až do té doby mírnil se radou svého švagra, odtrhl se proněvěrou svou ode všech blízkých svých příbuzných, katolické i nekatolické víry, kteříž povždy o smír usilovali. Stal se nepřítelem svých přátel, zapřel svou vlasť, bojoval pro cizí proti svým. »Ani jediného není na Moravě člověka víry katolické ani jiné,« oznamuje kardinál Dietrichštejn Ferdinandovi dne 6. května 1619, »kterýž by čin Valdštejnův schvaloval, a také žádný rozumný na celém světě jej chváliti nemůže a nebude.« A hrabě Thurn podávaje do Čech zprávu o takové události, píše: »Wie ist diese hoffärtige Bestia da gefallen,« a v jiném listu (8. května 1619) oznamuje: »Was für ein Meineidt und Treulosigkeit der hoffärtige von Wallenstein begangen, welcher von der ganzen erbaren Welt also titulirt und publicirt wird... Da sitzt die hoffärtige Bestia, hat die Ehre verloren, Haab und Gut und die Seel.« [29]) Na sjezdu svolaném pak ke

[28]) Někteří historičtí spisovatelé domnívají se, že Žerotín snad pro blízké příbuzenství s Valdštejnem, nebo že snad o »nepoctivosti« odbojníkův proti Ferdinandovi byl přesvědčen, nechtěl přidati se ku krajanům svým víry nekatolické. Z vypravování našeho viděti jasně, že první ani druhý důvod není platným, nýbrž že z hlubokého přesvědčení vlasteneckého tak se zachoval.

[29]) Kladouce vlastní slova hraběte Thurna původním německým jazykem, jako zvláštní charakteristikon předáka odbojných stavův Českých, kterýž vždy jen německy psával,

dni 2. května roku 1619 usnesli se stavové markrabství Moravského dne 11. května jednomyslně na tom, aby Albrecht z Valdštejna »pro oukladné, lstivé a zlé obmysly i přečinění, a poněvadž nad vlastí svou, nad poctivostí a závazkem svým se zapomenul«, na věčné časy ze země byl vypovědín a do markrabství nikdy se nenavracoval; statky pak jeho aby k zemi skonfiskovány byly. Stejný ortel vyřknut nad Valdštejnovým soudruhem Adamem Lvem Lickem z Ryzmburka, Jiřím z Náchoda a pomocníkem jich Vilímem Brabanským.[30]) Valdštejn, o němž v Praze vypravováno, že na cestě své byl

poněvadž česky psáti neuměl, upozorňujeme ještě na vlastnoruční, nedatovaný jeho list (asi z roku 1622), neznámé osobě psaný, v němž zrovna ztotožňuje se s německým původem. Píše: »Das Kriegsvolkh *unser teutsche Nation* hat grosse nott und elendt gelitten.« (Listina v c. k. rodin. arch. ve Vídni.) Mluviti arci uměl česky, neboť na sněmích, soudech i všude jinde jen česky jednáno, tudíž také náčelník českého odboje jazyk český aspoň slovem znáti musil. Dne 7. ledna 1621 píše Thurn ze Skalice choti své Alžbětě do Prahy: že navštívil vdovu »so nach dem Geschlecht ein Witowskyn und Herrn Palfy gehabt, jetzt im Witwenstand verlassen, die haben wir aus Mittleiden und andechtigem Lieb besucht. Obwol die Frau von österreichischen Gebluet, ihr Mutter eine Offenhamerin, so ist ihr doch die Böhmische Sprach laiffiger und anmutiger, daher die Frau zu ihrer Commoditet mit mir nit von der schönen Haare wegen, welche so gross als der zottichen Wasserhund, mährerisch geredt«. (Archiv v Inšpruku.)

[30]) Na sjezdu léta 1619 ve čtvrtek po svatých Filipu a Jakubu (2. května) v Brně zahájeném zavřeno: »O vypovědění některých osob z země. Na tom jsme se všichni stavové a obyvatelé jednomyslně snesli, poněvadž Albrecht Václav Eusebius z Waldsteina, jsouce nad jedním regimentem lidu pěšího na záplatu zemskou verbovaného za nejvyššího od nás nařízen, jest se netoliko nad vlastí, ale i nad poctivostí a závazkem svým zapomenul, peněz zemských přes devadesáte šest tisíc zlatých počtu moravského, stavům markrabství Moravského náležejících, vejběrčímu zemskému v městě Olomouci z domu jeho nočním časem mocně vzal a z země ven do arciknížetství Rakouského do města Vídně vyvezl; lid pak náš pěší jemu svěřený ven z země i díl municí vyvezti jest usiloval, i jiné škodlivé praktiky proti vlasti své před se bral; s nímž Adam Lev Licek z Riesenberka po dobrém spůsobu jemu toho všeho vykonávati skutečně jest napomáhal; Jiří z Náchoda pak, jsouce nejvyšším nad jedním tisícem koní a majíce s dotčeným pánem z Waldsteina srozumění, bez vědomí a dovolení nás všech stavův takový lid jest z kvartýrův, jim od nás před tím ukázaných, vyzdvihl, s ním z Waldsteina a jeho lidem pěším, kdyby nejvyššího lejtenanta, nejvyššího wachtmistra a jiných též mustrbeffelichshaberů a unterrejterů, lidí poctivých, nebylo, se strhnouti a s lidem Uherským a Dampierrovým proti této zemi a vlasti naší se spolčiti chtěl. Pro takové jejich oukladné, neupřímné a lstivé, zlé a škodlivé oumysly a přečinění je všeckny tři z země této, markrabství Moravského, jakož i Vilíma Bravanského z Chobřan, rytmistra, kterýž k tomu zlému předsevzetí netoliko svoloval, nežli taky i napomáhal, na věčnosť vypovídáme, tak aby se z nich žádný nikdy do markrabství tohoto Moravského na časy budoucí a věčné nenavracoval. Statky pak jejich všelijaké, mohovité i nemohovité, kdež by ty koliv zde v zemi na čemkoliv zůstávaly aneb doptány býti mohly, což by mimo placení dluhův od nich věřitelům spravedlivě povinných pozůstalo, nám stavům k ruce obracíme, a kdybychom koliv osoby jejich dostati mohli, dalšího trestání jich sobě v moci pozůstavujeme.« A takové snesení stavův bylo na sněmu dne 7. srpna 1619 v Brně opět společným snesením schváleno v tato slova: »Jakož při minulém sjezdu obecním, ve čtvrtek po svatých Filipu a Jakubu léta přítomného 1619 zde v městě Brně držaném, Albrecht Václav Evsebius z Waldštejna, Adam Lev Licek z Riesenberka a Jiří z Náchoda a Vilím Bravanský pro jejich nad námi a vlastí svou zrazení i jiné zlé a nešlechetné praktiky ze země vypovědíni jsou, a aby statkové jejich k ruce nás stavův a obyvatelův pobráni a k dobrému země obráceni byli, zavřeno jest, i nyní toho při témž předešlém zavření a zůstání zanecháváme.«

zatčen, svázán a do Brna jako zajatec přiveden,[31]) dorazil dne 5. května pozdě na noc do Vídně[32]) s osmi vozy, na nichž naloženo bylo něco munice, 96 tisíc tolarů, prapory jeho pluku, jež doprovázelo něco vojákův, kteříž z desíti praporců u něho zůstali. Druhého dne, 6. května 1619, předstoupil Valdštejn před krále Ferdinanda, aby podal zprávu o přivezené kořisti. Ukazoval na své trofeje s jakousi výmluvou, že proto tak učinil, poněvadž prý Čechové do Moravy vpadli a peníze zemské pro potřeby své válečné zabrati by mohli. A proto peníze, kteréž nevzal pro sebe, i s vojskem (na něž úplně také bezpečiti se nemohl) na bezpečnější místo převezl a převedl, aby Čechům do rukou se nedostaly. Ačkoliv čin takový ani ve Vídni nemohl býti zřejmě před světem veleben, přijat byl přece Valdštejn s nemalým zalíbením, nezdařený jeho pokus považován jako znamení neobmezené věrnosti a oddanosti. Valdštejn pochvalován jako nad jiné odhodlaností vynikající kavalír. Však když Ferdinand odpovídal dne 7. května na velikou lamentaci kardinála Dietrichštejna v příčině odvezení odcizených peněz, kteréž by zaplatiti byl musil, podotknul, že taková resolucí Valdštejnova nestala se s jeho vědomím, aniž že ji schvaluje a sobě oblibuje; peníze že uloženy jsou v zemském domě ve Vídni a stavům Moravským odvedeny budou, přinesené pak praporce a zbytky vojska Moravského pluku, že nařídil, aby Valdštejn do jich kvartýrů na Moravě odvésti dal.[33])

Ve Vídni při dvoře slyšel Valdštejn obšírné zprávy, že tisíc a tři sta v Nizozemí najatých kyrysníkův, jimž za plukovníka ustanoven byl, již drahný čas jest na cestě do království Českého. Arcikníže Albert, guvernér v Nizozemsku, pod jehož ochranou najímání Valdštejnova pluku koncem měsíce března ukončeno bylo, zvláštního vypravil posla do Vídně, aby vyjednáno bylo pojištění průchodu a upravena cesta lesem pro jmenovaný pluk i jiné vojsko v Alsasích, pro krále Ferdinanda najaté. Z Vídně pak vyslali poslance v téže příčině ku knížeti Bavorskému. Pluk Valdštejnův byl velmi dobře na všem k boji vypraven, vyzbrojen; vedle zpráv do Vídně z Alsaska zaslaných sestaven byl

---

[31]) F. Lebzelter Schönbergovi 8. května 1619 z Prahy. (V královském státním arch. Drážďanském.)

[32]) Jaquot Buquoyovi 1619 6. května z Vídně. (Arch. v Nových Hradech.)

[33]) Ferdinand II. kardinálovi z Dietrichštejna dne 7. května 1619 z Vídně: »Was mir E. L. von dess Obristen von Walenstein fürgenomener Resolution zugeschriben, fuege deroselben zu freundlicher Antwort hiemit zu vernemen, dass angedeute Resolution weder mit meinem vorwissen geschehen, noch anietzo guet gehaissen oder beliebet würdet; habe gleichwol beineben von Ime von Walenstein bei seiner gegen mir gethoner Entschuldigung so viel vermerkht, dass Er hierzue dahero bewegt worden, weil Er aus allerhandt umbstenden wargenomen, dass die Böhaimb in Mährern zu fallen im Werkh seyen, und sich diss gelts bemechtigen und zu besserm fortseczung ihres feindtlichen beginens bedienen möchten, Er Ihnen dise gelegenheit abzuschneiden, und dises Gelt zusambt dem Khriegsvolckh in bessere sicherheit stellen... Souil auch Seine auss Mährern gefüerte fendl anbelangt, hab Ich ihme alsbaldt in Gnaden anbeuolchen, dieselbige widerumb zurugckh und in Ir voriges Quartier füehren zu lassen, deme Er zu gehorsamen sich anerbotten und Meines verhoffens nunmehr geschehen, oder doch alle tag geschehen, und also disem auch remediert sein wirdet. (Konc. v státn. arch. Víd.)

z lidu nejlepšího, hejtmani jeho byli prý důstojníci řádní, zejména pán z Retzu.[34]) Valdštejn ačkoliv nemálo obtížnou cestou, dopravou osmi vozů s penězi a municí z Moravy do Vídně byl znaven, vypravil se hned druhého dne po audiencí u krále Ferdinanda naproti svému pluku.[35]) Pospíchal naproti cizím kyrysníkům za peníze jeho na pokoření Čechův najatým, když prapor domácího českého vojska na Moravě byl zradil a zabrané peníze zemské odvezl, aby snad Čechové užiti jich nemohli ku své obraně. Při všem svém kvapu nezapomněl Valdštejn, že na 40.000 zl., kteréž byl na najímání pluku zapůjčil, nedal mu císař ještě dlužný úpis; i napsal dne 7. května před svým z Vídně odjezdem prosebný list tajnému radovi císařskému Oldřichovi z Eggenbergu, aby mu dlužné upsání na jmenovanou sumu napsáno a Maximilianovi z Valdštejna dodáno bylo. Kdyby pak snad (Valdštejn) umříti měl, aby témuž 40.000 zl. vyplaceno bylo.[36])

Někdy 11. neb 12. dne měsíce května 1619 přibyl Valdštejn do Pasova, kdež několik dní, poněvadž pro únavu těla nemohl dále, chtěl si odpočinouti. Ant. Miniati píše o tom z Pasova Buquoyovi dne 12. května: »Velmi důležité jest, co mi plukovník Collalto sdělil, že totiž pán z Valdštejna chce si zde nejméně osm dní odpočinouti, z čehož tisícerý může povstati nepořádek, poněvadž veškerý lid jeho pluku nespokojen jest s kvartýry i platem.« Podobně oznamoval sám Collalto Buquoyovi dne 11. května: »Dovídám se, že jízda Valdštejnova jest umdlena a špatně zaopatřena.«[37]) Kyrysníci Valdštejnovi přijeli v polovici měsíce května do Pasova. Plukovník jich nedoprovázel je na cestě do Čech, poněvadž byl churav. Jenerál vojska Českého Hollach hleděl volný průchod tomu pluku záseky i jinými překážkami na Zlaté stezce zameziti, což se mu také podařilo, že kyrysníci zpátkem vrátiti se musili,[38]) a teprv při druhém pokusu s jiným v Alsasích najatým vojskem, kteréž pod vůdcovstvím Dampierrovým táhlo, nepřístupnými horami do Čech prorazili.

Valdštejn zůstával ještě 1. června v Pasově, »trochu churav«,[39]) však 3. t. m. června 1619 byl již ve Vídni. Zpráva jedna ze dne 3. června oznamuje, že plukovník Valdštejn ve Vídni »post magnum motum quiescit«, poněvadž doprava peněz a munice z Moravy velice byla obtížná a nemálo ho unavila.[40])

---

[34]) Ant. Suarez de Aquillo Buquoyovi z Brusselu dne 9. března 1619. Jaquot Buquoyovi z Vídně dne 29. března 1619. (Arch. v Nových Hradech.)

[35]) Ferdinand Dietrichštejnovi dne 7. května 1619 z Vídně: »Des von Walenstein Person aber betreffende, ist derselbig nit mehr alhie, Sonnder seinen aus den Niderlanden herab khommenden ain tausent Coraziern entgegen gezogen ...«

[36]) Schebek »Wallensteiniana« pag. 9.

[37]) Oba listy v arch. hrab. Buquoye v Nových Hradech. A dne 14. května 1619 psal Collalto opět Buquoyovi: »Vaše Execellencí dozví se z přiloženého listu, že 500 jezdců Valdštejnských přibude sem zítra k večeru a jiných 800 pozejtří.« (List někdy v Donnebaurově sbírce.)

[38]) Pavel Skála.

[39]) Ant. Miniati Buquoyovi dne 1. června 1619 z Pasova: »Pán z Valdštejna nachází se zde trochu churav a proto snad do Budějovic se odebere.« (Arch. v Nových Hradech.)

[40]) Zpráva z Vídně ze dne 3. června 1619: »Graf von Tampier, Oberst von Wahlstein und Oberst Nachodt, wie auch Oberst Fuchs sind alhier. Post magnum motum

Dlouho však ve Vídni neodpočíval. Brzy potom byl již v Budějovicích, kdež tábor Buquoyův obklíčen byl vojskem stavův Českých a částí žoldáků Mansfeldových. Oblehající byli však spíše jako obleženými, poněvadž v nevelikě síle sotva ubrániti se mohli útokům vojska Buquoyova, kteréž Valdštejnem sesíleno a jemuž Ferdinandem nařízeno bylo, aby do Čech vpády činilo. Výpady, drancováním, ukrutenstvím císařského vojska měla pozornosť hlavního stavovského, k Vídni se blížícího, voje do Čech obrácena býti.

Direktoři vyzvali Mansfelda v Plzni, aby před Budějovice na pomoc pospíšil. Mansfeld vytrhl z Plzně s osmi praporci pěšího vojska a 450 jezdci. Táhl k Protivínu, kdež očekával 500 jezdců, s nimiž hrabě Solm' přitrhnouti měl. Jízda však nepřijížděla a důstojníci Mansfeldští žádali, aby se k Budějovicům táhlo. Mansfeld osadil na pochodu 60 mušketýry Netolice. O záměru Mansfeldově však byl již zpraven Buquoy, kterýž v noci z osmého na devátého června vytrhl s 5000 jízdnými i pěšími, mezi nimiž Valdštejnská jízda, proti Mansfeldovi. Dne 10. června ráno přibyla přední část vojska Buquoyova před Netolice, kdež pobila statečně bránící se malou posádku 60 mušketýrů. Na zprávu, že mušketýři v Netolicích jsou přepadeni, chtěl Mansfeld obleženým pomoci, však setkal se brzy s nepřítelem mocnějším. Ustoupil k Záblatí. Část jeho jízdy a pěchoty, kteráž vyslána byla na vyhledání a vyzkoumání nepřítele, střetla se s uherskou jízdou Buquoyovou a svedla s nimi potyčku; musila však brzy před přesilou couvnouti, když Valdštejnská jízda z úkrytu také vyrazila. Mansfeld vskočil na kůň, kázal vozy, jichž bylo přes dvě stě, zatarasiti jako hradbou vozovou vesnici, rozestavil pěší i jízdné žoldáky, a když Buquoyovo vojsko na dostřel se přiblížilo, vystřeleno na ně z dvou malých děl, však s nevelikým výsledkem. První a rozhodný útok učinil o dvanácté hodině polední Albrecht z Valdštejna se svými kyrysníky na levé křídlo jízdy přede vsí rozestavené, kteráž proti němu vstříc vyrazila vedením samého Mansfelda. Po krátké však seči uvedena byla Mansfeldova jízda přesilou těžkých kyrysníků Valdštejnských na zmatek a utíkání. Mezitím, kdy Mansfeld s vytaseným mečem sháněl rozraženou, prchající jízdu, aby ji opět srazil v jeden houf, udeřil Buquoy s kyrysníky na pravé křídlo jízdy a Dampierre s mušketýry a Uhry na pěchotu Mansfeldovu. Bránili se statně, i když Buquoyovským podařilo se zapáliti ves a vytlačiti je od nehotové hradby vozové. V tu dobu odjíždělo několik vozů s pokladnou, stříbrem a archivem pod ochranou tělesné kompanie Mansfeldovy z bojiště, ku kteréž připojily se z nějakého snad nedorozumění ještě jiné dvě kompanie, a takž celé pravé křídlo voje Mansfeldova bylo rozbito a tím i bitva rozhodnuta. Buquoy s pistolí v ruce v čele kyrysníků znovu udeřil na pěchotu nepřátelskou, proti němuž Mansfeld bez pancíře s částí své jízdy vyrazil, a když pod ním zabit kůň, stěží dostal jiného. Hrabě Styrum a rytmistr Heyden s 200 jezdců třikráte ještě učinili útok proti kyrysníkům Valdštejnským; dvakráte se probili, po třetí však byvše roztrženi, prchali v houfích dvadcíti, třidcíti koní do blízkých lesův. Mansfeld s několika jen

quiescit Oberst von Walstein, weil Ihm die 96 Tausend Th. auss der Ollmitzer Cassa anhero zu füeren sehr schwer worden.« (Arch. st. Drážď.)

důstojníky a jezdci, krví postříkán, z bojiště odtržen, probil se proti pronásledujícím ho Uhrům se sedmi jen muži a přibyl večer do Týna nad Vltavou. Ostatní vojsko Mansfeldovo, pěchota, unikla před přesilou nepřátelskou do jakési zahrady u Záblatí, kdež chráněna byla plotem a příkopem proti útoku jízdy. Několik odrazili útoků, zvláště uherské jezdce vedením Dampierra. Po několikahodinné statečné obraně, když všechny kule i olověné knoflíky z vojenských oděvů svých vystříleli a žádného neměli střeliva, dali se, jsouce přesilou vojska obklíčeni, u vyjednávání. Vyslán do tábora nepřátelského parlamentář. Buquoy provázen Valdštejnem, Dampierrem a knížetem Sasko-Lauenburským přiklusal až před ohradu zahrady a slíbil obklíčenému vojsku s kloboukem v ruce na kavalírskou česť, že propuštěni budou na svobodu za zaplacení jednoměsíčního žoldu. Složili zbraně.

Jako nepřítel utekl Valdštejn z Českého území Moravského a jako nepřítel vkročil do království Českého. V bitvě u Záblatí bojoval ponejprv na České zemi, na níž se narodil a přispěl rozhodně novým svým plukem kyrysnickým k úplné porážce dosti silného sboru 3000 mužů pravidelného, najatého vojska stavův Českých. Ztracená bitva u Záblatí byla těžkou ranou pro odboj český, poněvadž porážka byla úplná. Přes 1200 mužů bylo zajato, ostatní pobiti, rozprášeni; na 200 vozův se špíží, pokladna vojenská s 30.000 zl., papíry kanceláře, stříbrné náčiní Mansfeldovo, ceněné na 20.000 zl. a nemalá kořisť na penězích, zlatě při zabitých vojácích nalezená dostala se do rukou nepřátelských.[41]) Po celý čas »české války« nebylo takové ztráty, kteráž byla nejen proto velice citelnou ranou, že tolik pravidelného vojska zničeno, že obležení tábora Buquoyova v Budějovicích bylo zmařeno a tudíž kraje jižních Čech vydány v šanc vojsku nepřátelskému, ale porážka u Záblatí mohla státi se i osudnou pro Prahu i pro České království, kdyby Buquoy s celým svým táborem byl vytrhl a táhnul rychlými pochody na města Pražská, a takž jedním rázem snad učinil konec odbojné válce Českých stavův. Hlavní síla stavovského vojska byla u Vídně, sbor Hohenlohův, utábořený v Rudolfově, počtem asi 8000 polonahých, zchátralých mužů, nemohl by odolati sesílenému, skoro na 20.000 silnému vojsku Buquoyovu. Porážka u Záblatí měla mimo výhody strategické a hmotné (kterýchž užil nepřítel takou hojnou měrou, že by direktoři čeští za kořisť, která se dostala do rukou vojska Buquoyova, všechen dlužný žold vojsku byli zaplatiti mohli) také ještě mravní veliký výsledek, že pozvedla důvěru Ferdinandova vojska a zase že poklesla mysl i smutná zavládla obava v krajích Českých.[42]) Když po bitvě u Záblatí vojsko stavovské, kteréž Budějovice oblehalo (samo však vším právem obávalo se, aby silnějším vojskem císařským napadeno nebylo a takž cesta ku Praze mu zamezena nebyla), vytrhlo na vyzvání direktorův českých dne 15. června z Rudolfova, aby pospíšilo

---

[41]) Na cestě zpáteční do Buďějovic bylo drancující vojsko Buquoyovo přepadeno Oldřichem Vchynským, kterýž mnoho vozů s loupeží jim odňal a něco lidu pobil. (Zpráva z ležení od Budějovic v arch. Kutnoh.)

[42]) Při sepsání bitvy u Záblatí užito vedle původních pramenův spisu Rud. Reusse »Graf Ernst von Mansfeld« a Gindelyho »Dějin českého povstání«.

k uhájení ohrožených měst Pražských, využitkoval Buquoy takové volnosti a zdobýval v jižních Čechách různá města i opevněná místa. Libějice, Kestřany, Lomnice, Veselí, Týn, Hluboká, Rožmberk, Vodňany, Prachatice, Soběslav atd. vypáleny, zloupeny a hrozné ukrutenství na ubohých lidech pácháno. Žoldáci kde koho dopadli, starého, mladého vraždili, uši kleštěmi trhali, hlavy provazy zatahovali, s pohlavím ženským ohavně nakládali, kněze strany podobojí na kusy rozsekali a do ohně vházeli, kostely loupili, oltáře rozsekávali, mrtvá těla z hrobů vykopávali a zase dolů hlavou do hrobů strkali, zvony kradli a do Budějovic odsílali. Takovým ukrutenstvím v jižních Čechách byl lid od statků svých rozehnán, málo kde viděti bylo člověka. Až na tři míle ku Praze dojížděli uherští jezdci Buquoyovi a žoldáci jeho již se těšili, že přes Hradec Jindřichův na města Pražská potáhnou. Thurn od Vídně na pomoc do království Českého byl odvolán. Takový výsledek měla bitva u Záblatí, kterouž Valdštejn pomohl vybojovati.

Po Záblatí účastnil se Valdštejn v průvodu jenerála Buquoye i při jiných výpadech. Takž při vzetí strategicky důležitého a velmi dobře opevněného místa Nových Hradů, kamž Buquoy se značným počtem Valdštejnské a uherské jízdy, pěchoty a dvěma kusy hrubé střelby dne 24. června byl přibyl. Vojsko rozestavené v širém poli před Novými Hrady očekávalo večera, aby město i hrad přepadnouti mohlo. Buquoy s jedním svým služebníkem přiblížil se ke hradbám města, aby vyzvěděl, jak jest opatřeno. Když žádné nikde stráže ani na hradebních zdech nespatřil, dal nařízení vojsku, aby k městu přitrhlo. Buquoy sám počal sekerou tesati do brány městské, aby otevřena býti mohla. Když vysekaný otvor dosti byl veliký, poručil třem žoldákům, aby prolezli a bránu otevřeli. Potom vešel s vojskem do města, kteréž však bylo jako po vymření, neboť všichni obyvatelé s ženami, dětmi uchýlili se pro svou bezpečnosť do hradu, kterýž pevnými, vysokými zdmi, baštami a hlubokým příkopem chráněn byl. Posádka česká počtem 300 mužův, pod velením mladého 23letého Jáchyma Slavaty, na hradních zdech k boji připravena, vidouc nepřítele počala do něho páliti. Po celou noc bojováno. Před svítáním musila však posádka před nepoměrnou přesilou ze zdí hradebních do hradu samého se uchýliti. Buquoy nařídil tudíž útočení, dobývání hradu. Poněvadž však hrad velmi vysokými zdmi a hlubokými příkopy byl chráněn, jevilo se několikahodinné útočení a střelba beze všeho úspěchu. Komandující vyslal asi 600 vojákův, aby z města sudy, nářadí, z blízkého lesa dříví a klestí snesli a příkopy vyplnili. Což když se stalo a nový útok po čtvrté hodině odpolední za ustavičné střelby se začátečním prospěchem byl podniknut, vztyčen na hradě bílý prapor na znamení, že posádka chce se vzdáti. Mladý velitel vyšel z hradu, aby s vůdcem nepřátelským o perdon vyjednával. Buquoy pochváliv statečnosť posádky, svolil, aby se zbraní a co každý unésti může z hradu bez válečného praporu vytáhli. Takovou však podmínku, aby posádka bez praporu válečného odtáhla, zdráhal se statečný hejtman přijati i prosil, aby od toho upuštěno bylo. Když však jenerál žádné nejevil známky, že by povolil, obrátil se mladý Jáchym Slavata na Albrechta z Valdštejna, jenž vedle Buquoye na koni seděl, a prosil ho jako strýce svého za přímluvu, aby pohanění tako-

vého byl zbaven. Císařský velitel však neustoupil, a takž musila posádka, vidouc nezbytí, se podvoliti. Praporečník hradní odevzdal při odchodu se slzou v oku válečnou korouhev do rukou jenerála Buquoye.[43])

Mezi oddanými přívrženci Ferdinandovými, kteříž královskou moc, autoritu slovem hájili a za dynastické zájmy bojovali, byl Valdštejn velice horlivým, činným. Vítězství zbraní císařských považovati musel také za své vítězství, poněvadž úplným odtržením se od svých krajanův všechno vsadil na jednu kartu. Se svým plukem kyrysníkův bojoval sám mečem v ruce s nemalou statečností při každé naskytlé příležitosti. Takž na konci druhé polovice měsíce července 1619, když najatí žoldáci uherští (kteříž bez svolení stavův království Uherského pomáhali Ferdinandovi proti Čechům) domů zavoláni byli a s naloupenou v Čechách a Rakousích kořistí z Buquoyova ležení počtem 2000 vytrhli, za nimi pak také jich nejvyšší Šumadi s 500 a nemalou kořistí ujeti chtěl, Valdštejn se svými kyrysníky v nějaké úžině těch 500 uherských jezdcův přepadl, skoro polovici jich po tuhém odporu pobil, zranil a kořisť bohatou (na 300.000 zl.) jim rozebral.[44]) Dne 1. srpna t. r. byl v Budějovicích Českých, odkudž oznamoval arcíknížeti Leopoldovi dne 2. t. m., že ještě 300 arkabuzárů najímati dal a kapitána Wellenhorsta za nejvyššího strážmistra ustanovil.[45]) Při vpádu Dampierra na Moravu, jenž hodlal »kacířské psy Moravské«,[46]) (kteříž na sněmu Brněnském dne 11. května 1619 prohlásili se s Čechy býti za jedno), pustošením země a mečem skrotiti, bojoval Valdštejn se svou jízdou dne 5. srpna 1619 ponejprv proti krajanům Moravským, však velice nešťastně. Ačkoliv vojsko Dampierrovo bylo více než jednou tak silné počtem jako voj moravský pod Tiefenbachem, s nímž utkal se Dampierre v bitvě u Vistonic, dobyli chrabří Moravané čestného vítězství. Na půl třetího tisíce mužův bylo z vojska císařského pobito, zraněno, zvláště však kyrysníci Valdštejnovi a 500 mužů jízdy Maximiliana z Lichtenštejna, kteříž považováni v táboře pod praporem Dampierrovým za nejlepší vojsko, po pětihodinném udatném potýkání s jízdou moravskou velikou vzali pohromu. Většina z nich zůstala na bojišti.[47])

Dne 27. srpna 1619 nařídil císař Ferdinand II. Buquoyovi, poněvadž u Mezeříče přehlíženo býti mělo na 1500 vojákův moravských, a shromážděný již tam lid vojenský dosud zbraní neměl, aby na něj útok učiněn byl, a buď Dam-

---

[43]) Viz »Karl Graf von Buquoy« od Arn. Weyhe-Eimke.

[44]) Zpráva z Vídně ze dne 31. července 1619 v st. arch. Drážď.

[45]) Státní archiv v Brusselu.

[46]) Zpráva Lebzelterova z Prahy ze dne 15. srpna 1619: »Der Tampier soll sich des Tages vorher gegen dem Cardinal von Ditrichstein vernehmen haben lassen, er wölle die Mährerischen ketzerischen Hunde dermassen demüttigen und dempfen, dass er der Cardinal seinen luest daran sehen, und sie hienführo Iren könig gehorsamen werden.« (St. arch. v Drážď.)

[47]) Zprávy z Moravy ze dne 8. srpna 1619: »In dieser Schlacht hat sich die Wallsteinische Reutterei, item, Maxmilians von Lichtensteins 500 Pferde, des Tampiers seine Ungarn und Franzosen, auch des Hysterle mit seiner underhabenden florentinischen Reutterei, item, der Fürst von Sachsen mit seinem Regiment zu Fuess befunden. — Die Wallsteinischen und Lichtensteinische Reutterei, welche die beste ist, ist meistentheils blieben.«

pierre s Valdštejnem, anebo Valdštejn sám, jako země a všech tamějších okolností znalý, takové přepadení aby podnikl.[48]) Žádných nemáme zpráv, bylo-li takové přepadnutí provedeno.

Když došla Buquoye zpráva, že Bethlen s četným vojskem Uherským táhne Čechům na pomoc a již u Prešpurku mešká, opustil Čechy, aby chránil Vídeň, kteráž tažením Bethlenovým byla ohrožena. Na pochodu k Vídni vtáhl Buquoy dne 3. října u večer do města Rohů, odkudž protestantští stavové, kdež schůze své mívali, před příchodem Buquoyovým se rozejeli. V družině vrchního velitele vojska byl Valdštejn a pod prapory císařskými jeho kyrysníci. Buquoy projel město se svou družinou až do hradu, odkudž zase dolů jel, aby seznal polohu místa. Když však na dvoře hradním uzřel Reinharda z Buechheimu, sestoupil s koně a zavolal na Valdštejna (jenž taktéž s koně seskočil), aby prostřednictvím jeho jako tlumočníka Buechheimovi oznámil, proč města toho se zmocnil. Při rozmluvě v hradním dvoře šel cestou svou jakýsi Konrad Sax, o němž známo bylo, že záměry stavův Rakouských dobře zná. Buquoy dal jej zavolati a Valdštejnem se vyptávati, jaké jest chování, smýšlení stavův Rakouských. Když položena byla otázka: proč stavové z města, kdež se byli sešli, ujeli, a pán z Buechheimu na místě tázaného odpovídal a vyvolené stavy Rakouské direktory pojmenoval, vskočil mu Valdštejn do řeči: »Což máte také direktory jako na Moravě?« Slovo »direktoři« vyvolalo ráznější rozhovor a Valdštejnovi vzbouřilo krev, jenž rozhořčen vzpomínkou, že mu od direktorův statky na Moravě zabaveny byly, ostrými slovy dorážel na Buechheima: »Bohdejž bych nikdy těch direktorův byl nepoznal, kteříž mně statky byli vzali. Vy, pánové, vy jste toho příčinou, že nám naše bylo vzato; však musíte s námi tancovati, dokavad vláti budou naše prapory a kdybyste se i krví potiti měli. Naučíme vás španělsky,[49]) jestliže neumíte a nevíte, co jest ‚citadella'«. Omluvu pána z Buechheimu, že Rakušané nebyli příčinou bouří válečných, nýbrž že v Čechách ti zmatkové vzali svůj počátek, odmítal Valdštejn ostrými slovy: že Rakušané, zvláště však Hornorakouští, všeho zlého jsou původové a ti praví praktikáři. A proč že nechtí králi, pánu svému holdovati? Arciknížete Alberta že by rádi za pána měli, poněvadž vědí, že z Nizozemska se nevrátí. Posupnou svou řeč skončil Valdštejn, že císař a král jest jediným svrchovaným pánem země Rakouské. — Zpráva o rozhovoru v Rozích jest zajímavým příspěvkem charakteristiky Albrechta z Valdštejna z tehdejší doby.[50])

Dne 6. října 1619 vytáhlo vojsko císařské z Rohů, aby po spojení se s Dampierrem (19. října) bránilo Vídeň proti armádě české, kteráž se byla spojila s Uherským vojskem Bethlena Gabora. Dne 21. října vtáhl Buquoy s Valdštejnem, Dampierrem a Marradasem do Vídně, odkudž však již ná-

---

[48]) List Ferdinanda II. ze dne 27. srpna 1619 v arch. v Nových Hradech.

[49]) Jenerál císařského vojska Karel Bonaventura Buquoy byl v španělské škole vycvičený voják.

[50]) Zpráva nachází se v státním archivu Vídeňském sub »Unterschiedliche Akten, V.«

sledujícího dne opět do pole vytrhli.[51]) Dne 24. října udeřilo vojsko České a spojené s ním Uherské u Ulrichskirchenu na Buquoye. Bitva započala o třetí hodině odpolední střílením z děl, kteréž trvalo až pozdě do noci. Druhého dne na to ustupovalo vojsko císařské přes Dunaj. Přechod vojska a převoz velikého množství zavazadel přes připravený most byl nemálo obtížný, poněvadž Českouherské vojsko útočilo na náspy, kterýmiž most na jedné straně byl chráněn. A při takovém přepravování vojska na druhý břeh chránil Valdštejn se svými kyrysníky náspy způsobem znamenitým, takže ústup vojska přes most za střelby nepřátelské v pořádku nejlepším udržel.

V měsíci listopadu byl Valdštejn v Novém Městě, kamž Buquoyem vyslán byl, aby bezpečnosť cesty při návratu císaře Ferdinanda II. z Hradce Štýrského do Vídně v těch místech dobře byla opatřena.[52]) Odtudž psal Valdštejn vrchnímu svému veliteli hraběti Buquoyovi list dne 27. listopadu, kterýmž mu oznamoval: »že sedm setnin v Ebenfurtu nemůže se uživiti a držeti, dvě pak, které ležely v Schottwienu a z nařízení císařského odtud vyzdviženy, neměly kvartýru, procházely se od vesnice k vesnici, které je do bytu přijati se zdráhaly, a násilně nechtěl jsem obyvatele k tomu donucovati. I poslal jsem je do Neukirchenu, kdež se ubytovali, však velmi špatně jsou opatřeni, větší čásť jich jest bez přístřeší. Pro lepší bezpečnosť požádal jsem plukovníka Fuggera za pomoc 50 mušketýrů, kteříž byli také posláni do Glognic na stráž, aby vojáci utéci nemohli. Prosím za nařízení, co bych měl činiti, kdyby nepřítel zůstal u Vídně. Kvartýry mé (v Novém Městě) dobře opatruji, vyslal jsem některé čety na obhlídku, kde jest nepřítel, ještě se nevrátily.« [53])

Zmínili jsme se, že v bitvě u Vistonic na Moravě (5. srpna 1619) velká čásť kyrysníkův Valdštejnových byla pobita: při hájení přechodu vojska císařského u Vídně i v jiných šarvátkách také nemálo jich padlo, takže z 1300 původně najatých jezdců a v měsíci srpnu 1619 nově najatých 300 arkabuzárů ani polovice pod praporem nezůstala. Valdštejn hleděl tudíž pluk svůj nejen doplniti, ale i rozmnožiti, za kterouž příčinou požádal Ferdinanda II., aby nových 500 kyrysníků a 200 arkabuzárů najmouti mohl. Po daném svolení císařském a učiněné závazné smlouvě k najímání vojska, kteráž Valdštejnovi od arciknížete Leopolda z Alsas k podpisu zaslána byla, vypravil svého podplukovníka Torquata Contiho do Porýnska k najímání vojska, a listem daným v Novém Městě dne 11. listopadu 1619 prosil arciknížete Alberta, aby nají-

---

[51]) Zpráva z Vídně ze dne 23. října 1619 v st. arch. Drážďanském: »Den 21. dies abendts, darauf Bucquoi, Tampier, Don Balthasar und Obrister von Wallenstein herein in die Stadt... und heut alles Kriegsvolck und beuehlshaber, hoch unh niederstands, hinaus in's Läger gemüsset.«

[52]) Arcikníže Leopold psal dne 8. listopadu 1619 z Vídně Buquoyovi: »Poněvadž jízda nejvyššího z Valdštejna jest při vás, bude snad nesnadné i nepohodlné poslati ji do Nového Města a nechati ji tam. Však vy sám uznáte, jak by nejpříhodněji bezpečnosť cesty J. M. C. opatřena býti mohla.« (List někdy ve sbírce Donnebaurově.)

[53]) List vlašský někdy v archivu hraběte Buquoye na Nových Hradech, potom ve sbírce Donnebaurově, odkudž prodán do Berlína. Psaní zapečetíno malým sekrytem, na němž znak Valdštejnův, nad korunou na štítu písmena »A. z W.«

mání vojska pro služby císařské všemožně podporoval.[54]) Smlouva ze dne 30. října 1619, kterouž arcikníže Leopold, jenž toho času v Alsasích se zdržoval, svolil, aby 700 jezdců najato býti mohlo, ukazuje, jaké závazky při tom Valdštejnovi uloženy byly. Najímání mělo díti se od 15. až do 31. dne měsíce března roku 1620; posledního dne t. m. po vykonané přehlídce mělo najaté vojsko, kdyby i určený počet nebyl dosažen, anebo ještě snad někteří měli později přijíti, bez odkladu z místa ustanoveného odtáhnouti. Zbraně a peníze pro vojsko měly dne 31. března na místě připraveny býti, aby snad najaté vojsko déle na místě zdržovati se nemusilo se škodou obyvatelstva, kterouž, kdyby se stala, Valdštejn musil by nahraditi. Rovněž zodpovědným byl Valdštejn za všeliké násilné počínání si vojákův; přísný řád na místě sbírání vojska udržovati měli nařízení jeho důstojníci. Kdyby snad za času najímání mír byl uzavřen a vojska více nebylo zapotřebí, měl Valdštejn nově najatým vojákům žold za jeden měsíc zaplatiti.[55]) Podobá se však, že přes všechny závazky, Albrechtovi z Valdštejna uložené, jednání v příčině najímání 700 jezdců nedělo se hladce beze všech obtíží, neboť posledního dne prosince prosil Valdštejn císaře Ferdinanda za přímluvné připsání ke kurfirštu Kolínskému, aby mu dovoleno bylo v jeho území vojsko najímati, vévoda pak Lotrinský aby najaté vojáky skrze zemi svou propustil. A poněvadž také nezřídka se stávalo, že nově najatí Nizozemčané a Valoni, když měsíční žold byl jim napřed vyplacen, od praporu utekli, žádal také Valdštejn císaře za vydání rozkazu některým městům, aby bez průchodního listu odběhlí vojáci byli zadržáni, poněvadž dověděl se, že již mnoho jich takovým způsobem proběhlo.[56]) Ze zprávy takové

[54]) List v státn. archivu Brusselském.

[55]) Současný opis listiny nalézá se v arch. minist. vojenství ve Vídni. Za přepis děkujeme p. t. panu Fr. Krejčímu, úředníku při říšském archivu finančním ve Vídni.

[56]) Pokládáme sem list Valdštejnův ze dne 31. prosince 1619 v původním znění slovo za slovem, abychom poznali, jak psal císaři až příliš jednoduše bez obvyklých frasí zvláštního způsobu vyjádření úcty a povinné šetrnosti. Upozorňujeme na to za tou příčinou, poněvadž nejvyšší kanclíř království Českého (personaggio grande) sdělil P. Alexandrovi, kapucínu, kteréhož byl kurfiršt Bavorský Maximilian jako agenta svého do Čech vyslal, aby stížné zprávy proti Valdštejnovi vyslyšel, že příliš zhrdlý Friedland nešetří ani povinné úcty a obvyklé zdvořilosti nejen proti ministrům, nejvyšším úředníkům, ale ani k císaři samému. I Ferdinand II. podobně roku 1630 pronesl: »Der Herzog von Friedland sei gleichwohl in Reden und Moribus etwas grob.« Viděti však, že Valdštejn choval se stejně, i když byl ještě podřízeným vojákem, jakž list svědčí: »Allergnedigster Kaiser! Bitt unterthenigst, Euer Matt. wollen an den Kurfürsten von Cölln ein Recommendationschreiben than lassen, auf das er erlauben thete in seinem Land dem Cap. Pietro Ferrara zu werben, welcher vor die recruta meines Regiments aldar werben will, auch vor demselbigen Capiten an den Herzog von Lotringen schreiben, auf das er ihme mit den Soldaten, so er mit sich bringen wird, den Pass lassen und alle Befürderung erzeigen wolle. Tuhe auch Euer Mat. gehorsambts berichten, das ich mich befahren thue, das die Soldaten, wann sie dies Monatsoldt werden empfangen haben, viel von ihnen möchten weglaufen. Bitt Euer Matt, wollen an die von Bruck an der Mur, an die von Lüeben und Rotenman mir ein schreiben geben lassen, auf das sie alle Niederlender und Wallonen, so ohne Passport weg ziehen, bei höchster Ungnadt aufhalten und mich alsbalden auf die Neustat avisiren sollen, denn ich vernimb, dass sie ihr viel durchgelassen haben. Euer Matt. unterthenigster Diener Albrecht von Waldstein.« (Za sdělení listu ze státního archivu Vídeňského, na němž in

poznáváme, že nejen najímání 700 jezdců dělo se mnohem dříve, nežli ve smlouvě ze dne 31. října arciknížetem Leopoldem ustanoveno bylo, ale že přehlídka, »mustrování« vojska v Alsasích nebyla provedena, poněvadž nově najatí vojáci po různu odbíhati mohli. Tomu také nasvědčuje žádosť Dolnorakouských místodržících k arciknížeti Leopoldovi ze dne 18. března 1620, aby pro Valdštejna najatý vojenský lid (jenž měl do Nového Města v Rakousích k přehlídce přitáhnouti a jehož průchodu skrze zemi Rakouskou obyvatelé jako »nemustrovaných« vojákův bez kázně a bázně se obávali) v Burgundsku byl přehlížen a potom teprv do Rakous vypraven. Nemalé obtíže naskytaly se nově najatým jezdcům Valdštejnským, jak do Rakous se dostanou, neboť markrabí Badenský zpěčoval se přes žádosť Rakouských místodržících vojsko pod prapory císařské najaté přes most řeky Rýnu propustiti, poněvadž unie evangelická se usnesla, aby žádné takové cizí vojsko skrze země její puštěno nebylo.[57]) Konečně však jmenovaný markrabí povolil. Kdy jezdcové Valdštejnští do Rakous přitáhli, nevíme.

Z dosavadního vypravování viděti, že dosti sporé máme zprávy o Valdštejnovi z pole válečného. Příčiny toho vysvětlují se jednak tím, že Valdštejn, ačkoliv nejvyšším kyrysníkův, předce byl podřízen velení vrchního velitele a konaje svou povinnosť samostatně vyniknouti nemohl, tudíž také mnohý podařený čin přičten, jakož i v životě obyčejném bývá, za zásluhu velícího vůdce; jiný pak důvod, že máme dosud velmi málo dopisů A. z Valdštejna z téže doby, na kteréž pozdější časy nemálo jsou bohaté.

Ani z osudného roku 1620 až do měsíce listopadu nemáme důležitější zprávy, kteráž by nám oznamovala o nějakém zvláště pamětihodném skutku válečném Albrechta z Valdštejna. Sotva že několik nevýznamných událostí nalezli jsme zaznamenaných ve spoustě válečných zpráv. Takž z Vídně ze dne 2. února 1620 píše neznámý zpravodaj: že Valdštejnovi kyrysníci oloupili kurýra, jenž do Španěl byl vypraven, a jiného, kterýž od arciknížete Alberta z Nizozemí do Vídně byl poslán. Podobá se, že takové lupičství páchali všichni císařští vojáci, neboť současné zprávy oznamují o hrozném loupení a pustošení, kteréž prováděl vrchní velitel Buquoy, poněvadž vojsku nebyl vyplácen žold.[58]) Dne 10. února t. r. súčastnil se Valdštejn se svou

rubro připsáno jinou rukou »ultimo Decembris 1619« a »Praes. 4. Januari 1620«, děkujeme vřele p. t. panu dvornímu radovi dru. H. Hallwichovi.)

[57]) Zprávy o tom ze dne 16. a 18. března 1620 v míst. arch. Inšpruckém.

[58]) Zpráva z válečného českého ležení dd. 21. ledna 1620 oznamuje: »Der Bucquoi hauset jämmerlich jenseits der Danau, plündert und verwüst alles« ... a v bezejmenném psaní z Vídně dd. 22. ledna 1620 čteme: »Freytags Abents ist der Conte de Bucquoi wiederumb alher komben, der will kurzumb geldt vor seine Wallonen haben, wo nit, so wolle er das Land verhergen, verterben und sich selbsten bezahlt machen, massen er zu Crembss, Stein, Mautern und umb Ipss herumb täglich grossen Schaden thut.« (Obě listiny v král. státn. arch. Drážď.) Jiná o něco starší zpráva (ze dne 8. listopadu 1619 Jana Mario) vypravuje, že mezi Dampierrem a Buquoyem nemalé povstalo nepřátelství, poněvadž Buquoy Dampierrovi za přítomnosti arciknížete Leopolda vytýkal, že pro jeho loupení a vraždění zbaven byl všeho proviantu a že proto z Čech vytáhnouti musil. Ale i císař Ferdinand II.

jízdou v bitvě u Langenloisu, jakou měrou nevíme, poněvadž, jakž jsme se již zmínili, nebyl samostatným. Činy jeho zakrývají se jménem vrchních jeho velitelův. Na začátku měsíce března t. r. servali se Valdštejnovi jezdci s polskými kozáky v císařském táboře velmi ztuha, tak že jich z obou stran dosti na místě ležeti zůstalo.[59]) Příčinu k takové krvavé potyčce zavdali kozáci, kteříž píci, potraviny jízdě Valdštejnské říkaje před hubou brali nebo pálením vesnic kazili. — V nepříznivé pro Buquoye bitvě u Maisavy dne 11. března 1620 s vojskem Českým, padl nejvyšší lejtnant valonských jezdcův Adam Lev Licek z Ryzmburka, již z mládí věrný druh a přítel Valdštejnův.[60]) V bitvě u Sinzendorfu dne 13. dubna 1620, kdež vojsko České poraženo a jeho maršálek polní Linhart Kolona z Felsu výstřelem z pistole od Buquoye zabit byl, komandoval Valdštejn zálohu císařského vojska. Současná tištěná zpráva o téže bitvě[61]) vypravuje, že Valdštejn po zabití Kolony z Felsu na koni jeho jezdil; stalo-li se tak ještě v bitvě, byl snad pod Valdštejnem současně kůň zabit, nebo až po bitvě, kdy kořist válečná byla prohlížena, nevíme. Jakož o účasten-

sám píše arciknížeti Maxmilianovi Bavorskému dne 20. května 1620 z Vídně, že vojsko jeho vyjelo si na loupež a drancování, v tato slova: »... Dieser Tagen sein auch meine leidt auf der Futerung auss gewesen, und weilen Sie mehrers auf das Rauben und Plündern, als anderss sich begeben, also seindt sie von etlichen Ungarn überfallen und in die 33 umbgekommen und gefangen worden.« (Orig. v st. arch. Mnich.)

[59]) Zpráva ze dne 8. března 1620 v st. arch. Drážď.

[60]) Zprávy z Vídně ze dne 15. a 18. března 1620 v arch. Inšpr. a Drážď. Skála III. 479. Adam Lev Licek z Ryzmburka, jenž oženil se s Esterou Zeidlicovou z Šenfeldu, kteráž horlivou byla vyznavatelkou víry bratrské, zanechal dvé sirotkův Ladislava a Annu Marii. Valdštejn k vlastní jich žádosti jmenován dne 26. října 1622 jich poručníkem. Někdy značné jmění ztenčilo se velice, poněvadž Licek při vojenském živobytí nemohl hleděti si hospodářství na panství Pernštejnském, kteréž byl se svou manželkou Esterou roku 1609 zakoupil od Katarýna z Katarnu. Statek byl velmi zadlužen. Vdova paní Estera po r. 1620 obrátila se na víru katolickou a provdala se za katolického pána, hraběte Krištofa Pavla z Lichtenstejna, později hejtmana markrabství Moravského. Syna Ladislava dal Valdštejn ve školách cvičiti, přijal ho za páže k dvoru svému, daroval mu statek Třemešnou a zapůjčil mu na opatření šatů a jiných potřebných věcí 10.0 zl., o čemž všem r. 1628 dne 27. prosince G. Taxisovi napsal: »Ich hab euch zuvor geschrieben, dass ich das Guet Trzemeschno dem Lizek, so mein Knab ist, geben hab, derowegen dass ihr sollet die Wirtschaft wol bestellen lassen, auch alle die Einkumens aparte than, auf das er sich derselbigen gebrauchen könte. Nun will ich, dass bei diesem unverenderlich verbleiben solle. Izt hab ich befohlen ihn ausmustern und damit ir ihm kleider und andere Sachen, so er von nöthen haben wird, verschaffen köndt, so hab ich ihm über das, was ich den Knaben pflege zu geben, wenn sie ausgemustert werden, 1000 f. leihen lassen...« A r. 1629 dne 22. února opět svému regentu připomíná: »Im bemelten Guett lasst ihm wol die Wirtschaft versehen...« Když páže do mužských let povyrostlo, vzal je Valdštejn na vojnu; povýšil Ladislava Licka pro dobré služby za hejtmana a ustanovil ho nejvyšším komorníkem nad poklady stříbrnými svého dvora. Zemřel v mladém ještě věku r. 1632 na začátku měsíce listopadu v Jičíně. Sestra jeho Anna Marie Lickovna byla komorní dámou kněžny Isabelly, manželky Valdštejnovy, v Mostě nad Litavou. Viděti, že Valdštejn dovedl býti vděčným dobrodincem sirotkům věrného svého druha a přítele.

[61]) Warhaftige Relation der glückreichen bei Egenberg und Sitzendorf erhaltenen Victori ꝛc. Augspurg, 1620: »Kolona von Fels Leibrosz Herr von Wallenstein jetzt reitet...«

ství A. z Valdštejna v jmenované bitvě, mimo chudou tuto zmínku, nemáme žádné zprávy.

Někdy v prvních měsících roku 1620 nebo již léta 1619 zajat byl u Budějovic Českých rytmistr stavovského vojska Jan Habart z Vřesovic, kterýž ze zajetí nepřátelského vysvobodil se slíbenou výplatou 1500 dukátů. Valdštejn velkomyslně, ač byl z nepřátelského tábora, za něho se zaručil.[62])

V dubnu 1620 rozstonal se Valdštejn na dnu. »Das Podagra habe ich a. 1620 im April bekommen« připsal vlastnoručně k horoskopu Keplerovu. A téhož měsíce hned v prvních dnech, když vojsko císařské pro neplacení mu žoldu zpěčovalo se konati svou povinnost, roznesla se zpráva, že dvě kompanie jízdy Valdštejnské k vojsku Českému se přidaly, kteréž prý Anhalt, vůdce Českého vojska, do Prahy vypravil, aby tam ubytovány byly.[63]) Že by skutečně deserce dvou kompanií od valonského pluku za nepřítomnosti churavého Valdštejna byla se stala, pochybujeme, poněvadž žádných jiných zpráv o tom, kromě jediné bezejmenné, nemáme. — Jak dlouho dna Valdštejna trápila, nevíme. V měsíci červenci t. r. 1620 schvátila ho však jiná nebezpečná nemoc, o kteréž dovídáme se opět z vlastnoručního jeho poznamenání, kteréž byl přičinil k horoskopu slovy: »Ao 1620 in Julio bin ich uf den Todt krank gewest, und die Krankheit, vermein ich, dass ich mirs mit drinken causirt hab; hatt' auch sollen die Ungerische Krankheit werden, aber die Experienz und Fleiss der medici den balde bevorkommen.« Nemoc trvala dosti dlouho, neboť ještě 13. srpna 1620 oznamuje A. Miniati Buquoyovi z Vídně: »Navštívil jsem pána z Valdštejna při příležitosti odevzdání dvou listů. Nalezl jsem jej na lůžku s náplastí na žaludku, bez zimnice. Vypadal dosti dobře.«[64])

Kdy Valdštejn (jenž mezi tím vyznamenán byl novou hodností, jmenován císařským válečným radou) do tábora zase vstoupil, pro nedostatek zpráv přesně určiti nemůžeme. Setkáváme se s ním až v době, kdy vojsko císařské, sesílené mocným vojem arciknížete Bavorského, na konečné pokoření Čechův do království Českého bez překážky vkročilo a město za městem, krajinu za krajinou si podmaňovalo.[65]) U Plas dne 26. října 1620 postihlo se vojsko České s císařským a dne 30. října byla obě vojska u Rakovníka. Odtud, když dne 2. listopadu vysláno bylo 4000 jízdných Uhrův z tábora českého, aby proviant vojsku,

[62]) Když však přišel čas k placení výkupného, zdráhal se Vřesovec i po upomínání Valdštejnově platiti. Dne 20. července 1620 žádal K. z Anhaltu krále Bedřicha (Falckého) za nařízení nejvyšším úředníkům zemským, aby Vřesovec k placení přinucen byl třebas i vězením. (St. arch. Mnich.)

[63]) Zpráva z Vídně 3. dubna 1620 v stát. arch. Drážď.

[64]) List v arch. v Nových Hradech.

[65]) Eliška Žerotínská, rozená z Valdštejna, píše dne 20. října 1620 z Nových Dvorů Kateřině Žerotínské, rozené z Valdštejna: »Jest proslejchati, že by měly mandáty jíti, kteří nemohli na vojnu pro starost a nemoc jeti, aby se dali do Prahy vízti a tam zůstávali a Prahy brániti pomáhali... Nyníčko jest velice mnoho stavu rytířskýho ženskýho pohlaví v Praze, a kteří sou evangeličtí mužskýho pohlaví, ti taky sou v Praze; než kteří sou katoličtí, ti tam v Plzeňsku na svejch statcích přece zůstávají a sou pod mocí již Bavorskýho knížete. Slyším, že pan *Albrecht z Valdštejna* také tam mezi císařskými jest.« (Zemský archiv v Brně. Za laskavé sdělení této zprávy děkujeme p. t. panu dru. prof. Fr. Kameníčkovi.)

císařskému z Bavor vezený, zabrali, kyrysníci Valdštejnovi s jiným ještě vojskem po prudkém boji odrazili Uhry a zachránili vojsko císařské před katastrofou; neboť vojsko by buď hladem zmírati, nebo od dalšího útočného tažení upustiti bylo musilo.[66])

Dne 4. listopadu, když proviant (dne 3. večer přivezený) rozdán byl, vyslán Valdštejn, jako v zemi České dobře obeznalý, z nařízení obou vrchních velitelův, arciknížete Bavorského a Buquoye, s jistým počtem jízdného (s částí svých kyrysníkův) i pěšího vojska od praporů císařských i bavorských a s houfem polských kozákův do města Loun, aby je i jiná města krajův Slanského, Žateckého i Litoměřického císaři v poddanost uvedl, proti Mansfeldovi, jenž v Plzni s posádkou zůstával, opatroval a proviant pro vojsko císařské zaopatřoval.[67]) Téhož ještě dne přitrhl Valdštejn do Loun, kdež loupeživí kozáci polští, jako lehká jízda napřed cválající, bez nařízení Valdštejnova o své vůli zapálili velké i malé předměstí, chmelem, slady zásobené a takž městu nenabytou škodu způsobili.[68]) Valdštejn vyzval město, aby se vzdalo. Svolaná rada městská vidouc, že žádné pomoci nadíti a sami brániti se nemohou, po krátké úradě město na milost vzdali, prý s ohlášením, že zvláště rádi arciknížeti Bavorskému se poddávají. Brány města se otevřely, a Valdštejn vtáhl z hořícího předměstí s vojskem do Loun, i uložil městu 35.000 kop výkupného. Poněvadž však Lounští sehnali jen 16.250 kop a hotových peněz nebylo, nabídli Valdštejnovi 750 sudů vína po 25 kopách, kteréž později do Prahy převezeny byly. Rada městská, všechna obec na radnici svolaná i jeden každý z všelijakých závazků a přísah, předešle proti králi Ferdinandovi učiněných, propuštěni a novou přísahou císaři a králi Valdštejnem zavázáni, i přísně napomenuti, aby žádnému rozpakovati se nedávali a pod těžkým trestem všeho rocení a bouření se zanechali. Pro všechnu pak jistotu, aby město proti vojsku nebo po jeho odchodu proti císaři »puntovati« se nemohlo, rozkázal Valdštejn, aby obyvatelé města všechnu zbraň na radnici snesli, což se také stalo.[69]) A takž císařská posádka vojenská usazena, město v poslušnost císaři uvedeno a odzbrojeno. Po odbytém obsazení Loun vyzval Valdštejn i jiná severní města

---

[66]) »... Anderen Tags haben sich bei 4000 Hungarn auffgemacht, in willens uns den Proviant zu nemmen (daran wir grossen Mangel gehabt und unser keiner kein Bissen Brodt in fünf Tagen gesehen) dass also, wann sie uns das abgeschnitten hetten, wir müsten erhungern, oder aus dem Lande ziehen. (Bayerischer Feldzug, tisk 1621.)

[67]) Ve zprávě »Verlauf alles dessen« čteme: »4. Novembris haben Ihre Durchl. und der Graf von Buquoy den Obristen von Wallstein mit etlichen wenig sowol Kais. als Bayer. Volck zue Ross und fuess nach der Stadt Laun geschickt, solche Statt aufzufordern; welche nach genommenen bedacht sich diesen Tag guetwillig ergeben und die Besazung eingenommen, auch sich, das sie zu Gnaden ufgenommen worden, erfreuet, sonderlich aber dás sie sich dem Herzogen aus Bayern gern ergeben geruefen.« Memorabilní kniha Kutnohorská udává, že Louny 5. listopadu podmaněny byly: »kterak nepřítel předešlého týhodne ve čtvrtek k Lounům se dostal a již je také pod svou moc podmanil«.

[68]) Wolfgang z Vřesovic kurfirštu Saskému z Loun dne 18. listopadu 1620: »Allhier von freien Stucken die Cosagken wol so ein grosse Vorstadt in Grundt verbrennet.«

[69]) Dějiny města Loun od R. Vunše, kdež v seznamu účtů roku 1620 zaznamenány výdaje vzešlé při obsazení města Valdštejnem. Mimo výkupné odvedli měšťané za dobytek, který vojsko odebralo, 5142 kop; vydržování vojska stálo skoro 9000 kop.

v Čechách, aby k poslušenství císaři se vrátila. Žatec, Most, Chomutov, Litoměřice, Ústí nad Labem, Kadaň, Slavkov, Slané, Loket stihl v několika dnech podobný osud jako Louny, jenže vše odbyto bez zbytečného pálení, kteréhož v Lounech polští kozáci svévolně se dopustili. Že při takové okupací nepřátelské cizí vojsko přes všecky rozkazy a zákazy surovým způsobem si počínalo, o tom nemůže býti ani pochybnosti, že by však vojáci zvláště pod vedením Valdštejnovým bezuzdným řáděním, drancováním nad jiné tehdy vynikali, Valdštejn pak sám zvláštní nějakou bezohledností, až tyranským jednáním od některých mu přičítaným, se byl vyznamenával, o tom nejsou žádné zprávy. Jsou však doklady, že Valdštejn brzy po vítězství na Bílé Hoře, kdy vůdcové i vojsko císařské nelidskou zdivočilostí a loupeží jeden druhého předstihoval, přísné dával rozkazy svým důstojníkům, aby lid neutiskovali, škody nečinili a dobrý řád vojenský drželi.[70]) Za jeho nepřítomnosti, bez jeho vědomí jednotlivými žoldáky, zvláště loupeživými kozáky polskými páchané násilnictví přičítati nemůžeme za vinu Valdštejnovi. Mnohem hůře dařilo se jiným místům, kteráž dobývána, obsazena byla cizími condottiery z císařského tábora, jakož o tom přesmutné ukazuje historie svědectví na městech Netolicích, Prachaticích, Týnu nad Vltavou, Písku a jiných, kteráž nejen ohněm spálena, vydrancována, ale také obyvatelstvo vyvražděno a do ohně vmetáno.[71]) I dosti kruté výkupné, jakéž Lounům uloženo, musila stejně ostatní města pod jménem půjčky císaři »bez odporu« shledati a do Prahy místodržícímu Karlovi z Lichtenštejna odeslati.

---

[70]) Valdštejn hejtmanovi svému Taxisovi do města Mostu dne 21. listopadu 1620.

[71]) Klasické svědectví o loupeživosti císařského vojska, kteréž na pochodu do království Českého nejen Čechy, katolíky i nekatolíky, loupilo, vraždilo, pálilo, ale i na spojené s ním ligistické vojsko loupeživé útoky činilo, podává arcikníže Maximilian Bavorský, jenž dne 19. října 1620 píše z ležení od Plzně císaři v tato slova: »... Ich khann aber E. M., wie ungern ich sonsten dieselben mit dergleichen behellig, so pflicht als gewissens halber nit verhalten, das derselben armada uneracht meiner vilfeltigen wolmainender Erinnerungen mit rauben, blindern und sonderlich dem hochschedlichen erbärmlichen brennen, ja sogar niderhauung der Unschuldigen Catholischen Personen beiderlei geschlechts, so E. M. protection mit verlangen erwartet, rancioniren der gehorsamen, entfierung der weibspersonen und Junkfrauen, ohn allen underschiedt der art, dan weder Khirchen noch Khlöster verschont wiert, auch unangesehen der Salua guardia fort färth, mein eigens volckh und Proviant angreifft und spoliert und allso übl hauset, das der gemain Man auf dem Landt aufs hechst und euserist ruiniert und desperiert wirt, und in vilen Jaren nit mehr über sich khommen khan, da auch der Allmechtig den verhofften Sig gnedigst verleihen, E. M. doch dessen bey so verderbten und hechst devastierten Khönigreich in vilen langen Jarn wenig zuegeniessen haben werden, die gehorsamen unschuldigen landstend aber dessen unwiderbringlichen schaden, dessen sie bei dem gegentail geübrigt gewest, gesezt werden; zue geschweigen, das entzwischen dises so überhandt nemmende muetwillige landverderben sowol E. K. M. alss meinem volckh und Pferdten an Proviandt und fourage ein merkhlichen schaden bringet und die quartier verderbt werden, darauss hernach der mangel an proviandt notwendig erfolgen muess. Ich schreib es E. M. umb sovil ausfhierlicher, weil mir dergleiche Clag von underschiedlichen orthen schier täglich einlangen und tailss selbst mit augen sehe ...« (St. arch. Mnich.)

III.

Když Valdštejn podmaňoval císaři severní města v Čechách, přitrhlo vojsko české v noci na den 8. listopadu na Bílou Horu a za ním přirazila z rána téhož dne císařská a bavorská armáda.[72]) Mezi rozestavenými šiky císařského vojska k bitvě nalézalo se v čtverhranu Neapolitánův po stranách 800 Valdštejnských kyrysníkův[73]) pod velením nejvyššího lejtnanta Lamottea, kterýž vrchními vůdci spojeného vojska vyslán byl před bitvou, aby zákopy českého tábora prohlédl. Což když učinil a zprávu přinesl, že zákopy vojska českého nejsou hluboké i snadno k dobytí a velitelové již se na tom usnesli, aby bitva svedena byla, vzkřiknul arcikníže Bavorský Maximilian heslo »svatá Maria« a dal znamení k útoku. Kyrysníci Valdštejnovi účastnili se hned při začátku bitvy.[74]) V prvním nepřátelském voji, jenž útočil na Bílou Horu, byly valonské pěší pluky hraběte Buquoye a Verduga provázeny švadronami Gauchierovými a kyrysníky Valdštejnovými velením nejvyššího lejtnanta z Lamotte. Jízda předstihla pěchotu, a když dostoupila výšiny Bílé Hory, učinila útok na krajní levé křídlo královského vojska. Proti útočícím švadronám Gauchierovým a kyrysníkům Valdštejnovým rozjeli se útokem tři kompanie hraběte z Solmu, velením nejvyššího lejtnanta Isselsteina a šest kompanií Jana z Bubna, kterýmž v čelo postavil se hrabě Jindřich Matiáš z Thurnu.

Někteří historikové udávají, že jízda Valdštejnova zvláště prý vyznamenala se, když u královského letohrádku Hvězdy rozrazila, potřela voje Moravanův, kteříž poslední zoufalý činili odpor vojsku císařskému. Nebylo však tak. Na poslední zbytek královské armády, na Moravany, kteříž nechtěli jako za-

---

[72]) Zesnulý badatel farář Mottl udává, že dne 7. listopadu přitrhla část Valdštejnova vojska od Loun do Kladna, aby spojila se s vojskem císařským, táhnoucím ku Praze na Bílou Horu.

[73]) Listina dvorské knihovny v Mnichově, kteráž vypočítává sílu vojska císařského v bitvě na Bílé Hoře, udává 800 jezdců Valdštejnských.

[74]) Maximilian z Lichtensteina píše dne 9. listopadu roku 1620 z Prahy bratrovi svému Gund. z Lichtensteina o započetí bitvy na Bílé Hoře: »Solches ins Werk zu richten hat man von Unserer Armada zween Squadron Fuessvolkh gemacht; in einem war des Graff Bucquoi und Verdugo Regiment, im andern des Preyners und des von Tieffenbachs, welchen 1800 Pferdt zuegeordnet wurden, die Wallsteinische, des Gauschiers und des von Meggaw, welche den Feindt ritterlich angriffen.«

koupení žoldáci s bojiště utíkati, aby zachránili čest českého jména, udeřil Vilím Verdugo s jízdou plukovníka Löbela. Když však prudkou přivítán byl palbou a seznal, že s jízdou samotnou na tak nepříležité poloze rychlého vítězství nedocílí, poslal pro pěchotu k Maxmilianovi z Lichtenštejna, jenž na pomoc vypravil Neapolitány, kteříž s hroznou zuřivostí útok učinili. Strašné nastalo vraždění, jež skončilo, až všichni Moravané, mimo nepatrnou část, se zbraní v ruce padli a mrtvými těly svými pokryli zemi, pro kterouž byli do posledního dechu bojovali. Kyrysníci Valdštejnovi vyznamenali se mimo začátek bitvy ještě jiným způsobem pod vůdcem Lamottem na Bílé Hoře, jenž za osvědčenou v bitvě udatnost vyznamenán byl císařským pochvalným listem ze dne 26. listopadu 1620.[75])

Zmínky v současných zprávách o udatnosti kyrysníků Valdštejnských v bitvě »u Prahy«,[76]) a několikeré pochvalné uznání zásluh Albrechta z Valdštejna v příčině té v majestátních listech císaře Ferdinanda II. z r. 1622, 1623 a 1624,[77]) zavedlo některé starší historiky, jakoby Valdštejn sám osobně byl také přispěl k tak neočekávanému vítězství císařskému na Bílé Hoře.[78])

---

[75]) Čte se v tato slova: »Lieber getreuer. Wir haben aus des hoch- und wohlgebornen Unsers General-Feldobristenleittenandts, obristen Feldmarschalcks, Cammerer und lieben getreuen Carlen von Longeval Grafen von Bouquoij gethanen Relation sonderst und gnädigst gern verstanden, wie mannlich, tapfer und ritterlich du sambt deinen unterhabenden Haubt-, Befehls- und Kriegsleuten sich in den jüngst mit Unsern Rebellen und Widerwärtigen fürgangenen Treffen und erlangten so ansehnlichen Sieg dich verhalten und gebrauchen lassen. Und wie nun dieses dir von Uns und maniglich zu Lob und Ruhmb gereicht, also Wirs von dir sambt deinen Unterhabenden zu gnädigsten Dank an- und aufnehmen, wollen auch auf jede begebende Gelegenheit gegen dir und deinen Unterhabenden mit gnädigster Erkanntnus zue erwidern eingedenk verbleiben, und sein dir mit kais. Gnaden wohlgewogen. Geben in Unser Stadt Wien den 26. Novemb. A. 1620, Unserer Reiche des Römischen in andern, des Hungarischen in dritten und des Böhmischen in vierten. Ferdinand. (V genealog. sbírce bar. Wunschwitze v česk. arch. zemsk.)

[76]) »U Prahy« nebo »před Prahou« nazývaly obyčejně úřední a jiné zprávy současné bitvu na Bílé Hoře svedenou.

[77]) Císař Ferdinand II., když l. 1622, 15. září vedle jiných milostí udělil Valdštejnovi právo, aby ze svých statků v Čechách zříditi si mohl dědický »majorát«, vypočítává v majestátu zásluhy Valdštejnovy o dům Rakouský: že hned z mládí v Uhřích proti Turku bojoval, rovněž v jiných válkách, proti Benátčanům, při »vzpouře« stavův Českých a Moravských domu Rakouskému platné služby prokazoval, zvláště ale »in der des verschienen 1620 Jahrs vor Prag erhaltenen Feldschlacht und Wiedereroberung unsers Erbkönigreichs Böhmen gehorsamst assistiret«. V stejná slova odůvodňuje Ferdinand II. milost Valdštejnovi danou 1623, 7. září, aby mohl psáti se knížetem, a podobně i l. 1624, 12. března, když panství jeho Friedlandské s ostatními připojenými statky povyšuje na knížetství: »Bevoraus bei Wiedereinnehmung und Eroberung unser Haupt- und Residenz-Stadt Prag und des ganzen Erbkönigreichs Böhmen assistiret...« (V arch. česk. místodrž.)

[78]) V. Červenka píše: »Inde (od Loun) ad proelium cruentissimum Albomontense ad diem 8. Novembris reversus, cum legiones Moravicae adversus caesarem eductae, ad extremum singulari pertinacia in acie non procul palatio regio Stella dicto constantes perstitissent et, contempta omni jam vitae cupidine, mori potius quam de turpi fuga cogitare constituissent, in illas Albertus Waldsteinius invectus, longum et acre certamen subiit: sed quae demum virtute Waldsteiniorum militum oppressae sunt, et victoria penes caesarianos stetit.« Petr Burgus v knize »Mars Suecogermanicus«, 1641 a 1645 vydané, také při vypočítávání zásluh

Valdštejn osobně na Bílé Hoře nebojoval, ale cizí kyrysníci konali se jménem jeho pluku svou povinnost. Kde Albrecht z Valdštejna v osudný pro národ český den 8. listopadu 1620 meškal, s jistotou určiti nemůžeme, poněvadž dosavade neznáme žádné autentické listiny, kteráž by zprávu o tom podávala. Pravdě podobá se, že přebýval v Lounech, odkudž po došlé zprávě o vítězství na Bílé Hoře odebral se 11. listopadu do měst Pražských, kdež některý málo den pobyl. Jaké bylo všechno jeho řízení v Praze, nevíme. Přinesl osobně vrchnímu svému veliteli Buquoyovi dříve již došlou ho zprávu o poddání se města Loun a jaká učinil v příčině té opatření. Byl přítomen památnému holdování v Praze zbylých osob ze stavu panského a rytířského arciknížeti Bavorskému Maximilianovi, jakožto od císaře ustanovenému komisaři v království Českém. Dne 12. listopadu 1620 kořil se Vilím starší z Lobkovic (za Falckého nejvyšší hofmistr království Českého) v čele nemalého počtu panstva a rytířstva českého před arciknížetem Bavorským a chvějícím se hlasem až s pláčem pro Boha prosil a několikráte poníženou opakoval prosbu za přímluvu k císaři o udělení milosti, přiznávaje se, že zhřešili a veliké nepravosti se dopustili.[79]) Valdštejn vlastníma na to patřil očima jako vítěz, když koruna Svatováclavská (kteráž u večer dne 8. listopadu po ztracené bitvě na Bílé Hoře z hradu Pražského na voze do dvoru radnice Staroměstské převezena byla) s insigniemi a privilejemi království Českého arciknížeti Bavorskému odevzdána. Mladý ještě muž zíral sebevědomě na mnohé snížené hlavy starých známých, na bílý vlas a dlouhou šedivou bradu, kterouž si pohlazoval bývalý přítel Žerotínův Václav Budovec, na probělalou kštici Krištofa Haranta (jemuž někdy při dvoře císaře Rudolfa jako komořímu se klaníval), na Michalovice, Dvořeckého, Fruweina i jiné, a divil prý se, že takoví rebellové tolik mají ještě odvahy se presentovati.[80]) Valdštejn viděl, jak pánu z Lobkovic slzy tekly po tváři, jak všichni skroušeně srdečnou lítost vyznávali, že proti císaři a králi koruno-

---

Valdštejnových o dům Rakouský zaznamenal, že »praesertim in Pragensi conflictu ita strenue se gessit, ut ꝛc...« A Khevenhiller v »Annales Ferdinandei 1640—46« praví: »Waldstein wohnete 1620 der Schlacht bei Prag bei.«

[79]) J. Münich nejmenovanému (Vilímu Slavatovi) píše dne 18. listopadu roku 1620 z Prahy: »Den 3. Tag hernach (totiž po 9. listopadu, tudíž 12.) haben die noch übrigen Landoffizirer, Stände und Städte Ihr. Dchl. Herzog in Bayern gehuldigt zu Handen des Kaysers, die Cron, so sie ufs Allstädter Rathhauss salvirt, wieder hierauf überantworttet, die Confederation zerrissen und geschworen die Zeit ihres Lebens kein andern König zu begehren, als ihren gekrönten gesalbten erwehlten König, Kayser und Herrn Ferdinandum. Herr Wilhelm Poppel hat geredt, dass ihme die Zeher über die Wangen herabgeflossen und Ihr Dchl. gebeten umb gnadt, auch dass er für sie bei Ir. Mtt. gnadt erbitten solle, dann sie bekennen, dass sie gesündigt und gross Unrecht gethan hatten, und solches vielmal mit weinenden Augen umb Gottes Willen repetirt...« (Listina v státním arch. Drážď.)

[80]) Wolfg. z Vřesovic kurfirštu Saskému z Loun dne 18. listopadu 1620 píše: »Bericht auch weitter, dass er (Waldstein) zu Prag die vornehmsten Redelführer gefunden, welche vergangen Sonnabent auch geschworen haben und ebenfalls sich auf Gnad und Ungnad ergeben, unter welchen seindt gewest der Wilhelm Popel, Landthofmeister, der alte Budowecz, der Michalowicz, der Dworzeczky, Früwein und gar viel andere, dass es gewiss zu verwundern ist, dass solche Leut sich understehen dürffen sich zu praesentiren, wissend dass sie soviel übel gethan haben. (Listina v státn. arch. Drážď.)

vanému se pozdvihli, jak kajicně závazky, sliby za Falckého činěné odvolali a přísahou ku věrnosti Ferdinandovi II. se zavázali. Albrecht z Valdštejna, jenž viděl, slyšel dohru exposice k tragedii národa Českého, v níž také sám začínal hráti vynikající úlohu, zajisté netušil, že konečně bude sám nejtragičtějším v tragedii české hrdinou.

Ústní vyznání, pokoření a přísaha věrnosti také písemně dne 13. listopadu 1620 dvěma sty pánův a rytířův podepsaná a upečetěná do rukou arciknížete Maximiliana odevzdána.[81]) Třetího pak dne na to 16. listopadu napsali páni, rytířové i Pražané vyzvání k městům královským i jednotlivým stavům, aby se vzdali a milosti při arciknížeti Bavorském vyhledávali.[82])

Pravili jsme, že Valdštejn po uvedení císaři v poddanost města Loun vyzval i jiná města, aby se poddala. Vyzvání taková děla se jen písemně, beze vší pomoci vojenské,[83]) neboť tolik neměl Valdštejn vojska, aby byl mohl několik hražených měst současně osaditi a, kdyby se vzdáti zdráhala, dobývati. Podobá se, že města na takové vyjednávání neodpověděla a až teprv po bitvě na Bílé Hoře dala se do vyjednávání — s kurfirštem Saským, jemuž, jako spojenci, císařem již za času odboje, vedle kurfiršta Bavorského, také

---

[81]) Listina v arch. knížete Lobkovice v Roudnici.

[82]) Z žalostivého vyzvání a napomenutí stavův panského, rytířského a Pražan, dosud neznámého, pro nemalou zajímavost část sem klademe. Čte se v tato slova: »Slovutní přátelé naši milí! Zdraví i jiného všeho dobrého přejeme vám věrně rádi. Oznamujeme vám, kterak v neděli po svatém Linhartu, 8. dne listopadu, pán Bůh všemohoucí, z jistého uložení svého božského a soudu spravedlivého, J. M. C. nad lidem naším vojenským vítězství dáti ráčil, tak že týž lid na hlavu poražen, rozehnán a na různo rozplašen jest; po kteréžto porážce osvícené kníže Friedrich, falckrabě při Rejnu, s jinými nejvyššími generály a ostatním lidem vojenským, co se ho tak ještě shromáždilo a shledalo, z měst Pražských pryč ujeli, nás opustili a tak vší ochrany, od nich nám připověděné i přísahami stvrzené, zbaveni jsouce, v nejvyšším nebezpečenství zanechali. A nechtějíce my dokonalé zkázy a záhuby na sebe dočekati, hrdla, manželky, děti i statečky naše jako v šanc vsaditi, poníženě jsme se k J. M. osvícenému pánu, panu Maximilianovi Bavorskému knížeti, jakožto od J. M. C. s plnou mocí nařízenému panu komisaři utekli, milosti vyhledávali, kteréž jsme také užili i v tom se prohlásili a přísahu vykonali, že J. M. C. Ferdinanda Druhého za pravého, pořádného, posloupného, korunovaného, pomazaného krále Českého a pána držíme, máme a známe, i věrní, poslušní, poddaní J. M. C. a královské zůstávati chceme. Protož i vás přátelsky žádáme a věrně, upřímně napomínáme i od budoucího zlého vystříháme, chcete-li záhuby a zkázy, která již již na vás naměřena jest, ujíti a to zlé předjíti, manželky, dítky i jiné sousedy, obyvatele a stavy okolní v dokonalé potření neuvozovati, tehdy že ihned, jak vás toto naše psaní dojde, příkladem naším, Pražan i jiných měst, podobně se zachováte, a při J. M. knížecí poníženě a časně milosti vyhledávati budete ɔc« (V arch. státn. Drážď.)

[83]) Takž psali purkmistr a rada města Slaného Lounským dne 12. listopadu 1620: »Příčina, že jsme V. O. minulého dne odpovědi nedali, zašla tato, že J. M. osvícené kníže Bavorské pán p. Maximilian z boží milosti . . jest nám o podobném poddání města (vyzvání) v témž času učiniti a jinou osobu k ujetí téhož města jmenovati ráčil, jakž tomu z přípisu psaní J. M. knížecí příležitě vyrozuměti ráčíte; po kterémžto psaní J. M. za propůjčení lhůty také do třetího dne jsme žádali a J. M. jistou odpovědí spraviti nepomineme. Protož o tom nepochybujeme, že J. M. vysoce urozený pán p. Albrecht z Valdštejna na resolucí J. M. kn. očekávati ráčí a lidem vojenským na nás pospícháno nebude.«

svěřena byla komisí, na kolik možno Čechy, zvláště v pohraničných k Sasku krajích, přivésti k poslušenství.[84])

Ztracenou bitvou na Bílé Hoře byly všechny svobody, práva království v nebezpečí. Za nejdražší však svobodu považovali Čechové svobodné vyznání náboženské, a protož také vypravila města Most, Litoměřice i šlechta z téhož kraje, Ústí nad Labem a kraj Loketský vyslané své k protestantskému kurfirštovi Saskému, aby jemu k ruce císaři poddanost, poslušnost slíbili a za přichránění privilegií, zvláště však svobodného náboženství prosili, doufajíce spíše od protestantského kurfiršta obhájení svobodného vyznání dosíci. Což jim také slíbeno na tak dlouho, až by císař jim to potvrdil, čehož se jim však nikdy nedostalo.[85])

Dne 16. listopadu pozdě u večer dodána byla Valdštejnovi, již v Lounech meškajícímu, odpověď od města Mostu na jeho vyzvání v příčině poddání se císaři. Mostští oznámili, že již ke kurfirštu Saskému posly vypravili, aby za zachování svobod prosili a jemu k ruce poslušenství slíbili.[86]) Po přečtení takové odpovědi vyslal Valdštejn ihned hejtmana německé pěchoty Gerharda z Taxisu do Mostu s listem purkmistru a radě nadepsaným, aby v jeho přítomnosti přísahu poslušenství učinili a vedle nařízených hejtmanovi rozkazů se zachovali, jinak že by s nimi jiným způsobem na nemalou škodu jich »procediroval«. A k listu tomu připsal Valdštejn vlastnoručně ještě výhrůžné napomenutí, aby, nezastírajíce se posláním ke kurfirštovi Saskému, povinnou císaři přísahu bez otálení složili, jinak že by toho, až by bylo pozdě, litovali.[87])

---

[84]) Kurfiršt Saský Albrechtovi z Valdštejna dne 28. listopadu 1620: »Wie wir uns nun der uf das Königreich Böhmen habenden Kayserl. und Königlichen Commission und dass vermög derselben uns gepüren wolle, die Stände so viel müglich zu Ihr. Kays. und Königl. Mtt. gehorsam zu bringen, erinnert« ɔc. (V státn. arch. Drážď.)

[85]) Nejenom města, kteráž utekla se prosebně ke kurfirštovi Saskému, ale i jiná, kteráž Maximilianem Bavorským ku vzdání vyzvána byla, prosila, aby jim svobodné náboženství propuštěno bylo. Takž dne 9. listopadu město Český Brod, dne 12. listopadu město Slané atd. Podobně i Kutnohorští, když vypravili zástupce své do Prahy k arciknížeti Bavorskému, aby o podmínky vzdání se vyjednávali, nařídili jim: aby obzvláště na duši a náboženství pamatováno a nezapomínáno bylo, aby každý pánu Bohu víru a dobré svědomí zachovati mohl a zachoval. (Pamětní kniha Kutné Hory.)

[86]) Vyslanci Mostští měli vedle instrukce radou městskou jim dané (dnem 16. listopadu 1620 datované) při kurfirštu Saském žádati, aby při evangelické augspurské konfesí a farním starém kostele, privilejích, statcích, koupeném zámku zachováni a proti všelikému loupení, koristění chráněni byli, do rady městské aby osoby sub utraque voleny byly ɔc. (Státn. arch. Drážď.)

[87]) List Valdštejnův Mostským jest první, kterýž známe ze samostatnější jeho působnosti. Na poznání jeho charakteru, smýšlení jest takové psaní nemálo závažné. Čte se v tato slova: »Ehrsame, wolweise, insonders liebe gute Freunde! Laut meines vorigen Schreibens übersende zu Euch den Edlen und Gestrengen Herrn Gerhart von Taxis, Röm. Kais. Mtt. über ein Fandel hochdeutschen Fuessvolcks Hauptmann, in welches Beywesen Ihr der Röm. Kays. Mtt. eigen schuldtpflichtigen Aidt leisten und vollbringen, auch was mehr euch obgemelter Herr Hauptmann in meinem Nahmen befehlen thett, aufs vleissigste

Velitelský, bryskní tenor listu ukazuje nám, jak se dovedl Valdštejn chovati v první již době, kdy počínal býti samostatnějším. »Damit durch das Widerspiel mir kein Ursach geben werden möchte, mit euch zu eurem grossen Verderben anderst zu procediren« a »im widrigen sollte euch sehr gereuen, aber zu spat«: kdož věcí znalý nevidí v slovech těch budoucího Friedlanda?

Taxis přijel do Mostu dne 17. listopadu. Po odevzdání psaní napomínal shromážděnou radu městskou jménem Albrechta z Valdštejna, aby císaři přísahu poddanosti složili, neboť císař že je při jich starověkých privilejích, statcích i náboženství zůstaviti chce. Načež purkmistr a rada po krátkém uvažování rukou dáním slib poddanosti učinili.

Sotva že hejtman Gerhard Taxis z Mostu s dobrým pořízením se navrátil, došla Valdštejna nějaká postranní zpráva, že Mostští v Ústí nad Labem lid najímati dali a za noční doby do města jej vpustili. Poněvadž však při slibu poddanosti císaři rukou dáním se zavázali, že všelijakých »puntův«, rocení zanechají, cizí lid vojenský přechovávati a ničímž fedrovati nebudou, vyslal Valdštejn opětně důstojníka, šlechtice, k Mostským, aby věc vyšetřil, purkmistra i radu napomenul a varoval před takovým pro ně nebezpečenstvím. Mostští vyvrátili omluvným listem ze dne 20. listopadu 1620[88]) Valdštejnovi takové obvinění, oznamujíce, že ani jediného najatého vojáka v městě nepřechovávají, přibylý dne 19. listopadu praporec jízdy lužické a praporec pěších do města (kromě rytmistra se 13 muži) ani nevpustili, nýbrž na předměstí ubytovali. Stráž v městě a na hradě Mostském že vykonávají měšťané a poddaní města na tak dlouho, až roty poběhlíkův, kteříž vůkolní vesnice pustoší, lidi zabíjejí, toulati se přestanou, jakož dne 18. t. m. takovou »bandu«, kteráž na dvoře a vsi Třebušicích nemalé škody zdělala, při sudu vína celou noc popíjela, kostelními svíčkami při tom si svítila, do vězení vzali. Dříve však nežli odpověď Valdštejna došla, nařídil Mostským, aby vyslané své k němu do Loun v důležité příčině vypravili; kterýmž, když přijeli, oznámeno, že v městě jich i jinde nový lid vojenský najímati se bude. Valdštejn pozval je k obědu, velmi přívětivě k nim se zachoval i k žádosti jich salvu quardii pro město jim povolil. O čemž vyslanci dne 22. listopadu doma radě městské zprávu učinili a vypravovali o Valdštejnovi, jak velice jest přívětivý, však také nemálo přísný, tvrdý a ostrý pán, neboť co provésti chce, od toho že neupustí. I co při stole také řekl, oznamovali: jak s dobrou se potázali, že dobrovolně císaři se vzdali,

---

verrichten und exequiren werdet, damit durch das Widerspiel mir kein Ursach geben werden möchte, mit euch zu Euern grossen Verderben anderst zu procediren. Hiemit Gottes Gnadt mit allen. Datum in Quartier zue Laun den 16. Novembris a. 1620.

A. v. Waldstein.

Gleich itzunder hab ich ewer Antwort bekommen, dass ihr zu Ihr Kurfürstl. Gnaden geschickt habt: ist gar recht geschehen, aber der Kaiserl. Mtt. zu schwehren seit ihr schuldig, undt das excusirt euch nicht gehorsamb zu leisten, dass Ihr zu Ihr Churfürstl. Gnad geschickt habt, denn dieselbige begehren auch, dass ihr dem Kayser, euerm Herrn, sollt gehorsamb und unterthenig sein. Derowegen ermahne ich euch nachmals, dass ihr kein einzige Dilation nicht nimbt, sondern alsbalden den schuldigen Aidt leistet, im widrigen sollte euch sehr gereuen, aber zu spat. (Státní archiv v Drážďanech.)

[88]) List v státním arch. Drážď.

jinak kdyby se bylo nestalo, že by přísnou ruku byli pocítili; neboť již pět petard do Loun přivezeno, aby jimi brána města Mostu rozražena byla.[89]) A takž moudří a opatrní konšelé města Mostu až dosud se vším spokojeni byli. Všechno velmi hladce se odbylo, žádného ublížení se jim nestalo, aniž výkupné, od nich požádáno a k tomu ještě měli psanou salvu quardii s velkou Valdštejnovou pečetí a jeho podpisem. Skoro ničímž je neobtěžoval, leda že hejtmana Gerharda Taxise s několika mušketýry a 16 jezdci do Mostu k najímání vojska vypravil, kteréž stravovati musili. I když Valdštejna došlo nařízení, aby Most i jiná severnější města posádkou opatřil, vyslal jen 26 mušketýrův, aby hrad Mostský obsadili, neboť nechtěl obyvatele Mostu velkým počtem obtěžovati a při tom ještě nařizoval, aby při vojácích dobrý pořádek zachováván byl, žádnému aby nijaká škoda se nedála, ani najatým jezdcům zvůle se nedopouštěla.[90]) Ale panu purkmistrovi a radě městské nebylo takové nařízení Valdštejnovo zrovna po chuti. Čtyry žejdlíky piva, bochníček chleba a libru masa měli každému mušketýru denně dávati a dvěma kaprálům něco přilepšiti. I vyslali svého zámeckého hejtmana s třemi ještě obecními staršími k hejtmanu Taxisovi, jenž u nich najímal, aby takové obsazení jich pomezního hradu (kterýž domácí zámecký hejtman s několika ozbrojenými měšťany opatroval) cizím vojskem se nestalo, nebo aspoň odloženo bylo, až jak si to u kurfiršta Saského vyjednají. Hejtman Taxis však, jemuž od nejvyššího Valdštejna obsazení hradu nařízeno bylo, přimlouval se, aby v odpory se nedávali, neboť co mu bylo nařízeno, že státi se musí, jinak že by to zle vypadlo a mnohem větší počet vojska do města i na hrad položen byl. A aby reputace hejtmana zámeckého a ozbrojených sousedův zachována byla, slíbil jim Taxis, že 26 mušketýrův pod jurisdikcí jich hejtmana zůstávati má a týž se sousedy i na dále stráž hradní společně s mušketýry vykonávati může.

---

[89]) Purkmistr a rada města Mostu svým vyslaným při kurfirštovi Saském dne 23. listopadu 1620: »Es haben uns auch die Abgesandten berichtet, dass er Herr Albrecht von Waldstein gar ein freundtlicher Herr, aber darneben so scharf und ernst sey, wass er in Sinn nehme das müsse seinen Fortgang erreichen und liesse nicht nach; wie er denn soll gesagt haben, wir hetten recht gethan, dass wir dem Kayser uns gutwillig ergeben hetten, denn so es nicht geschehen were, sollte die Schärffe fürgenommen sein worden, zu dem Ende dann albereit fünff Petarden nach Laun geholet worden, die Thor alhier darmit zu eröffnen.« (St. arch. Drážď.)

[90]) Albrecht z Valdštejna píše Gerhardovi Taxisovi dne 21. listopadu 1620: »Ich thue euch zu wissen, dass ich gleich diese Stundt ein Befehlich bekommen hab in die Städt ein guete Guarnizon zu legen, dieweil ich aber nicht gern die Herrn von Brüxen mit einer starken Guarnizon beschweren wollte, so ist hiemit mein Befehlich, dass ihr alsbalden in Angesicht dieses diese Knecht auf das Schloss zu Brüxen leget. Im übrigen schauet wol auf ein gut Regiment zu haldten, auf dass niemanden kein Schaden zuegefügt wirdt, den Reittern dass man durchaus keine starckerey nicht passirt.« V dané Mostu salva quardii čteme: »Will demnach alle und jede meines unterhabenden Kriegsvolks höhere und niedrige Befehlichshabere, sowohl auch die gemeinen Soldaten zu Ross undt Fuess, hiemit gewarnet auch ernstlich anbefohlen haben, obbemelten Bürgermeister und Rathe sambt der ganzen Bürgerschafft, Dörffern und Unterthanen keinen einigen Schaden nicht beizufügen, vielweniger anderen beizufügen gestatten. Im fall aber würde Jemandt hierüber ergriffen, soll derselbe an Leib und Leben gestrafet werden.« (St. arch. v Drážď.)

A na to vše, že tak se stane, dva desátníci mušketýrští hejtmanovi zámeckému a Taxis všem čtyřem vyslaným ruku podali. A takž na tom přestali. Hrad byl 26 mušketýry osazen. Valdštejna, jenž až dosud s Mostskými za času trvající války říkaje po domácku jednal, taková maloměstská umíněnost, když mu zpráva o tom podána byla, popudila. Mostští spoléhali se na protektorát kurfiršta Saského a Valdštejn jednal vedle rozkazu, aby do měst v severních Čechách silné posádky položil. Byl vojákem, konal povinnost mu uloženou. Že Most nechtěl, jakž sám pravil, větším počtem vojska obtěžovati a jen 24 mušketýrův s dvěma desátníky do hradu položil, bylo přece nemalou známkou benevolence. Malicherné však vyjednávání konšelův bylo mu na nejvýše odporné. Proto, když došly zprávy, že Bedřich Falcký na útěku z Prahy ve Vratislavi se usadil, sněm držel a k nové válečné výpravě do Čech se chystá, položil Valdštejn několik set vojska do hradu a města Mostu, odzbrojil měšťanstvo i dal všechnu munici v městě se nalézající do hradu dovezti. Mostští byli zavedením takového tuhého regimentu skoro poděšeni. I napsali dne 9. prosince 1620 list kurfirštovi Saskému, kterýmž ztěžovali si, že nejvyšší Albrecht z Valdštejna »opovážil se« do města jich položiti posádku několika set jízdy i pěchoty všelijakého národu, aniž by nařízení císařské nebo arciknížete Bavorského jim ukázáno bylo; municí i proviantem opatřený hrad že osazen a místnosti v něm pro ubytování vojska násilně otevřeny, munice měštanstvu vzata, zbraně jich na vozích do hradu odvezeny a hejtmanem Taxisem jim nařízeno, že několik set sudů vína odvesti musejí, kdyby i měšťanstvo při tom hladem pomříti mělo, a jestliže se tak nestane, že město bude zloupeno. Z celé artikulované lamentací vidíme, že Valdštejn neopovážil se ničeho, což by mu za času války v zabrané zemi za »opovážlivost« mohlo, smělo byti vytýkáno. Pro sebe nežádal ničehož. Výhrůžky hejtmana Taxise, kdyby i měšťané hladem pomříti měli, anebo že město bude zpustošeno, obyvatelstvo pobito, byly tehdy při vojsku jako obyčejné a netýkají se Valdštejna. Kurfiršt Saský Jan Jiří přimlouval se listem ze dne 21. prosince 1620 k Valdštejnovi, aby městu Mostu ulehčeno a hejtmanu Taxisovi nařízeno bylo mírnější počínání. Že Valdštejn až dosud neohlížel se mnoho na vyjednávání Mostských s kurfirštem Saským, jestiť zcela odůvodněno nařízením mu daným. Jaký prospěch přímluva kurfiršta Saského Mostským přinesla, nevíme, Valdštejn toho času již byl opustil Louny; kronika smlouvání Mostských s Valdštejnem jest zavřena, nemáme více žádných zpráv.

Zmínili jsme se, že města v severních Čechách na vyzvání Valdštejnovo v příčině podrobení se císaři, vyjednávati začala až po bitvě na Bílé Hoře. Dne 18. listopadu 1620 obsadil Valdštejn nevelikou posádkou města Žatec, Kadaň a Chomutov[91]) a zaslal obci každého města napomenutí stavův

---

[91]) Wolfgang z Vřesovic píše kurfirštovi Saskému ze dne 18. listopadu 1620 z Loun: »Berichte ich, dass ich heut spat bin alher nach Laun kommen und den Obristen von Walstein antroffen, welcher mich bericht, er hette als heut Sacz, Kaden und Komotau besetzen lassen und alle die Stedt, sowohl Prag, hetten sich ohne alle Condition auf Gnad und Ungnad ergeben.« (Arch. Drážď.)

evangelických v Praze shromážděných ze dne 16. listopadu s vlastnoručním psaním, aby město císaři postoupili a k milosti císařské se přivinuli. Žatečtí ihned dobrovolně poddanost císaři slíbili a pro dokázání poddanosti *na zaplacení vojenského lidu císařského* patnácte tisíc kop míšenských na hotově odvedli a na dvadcet tisíc kop císaři při nejbližším sv. Jiří (1621) zapůjčiti se zavázali. S poslaným napomenutím a listem Valdštejnovým přijel »nařízený nejvyšší« Jindřich Hysrle z Chodův s lidem jízdným i pěším, kteréhož Žatečtí do města také přijali a každého týhodne na hotových penězích jistou část peněz na stravování vojska odváděli. Když však vojenskou posádkou Hysrlovou byli vyssáti, prosili listem ze dne 9. prosince 1620 nařízeného komisaře Karla z Lichtenštejna, aby 20.000 kop, kteréž zapůjčiti slíbili, dokud byli vojska prosti, odvesti nemusili, poněvadž by k žebrotě přivedeni byli. Mimo to žádali, aby střelbu, muškety, prachy a olovo vedle nařízení Albrechta z Valdštejna na hrad Mostský odvezti nemusili. V kanceláři knížete Lichtenštejna však žádost takovou zamítli slovy: »že se jich omluva nepřijímá a že k dokázání věrnosti J. M. C. jistou sumu proti pojištění neprodleně zapůjčí.«

Dne 21. listopadu 1620 odeslal Valdštejn purkmistru a radě města Litoměřic vyzvání pánův, rytířův i Pražan ze dne 16. listopadu s napomenutím, aby ihned vyslané své do Loun vypravili, kterýmž oustně něco přednesti chce.[92]) Litoměřičtí nevyslali žádného, nýbrž odpověděli, že stav rytířský i měšťané vypravili čtyři vyslance své (mezi kterýmiž předního Pavla Stránského, známého historického spisovatele českého) dne 15. a 18. listopadu k nejvyššímu hofmistru Adamovi z Valdštejna, jenž toho času v Budyšíně se zdržoval, aby přímluvou při kurfirštovi Saském jim zachování svobod jich vyprosil. Zároveň s odpovědí Albrechtovi z Valdštejna zaslali Litoměřičtí poštou list svým vyslaným do Budyšína, kterýmž oznamovali, že Valdštejn již po druhé k vyjednávání do Loun je citiroval, aby tudíž stvrzení jich privilejí, zvláště svobodného vyznávání konfesse augšpurské brzy vymohli.[93]) Vyslancům kraje Litoměřického bylo dne 25. listopadu radami kurfiršta Saského slíbeno, že perdon dosáhnou, když však jim psaní z města Litoměřic dodáno, obnovili opětně dne 27. listopadu prosebnou žádost svou ke kurfirštu Saskému o zachování jich svobod.

Pro království České nařízený komisař Lichtenštejn napomínal však listem ze dne 29. listop. Litoměřické, aby od ostatních stavův království Českého v příčině poddání se císaři se neodlučovali, ochrany prostřednictvím kurfiršta Saského

---

[92]) Český list Valdštejnův čte se v tato slova: »Moudří a opatrní páni přátelé moji milí! Příležitě vám psaní od p. stavův království Českého nyní spolu v Praze shromážděných posílám. Poněvadž pak vám něco oustně přednášeti mám, vás napomínám, abyste ihned některé osoby z prostředku vašeho sem do města Luna vypravili. S tím pán Bůh rač býti s námi. Datum v městě Luna 21. Novembris ao. 1620. A. z Valdštejna.« (Státn. arch. Drážď.) Vyzvání Valdštejnovo učiněno bylo v příčině vzdání se města a aby posádka do Litoměřic, vedle nařízení mu daného, položena byla.

[93]) Vedle jiných měst přihlásili se listem ze dne 21. listopadu i Mělničtí »jako jeden oud v kraji Litoměřickém« prosebně v příčině zachování náboženství, svobod, manželek a dítek, aby je Litoměřičtí mezi sebe jakožto oudy připojili.

nevyhledávali, ale vedle daného jim Valdštejnem nařízení se zachovali. Podobné oustní vzkázání přinesl jim kurýr dne 9. prosince od Pavla Michny, aby ve všem jen rozkazy císařskými se řídili. Před vánocemi r. 1620 přijeli od Lichtenštejna vyslaní komisaři císařští do Litoměřic a dali zvonem svolati celou obec na radnici, obnovili radu městskou, ustanovili císařského rychtáře a nařídili odvesti v devíti dnech 5000 kop m. půjčkou na zaplacení vojenského lidu. Litoměřičtí žádali opětně 24. prosince 1620 kurfiršta Saského za ochranu a instrukcí, jak se zachovati mají, jaká jim dána odpověď, nevíme. Musili se brzy všemu podrobiti.[94])

Mimo Louny poddala se císaři města Slané, Žatec, Most, Chomutov, Ústí nad Labem, Kadaň, Slavkov, Litoměřice a jiná místa. Což když beze všech bouří vykonáno, vztyčeny na vězích kostelních bílé prapory a měštané nositi musili na kloboucích bílé stuhy a šňůry. A takž velká část severních Čech císaři v poddanost Valdštejnem uvedena.

Ne tak lehce a bez obtíží provedeno bylo vzdání se města Lokti a kraje Loketského. Valdštejn vyslal také k »hrabatům, rytířům a městům Loketska« i do města Lokti komisaře s listem, aby vedle příkladu jiných měst a vyzvání v Praze shromážděných stavův císaři se poddali. Zástupcové stavův kraje Loketského sešli se na výstražné vyzvání Valdštejnovo dne 4. prosince a poslali z obecného usnesení odpověď knížeti Lichtenštejnovi do Prahy, poněvadž jim brzy po vyzvání A. z Valdštejna dodán byl také list Lichtenštejnův stejného obsahu. Stavové Loketští odvolávali se, že jako ke koruně České přivtělený kraj řídili se svými od králův Českých stvrzenými výsadami a právy městskými, že nesúčastňovali se sněmův, volby a korunovací krále, nýbrž vždy jen krále Českého jako pána svého uznávali. Nikdy že na to ani nepomyslili, aby od panujícího krále a pána odtrhnouti se chtěli, nýbrž na to očekávali, až by jim, jako bývalo v obyčeji, zvláštním posláním z komory královské oznámena byla nová vláda královská. I prosili, aby v milostivé zachováni byli paměti, zvláště však, aby vedle jich privilejí při svobodném náboženství augšpurského vyznání zůstaveni byli. A protož aby plukovníku Valdštejnovi a jiným jeho podřízeným velitelům nařízeno bylo, aby ničeho proti obyvatelům kraje Loketského vojensky nepodnikali a posádkami jich neobtěžovali. Na takovou odpověď vyslal Lichtenštejn do Loketska zvláštní ještě komisaře, kteříž po třídenním (29. až 31. prosince 1620) jednání přinesli

---

[94]) Zprávy o tom všem v státn. arch. Drážď. Podobně jako město Litoměřice žádali Jiří Sezima z Oustí a Adam Kostomlatský z Vřesovic, jako zástupcové rytířstva z kraje Litoměřického, kurfiršta Saského za přichránění v téže věci, oznamujíce dne 19. prosince 1620: »Dass Herr Fürst Carol zum Lichtenstein kays. und königl. Commissarius, zwei sonderliche Commissarien entzwischen nach Leuttmeritz abgeordnet, nicht allein ein gewiss gelt von Herrn und Ritterstand zu urgiren und einzubringen, besondern auch schriftlichen zu begehren, dass uf Praga man eheist sich gestellen und die Pflicht ablegen solle und dessen sich schriftlichen zu erkleren, wie auch etzliche, so aus der Ritterschaft man daselbst angetroffen, gethan, beides an gelt nehmblich erlegen und dergleichen begehrten schriftlichen Schein von sich stellen müssen.« (Státní arch. Drážď.)

do Prahy odpověď stavův Loketských, že na potřeby válečné 3000 zl. půjčkou a po obnovení jich privilejí k holdování novému králi že se uvolují.

V Lokti očekávali na vyřízení z kanceláře české. Nepřicházelo. Za to však poslán jim z Prahy a současně od Valdštejna přípis, aby přijali posádku vojska Valdštejnova pod velením nejvyššího lejtnanta z Neuhausu, kteráž již k nim táhne. Purkmistr a starší obecní Loketští na takové nařízení vyslali ihned rychlého posla k jmenovanému nejvyššímu lejtnantovi, aby s vojskem zpátky se obrátil a posádkou je ušetřil, poněvadž ji vyživiti nebudou moci, a také loupení se obávají, jakož již tři jezdci, kteříž nařízení Valdštejnovo k nim přinesli, před městem jednu paní oloupili. Na takové vzkázání nedostali žádné odpovědi, ale docházely je zprávy, že prohlášeni jsou za neposlušné rebelly, proti nimž mocí vojenskou musí býti zakročeno. I poslali v příčině té prosebné listy knížeti Lichtenštejnovi do Prahy a hraběti z Nogaroly, veliteli Valdštejnova vojska v Kadani; a když opět žádná jim nedána odpověď, tím více strachovali se před výhrůžnými zprávami, že vojáci ani dítěte v životě mateřském šetřiti nebudou. Mimo pomoc boží na nebi nevěděli kam se o pomoc obrátiti, poněvadž císař a král v zemi nebyl. I uchýlili se ke kurfirštovi Saskému »jakožto na tom šírém světě jedinému pomocníku a nařízenému vrchnímu komisaři«, aby je při jich privilejích a »pravém, čistém, nezkaženém náboženství augšpurského luterského vyznání přichránil, poněvadž nikdy k žádnému jinému se nepřiznávali a nikdy po čas všeho života k jinému přiznávati se nechtějí«. Prosili dále za přímluvu k Lichtenštejnovi a Valdštejnovu důstojníku hr. z Nogaroly, aby před vtržením císařského vojska a posádkou uchráněni byli. Jaké další bylo jich jednání, o tom nemáme zpráv. Valdštejnské vojsko k nim nepřitáhlo, ale vtrhnul do Loketska jenerál Tilly, jemuž po delším obléhání město Loket dne 6. května 1621 se poddalo.[95])

Plukovník bavorský Heimhausen žaluje dne 1. prosince 1620 arciknížeti Bavorskému Maximilianovi, že Buquoy již celých 14 dní nadarmo se svým vojskem a jen za tou příčinou v městech Pražských prodlévá, aby bohaté měšťanstvo Pražské »šacovati« a vůkolní kraje »plundrovati« mohl, i že vedle jeho zdání není jiné »intence«, než aby celé království České zkaženo bylo. *A proto* také že Valdštejnovi z měst Loun a Žatce, kteráž ještě brániti se mohla, když dobrovolně se poddala, nejbohatší měšťané víc než 80.000 tolarů

[95]) Jan svobodný pán Tilly oznamuje z Lokte dne 7. května 1621 císaři Ferdinandovi: »Loketští nechtěli poddati se, postavili se na odpor, musel jsem tudíž je obléhati, a ačkoliv každého dne myslel jsem, že se poddají, přece ve své zarputilosti do čtyř neděl vytrvali. Vojáci jich se chtěli vzdáti, měšťané ale vždy je napomínali, že pomoc zajisté přijíti musí, a aby vojáky spíše v poslušnosti Bedřicha Falckého zachovali, peníze i jiné dary jim dávali. Když ale vojáci žádného vysvobození neviděli, a silně od nás na ně bylo stříleno, počali 6ho toho měsíce vyjednávati. I poslali s výminkami ke mně lejtnanta, a ačkoliv jsem nechtěl k jich výminkám pro jich tvrdost povoliti, však když mne zrovna mezi tím vyjednáváním zpráva došla, že Mansfeld s pomocným táhne vojskem, povolil jsem a dovolil, aby hrabě z Ortenburku s důstojníky a vojáky odtáhnouti mohl.« (Výtah z listu nalézajícího se v míst. arch. v Inšpruku.)

a 700 sudův vína odvesti musili.[96]) Pavel Skála v »Historii české« píše: »Albrecht z Waldštejna, nejvyšší, vzal sobě zimní ležení v kraji Žateckém, jemuž sama obec Žatecká musila vyčísti na jisté terminy rancionu nebo výplaty za ušanování jí v loupeži 36.000 kop míšenských.« Ze zpráv takových, kteréž viní Valdštejna, že přičiňoval se také o hmotné zničení, zkažení království Českého, vidíme, jak opatrně, kriticky posuzovati máme, musíme i současné prameny. Plukovník Heimhausen snad, jak byl slyšel, napsal arciknížeti Bavorskému, a Skála běžnou zprávu do »historie« své položil. Skutečnost však jinak pravdu ukazuje. Z vypravování našeho vedle autentických pramenův sepsaného viděti, že Albrecht z Valdštejna jednal a choval se jako voják ve všem správně, vedle daného nařízení. Mimo zapálení předměstí v Lounech (kteréž stalo se, jak již povědíno, bez vůle, nařízení, loupeživými kozáky polskými) žádné není zprávy, že by nějaké loupení, drancování, zabíjení obyvatelův v městech jím opanovaných se bylo přihodilo. Že mimo města po vesnicích rozběhlí žoldáci, zvláště nevázaní polští kozáci rozličných lotrovství se dopouštěli, toho omlouvati nechceme, nemůžeme.[97]) Žádnému městu, kromě

---

[96]) Plukovník Heimhausen píše arciknížeti Bavorskému Maximilianovi dne 1. prosince 1620 z Prahy: »Conte Buquoy ligt nun mer über die 14 Tag mit seinem Volkh vergebens alda zu keinem andern endt, als man auss den Taten spieren khan, dan das reiche Burger der stadt Prag nit allein geschaczt und geplundert, sonder entzwischen auch diejenige Crayss verderben, dahin Er nunmer gar nit mer khomen soll noch derfte .... Ich kann aber anderst nicht erachten, die intention sey, das ganz Königreych auszupeuten und die neuen Freund und gehorsamen wieder zu Feind zu machen, wie dan nyemandt gehalten, was zu gesagt. *Deswegen* der Wallstein, alls sich die 2 stett Saatz und Schlan (má býti »Laun«, poněvadž Slané poddalo se arciknížeti Maximilianovi Bavorskému, na vyzvání jeho ze dne 9. listopadu na bojišti Bílé Hory při sv. Markytě dané, dne 12. listopadu 1620) die sich sonsten noch woll halten khunden, guetwillig aufgaben, alsopalt die reychesten Burger über 80.000 Taler und 700 fass Wein ranzionirt.« (Arch. říšsk. v Mnichově.)

[97]) Wolf z Vřesovic píše dne 21. listopadu 1620 kurfirštovi Saskému z Prahy: »Aber der Jammer in der Stadt [Prag] ist nichts gegen dem auf dem Lande, dann obwohl sich alle ohne einige Condition ergeben, so seindt doch die gottlosen Cosagken so unersettig, dass sie schon in allen Kreissen gewest, geplündert, wen sie gefunden gefangen genommen und hoch rantionirt; da hilfft kein Glauben, Catholisch oder Calwinisch, muss alles gelt geben, nehmen Mann und Weib. Dann man mir alle meine Güter also verderbt, meine Underthanen niedergehaut, dass kein Türk erger hausen kündt ...« Jako v Lounech dvoje předměstí polští kozáci vypálili, chtěli i Čáslav zapáliti. Aby tomu zabráněno bylo, dalo jim město na penězích výplatného 1370 zl., mimo dobytek, který byli zajali. Hrozný padl na obyvatelstvo strach ve všech krajích, kamž se byli rozletli. Takž oznamuje zpráva ze dne 23. listopadu 1620, že u Loun jistá žena s dvěma dítkami, z nichž jedno na zádech nesla, před nimi utíkala, a když přišla k jednomu rybníku, obě dítky do vody hodila a za nimi sama také do rybníka vskočila. Však nejen vojsko pod Valdštejnovým velením, ale všechno vítězné vojsko císařské po bitvě na Bílé Hoře tyransky v království Českém si počínalo. A nebylo také divu. Byla to sebránka Španělů, Němců, Francouzů, Valonů, Poláků, před nimiž lidé se třásli, utíkali. Vyslanec kurfiršta Saského vypravuje, že vojsko císařské na pochodu svém od Rakovníka přes sto městeček i vesnic vyloupilo a s ženami i dítkami spálilo, mladá ještě děvčátka tělesně až k smrti zkazilo nebo do těžké nemoci přivedlo. Mnohým před žoldáky prchajícím ztratily se ženy, vypadly z vozů dítky. Zpráva nejmenovaného z Prahy dne 20. prosince 1620 udává, že vojsko císařské po Bílé Hoře u Kolína, Čáslavě a Brodu Českého na 10 mil městečka, vesnice zpustošilo. — Dran-

v Lounech, Valdštejn osobně nediktoval, jakou sumu půjčkou císaři na zaplacení lidu vojenského odvésti mají, nýbrž důstojníci od něho vyslaní,[98]) také takové peníze k rukoum svým nepřijal, bylyť odvedeny vedle nařízení Lichtenštejnovi. O Valdštejnovi neplatí jako o jiných i nejvyšších vůdcích vojska císařského, že by byl lačným, hltavým po kořisti, že by pleněním měst[99]) chtěl se obohatiti Mimo to máme svědectví, že Valdštejnův náhled směřoval k tomu konci, jako úmysl arciknížete Bavorského Maximiliana, aby vojsko císařské co nejdříve vypravilo se na Moravu a do Slezska na udolání dalšího odboje.[100]) Ano Valdštejn později císaři radil, aby jízda jeho z 2000 koní

---

cování bylo tehdy tak obvyklé, že nejen vojsko císařské v dobyté zemi, ale i žoldáci Bedřicha Falckého, kteříž doprovázeli ho na útěku z království Českého, vozy jeho oloupili. Takž píše Eliška Žerotínská z Valdštejna paní Kateřině Žerotínské z Valdštejna 15. listopadu 1620: »I svému králi, když z Prahy pryč ujížděl, jeho mezky, co nesli, i některé vozy pobrali, vyplundrovali, že dukáty po zemi trousili.« (Arch. Brn.) Zpráva z Prahy ze dne 18. listopadu 1620 oznamuje: »Quales permiscuae exiguo quoque respectu fidelium catholicorum habito depraedationes, rapinae, oppressiones ac ruinae bonorum et hominum post eam victoriam divinitus datam de facto fiant per milites, nulla dies, neque nox praeterit, qua horribiles domorum et possessionum excussiones non fiant, videntur omnia rapinis et praedis esse propinata.« (V státn. arch. Drážď.) Jan Rudolf Trčka píše Zdeňkovi z Lobkovic dne 28. listopadu 1620 z Hradce Králové: »... O škodách, drancování měst, městeček, lidí mordování, které se nyní od lidu JMC. na vše strany dějí, vypsati nikterakž možné není, a takž již tato země Česká dokonce v zkázu přišla, politujž se samému pánu Bohu a tresciž ty lidi zde časně i věčně, kteří toho zlého původem jsou; neutěšiť je i potomky jich pán Bůh.« A známý Pavel Michna psal dne 18. března 1621 Zdeňkovi z Lobkovic: »Takto lid Bavorský znamenité škody zde [v Praze] činil a činí a špatné exequucí až posavad na časté napomínání jsme se dovolati mohli; domy plundrují, na rynku prejs činí, lidi šacují, vně z Prahy nic není bezpečno...« (Orig. v arch. Roudnickém.) Kradlo se tolik, že dne 5. února 1621 musil býti vydán Karlem z Lichtenštejna patent proti krádeži tyček na vinicích, chmelnicích i jinde od vojska činěné. Ano i dříví z domů ve dne, v noci trhali a prodávali.

[98]) Jan Mikuláš z Hochhausenu ztěžoval si kurfirštovi Saskému dne 5. prosince 1620: »Undt weil zu allem Überfluss der Röm. Kays. auch zu Hungern und Böhmen Königl. Mtt. Kriegs Rath und bestalten Obristen Herrn Albrecht Wentzel Eusebii Herrn von Waldtstein Haubtmann, Taxis genannt, mir durch meine nach Brüx abgefertigte (indeme mir wegen Leibes beschwerung und hochsten Bekümmernuss zu reisen unmöglich gewesen) mündtlichen zu entbieten undt ansagen lassen, dass ich meine Güter über allen erlittenen Verlust und Plünderung mit fünfzig Tausendt Thalern zu ranzioniren schuldig sein sollte, endlichen aber dass es bey fünfundzwanzig Tausend Thalern verbleiben möchte, sich verlauten lassen.« .. Neodvedl však, pokud víme, ničehož. (Orig. v státn. arch. Drážď.)

[99]) Arn. Weyhe-Eimke zmiňuje se ve spisku »Schlacht am weissen Berge« o vlašském listu Albrechta z Valdštejna Buquoyovi poslaném a v archivu Novo-Hradském chovaném, v němž sám velice trpce ztěžuje si na výtržnosti žoldákův.

[100]) Wolfgang z Vřesovic oznamuje kurfirštovi Saskému dne 18. listopadu 1620 z Loun: »Oberst Walstein vermeinet, dass man das meiste Volk wirdt gegen Mähren diesen Winter losieren, weil man mit Mähren gerne wollt fertig balt sein.« Mostští oznamují dne 17. listopadu 1620 kurfirštovi Saskému, že hejtman Valdštejnův Gerard Taxis téhož dne je ujistil: ».. es sollte gar kein Kriegsvolk hieher gelegt werden, denn innerhalben zweien Tagen aufs lengste würde alles Kriegsvolk von da herumb aufbrechen und nacher Prag, von dannen aber die ganze Armada in Mähren ziehen.« (Orig. v státn. arch. Drážď.)

Nedatovaný, vlastnoručně psaný, někdy na začátku r. 1622 daný list Valdštejnův, aby pluk jeho pro ušetření vydání i země zmenšen byl, čte se v tato slova: »Nachdem

zmenšena byla, čímž by nejen vydání, ale také země ubytováním menšího počtu vojska se ušetřila.

Pohleďme ještě na 80.000 tolarů, kteréž prý Valdštejnovi z Loun a Žatce jako rancí odvedeny byly. Z účtů města Loun roku 1620 víme, že Valdštejnovi vyplaceno bylo, když s vojskem tamže přitáhl, od sousedův jako výkupné 16.750 kop a 750 sudů vína po 25 kopách, což učinilo 18.750, dohromady 35.500 kop míšenských, Žatečtí odvedli 15.000 na zaplacení lidu válečného a 20 000 půjčkou, tudíž 35.000 kop míšeňských. Sečteme-li, co Lounští i Žatečtí odvedli, máme sumu 70.500 kop, a přidáme-li k tomu i útraty na vojsko v obou městech, shledali bychom Heimhausenem jmenovaných 80.000 tolarův. Však o penězích Žateckých víme s určitostí, že na zaplacení vojska císařského odvedeny byly,[1]) a v prosebném listu purkmistra i konšelů ze dne 9. prosince 1620 (tudíž osm dní po datum listu plukovníka Heimhausena) není nejmenší zmínky, že by bohatí měšťané nějakou rancí Valdštejnovi byli složiti musili, což by v žádosti za slevení půjčkou císaři upsaných 20.000 kop m. zajisté byli učinili, uvádějíce, že lid vojenský v městě jich ubytovaný stravovati a na vychování důstojníkům a vojákům týhodně jistou sumu odváděti musili. Valdštejn tudíž peníze od Žateckých na zaplacení vojska císařského odvedené (žold vojsku platil císař) a půjčkou císaři zapsané zabrati nemohl. Že i v účtech města Loun jako výkupné uvedených 16.750 kop m. také na zaplacení vojska císařského odvedeno bylo, souditi můžeme skoro s jistotou.

Podobně odvedla Kutná Hora dne 14. prosince 1620 hraběti Buquoyovi, když skrze Horu na Moravu se ubíral, 5000 kop m. jako půjčku císaři.[2])

---

sich Euer Matt. gnedigst resolvirt haben meine zwey Walonische Regimenter in zehn Compagnien zu reduzieren, als sehe ichs vor gutt an, doch ohne mein untherthenigst masgeben, das Euer Matt. dem Fürsten von Lichtenstein ein befelich geben solche mustern zu lassen, alsdann wegen des nachlass zu tractiren undt in weniger compagnien zu reduciren; dardurch wirdt der unkosten, so Euer Matt. uber Zwey tausent pferdt sampt den befehlichshabern und dupelten Stab auffgeht, gemindert und auch das landt mit einquartirung nicht so beschwert. Euer Matt. allerunterthenigster Diener Albrecht von Waldstein mp.« (V arch. česk. místodrž.) Z listu takového viděti, jak nepodstatná byla zpráva neznámého denuncianta, jakýchž vždy v takových převratných dobách hojnost se vyskytuje, jenž podal císařské radě ve Vídni »Memorial jeczigen Zustandts in Prag«, v kterémž píše: »Obrst von Walstein befleisst sich alle andere soldatesca ausser der seinigen dem Land zu bringen, damit er alsdann mit den seinen darinnen guberniren könte nach seinem Gefallen.« (V státn. arch. Víd.)

[1]) Žatečtí v prosebné žádosti za slevení půjčkou císaři zapsaných 20.000 kop oznamují Karlovi z Lichtenštejna dne 9. prosince 1620: že nejvyššího Jindřicha Hysrle z Chodů do města s lidem jízdným i pěchotou přijali, vojsko stravovali »a abychom naši k J. M. C., jakožto k králi a pánu našemu nejmilostivějšímu, povinnou a poslušnou poddanost na sobě poníženě pronesli a prokázali, na zaplacení nějakého dílu téhož lidu, mimo to co jsme každého týhodne na hotových penězích od obce naší pánům oficírům a jich vojákům odvozovali, 15.000 kop míšenských na hotově odvedli.« (V arch. česk. místodrž.)

[2]) Na Kutnohorských žádal Heřman Černín z Chuděnic, jenž s dvěma ještě jinými komisaři do Hory Kutné přibyl, dne 25. listopadu 1620, aby na potřeby císaři 30.000 kop míšenských zapůjčili. Uvolili se 5000 kop m. zapůjčiti, kteréž na poručení knížete Karla z Lichtenštejna dne 14. prosince 1620 Buquoyovi odvedeny byly. Více odvedli půjčkou podobným způsobem Hradec Králové 4000 kop, Slavkov 1800 kop, Jaroměř 500 kop gr. a j. v.

Komisařům do Rakovníka, Litoměřic, Oustí n. Lab., *Žatce, Loun,* Slaného, Kadaně, Chomutova, Mělníka, Mostu oc vyslaným bylo dne 30. listop. 1620 »plnomocným komisařem« Karlem z Lichtenštejna nařízeno, aby města ta jistou sumu peněz císaři proti pojištění zapůjčila a do měst Pražských knížeti Lichtenštejnovi odeslala.[3]) V účtech města Loun, císaři již toho času poddaného, nenacházíme žádné položky, kterouž by město císaři bylo zapůjčilo; bezpečně že odvolali se k odevzdaným již 16.750 kopám, jež byli Valdštejnovi odvedli. Valdštejn pak vůči komisí a nařízení knížete z Lichtenštejna nemohl by peníze takové na zaplacení vojska určené pro sebe podržeti,[4]) neboť komisaři zajisté o všem zprávu podali. Zbývá jenom několik set sudů vína, o kterýchž nemáme autentických zpráv, jak jich bylo užito.

Abychom však spravedlivě posoudili chování se Albrechta z Valdštejna, přečísti si musíme některé zprávy, jak »nezištně, poctivě« chovali se jiní i nejvyšší vůdcové vojska císařského po bitvě Bělohorské.

Veškeré současné zprávy přátelské i nepřátelské vypravují o strašném řádění vítězův po bitvě na Bílé Hoře. Po vzetí Prahy vydali se prostí žoldáci, důstojníci i přední vůdcové na zjevné loupení, vybíjení, plenění za dne i času nočního domů Pražských,[5]) nejprvé těch, kteréž měli na seznamu napsané, totiž direktorův a předních účastníkův odboje, brzy ale neohlíželi se na vyznání náboženské, loupili napořád katolické i nekatolické, v domech, na ulicích, a při tom i vraždili. »Krev a peníze« bylo heslem zuřivých vítězů.[6]) Hrozné, až k neuvěření tyranství páchali, aby na lidech peníze,

---

[3]) V instrukci ze dne 30. listopadu 1620 uloženo bylo knížetem z Lichtenštejna komisařům Markvartovi z Hrádku, Václavu Vratislavovi z Mitrovic a Václavu Mladotovi z Solopisk do jmenovaných měst vypraveným, aby po uvedení lidu v poslušenství císaři a úřadu v starý pořádek při každé obci o to jednali, aby »pro dokázání volnosti a věrné poddanosti jistou summu peněz, kteréž by tiž komisaři od nich požádali, bez odpornosti mezi sebau shledali, proti jistému pojištění zapůjčili, a po páních komisařích do měst Pražských J. M. knížecí odeslali«. Dne 5. prosince 1620 dána byla knížetem z Lichtenštejna plná moc v téže příčině, zapůjčení peněz císaři, Štěpánovi ze Šternberka a Bohuchvalu Valkounovi z Adlaru pro kraj Slanský, Litoměřický a Žatecký. Snad na takovou »půjčku« vydlužili si také Mostečtí od Bohuslava Fictuma z Fictum 1500 kop českých dne 16. prosince 1620. (Archiv Jindřichohrad., Česk. místodrž. a Drážď.)

[4]) Z uvedených důkazův viděti, jak bezpodstatná byla r. 1624 císaři Slavatou podaná žaloba na Valdštejna, v níž se praví, »že po vítězství na Bílé Hoře, na kterémž neměl žádného účastenství, mnohá města královská pro sebe vykořistil« atd. K takové denunciací, kterouž diktovala nízká závist, zášť, poněvadž Valdštejn nad jiné se povznesl, několik jen přidáme slov. Že Valdštejn sám osobně na Bílé Hoře nebojoval a bojovati nemohl, pověděli jsme; vykonával jako voják povinnost mu uloženou na prospěch věci císařské na jiných místech s nemalou horlivostí a dovedností. Bohužel s plným říci můžeme přesvědčením, že by zajisté raději byl se svými kyrysníky osobně bojoval v rozhodném boji, aby se hrdinsky proslavil, než aby podmaňoval města, odzbrojoval obyvatelstvo, sháněl proviant a půjčky císaři. Že pak uloženou výplatu a půjčku na zaplacení vojska císařského do komory královské v Praze odváděnou pro sebe nevykořistil, dokázali jsme.

[5]) Pavel Skála.

[6]) Psaní nejmenovaného z Prahy 1620, 10. prosince: »Des Blindern und mordens ist alhie kein endt, sie haben erstlich angefangen der Direktoren und Calvinisten Heuser zu blindern, jetzo geht's schon durch die Bankh ohne Unterscheidt gleies rauben auf der

poklady, skvosty vynutili, při tom pro oslavu boží vraždili, mučili »české kacíře«, že ještě po staletích při slyšení, čtení takových zpráv stydne krev v žilách.

Neslýchané ukrutenství, plenění sprostých žoldákův, kteří nejen příbytky ale i kostely loupili a zvony s věží kradli, vypisovati nemůžeme, pohleďme jen na některé vyšší i nejvyšší velitele. Takž hrabě z Sulzu při loupení Martina Fruveina z Podolí na Starém městě Pražském, poněvadž málo klenotův a peněz nalezl, celé lůno mu vypáliti dal, podobná muka zakusili na Novém městě Bartoloměj Zlatý a Václav Vlaverín.[7]) Kníže Saský s několika žoldáky plenil za noční doby, na nejvyššího zbrojmistra bavorského vojska pro jeho krádeže jako na lupiče na ulicích Pražských lidé prstem ukazovali. A takové plenění, zajímání a vykupováni lidí za veliké peníze provozovali osobně i jiní mnozí vyšší hodnostáři vojenští. Arcikníže Bavorský Maximilian vyzval jenerála císařského vojska Buquoye, aby takové turecké hospodářství zastavil, kterýž, jak biograf jeho Konstantin Peregrinus vypravuje, postonávaje na ránu u Rakovníka utrženou, připomínal k loži jeho svolaným plukovníkům, aby k loupežím vojákův nepobádali a jich se nezúčastňovali. Napomínání takové nemělo a nemohlo míti dobrého účinku, poněvadž Buquoy sám špatným byl příkladem. Vedle spolehlivých zpráv víme zcela určitě, že jako nejvyšší velitel s ostatními jenerály bral podíly z konaných loupeží.[8]) Takž čteme ve zprávě nejmenovaného z Prahy ze dne 14. listopadu 1620., že z domu Bohuchvala Berky ukořistěná veliká suma peněz odevzdána býti musila hraběti Buquoyovi.[9]) Nejedna

---

Gassen... Das morden gehet nunmehr auch ahn und gerewet Jedermann, das man sich anfangs nicht lieber bis auf den letzten Mann gewehret. (St. arch. Mnich.) Vyslanec kurfiršta Saského líče loupežení císařského vojska v Čechách, píše 14. listopadu 1620: »Sie begehren nichts, als Geld und Blut.« (St. arch. Drážď.)

[7]) Pavel Skála.

[8]) Zpráva nejmenovaného z Prahy v prosinci 1620: »Graf Buquoy hat zwar sein volkh aus Prag geschikht, Er aber und andere officir zue Prag bis den 11. Dezembris verbliben, alda noch teglich und nächtlich starkhe gewaltthaten und plinderung bey katholischen und uncatholischen fürgangen, die er nit allein auf anklagen nit remedirt, sondern davon participiren soll.« (St. arch. Mnich.)

[9]) »Bericht über die Einnahme von Prag, dd. 1620. 14. Novembris. (St. arch. v Drážď.) Heimhausen píše dne 9. prosince 1620 Maximilianovi Bavorskému: »Buquoy ligt nit allein selbst alhie (in Prag), sondern behelt alle Obersten und hohe Befehlshaber bey sich, last die Soldaten gegen Merern, und zwar in und umb Prag, wie sye selbsten wellen, umb keiner anderen Ursache, dan das er die Prager stedt, über allen Raub noch, umb vil 1000 Taler schätzen will. Will alsdann gegen Merern nur auf die Frontier mit dem Volk, er aber selbst zu Ir. Maj. ziehen und nach Nyderlande auf etlich Monat Erlaubnus nemen; gedenk für meine Person den grossen Raub ainsmals abzuladen und da ime aufs Jar die Sach nit gleich sihet gar oder lang genug auszupleiben.« Takové nařknutí Buquoye Heimhausenem, že totiž s kořistí svou odebéře se do Nizozemska, ukázalo se býti nepravdivé, jestiť ale charakteristické pro ocenění zpráv Heimhausenem podávaných. A protož můžeme bez ublížení pravdy podobnou měrou posuzovati i jeho výrok o Valdštejnovi. — Eliška Žerotínská z Valdštejna píše paní Kateřině Žerotínské, rozené z Valdštejna, dne 4. prosince 1620 z Hradce Králové: ... »Aby císař svému lidu nedal takových hrozných ukrutností a tyranství provozovati, nebo jeho lid to dělá, Bavorskýho knížete lid takových škod nikdež nedělají jako ti Buquoyovi... Je zde v Hradci pan Heřman Černín, kterýž taky s Bavorským

zpráva vypravuje, že před odchodem císařského vojska na Moravu za dne i v noci loupeny domy katolíkův i nekatolikův v Praze, a že Buquoy takovému řádění přes všechny ho došlé žaloby přítrž neučinil, poněvadž sám na loupežích jako podílník byl účastným, ano že před svým odjezdem požádal Pražany, aby mu po všem drancování ještě nemalou sumu peněz jako čestný dar odvedli.[10]) A nejvyšší jenerál ligistického vojska, arcikníže Maximilian (jenž napomínal Buquoye i císaře žádal, aby hrozné plenění, hanebné řádění vojska, kteréž Českou zemi hůře nežli Turek pustoší, zastaveno bylo), dal vzíti k svým rukoum z domu knížete Kristiana z Anhaltu pět centnéřů stříbrného nádobí, 200.000 dukátů, a když dne 17. listopadu 1620 na zpáteční cestu z Prahy do Mnichova se vypravil, vyprovázelo 1200 jízdných a 2000 mušketýrův arciknížete a 1500 nákladních vozů, na nichž také naložena kořist jako trofeje z válečného tažení do království Českého.[11]) W. z Vřesovic píše dne 21. listopadu 1620 z Prahy kurfirštovi Saskému: »Veliká panuje mezi jenerály vojska císařského závist, však o veliké, krásné loupeže shodnou se vždycky, neboť jeden béře více nežli druhý.«[12]) Jakým jeví se vůči těm všem i nejvyšším vůdcům vedle autentických zpráv Albrecht z Valdštejna?

Když Valdštejn hned po bitvě na Bílé Hoře z Loun do Prahy se odebral, umluvil se s nejvyšším císařským vůdcem Buquoyem, že na místě u královského letohradu Hvězdy skoro úplně pobitého pluku Moravanův, jehož někdy býval velitelem, nový pluk císaři najmouti chce. Snad že také za svého v Praze pobytu vyjel si na osudnou Bílou Horu a popatřil v oboře královské na zbitá, jako hromady pokáceného dříví ležící mrtvá těla někdy jemu nevěrných hrdinův Moravských. Valdštejn v městech Pražských poznal, viděl, že na hrobech pokořeného odboje štěstí mu vykvete. K dvěma tisícům kyrysníkův počal najímati tři tisíce pěších. Vedle daného mu nařízení, aby jmenovaná již města, kraje v poddanost císaři uvedl, pečoval o nové vojsko. Již dne 18. listopadu píše W. z Vřesovic kurfirštovi Saskému, že nejvyšší z Valdštejna nový pluk najímá.[13]) A 21. listopadu požádal Valdštejn kurfiršta Saského, poněvadž v Čechách sotvy by tolik vojska sehnati mohl, aby mu dovolil v zemi jeho najímati; načež kurfiršt odpověděl, že tono dopustiti nemůže, protože sám pro

---

knížetem, když Prahu vzali, při tom byl a neníčky jezdí po městech JMC. a zase rychtáře císařské, jak prvé bývali, ustanovuje, a o peníze, aby měšťané půjčovali, též jedná, zde v Hradci 4000 měšťané se uvolili půjčiti; velice nad tím pan Černín sám zarmoucen jest, vidouce a slyšíce, co se v Čechách děje a praví, že Buquoy tím vším vinen jest.« (Arch. Brn.)

[10]) Zpráva nejmenovaného z Prahy v prosinci 1620: »Buquoy hat vor seinem abzug von den Prager Stetten ein starke Summa gellts zur verehrung begert.« Adam z Valdštejna oznamuje 24. prosince 1620 kurfirštovi Saskému: »Was den Grafen von Buqoy betrifft, berichte Euer Churf. G., das derselbe mit seiner Armade nach Mähren gezogen undt ohne Zweifel bei der angefangener Prägerischen Wirtschaft gerne lenger verblieben wehre.« (Státní arch. Drážď.)

[11]) Zpráva z Prahy 10. prosince 1620 v státn. arch. Vídeňském a Pavel Skála.

[12]) Státní arch. Drážďanský.

[13]) St. arch. Drážď.

rozmnožení vojska svého lid najímati dáti musí.[14]) Musil tudíž Valdštejn v Čechách samých třitisícový pluk pěších najmouti, což se mu také podařilo. Však přes zákaz kurfiršta Saského přicházely přece tlupy žoldákův do Čech, aby se k Valdštejnovi najímati daly, mezi těmi i mnozí z bývalého vojska Bedřicha Falckého, kteříž po bitvě na Bílé Hoře prchajícího krále přes hranice provázeli, nebo až do Sas před vojskem císařským se zatoulali.

V druhé polovici měsíce prosince 1620 přibyl Valdštejn s polským nějakým rytmistrem do Prahy,[15]) aby se léčil.[16]) Jaká to byla choroba, nevíme, však asi nic těžkého, poněvadž i při nemoci dovedl se o jiné věci starati, kteréž nemalé péče vyžadovaly.

Z Valdštejnova pobytu v Praze od druhé polovice měsíce prosince 1620 zaznamenáváme totiž zprávu, kteráž, ač jeví se nám jako stín vedle světla, jest nemálo výraznou známkou jeho života. Valdštejn byl, jak známo, nejen velice znamenitý organisator vojska, nad jiné vynikající vojevůdce, ale i genialní finančník a hospodář. Prozíravý jeho duch viděl, čeho se má v přítomnosti chopiti, co by mu do budoucnosti prospěti mohlo. Když vítězná vojska Bělohorská do měst Pražských vtrhla, obyvatelstvo oloupila, vyjedla, vůkolní krajiny zpustošila: počínaly býti potraviny, zvláště víno, kteréhož si žoldáci přehojnou měrou dopřáli, vzáctnější, dražší. A poněvadž loupežení na silnicích, cestách, nejen v blízkém vůkolí Prahy, ale i na několik mil cesty žoldáky i všelijakou jinou lotrovinou se rozmáhalo a potraviny do měst Pražských, na kolik bylo potřebí, dováženy býti nemohly, nastávala drahota, nedostatek. Aby takovému nedostatku částečně pomoženo býti mohlo, zvláště však, aby vysokou cenou hodně vyzískal, dal Valdštejn z Moravy do Prahy přivezti 1300 velikých sudů vína, kteréž v Starém městě Pražském na prodej uložil.[17]) Obyčejný sud vína tehdy platil 50—60 kop, veliký sud 200 kop grošů. Prodal-li Valdštejn všech 1300 velkých v Praze uložených sudů, stržil za ně veliké peníze. Kdyby polovici jen sumy na víně, zajisté na Moravě za laciné peníze skoupeném, byl vyzískal, vydařil se Valdštejnovi takový vinný obchod znamenitě. Mimo to měl nějakou asi nevelikou část vína před mrazy v zimě uschovanou, složenou v Slaném a 40 sudů v Lovosicích, kteréhož sud nabízel Slanským po 200 kopách k prodeji. Načež mu odpověděla rada městská, že vína koupiti nemohou, poněvadž v dluzích zůstávají a ubraní sousedé zač koupiti nemají.[18])

Když do Vídně došla zpráva o vítězství na Bílé Hoře, radily se všechny čelnější osoby při dvoře císařském, jakým způsobem by království České pro

---

[14]) Původní list Valdštejnův s konceptem vyřízení v arch. Drážď.

[15]) Nejmenovaný píše dne 23. prosince 1620 z Prahy sekretáři a radovi kurfiršta Saského: »Der polnische Rittmeister, so mit Herrn von Wallenstein neulich anhere kommen...« (V státn. arch. Drážď.)

[16]) Valdštejn Buquoyovi z Prahy dne 9. ledna r. 1621. (Schebek »Wallensteiniana« pag. 9.)

[17]) Elvert XXII. 90. »Aus Prag 10. Jänner 1621. Dieser tagen hat der Oberst von Wahlstein 1300 grosser Fass Wein aus Mähren bringen, und in die Altstatt sollich zu verkauffen legen lassen«. (Státn. arch. Víd.)

[18]) Notulář města Slaného.

odboj ztrestáno a jaký řád zaveden by býti měl, aby pro nejbližší i budoucí doby odboj úplně byl udušen a vícekráte opakovati se nemohl, i jaká opatření proti Moravě a Slezsku učiněna býti by měla. V Praze měly zříditi se dvě nové pevnůstky (na Petříně a Vyšehradě), města Plzeň, Tábor a Kladsko měla býti opevněna a jak by obsazena býti měla některá místa v krajích Hradeckém a Chrudimském, o tom podal Valdštejn, jako krajin těch dobře známý, své dobrozdání. I navrhoval, aby do Jaroměře proti Slezským a Lužickým hranicím dána byla pěší posádka 300 mužů, do Jičína dva praporce žoldákův a dvě kompanie jízdy, do Boleslavi Mladé dva praporce pěších a dvě kompanie jízdy; proti Slezsku a Moravě aby do Hradce Králové položen byl prapor pěší, na Kunětickou Horu a do Pardubic pak ještě dva praporce pěších a dvě kompanie jízdy, do Mýta Vysokého rovněž dva prapory pěší a dvě kompanie jízdy, do Litomyšle tři praporce pěších a tři jízdy, do Chrudimi dva prapory pěší a dva jízdy, do Landškrouna dva pěší praporce a dvě kompanie jízdy.[19])

Válečný duch Valdštejnův rostl, počínal býti samostatnějším. Pečoval nejen o najímání, postavení, rozložení vojska, ale pamatoval také na uhájení obsazených již měst, jako Žatce, Kadaně i jiných, kteráž Mannsfeld výhrůžnými listy i sliby bouřiti chtěl proti vojsku císařskému. Ubraná, posádkou vojenskou zbědovaná města, kdyby i nejraději byla chtěla, nemohla sobě pomoci, poněvadž zbraně jim odebrány byly. Žatečtí odevzdali takové psaní Mannsfeldovo ze dne 27. ledna 1621 v městě ubytovanému veliteli pluku Valdštejnské pěchoty hraběti z Nogaroly, kterýž posla na šibenici před radnicí postavené oběsiti rozkázal, aby jiní ustrašeni byli a takové listy po městech neroznášeli. O čemž když Valdštejnovi do Prahy zpráva dána byla, zaslal Žateckým psaní, kterýmž je pochvaloval i vyzval také knížete Lichtenštejna, aby jim poděkoval, že tak věrně se zachovali a na hrozby Mannsfeldovy nedbali.[20])

Valdštejn jako voják radil, jak by rozechvěné obyvatelstvo udrženo bylo vojskem v poslušenství, moci vítězného císaře a jak by jmenované kraje chráněny býti mohly proti Slezsku a Moravě, kdež odboj ještě nebyl udolán. Hrozný však návrh učinil Vilím Slavata »v největší tajnosti« již dříve k vyzvání Ferdinandovu, aby celé odbojné království České konfiskováním statků nekatolické šlechty i měst na žebrotu bylo přivedeno. Však i návrh takový zdál se a byl nedostatečným, slabým pro vítěze; soudcové Vídeňští byli po vítězství zbraní císařských přísnější. Nejen jmění mělo býti Čechům zabráno, svobody politické, náboženské zvráceny, ale i životy vynikajících účastníkův odboje měly býti utraceny. Již 11. dne měsíce prosince rozkázáno bylo knížeti z Lichtenštejna, aby náčelníky odboje, kteříž v Praze zůstali, na dobrém měl pozoru, aby prchnouti nemohli, a kteříž by z království uteci chtěli, aby je zajal a uvěznil. V službách policejních však přehorlivý Lichtenštejn vykonal,

[19]) Vlastnoruční poznamenání Valdštejnovo lidu vojenského v kraji Hradeckém a Chrudimském nalezá se v arch. místodrž. král. Českého.

[20]) Adam z Valdštejna oznamuje kurfirštovi Saskému dne 31. ledna 1621: »Dass an die Stadt Soz, weilen sie so woln sich gehalten (Mannsfeldův list Žateckým poslán byl ze Slavkova dne 27 ledna 1621) vom Fürst Carln von Lichtenstein, sonderbar aber von ermeltenn Herrn Obristen Waldstein ein Danckbriefl wirdt abgehen.« (St. arch. Drážď.)

čeho si ve Vídni přáli, již o dva dni dříve, nežli rozkaz mu poslaný byl napsán. Dal totiž dne 9. prosince některé osoby zatknouti, mezi kterýmiž slavného řečníka Dra. Jesenského, jejž do nějaké díry na radnici Staroměstské vsaditi dal. A když dne 20. února 1621 dodán mu byl mandát císařský ve Vídni dne 7. února datovaný (kterýž však zvláštní divnou náhodou do Drážďan zaslán byl, odkudž teprva do Prahy odeslán), které osoby by zatknouti měl, vyzval téhož ještě dne jenerála Tillyho, nejvyššího hofmistra Adama z Valdštejna, jenerálního komisaře Pavla Michnu a plukovníka Albrechta z Valdštejna k společné úradě, jak by rozkaz takový proveden býti mohl. Po učiněném v radě uzavření nařízeno, aby všechny z císařské kanceláře vyznamenané osoby téhož ještě dne zatknuty byly. Mimo Prahu na hradě Pecce meškajícího Krištofa Haranta z Polžic měl zajmouti Albrecht z Valdštejna.[21]) A takž konati musil ve službě císařské úlohu právního pochopa, aby zatknul a do vězení doprovodil pána českého, jenž vypsáním cesty své do země svaté nemalé získal si slávy u současníkův doma i za hranicemi. Valdštejn přibyl s částí své jízdy dne 23. února 1621 na hrad Pecku, odkudž téhož ještě dne odvedl z náručí manželky Anny Salomény šlechetného chotě a od plačících dítek starostlivého otce a jel s ním do Jičína. Když prý Valdštejn s Harantem z hradu vyjížděl, strhl veliký vítr panu Krištofovi klobouk s hlavy a manželka jeho paní Anna Saloména, kteráž z okna nad branou na smutný odjezd svého chotě se dívala, vidouc takové zlé znamení, na manžela svého zvolala, aby dal pozor na hlavu. A Harant prý jako v nějaké také zlé předtuše řekl: »Kdybych byl Římanem (vyznání římského), ihned bych se vrátil a dnes bych nešel z domu ani krok.« [22]) V Jičíně zdržel se Valdštejn s Harantem několik dní a dovezl vězně do Prahy teprv na začátku měsíce března 1621.

O něco později přivezen do Prahy z Žatce Maxmilian Hošťálek z Javořice, někdy direktor český, pro kteréhož poslán byl rytmistr Gradyn od jízdy Valdštejnské, tehdy v Lounech ležící, jenž příbytek zajatého zloupil, pobrav nemálo dukátův i jiných zlatých věcí, načež manželka i dítky jeho, plačíce, dívati se musily. Taková loupež důstojníka, jenž z rozkazu Valdštejnova tam vyslán byl, přičítána častokráte na účet plukovníka, pod nímž důstojník sloužil.

Po návratu svém do Prahy zaměstknával se Valdštejn nemálo vlastními záležitostmi svými, zvláště půjčkou peněz na konfiskovaná panství. Mimo to staral se o najímání, přehlížení pěšího i jízdného vojska, kteréž v Hořovicích, Slaném, Rakovníce, Žatci, Jičíně a Hradci Králové bylo ubytováno. V polovici ledna byly najatým žoldákům Valdštejnovým i jednomu tisíci pěších Maximiliana z Lichtenštejna vydány zbraně, kteréž Karel z Lichtenštejna Pražanům dal odníti [23]) Halapartnami, mušketami a jinými zbraněmi na obhájení Prahy

---

[21]) Zpráva knížete z Lichtenštejna císaři ze dne 23. února 1621. (V st. arch. Víd.)

[22]) Viz A. Sedláčka »Hrady, zámky a tvrze« V., 108.

[23]) Karel z Lichtenštejna píše císaři dne 16. ledna 1621 z Prahy: »Wass von denen dreien Prager Stätten für allerhand Wehren und Rüstungen abgenomben und im bemelte Zeughaus eingeantwort worden und werden zwar beeden Eur kai. Mai. Obristen Herrn Maximilian von Lichtenstein und Herrn Albrechten von Wallenstein die nothwendigen Rüstungen zu Bewehrung deren, auf Eur Kai. Mait. Befelch, anjezo werbenden vier Tausend

a vlasti zjednanými ozbrojeno bylo první Valdštejnovo v Čechách najaté vojsko.[24]) Již 3. dne února 1621 oznamoval Karel z Lichtenštejna císaři Ferdinandovi, že 2000 najatých pěších vojákův Valdštejnových v příležitých místech bude přehlíženo[25]) a v Boleslavském kraji na Slezských a Lužických hranicích ubytováno.[26]) Pomýšlelo se také na to, aby praporec lidu Valdštejnova dán byl posádkou do Litoměřic.[27]) V měsíci dubnu byl nový pěší pluk Vadštejnův úplně pohromadě.[28])

Jaké nesnáze a svízele při takovém najímání a přehlížení (mustrování) vojska některá města vytrpěti musila, toho smutným obrazem jest město Slané. Hned druhého dne po bitvě na Bílé Hoře (9. listopadu) vyzval Maxmilian Bavorský listem na bojišti při sv. Markytě daným Slanské, aby Ferdinanda za krále, pána svého, uznali; pokud by pak toho neučinili, že by na nich příklad, jako na jiných »rebelích«, jiným k výstraze ukázán byl. Psaní dodáno jim bylo teprv 11. listopadu. Svolali obec a po přečtení listu snesli se společně na odpovědi: že Ferdinanda za krále svého uznávají a prosí, aby při privilejích svých, zvláště pak při svobodném náboženství zachováni byli. Současně s vyzváním arciknížete Bavorského poslán jim přípis Valdštejnův od města Loun, aby ihned v poslušenství, poddanost císaře Ferdinanda se poddali, jinak že vojskem k tomu donuceni budou. Slanští odpověděli Lounským dne 12. listopadu: že již Maxmilianovi Bavorskému v příčině té posla vyslali, na jeho »resolucí« očekávají a protož že »vysoce urozený pán, pan Albrecht z Valdštejna« s lidem vojenským na ně pospíchati nebude. Město obsazeno nebylo, ale 10. prosince přibyli císařští komisaři, aby s městem o půjčku peněz na potřeby válečné jednali. Ubezpečovali Slánské vedle instrukcí jim dané, že, když město k větší půjčce se uvolí a ji složí, před další obtížností a posádkou vojenskou ušetřeno bude. Slanští svolili 3000 kop, komisaři odejeli. Druhého však již dne (11. prosince) přitrhl do Slaného dosti velký počet lidu jízdného i pěšího, kteříž nechtíce na tom přestati, co jim sousedé vedle

---

Mann von solchem Vorrath, jedoch aber allein von solcher Gestalt geliefert, dass da Eur Kai. Mait. hierzu nit verwilligen, sie solche inner drei Wochen widerumb zurukgeben und dahin erstatten sollten.« (V říšsk. fin. arch. Víd.)

[24]) I Slanští museli prach, olovo a lunty mezi lid nově najatý Valdštejnský k rozdělení vydati. (Arch. města Slaného.)

[25]) Elvert XVII. 13.

[26]) Elvert XVII. 27. V příčině jich vychování nařízeno, jak K. z Lichtenštejna císaři psal: »Bey albereit angeordneter und anjezo fürgehender Musterung des Obristen von Wallensteins newgeworbenen Regiment Knecht, ist gleichmessige Anordtnung und fürsehung geschehen, dass denselben Soldatten im Punczler Craiss, dahin solch Kriegsvolck gegen der Schlesischen und Laussnizischen Graniz losiert würdt, die Undterhaltung der gemachten ordinanz und Tax nach geraicht, solches aber alles vleissig notirt und künftig an Ihrem Verdienst defalcirt werden solle.«

[27]) Wolf z Vřesovic psal dne 8. února 1621 kurfirštovi Saskému: že mu Tilly sdělil, poněvadž vojsko své musí míti pohromadě a posádku v Litoměřicích vyzdvihne, aby kurfiršt něco svého lidu tam položil, kdyby však nemohlo se státi, že by praporec pěší A. z Valdštejna do města toho dán býti musel. (Orig v st arch. Drážď.)

[28]) K. z Lichtenštejna císaři dne 7. dubna 1621. (V říšsk. fin. arch. Víd.)

možnosti dali, s nimi se rvali, bili, je loupili, koně jim pobrali; na 3000 kop s nimi obec utratila a na hotových penězích jim odvedla, veliteli nad tím lidem 200 kop a rytmistrovi Vil. Brabanskému 100 kop dáno. Od těch pak dob každého téměř dne nemálo jízdy i pěších z vojska Valdštejnova skrz město Slané projíždělo, procházelo. Všichni své pohodlí míti chtěli, nic neplatili, co v hospodách protrávili, obec zaplatiti musela. Vínem a páleným »nemírně« se opíjeli, nepokojně se chovali, hospodáře, hospodyně, čeládku bili a sekati chtěli, takže Slanští nevěděli, co s nimi počíti by měli. Purkmistr a rada při všem tom ještě se obávali, aby některý z sousedův proti takovým nepokojným vojákům brániti se a tak k větší škodě přijíti nemusel. I prosili dne 23. ledna Lichtenštejna, aby důstojníci i vojáci, kteříž od něho knížete i od Valdštejna vysláni jsou, pokojně se chovali a nad potřebu svou pokrmy a vínem sousedův a obce nesužovali. Mimo to odvozovati museli od 6. ledna 1621 kontribucí na pět kompanií Valdštejnské jízdy v Hořovicích a okolních vesnicích rozložené; i odvedli do 25. ledna 500 zl. r. a 60 korců ovsa. Na místě ulehčení k žádosti jich ze dne 23. t. m. odpovědíno novým nařízením Lichtenštejnovým, aby pěší lid Valdštejnský pod velením hejtmana Mosta, kterýž nejprvé do Rakovníka poukázán, z jistých však příčin Slané k přehlížení mu vykázáno bylo, do města beze všech výmluv a obran přijali a ubytovali. Slanští byli častými takovými průchody vojska a velkým na ně vydáním i částečným oloupením dosti již znuzeni a ochuzeni, však všechno to byl jen začátek utrpení, jakéž potom teprv snášeti museli. Ačkoliv jim poručeno bylo, aby Valdštejnský lid k přehlídce »bez omluv a obran« přijali, napsali předce prosebný list Lichtenštejnovi, kterýmž odvolávali se na sliby jím dané, že vojsko do města jich položeno nebude, i vymlouvali se, že by potraviny do měst Pražských, kteréž dosti draho a s velikou obtížností od okolních sousedův skupovati musejí, na účet svolené půjčky dodávati nemohli, a protož aby takovým těžkým břemenem vojenským obtěžováni a dokonce k záhubě přivedeni nebyli. Městský posel s psaním do Prahy vypravený ještě ani s odpovědí se nevrátil, a již dne 26. ledna na noc mimo všechnu nadálost lid vojenský pod velením hejtmana Mosta do Slaného přitáhl, kterýž v městě ubytovati a stravou opatřovati museli. Hejtman přinesl s sebou »taxu«, co vojákům dáváno býti má, kterou by se vojáci říditi měli, aby sousedé Slanští nad potřebu sužováni nebyli, již také odevzdal purkmistru a radě městské, aby věděli, dle čeho se spravovati. Však taková »nemustrovaná« sebránka vedle určené »taxy« chovati a spokojiti se nechtěla. Ráno chtěli míti pálené, k obědu »strojená« jídla a víno, jímž se »nemírně přeplňovali«, a když se spili, divoce si vedli, hospodáře i hospodyně byli, z domu vyháněli, lidi na cestách z šatstva loupili a sekali. A k té vší domácí bídě poslal jim rytmistr Valdštejnský z města Loun Antonín Gradyn výhrůžku, poněvadž část lidu vojenského k přehlídce do ležení císařského okolo města Slaného táhnoucího zloupiti a »pomordovati« dali, že také za odplatu mečem a ohněm jim se odmění. Slanští omluvili se Gradynovi, že ničím vinni nejsou, však rytmistr věřiti nechtěl a novou pohrůžku jim učinil. Mimo to došla je zpráva, že hejtman Gerstorf k žoldákům Mostovým ještě jeden praporec vojákův k nim

ubytovati chce. V takovém soužení a strachu prosili 30. ledna 1621 knížete Lichtenštejna, aby lid vojenský od nich vyzdvižen a jinam obrácen byl, rytmistru Gradynovi aby zakázáno bylo je sužovati a od nového ubytování lidu hejtmana Gerstorfa aby »pro Boha« ušetřeni byli. Po odeslání listu do Prahy, dne 1. února, dodán jim list Albrechta z Valdštejna, kterýmž těžkou pohrůžku jim činil, že vedle zprávy rytmistra Gradyna vojenský jeho lid okolo města táhnoucí zloupiti a pobíti dali. Na takové psaní Valdštejnovo odpověděli, že o tom nic nevěděli a ničím vinni nejsou. Mimo to však obrátili se ještě prosebně k »jenerálnímu proviantmistru« Pavlovi Michnovi z Vacinova a prosili ho »jako svého důvěrného a laskavého pana přítele«, aby Valdštejna, poněvadž žádnému vojáku nic neublížili, z takové omylné zprávy vyvedl. Na omluvu Slanských a k přímluvám za ně činěným nařídil Valdštejn, aby lid vojenský s hejtmanem Mostem odtáhl k přehlídce do Jičína, Gradynovi pak výhrůžné počínání proti Slanským zakázáno. Dříve však nežli hejtman Most s vojskem Slané opustil, přinesl již Ferdinand z Gerstorfu nařízení Valdštejnovo, aby nový prapor najatého lidu pěšího v městě ubytovali. Slanští žádali ho za malé strpení, až by lid Mostův z města vytáhl, a zatím Gerstorfa v hospodě náležitě vychovati poručili. Snad že ubytováním v hospodě rytíř Gerstorf byl uražen, poručil všechny »ložumenty« v městě i na předměstí pro vojsko, které s ním nepřitáhlo, zapisovati a ihned se prohlásil, že na té taxe, která purkmistru a radě odeslána byla, přestati nemíní, ale žádá na vychování osoby své a důstojníků na každý den 20 tolarů širokých. Slanští řekli, že jim to učiniti možné není. A hejtman podal svému nejvyššímu A. z Valdštejna zprávu, že Slanští jeho, Gerstorfa, do města přijíti a jemu lidu ubytovati dáti nechtěli, psaným pak nařízením Valdštejnovým že zhrzeli.

Ze zprávy Gradynovy i Gerstorfovy viděti, že důstojníci, jimž se jednalo o naplnění měšce zlatem a žaludku vybraným jídlem, na řád a taxu se neohlíželi, a když zástupcové měst proti jich požadavkům bránili se nařízením jim daným, poštvali svého nejvyššího proti ubohým obyvatelům. Rozumí se, že i Valdštejn na zprávu Gerstorfovu zaslal Slanským domluvu dne 3. února, však podobá se, že nepříliš ostrou, poněvadž v témže psaní je žádal, aby v opatrování vína, které v městě jich před mrazy schované a složené měl, nápomocni byli a za to jim slíbil, že lid vojenský nově u nich ubytovaný, brzy zase vyzdvižen bude. Slanští odpověděli Valdštejnovi dne 5. února, že »k obzvláštnímu jeho zalíbení« rádi pro opatření vína všechno učiní, i prosili zároveň za slíbené vyzdvižení lidu vojenského, aby k dokonalé zkáze nepřišli. Vedle toho omluvili se ze všech nepravě na ně sčítaných obvinění.

Najatý lid pod hejtmanem Mostem odtáhl a noví vojáci Gerstorfovi přitrhli. K svízelům, jichž Slanští zakoušeli se zahálčivou vojenskou čeládkou, přibylo na začátku měsíce března »vzácných« pět císařských komisařův s nemalým počtem svých dvořanů v průvodu kompanie jízdy Tillyho do Slaného se zvláštním poselstvím. Ukázali purkmistrovi a radě patenty a napomínali je, aby pro dobrý příklad jiným a pro uvarování »ohavné rebelie« všechny zbraně, ručnice, muškety, halapartny i oštěpy složili a k tomu obec, sousedy také přidrželi. Purkmistr a rada oznámili jednou i podruhé nařízení císařských ko-

misařův celé obci, aby jeden každý, co má jakých zbraní, nechce-li »k pokutě a k starosti přijíti«, na místo určené je složil. A sousedé poslušně podle poručení se zachovali a, co kdo zbraní měl, je snášeli, skládali, odevzdávali. Rada městská hned při odevzdávání a po odevzdání zbraní předkládala komisařům a také knížeti Lichtenštejnovi do Prahy, že po odevzdání zbraní město jako obnažené zůstane, a při městě nemálo podruhův, přístavné čeládky i rozličné chasy nádenní se nachází, mnozí pak z nich za vojáky najmouti se dali a již vyhrožují, že při nejmenší příležitosti příbytky bezbranných sousedův »odrancovati« a nad nimi svou vůli provesti chtějí; že ani po hospodářství z města vyjíti a chleba sobě »přes svět« vyhledávati nebudou moci. I prosili »poníženě, uctivě, jako věrní, upřímní poddaní císařští«, aby jim zbraně opět vydány byly; později žádali, není-li možné všecky, aspoň na čtyřicet osob, které na stráž pro ochranu města vysílány bývají, aby jim navráceny byly, však všechno nadarmo. Ano hejtman a jiní důstojníci učinili oznámení do Prahy, že někteří sousedé ještě zbraně v domích ukryté mají, kterýchž proti najatému vojsku užiti by mohli; načež příbytky sousedův z nařízení Gerstorfa zahálčivou »nemustrovanou« čeládkou vojenskou prohledávány byly. A když ničehož nenalezli, aby zahanbeni u svého nejvyššího nebyli, podvrhl »feldšerer« Gerstorfův do příbytku Matěje Špitálského, radního městského, »nemoha ku své zlé vůli manželky jeho dostati«, ručnici, aby ho »k těžkosti a starosti« přivesti mohl.

Po odvedení zbraní přibyl ještě jeden nový vojenský komisař do města. I počali opět s radou městskou vyjednávati, co by obilí do proviantu Pražského dodati a odvezti mohli. Slanští nemohli žádnou omluvou, že města Pražská a dvůr knížete Lichtenštejna obilím a potravinami zásobovati mají, komisaře odbyti a k outrpnosti pohnouti, museli s přinucením 80 korců zapsati. A tak mimo ztrátu zbraní, kterýmiž někdy město své proti nepříteli chránili a 80 korců obilí, ještě komisaře vojenské s houfem jich dvořanův i kompanií jízdy přes týden s nemalým obtížením vychovávati museli.

Když vojenský lid, kterýž hejtman Gerstorf najímal, do Slaného na začátku února položen byl, slíbeno, že brzy do Hradce Králové vytáhne, mimo to dáno Valdštejnem ujištění, »budou-li knechti a befelichshabrové nějak neslušně se chovati, že mají jiným ku příkladu trestáni býti«. Však vojáci na tři měsíce v Slaném leželi, přes nařízení a »taxu« jim od nejvyššího danou bez kázně i trestu sousedy dle libosti obírali, loupili, bili a ve všem hrozně sobě vedli. Již nepřestávali na třech nebo čtyřech krmích, ale zrovna »pankyty« sobě strojiti poroučeli. Pstruhy, ptáky, zajíce a za mnoho kop vína každého dne míti chtěli, k tomu pak ještě pozvali si na účet hospodáře velký počet tovaryšstva, a když hospodář tomu stačiti a peněz na spěch sehnati nemohl, tehdy ho i hospodyni sekali, ven z domu vyháněli. Jiní zase místo stravy na hospodáři peníze míti chtěli, a tak vysoce si stravu »šacovali«, že sousedé peněz odkud shledati nevěděli. Důstojníci pak skoupivše nebo pobravše vína sousedům, aby snad v zahálce čas si krátili i peníze vydělávali, víno za peníze »šenkovali«, a takž »živnost« městskou sousedům z rukou brali. A aby bída Slanských větší byla, přitáhl do města ještě jiný lid vojenský z Žatce hejtmana Bernarda z Salzu, kterýž pomáhal je také týrati, nejprvé tím, že zmocnil

se města: klíče od bran městských musely mu býti odevzdány. A takž taková opilá, zlodějská čeládka vojenská, kteráž na potkání obyvatelstvo zbraní tloukla, na cestách před městem lidi loupila, obírala, sedlákům potraviny pro vojsko vezoucím koně vypřahala, vozy vykradla, učinila se strážcem města. Přes sto koní a nemálo vozův v krátkém čase jenom Slanským pobrali a více nevrátili. Mimo to činěny výpady do vesnic okolních, aby sedlákům dobytek odvedli, omastek a co mohli pokradli. Pro takové loupeže obyvatelé vůkolní obilí, potraviny a dříví do města voziti, nositi nemohli, a takž v městě nemalý byl nedostatek. Mimo to, když jarní nastal čas, nedostávalo se koní, sousedé Slanští ani sedláci vůkolní role orati a osívati nemohli. Co ještě koníčků některým zbylo, s těmi munici a jiné věci voziti museli. Hrozné nátisky a soužení od vojákův i jich důstojníkův snášeti museli. Jestliže někdy sousedé vojákům, důstojníkům hned po jich vůli, co míti chtěli, zjednati, dáti nemohli, byli biti, nábytky jim odnešeny, jednomu ruku uťali, jinému zuby vytloukli, některé ochromili, mnohé do vězení dali, aby se jim vyplatiti museli, děťátku na ulici, kteréž matka na rukou nesla, luza vojenská halapartnou hlavičku rozrazila, i jinak všelijak těžce »až prý líto pánu Bohu žalovati i se slitovati«, sousedy sužovali. Za čtyři měsíce pronaloženo na lid vojenský, na časté skvostné i nákladné panketování důstojníkův i jiné jich potřeby přes 24.000 kop, dluhy pak obecní vzrostly přes osmdesáte tisíc. Bída, trápení dostupovaly již vrchole. Několikráte prosili Slanští knížete Lichtenštejna, po dvakráte Valdštejna, jako nejvyššího, aby obec, město dokonce zahubiti nedopustili a lid vojenský jinam obrátili. Což na konci měsíce dubna nařízením Valdštejnovým se stalo. Dříve však k návrhu knížete Lichtenštejna uvoliti se museli ještě v druhou půjčku císaři, jen aby zbaviti se mohli vojenských trapičů. Vojsko konečně dne 30. dubna, když bylo přehlídnuto (zmustrováno), ze Slaného odtáhlo, zanechalo však nemalý počet vojákův všelijakou nemocí stížených, kteříž na cestu vypraviti se nemohli, mezi sousedy ubytovaných, v městě na léčení.

»Mustrovaní« trapiči vojenští odtáhli, po nedlouhém čase však, když Slanští trochu se zotavovali a pracně zaseté obilí na polích již v klasích se vlnilo, počali z vůkolních i vzdálenějších míst na vojnu najímaní »rejtaři« Valdštejnští na desíti i více koních na silnice blízko Slaného vyjížděti, aby lidi loupili, koně, dobytek na polích vypřahali, zajímali, s takovou loupeží přes pole skrz obilí harcovali a tak »dary boží« v nic obraceli. »Kamenné prý by srdce býti musilo«, které by pohledem na takové zdupané obilíčko lítostí se nepohnulo. Pěší pak najímaní vojáci i s jezdci ledakomus »palety« na ubytování sobě napsati a k nim »sekrety« přitisknouti dávali a s těmi do Slaného přicházeli, přijížděli, v hospodě vždy se ubytovali a svou moc a vůli prováděli, jídel mnoho strojiti a drahá vína k pití dávati si poroučeli. A když k placení přišlo, vyhrožovali, jestliže od obce za ně zaplaceno nebude, že knížeti Lichtenštejnovi anebo svému nejvyššímu pánu z Valdštejna to oznámí a na městě vojenským způsobem toho vymstiti se chtějí. A obec, obávajíc se výhrůžek, pro samý pokoj útraty zaplatila. A takovým vojenským trápením, když i Valdštejnovo vojsko proti Kladsku a do Moravy odtáhlo, Slanští opět od jiných byli sužováni.

Neméně než o válečné věci staral se Valdštejn i o sebe. S mečem v ruce odtrhl se od svých přátel, krajanův, dal v šanc všecky statky své, a jen s mečem v ruce mohl opět dobyti všeho jmění svého i vyplnění slíbené mu hojné odměny císařské. Valdštejn jako důvěrník dvoru císařského věděl o tom, jaké porady konaly se ve Vídni po celý rok 1620, jak by »rebelové« po vítězném ukončení války měli býti potrestáni, znal hrozný návrh císaři podaný, aby všech českých odbojníků statky byly skonfiskovány. Valdštejn věděl, že skoro celé České království mělo býti ožebračeno, aby naplněny býti mohly prázdné pokladny státní a odměněna věrnost oddaných, Valdštejn viděl, jak hltavě jako supové vrhli se Ferdinandovi služebníci, sotva že Bělohorská bitva byla dobojována, na statky ještě neodsouzených stavův. Takž žádal Jaroslav z Martinic dne 13. listopadu 1620 arciknížete Maximiliana Bavorského, aby mu statky jednoho nebo dvou »zatvrzelých rebelův« darovány byly.[29]) Dne 17. t. m. a roku prosil Adam z Valdštejna nejvyššího kancléře Zdeňka z Lobkovic za přímluvu k císaři, aby, co jest komu v Čechách dlužen, od toho byl osvobozen, a aby mu Kaplířův statky Sulevice, Čížkovice dány byly; k žádosti své připojil ještě slova: že tím způsobem nic neslušného nevyhledává.[30]) Dne 25. listopadu 1620 připomenuto bylo Vilímovi Slavatovi z dvorské komory, poněvadž »rebelům« českým statky budou konfiskovány, aby také on na cenu jednoho nebo dvou statků se vyptal a s Lichtenštejnem další si vyjednal. Dne 19. prosince 1620 prosil Wolf z Vřesovic kurfiršta Saského za přímluvu, aby mu statek Žitenice Václavovi z Roupova náležející postoupen byl, kterýž však již dne 14. listopadu t. r. dal císař kapitole Vyšehradské. A dne 31. prosince 1620 vyřízena žádost v kanceláři knížete z Lichtenštejna Heřmana Černína z Chuděnic, aby se ucházel o statek Falknov Albínu Šlikovi náležitý, až císař do Prahy přibude.[31])

Před tím již dne 6. února l. 1620 darovány byly Buquoyovi statky Švamberské, a sice: Nové Hrady, Rožmberk, Libějovice, Žumberk a jiné; Marradasovi také již roku 1620 placeno za služby válečné, císaři konané, zástavou mnohých statkův v jižních Čechách.[32]) Mimo to oznámeno a nařízeno V. Slavatovi

[29]) Maximilian přimlouval se k císaři již dne 23. srpna 1620, aby nejvyššímu mincmistru Vilímovi z Vřesovic, jako věrnému služebníku, za utrpené škody od nepřítele statky Václava Budovce darovány byly. (St. arch. v Mnich.)

[30]) V archivu Roudnickém.

[31]) Přepisy v českém archivu zemském.

[32]) Marradas psal již v prosinci 16.0 císaři, že »rebelům«, kteříž se o milost císařskou nepřihlásili, statky skonfiskoval. A císařská odpověď mu nařizovala, aby zabavené statky nikomu zatím nevydával. Don Balthasar byl tak horlivým v konfiskování a využitkování své činnosti, že Lichtenštejn ztěžovati si musil císaři na Marradase, poněvadž po své libosti na poddané kontribuce ukládá a konfiskované jim statky zastavuje. (Hallwich »Don Balthasar Marradas«.) Vůbec zavládla později taková konfiskační manie, že katolické *duchovní i světské vrchnosti i abatyše jeptišek u sv. Anny v Praze statky menší šlechty, měšťanů a svobodníků samy k ruce své konfiskovaly*, o čemž pro zajímavou zvláštnost dovolujeme si položiti sem kus zprávy komory české v příčině té císaři dne 24. května 1625 učiněné: »... Nemben wir ursache E. Mt. nachfolgends unterthänigist vorzubringen. Wie nemblichen unter gewehrter Confiscations — Commission etliche sowol Geist – als Weltliche die Jura Fisci für sich selbst usurpiret und die auf Ihren Stiffts- und Ambtsgrunden sesshafft und begüt-

a Lichtenštejnovi dne 25. listopadu 1620, poněvadž všechny statky »rebelův« konfiskovány býti mají, aby vyšetřeny byly předešlé jich odhady a zprávy podány, zdali za času odboje byly spustošeny. A dne 9. prosince 1620 vyslal Lichtenštejn komisaře, aby statkův odbojných stavův v moc císařskou se ujali. Při dskách zemských, v knihách měst Pražských slíděno po jistotách, statcích »rebelů«. Nařízeno dne 5. prosince 1620, aby podány byly zprávy o ukrytých klenotech, penězích a jiných svršcích odbojníkův za bohatou odměnu. I do říše Německé zaslány listy císařské, aby všecky věci rebelům náležící a tam zavezené byly zabaveny a císaři vydány. Přípravy ku konfiskování statkův v Českém království byly v plném proudu. Mnoho, velmi mnoho mělo býti zabráno, neboť nemalý byl počet cizích condottierů a jiných po kacířském jmění lačných duší, kteříž bohatě měli býti odměněni za pokoření národa Českého.

I vojáku Valdštejnovi, jenž byl v službě nepřátel svého národa a smýšlením, přesvědčením svým stal se nepřítelem přátel svých v království, za nepopíratelné zásluhy o dům Rakouský slíbena císařem odměna. Zpráva z Prahy ze dne 22. prosince 1620 oznamuje, že Valdštejn statky Smiřické si prohlížel, jemuž prý od císaře, jako nejbližšímu po paní Markytě Salom. Slavatové poručníku na rozumu nedostatečného J. Smiřického, slíbeny byly.[33]) Že by takový slib císařem Valdštejnovi učiněn byl na všechny statky Smiřické, pochybujeme, snad vztahovalo se takové připovědění jen na panství Kostelecké, o kteréž císaře požádal a jež Ferdinand II. skutečně mu se Smiřickým domem v Praze postoupil. Valdštejn děkoval císaři a sliboval, že za takovou velikou milost po všechen čas života krví i statkem odsluhovati se chce. Vedle toho prosil, aby mu císař jmenované panství i s domem v Praze do desk zemských zapsati

---

terte vom Adel, burgere und freisassen, welche der rebellion theilhafftig, *in Ihre straff gezogen* und Ihnen ihre Lehen, gründe, heuser, felder und Weingarten confisciret und abgenomben haben. mit dem praetext, dass solche grundtstucke nicht freie gütter, sondern nur Zinssgütl weren, dass auch die rebellion sowol wider dieselbe Ihre grundtherrn, alss Ihre Mt. verübet worden sei. Inmassen dann etliche Praelaten, als der Abt auffm Strohof, Probst zu St. Veith des Prager Thumbstieffts und andere, ingleichem des verstorbenen Obr. Burggraffens Witib und Erben, etliche Weingärten zu Ihren handen confisciret; Graff von Martinicz hat in Zeit gehabten Burggraff-Ambts zum Carlstein, wie vorkombt, alle zur Herrschafft gehörige adeliche Lehenssleuthe daselbst gestrafft, dass Sie sich de novo bei Ihme zum thail haben einkauffen oder abfinden müssen. Welcherlei ohne Zweifel viel andere auch gethan haben mögen. Wie dann gleich heute von dem Primass der Neuen Stadt Prag beiligende Clag einkombt, dass die Abtissin zu St. Anna in der Alten Stadt Prag einen Weingarten, welchen der Primass von Ihrer Fürstl. Gn. von Lichtenstain, als Stadthaltern, vor lengst ordentlich erkaufft unnd in E. Mt. Rentambt bezahlet, ansprechen und unterm schein, dass derselbe Weingarten auf des Closters grunden gelegen, und derwegen nicht E. Mt. Fisco, sondern dem Closter als ein straf haimbgefallen sei, wieder einziehen zulassen sich unterstehe.« (Arch. místodrž. král. Českého.)

[33]) Zpráva z Prahy ze dne 22. prosince 1620 oznamuje: »Die Smirsitzkischen Güter thuet derzeit der Herr von Wallstein aus Mährern besichtigen, welchem Sie von Ihr Kays. Mtt. zuegesagt worden sein sollen, als der ohne das nach der Frauen Slawatin, geborner von Smirsitz, Wittiben, der negste Vormunder des blöden Herrn von Smirsitz und nach ihme der rechte Erbe darzu seye.« (V státn. arch. Drážď.)

dal, aby tím spíše spustošeným a vypáleným poddaným pomáhati mohl. Valdštejn jako rozený Čech dobře věděl, že vedle zákona zemského může pořádného držení práva k statku stavovskému nabyti jedině tím, když bude ve dsky jako majitel zapsán, čímž také zaručena mu jistota majetku i jiných práv. Mimo to neostýchal se Valdštejn v témže listu císaři připomenouti, že vedle majestátu císaře Rudolfa II. z r. 1608, císařem Matiášem »i V. C. M. stvrzeného, nemají a nemohou býti statky žádnému konfiskovány pro jakýkoli čin, nýbrž mají na nejbližší příbuzné připadnouti. I ačkoliv já nároky mám na všechny Smiřické statky, chci takového práva svého se vzdáti a tudíž pomoci, aby jiní V. C. M. věrní něčeho podobného žádati nemohli a tudíž V. C. M. v konfiskování statkův neobmezili«. Psaní ukončil »s nejponíženější nadějí«, že císař jiným způsobem věc takovou mu vynahradí.[34]) Z listu viděti, jak nezměrně Valdštejn byl oddaným, věrným služebníkem císařovým, že i právních svých nárokův na ohromné statky Smiřické se vzdal, jen aby tím císařská moc nebyla nějak obmezena. Poznáváme však také, jakého byl Valdštejn přímého smělého ducha, že v době úplného již skoro pokoření odboje, kdy prázdné pokladny císařské, nezaplacené vojsko, celé houfy služebníkův a cizích dobrodruhův čekali na zlatý déšť konfiskace, že v takové době, kdy právo, spravedlnost byla pošlapána, odvážil se voják připomenouti císaři, že vedle majestátu dvou císařů a také panujícího vítěze Ferdinanda císařským slovem stvrzeného statky rebelův pro velezrádu nemají býti konfiskovány, nýbrž na příbuzné připadnouti.[35]) Nápadné ale jest, že Valdštejn písemně přiříká císaři, že upouští

[34]) »Wallensteiniana« od Dra. Edm. Schebka. — Není to zvláštní, divný osud, že Valdštejn při první odměně za služby císaři proti národu českému konané, připomínal Ferdinandovi II. majestát císařem Rudolfem II. daný, Matiášem i jím samým stvrzený, že ani rebelům pro velezrádu odsouzeným statky nemají býti brány, ale na příbuzné připadnouti? Jako statky skoro veškeré nekatolické šlechty české po bitvě na Bílé Hoře skonfiskovány, takž za třinácte let bylo přes všechny majestáty a potvrzení Valdštejnovi dané i knížectví Friedlandské z konfiskovaných statků složené pro stejné příčiny ještě hůře cizí rukou rozsápáno.

[35]) Na žádost stavův na sněmu l. 1608 od 20. května do 27. června shromážděných upustil císař a král Rudolf od pokut v zřízení zemském na čest, hrdlo a statek se vztahujících, tak aby nikdy na ztracení statkův se nevztahovaly, nýbrž, kdo by hrdlem propadl, statky jeho na krevní přátele aby připadly. Pro důležitost a objasnění věci klademe sem z majestátu královského dne 20. listopadu 1608 vydaného doslovný výňatek: »My Rudolf oc Oznamujem, že k snažné žádosti stavův království našeho Českého . . . přistupujeme . . . Komužby koli buď na čest a hrdlo společně, aneb obzvláštně a rozdílně na čest neb na hrdlo toliko šlo, takového každého pokuta zřízením zemským vyměřená následovati bude, však statkův žádných aby na nás neb budoucí naše na věčné časy nepřicházelo a přicházeti nemohlo, než toliko na nejbližší krevní přátely, podle vejš dotčené milosti nadepsaného předka našeho krále Vladislava. Připovídajíce a přikazujíce slovem naším královským za sebe i budoucí krále České, že se zase na takové pokuty stracení statkův v zřízení zemském obsažené nižádným vymýšleným spůsobem navracovati a na ně nastupovati chtíti neráčíme a moci nebudeme; jakož pak i budoucí krále České v tom vysoce zavazujeme, aby často psané stavy království našeho Českého při této naší jim učiněné a na nás dobře a věrně zasloužené milosti jměli, drželi a neporušitedlně (ač se chtějí božího trestání uvarovati) zachovali. Anobrž jestli by kdo z budoucích králův Českých něco takového, co by nejméněji proti této naší milosti čelilo neb vztahovati se chtělo, pod jakouž koliv barvou a spůsobem

od svých práv k Smiřickým statkům, kterýchž za krátký čas se domáhal a také domohl. A pro tuto příčinu zdá se nám, že list císaři předložen nebyl, snad jej zadržel v přátelském dorozumění s Valdštejnem nejvyšší kanclíř Zdeněk z Lobkovic, mezi jehož rodinnými papíry beze všech poznámek kancelářských list se nachází. Ať již byl či nebyl císaři podán, učiněné naše vývody zůstávají při své váze. Valdštejn stal se tudíž majitelem domu, kterýž byl památným tím, že v něm příbuzný jeho Albrecht Smiřický s jinými pány českými radil se o osudném vyhození místodržících královských s oken hradu Pražského. Valdštejn byl sice prvním, kterémuž postoupeno bylo z ohromného jmění Smiřických panství Kostelecké, nezůstal však na dlouho jediným pretendentem na statky svých příbuzných, neboť již počínala se hlásiti celá řada žadatelův o statky, kteréž po uprchnutí paní Markyty Salom. Slavatové rozené Smiřické, zůstávaly opuštěny a pro hladový jícen konfiskační jako, připraveny.

Pro jasné poznání a spravedlivé posouzení věci musíme ohlédnouti se po osudech posledních členův rodu Smiřických. Kšaftovním pořízením ustanovil Zikmund Smiřický ze Smiřic r. 1605, že svobodné, zpupné (allodní) statky jeho rozděleny býti mají stejným dílem mezi jeho syny Jaroslava, Jindřicha Jiřího a Albrechta Jana, dcerám pak Elišce Kateřině a Markytě Salomeně aby věna dáno bylo po 12.000 kopách a 4000 k. na výpravu svadební. O synu Jindřichovi na rozumu nedostatečném učinil pořízení, aby při mateři své Hedvice z Hazmburka zůstával, když by však první syn Jaroslav k letům svým přišel, u něho aby náležitě chován byl; pakli by Jaroslav dříve nežli Jindřich se světa odešel, při nejmladším Albrechtovi aneb při tom každém, kdož by statkův v držení a užívání byl, aby opatrován byl. Otec Zikmund zemřel l. 1608, za ním pak za nedlouho na onen svět odešel nejstarší syn Jaroslav r. 1611. Zůstali mužští dědicové Jindřich a Albrecht, jimž r. 1614 po úmrtí otcova bezdětného strýce Albrechta Václava Smiřického, jich poručníka, při-

obmejšleli a před se bráti chtěli, nebudou povinni stavové království Českého, nynější i budoucí, k tomu povoliti, nýbrž mají se této naší milosti stále a pevně držeti a od ní nikoliv neupouštěti. Ano také kdo by koliv z obyvatelův království tohoto k tomu radil, neb napomáhal, ten a takový každý aby předně svou čest ztratil a potom z země beze vší milosti vyhnán byl a na věčné časy i s dědici svými zase nižádným vymyšleným spůsobem (v čemž jim duchovní ani světské právo sloužiti moci nebude a nemá) do téhož království navracovati se nemohli, a to pod propadením hrdla; statek pak takového aby na zemi připadl. Nad to vejše i tomu pro lepší a větší ještě bezpečnost milostivě chtíti ráčíme, aby majestát tento náš královský k věčné a neumírající slavné památce naší netoliko k jiným privilejím a svobodám zemským na hradě Karlštejně přiložen, nýbrž i také do zřízení zemského (kdyžby koli vnově vytištěno býti mělo) slovo od slova vepsán a to tak na budoucí věčné časy za právo neproměnitedlně drženo a zachováno bylo. Zatím pak, dokavadž by dotčené zřízení zemské k vytištění nepřišlo, milostivě poroučeti ráčíme většim i menším ouředníkům desk zemských království našeho Českého, nynějším i budoucím, věrným našim milým, aby tento náš majestát královský do týchž desk zemských, podle pořádku a obyčeje, tolikéž slovo od slova vepsati rozkázali bez zmatkův a všeliké odpornosti.« (Desky zemské.) Podobnou milost udělil císař Matiáš stavům markrabství Moravského listem ze dne 26. června 1614. Na sněmu českém r. 1627 byl majestát na upuštění od všelijakých pokut, ztracení statkův jako »vynucený« za zrušený, neplatný vyhlášen.

padla ještě čtyry panství, a sice Náchod, Ryzmburk, Třebešov, Škvorec a dům v Praze. Poněvadž Jindřich při zdravém rozumu a paměti nebyl, vládl všemi statky Albrecht Jan, kterýž v odboji stavův Českých účastnil se vynikajícím způsobem. Hned při sjezdu stavův strany pod obojí v příčině ochrany náboženství dne 21. května 1618 do kolleje Veliké svolaném, císařem však zapovězeném, byl účasten; dne 23. května 1618 pomáhal vyhoditi královské místodržící Martinice, Slavatu i sekretáříka Fabricia s okna kanceláře české na hradě Pražském; dne 25. května t. r. zvolen, ač teprv 23 let stár, mezi třicet direktorův; byl účastníkem vyjednávání s falckrabím Bedřichem o přijmutí koruny České; vypravil svého hofmistra a radu Dominika Porsia jako vyslance českých správcův zemských ke kurfirštům, stavům Německé říše i k státům Nizozemským, aby podána jim byla zpráva o odboji českém a zároveň, aby požádáni byli za pomoc, podporu. Na vedení války proti císaři zapůjčil 50.000 tolarů, »poněvadž lépe jest částku jmění svého obětovati s poctivostí, nežli potomně s velikou hanbou a posměchem přijíti o všecko«, načež zřízena defensí zemská. Dne 18. září t. r. přimlouval se v radě direktorův, aby domy katolíkův v městech Pražských prohlíženy byly za příčinou jich odzbrojení. V odboji stavovském byl ve všem vždy rozhodným a ze všech nejobětavějším. Ve schůzi direktorův a zástupcův stavovských dne 19. září, když Karel z Žerotína se přimlouval, aby stavové Čeští císaři se pokořili a za milost prosili, a kdy současně zpráva přinešena byla ze Slezska, že Slezané dříve pomoci vojenské, kteráž již byla na pochodu, Čechům neodešlou, dokud při nastávajícím sjezdu společné o to usnešení se nestane, povstal Smiřický a mluvil velice horlivě mezi jinými: »Že vždycky v těch lahodných slovích se kocháme, a jak nám je kdo zapíská, tak hned mu také jeho písničku tancujeme.« V příčině pak Slezáků doložil, aby Čechové na ně ani na jiné nespoléhali, však i bez jich pomoci »věříme pánu Bohu, že hromem za nás bojovati bude«. Na svůj groš vypravil do pole proti nepříteli 1100 lidu pěšího, sám pak odebral se z Prahy dne 29. září t. r. s houfem dvořanův a čeládky v národních barvách, bíle a červeně oděných s 90 koňmi do ležení českého. Takové rozhodné zastávání se národních povinností a okázalé vystupování zjednaly mu nemalé sympatie mezi lidem, kterýž si povídal, že Smiřický pán snad bude českým králem. Nebylo mu však dlouhého života přáno. V ležení českém před Budějovicemi zachvátila ho palčivá zimnice, kteráž mezi vojskem řádila. Dovezli ho těžce nemocného do Prahy, kdež dne 18. listopadu 1618, nedosáhnuv ještě 24. roku věku svého, mladý život svůj dokonal. Mrtvé tělo skvostně oděné uloženo bylo do cínové rakve, na kteréž vedle zlatého znaku zlatými slovy napsáno úmrtí Smiřického pána. Na hlavu mrtvoly položen věneček rozmarinový drahými perlami vyzdobený, do rukou dána zavřená kniha, na krk zavěšen řetěz zlatý, na němž visel a na srdci mrtvého odpočíval zlatý peníz s vyrytou podobiznou jeho nevěsty hraběnky Amalie Elišky Hanavské, kteráž všechny tyto věci do Prahy jako poslední pozdrav zaslala mrtvému svému ženichovi.[36]) Pohřeb odbýván teprv až dne 19. ledna 1619 s knížecí okázalostí za přítom-

[36]) Genealog, sb. bar. Vunšvice v česk. arch. zemském.

nosti velikých zástupů ze všech tří stavův a poddaných z jeho panství, nejprvé z domu Smiřického na Malé Straně do kostela sv. Mikuláše, odkudž po vykonaných pobožnostech se vzáctným, velečetným průvodem dovezeno tělo mrtvé do Kostelce nad Černými lesy, kdež v kostele zámeckém do hrobu k předkům svým uložen.

A takž zbyl poslední na rozumu nedostatečný potomek rodu Smiřických Jindřich Jiří a dvě jeho sestry Eliška Kateřina a Markyta Salomena. Starší Alžběta byla toho času ještě uvězněna na hradu Kumburce, kamž již před smrtí otce svého pro nepoctivé chování s Jiříkem Vagnerem z městečka Hodkovic, panským kovářem v Kostelci nad Černými lesy, dána byla. Mladší její sestra Markyta, provdaná za Jindřicha Slavatu, užila vhodné chvíle a prostřednictvím tehdejšího nejvyššího kanclíře království Českého, Václava Vil. z Roupova, ujala se poručenství nad bratrem svým Jindřichem a slíbila dne 21. listopadu 1618 před úředníky desk zemských statky jeho opatrovati, aby »zboží neumenšovala, ale raději přivětšovala«. Byla tudíž vládkyní všeho ohromného jmění Smiřického, kteréž za hospodářství otce jejího, Zikmunda, mimo všecky outraty rodinné a jiná potřebná vydání, každého roku tolik vynášelo, že sto tisíc kop m. do pokladnice bývalo ukládáno. Markyta domáhala se také při direktořích českých, později při králi Českém Bedřichovi, i při radě města Frankobrodu, aby jí vydány byly klenoty a 300.000 dukátů, které bratr její Albrecht, když válečný odboj stavův českých začal, do Frankobrodu nad Mohanem prostřednictvím svého rady Dominika Porsia dal uschovati. Vedle Markyty žádala i paní Kateřina hraběnka Hanavská, matka Amalie Elišky, nevěsty Albrechta Smiřického, za vydání důkátův i klenotů, kteréž prý zasnoubené své nevěstě posledním pořízením byl odkázal. Nedostaly však ničeho. Klenoty i dukáty byly r. 1621 biskupem Špýrským Filipem Krištofem konfiskovány a císaři Ferdinandovi II. odevzdány.

Vladařství paní Markyty Slavatové nad všemi statky Smiřickými přerušeno bylo r. 1619, kdy sestra její Eliška Otou z Vartemberka, příjmím Kulhavým, vdovcem, z vězení hradu Kumburského osvobozena byla a jeho za manžela pojala. Paní z Vartemberka chtěla po dobrém s mladší sestrou svou se vyrovnati.[37]) Markyta však zamítla všechno vyjednávání. A takž zmocnila se nová paní Smiřického panství Kumburského, Oulibického a k němu náležejícího města Jičína o své moci. Jindřich Slavata, manžel Markyty Smiřické, jenž s odbojnými stavy byl za jedno, vznesl na direktory české žalobu v příčině té na Otu z Vartemberka, kterýž na obeslání soudní vymlouval se, že manželce jeho Elišce, jako starší sestře, spíše náleží poručenství nad bratrem, na rozumu nedostatečným, nežli sestře mladší. Když pak Bedřich Falcký dosedl na trůn český, obeslán byl Vartemberk po dvakráte před soud na hrad Pražský, odkudž bez dovolení královského nesměl se vzdáliti. Na to podala paní Eliška Vartemberská prosebnou žádost, aby jí v příčině poručenství nad statky Smiřickými povolena byla audience při králi: úředníci

[37]) List Oty z Vartemberka ze dne 27. března 1620 k císaři v arch. hrab. Valdsteinův v Praze.

zemští vyslovili se však o takové jim předložené prosbě, že vedle usnesení sněmovního z r. 1575 nemá žádného práva na takové poručenství.[38]) I vysláni komisaři s Jindřichem Slavatou do Jičína, aby v statek Kumburský, Oulibický a město Jičín k ruce paní Markyty Slavatové opět se uvázali. Což když proti vůli paní Vartemberkové se stalo, udál se známý výbuch prachu a vyhození zámku Jičínského dne 1. února 1620., při kterémž zahynuli vedle jiných osob také Jindřich Slavata a Eliška Vartemberková. Po smrti manželky své domáhal se Ota z Vartemberka statkův Smiřických, však marně, žádost jeho byla dne 9. května roku 1620 zamítnuta. Zůstávala tudíž mladá vdova Slavatová v držení všech statkův Smiřických až do bitvy Bělohorské. Paní Markyta byla v důvěrném skoro přátelství při dvoře krále Bedřicha a zvláště královny Alžběty,[39]) a stejně rozhodného byla smýšlení vlasteneckého jako bratr její Albrecht. Za ochotné pak zastání, kteréhož se jí dostalo ve při proti Otovi z Vartemberka, vždy a ve všem horlivě podporovala vládu Falckého. Po bitvě na Bílé Hoře z království utekla a statky bez opatrovníka zůstavila. Učinilať tak zajisté ze strachu, kterýž na města Pražská i všechno obyvatelstvo skoro celého království nenadále byl padl. Máme o náhlém jejím příjezdu dne 8. listopadu 1620 z Prahy na Černý Kostelec troje svědectví, a sice Jiříka Kuřete, jenž byl štolbou v Kostelci nad Černými lesy, Petra Světlého, pomocníka při koních tamže a vlastního jejího lokaje, kterýž s paní Markytou z Prahy ujížděl. Všickni vysvědčili l. 1663., když jednalo se o restituování nároků na zabavené Smiřické statky, že v chvatu ve dvou »karucích«, s osmi koňmi, s dítkem, bratrem, hofmistrem a se dvěma »kolesami«, každá o dvou koních, v nichž čeládka její seděla, na Kostelec přijela; na tři vozy drahé věci naložiti, tři potahy (12) koní do nich k zapřažení připraviti dala a druhého dne časně ráno s těmi karucemi, kolesami a vozy k Náchodu odjela. V jakém leknutí a chvatu útěk její se stal, vyznali jmenovaní svědci, že 12 tisíc kop m., kteréž jí z panství (pro větší jistotu) k berni zemské v Praze odeslány byly,

---

[38]) V arch. místodrž. král. Česk.

[39]) Zpráva z Prahy dne 3. prosince 1619 oznamuje: »Den 28. Novembris hat Ihr Kön. Mt. Brueder sambt dem Königl. Frawenzimmer und Landtofficieren beim Herren Schlabata, so des Schmirsitzki güeter besitzt, das mittagmal gehalten und bis Abents 4 Uhr alda verhart.« (St. arch ve Vídni.) — Jiří z Náchoda, někdy zeť Karla st. z Žerotína, jenž posledního dubna r. 1619 s Valdštejnem převésti chtěl vojsko stavův Moravských do nepřátelského tábora, počínal se roku 1620 se svou věrností k císaři Ferdinandovi nějak viklati. Nikoli snad přesvědčení, nadšení pro věc národní, ale dvoření se mladé a přebohaté vdovičce paní Markytě Slavatové bylo by ho bez mála převedlo mezi odbojné stavy České. Známost jeho s krásnou Markytkou musela již býti důvěrnější, i při dvoře krále Bedřicha dobře známá, poněvadž Falcký jmenoval ho svým komořím, dav mu doručiti pánem z Donína klíč takové hodnosti. Z lásky však konečně přece svatba nebyla, pán z Náchoda zase vrátil se do tábora císařských. Když pak po bitvě Bělohorské r. 1621 viněn byl z takového obojetného, pochybného jednání, omlouval se ve zvláštním obšírném spise císaři, že proto od paní Markyty Slavatové, kterouž již za choť pojmouti mohl, upustil, jen aby službám císařským se neodcizil a příhodný pro ně čas nezmeškal; hodnost pak komořího že od Falckého proto přijal, aby sympatie při dvoře českém a u lidu si zjednal, a tudíž císaři spíše a vydatněji sloužiti mohl. (V státn. arch. Víd. fasc. 416.)

s sebou vzíti zapomněla.[40]) I v Náchodě na více vozů dražší věci naložiti dala a přes Kladsko do Vratislavi odjela. Že jako matka vzala s sebou jednoroční své děťátko a blbého bratra svého, jest věcí zcela přirozenou, poněvadž tím oběma i sobě byla povinna. Bylať poručnicí jediného mužského potomka rodu Smiřického, a tím poručenstvím vládla všemi hojnými statky Smiřickými. Záleželoť jí tudíž na tom, aby blbého bratra svého měla s sebou. Lichtenštejn vinil ji brzy potom v listu císařovi zaslaném,[41]) že když po bitvě Bělohorské s nejlepšími svými věcmi byla na útěku, uchýlila se pod ochranu nepřítele do Kladska a že na Smiřické statky, zvláště pak do Náchoda, nepřátelskou posádku vojenskou přijala.

Strach před rozzuřeným vítězným vojskem císařským, kteréž neznalo milosrdenství k ženám ani k dítkám, o němž po krvavém vraždění v Písku, Prachaticích i jinde strašlivé roznášeny zprávy, hrozný strach a vědomí, že ani nová úřední správa vítězův nebude s ní míti slitování, poněvadž rozhodně byla oddána vládě Bedřicha Falckého, pobízely ji k útěku. Snad také domnívala se, že zemským zákonem postoupené jí poručenství nad statky nemůže bez její přítomnosti anebo právní obrany býti vzato; nevědělať a věděti nemohla, že všechny právní rozsudky i jiná úřední nařízení z doby Falckého budou zrušeny a všechno staré právo za neplatné prohlášeno. Snad doufala v brzký příznivý obrat štěstí válečného, že Bedřich Falcký opět království Českého dobude a ona panství statkův opět nastoupí, jakož mnozí nejen v první době po vítězství císařském u Prahy, ale ještě později takovou marnou kojili se nadějí.

Jestliže někdo k útěku ji pobádal,[42]) nebyl a nemohl to býti Albrecht z Valdštejna, poněvadž — jakž již povědíno — se všemi příbuznými, kteříž byli v táboře odbojných stavův Českých, všechno přátelské jednání přerušil, a toho času, dne 8. a 9. listopadu (když bitva svedena a král Bedřich z Prahy utíkal) dlel od 4. listopadu v Lounech, tudíž nevěděl a věděti nemohl o tom, že bitva byla prohrána. Ani vlastní udání paní Markyty Slavatové (v podané r. 1657 k císaři prosebné žádosti za navrácení jí některých statkův po bratru jejím): že totiž před pronásledováním Valdštejnovým až do Hamburku se utéci

[40]) V arch. místodrž. království Českého.

[41]) Lichtenštejn v listu císaři dne 14. ledna 1621 zaslaném: »Dass sie nach erlangter Euer Kai. Majt. Victoria mit bester Ihrer Haab und Mobilien, nit allein flüchtig worden und sich in des Feindes Schutz nach Glaz, so von den widerwertigen besetzt, begeben, sondern sie hat auch in die anderen Smirziczkischen Gütter, furnemblich zu Nachod, des Feindes Besatzung und Guarnison auf und eingenommen und dardurch verursacht, dass zur Versicherung derselben Refier theils Euer Kai. Mt. Kriegsvolk dahin abgeordnet werden müssen.« (Orig. v říšsk. fin. arch. ve Vídni.)

[42]) Mimo paní Markytu Slavatovou uprchlo ihned po bitvě na Bílé Hoře nebo o něco málo později ještě mnoho jiných vzácných paní šlechtických z království Českého, a sice: paní Anna Maxmiliana Švamberková, rozená z Operstorfu, Mandalena Berková, rozená Slavatová, Alena Roupovská z Ryzmburka, Markyta Budovcová, roz. z Hodějova, Voršila Benigna z Michalovic, roz. z Vrtby, Kateřina Myllerová z Mildenštejna, Judyta Škretová, manželka Daniele Škrety, Lidmila Oršinovská, Lidmila Fruveinová, Lidmila, manželka Adama Samuele z Veleslavína, Dorota Habervešlová, manželka Ondřeje Habervešla, a jiné více, buď samy nebo s manžely svými.

a na statcích jen úředníky zanechati musila, nemůže míti žádné podstaty, poněvadž taková po smrti zrádcovaného Valdštejna uvedená slova byla, měla jí býti omluvou, ulehčením, proč z Čech uprchla. Neboť jak a kým mohl ji Valdštejn pronásledovati, když vojsko císařské a tudíž také Valdštejnovo před bitvou, ani dne 8. listopadu, kdy již utíkala, po bitvě v Praze ještě nebylo? Nějakého snad vzkazu nebo výhrůžného listu před tím poslaného, o čemž nevíme proč by se státi mělo a žádné o tom není zprávy, nebyla by se, ač mladá, však rázná paní ulekla, poněvadž ještě žádný s jistotou věděti nemohl, jak konec nejisté války vypadne. A Valdštejnovi zajisté ani nenapadlo, aby před vítězstvím zbraní císařských nějakým způsobem statkův Smiřických se domáhal. Ostatně viděti jasně, že udání paní Markyty Slavatové se skutečnými tehdejšími událostmi se nesrovnává. Přidáme-li, že Valdštejn nároky Markyty Salomeny Slavatové respektoval, s ní skutečně vyrovnati se chtěl a při císaři roku 1624 povolení zjednal, aby do Čech přijeti a na jeho (Valdštejnských) statcích, kde by se jí líbilo, ve vší jistotě zůstávati mohla, poznáváme jasně, že Valdštejnovi nezáleželo na tom, aby v cizině prodlévala. Markyta však nabídnutí takového nepřijala, ani povolení císařského (ze dne 1. září 1624) neužila

Paní Slavatová prchla z Kladska do Vratislavi, odkudž až do Hamburku se odebrala. Přebývala v Dánsku a Holandsku. Naděje její, že opět v rodné zemi své, v království Českém, se usadí, byla klamná. Několikráte, však vždy jen na krátký čas, do vlasti své se vrátila. Takž l. 1631., kdy Sasové do Čech vtrhli a s vojsky jich mnoho vyhnanců českých přišlo, i paní Markyta přibyla do Náchoda, kdež úředníkům panství i svolaným poddaným jako dědičná paní se představila a slib věrnosti od nich žádala; brzy však po vypuzení Sasíkův Čechy opustila.[43]) Roku 1639 dne 5. prosince uvedena byla nařízením Švédského jenerála Jana Banéra v držení svých i Smiřických statků, však na krátkou jen dobu. Léta 1645 se synem svým Albrechtem Slavatou, toho času rytmistrem ve vojště holandském, přibyla do Kostelce Černého, kdež nejdříve poptávala se po bývalé své služebnici Dorotě Svobodové, s kterouž, když se shledala, se slzami v očích ji vítala a objala, potom vzkázala na zámek hejtmanovi panství, zdali by mohla, někdy paní toho panství, před svým snad navždy odjezdem z vlasti, ještě jednou za svého živobytí zámek i hrobku svých předkův spatřiti. Což jí povoleno. Druhého dne opět odjela.[44]) Paní Markyta zemřela vzdálena od své vlasti na cizí zemi. Častokráte, poněvadž statků svých v Čechách byla zbavena, hledala pomoci i se synem svým při Amalii Alžbětě hraběnce Hanavské, někdejší nevěstě bratra Albrechta, kteráž po smrti prvního ženicha, asi za rok, provdala se za lantkrabího Vilíma V. Hessen-Kasselského. Po smrti svého manžela vladařila jako poručnice s nemalou obezřelostí, moudrostí. Jméno její zaznamenáno jako slavné lantkrabinky Hessenské. Syn Markyty Slavatové Albrecht Jindřich zemřel v mladém ještě mužském věku jako důstojník holandský někdy r. 1655.

---

[43]) Památky Náchoda od J. Ludvíka 1857.

[44]) Památky Náchoda od J. Ludvíka.

Po uprchnutí Markyty Salomeny hlásili se o bohaté opuštěné dědictví Smiřických příbuzní i cizí nápadníci.

Po smrti Albrechta Václava Smiřického, jenž v 23. roku věku svého dne 24. dubna 1614 zemřel, připadly statky jeho Náchod, Ryzmburk, Třebešov, Škvorec a dům v Praze, vedle posledního pořízení Jaroslava ze Smiřic (zemřelého 1597), na nejstaršího mužského dědice rodu Smiřického Albrechta Jana (poněvadž starší jeho bratr Jindřich Jiří nebyl rozumu zdravého), kteréhož dědictví v držení také se uvázal. Vlastní matka však jmenovaného Albrechta Václava paní Dorota, podruhé provdaná za Kryštofora z Firštenberka, pohnala ještě téhož roku 1614 dne 20. listopadu Albrechta Jana Smiřického k soudu zemskému, aby jí jmenované statky, dům v Praze postoupil, i všecky svršky, klenoty, peníze, šest koní, dvé děvčat a živého jelena, kteréž jí syn její oustně dáti přislíbil, vydal. Předkládala, že Albrecht Jan i bratr jeho Jindřich Jiří Smiřičtí k takovému dědictví po Albrechtovi Václavovi, jako dalecí jeho strýcové, před ní práva nemají a že jí jako vlastní mateři spravedlivě náleží.[45]) Paní Dorota zapomněla na kšaft Jaroslava Smiřického, kterýmž odkazovalo se fideikomisní jmění vždy nejstaršímu dědici mužského pohlaví z rodu Smiřického. Mohl tudíž býti jen právní spor o svršky, klenoty a peníze ústně jí přislíbené. Rozepře trvala delší dobu nerozhodnuta. Zatím držitel všeho toho dědictví Albrecht Jan zemřel r. 1618. Pro bouři válečnou nemohla paní Dorota Firštenberková nároků svých se dosuzovati. Když však vojsko císařské na Bílé Hoře zůstalo vítězem, obrátila se s prosebnou žádostí k císaři Ferdinandovi, kterýž listem ze dne 8. ledna 1621 slíbil jí k jmenované pozůstalosti vedle práva nápomocen býti.[46])

Nebezpečnějším a neodbytnějším nápadníkem statkův Smiřických nežli paní Dorota Firštenberková, rozená Holická z Šternberka, byl známý Ota z Vartemberka, někdy manžel z vězení osvobozené Elišky Kateřiny Smiřické, kterýž psanými suplikacemi, ústními prosbami pomalu by byl zbouřil polovici potentátův Evropy a vynikajících osobností, aby »své spravedlnosti k statkům Smiřickým se domohl«. Ačkoliv »troufal si s pomocí boží a po zákonu tolik ukázati, že žádný na světě před ním nemá lepšího většího práva na jmenované statky«, předce byl dosti skromným, nežádal ani, aby mu ihned všecky v dědictví, nýbrž jen k užívání a na tak dlouho dány byly, až by spravedlivý nárok svůj před soudem dokázal. A kdyby císař ani na takovou prosbu nepřistoupil, aby mu třebas ne po právu, ale jako náhrada za jeho utrpení a jeho devotní věrnost některé aspoň propůjčeny byly.

»Po neštěstí a bídných útrapách, kteréž pro nejponíženější věrnost k císaři snášeti musil«, podařilo se mu zjednati si »ve vyhnanství« od kurfiršta Saského na ústní prosbu přímluvný list k arciknížeti Bavorskému Maxmilianovi v příčině postoupení mu statkův Smiřických, s kterýmž na rychlo do měst Pražských se vypravil. Na neštěstí však »svého nejmilostivějšího pána« v Praze již nenalezl; i uchýlil se k jeho náměstku jenerálovi Tillymu, kterýž mu dal za od-

[45]) Desky zemské království Českého, kvat. obesl. blank. a kvat. svěd. 68.
[46]) Opis v arch. místd. král. Česk.

pověď, že přímluvu takovou bude míti na paměti a žádost jeho že vedle práva vyřízena bude. Nebyla ale vyřízena. »Jeho nejmilostivější kníže a pán Lichtenštejn« (Vartemberkovi byla každá vynikající osobnost »můj nejmilostivější pán«) vyslal ho ještě s jinými komisaři do kraje Boleslavského a Hradeckého, aby v statky rebelův »k ruce císařské« se uvázal. Ale právě v těchto krajích byly statky Smiřické, kteréž přivlastniti měl komoře císařské, na něž sám činil nároky. Podrobil se takovému úkolu, však s protestem, že přivlastnění statkův k ruce císařské i vykonávání jeho při tom úřadu není a býti nemá na škodu jeho nároků, práva a spravedlnosti. Lichtenštejn protestací přijal a také mu na to list doručil. Vartemberk pak při přivlastňování každého Smiřického statku císaři a Valdštejnovi v zástavu také nároky, právo své »slavnostně« osvědčoval.[47]) Však přes všechnu prokázanou císaři věrnost, služby a ač, po přivlastnění Smiřických statkův komoře císařské, kojil se nadějí, že mu postoupeny budou, nestalo se. I odebral se opětně do Drážďan a podal prosebný list kurfirštovi Saskému, v kterémž všechno své namáhání vylíčil a prosil za opětnou přímluvu k císaři a knížeti Lichtenštejnovi, zvláště ale k Adamovi z Valdštejna, nejvyššímu hofmistru, aby mu některé statky Smiřické k užívání jen postoupeny byly.[48]) Mimo kurfiršta Saského uprosil Vartemberk i arcibiskupa Pražského Jana Lohelia, že zaslal nejvyššímu kanclíři království Českého, Zdeňkovi z Lobkovic, a císařskému tajnému radovi z Eggenbergu listy, aby za něho k císaři se při-

[47]) Ota Jindřich z Vartemberka kurfirštovi Saskému dne 26. března 1621: ».. So hab ich solche Commission zue allerunterthenigsten Gehorsamb auf mich genommen und allein dabei protestiret, dass solcher gehorsamb und occupatio mir und den meinen an meinen uf und angedachten Smirsitzischen Gütern habenden praetension, Rechten und Gerechtigkeit ohne Nachtheil sein solle. Inmassen dann dero Fürstl. Gd. von Lichtenstein solche meine protestation in Gnaden admittiret, mir darüber lauts inliegender Copey Nro. 1. Recognition ertheilen lassen, ich auch bei allen und jeden Smirsitzischen Gütern und dero Einnehmungen de jure meo solenniter protestiret...« (Orig. v státn. arch. Drážď.)

[48]) V listu ze dne 26. března 1621 obviňuje také paní Markytu Salomenu Slavatovou, jak nesestersky k Elišce Kateřině paní Vartemberkové se chovala, slovy: »Ungeachtet nun aller solcher meiner erwiesener Trew und dass ich Ihr Kay. Mtt. nicht allein von Anfang hero trew und bestendig verblieben, mein Haab und Gueter, meine liebe Gemahlin neben der Frucht im Leibe, die zwar nicht im Feuer und Rauch mit ufgangen, sondern durch Stranguliren undt Teufflische Bossheit und practiciren ihrer eigenen Schwester und derer Anhangs, eben umb dieser Güter willen, so jämmerlich umbs Leben bracht undt gleichsamb als ein Ahss verworffen worden, dergestalt dass ich auch auf mein oft embsiges Bitten und begehren ihren verblichenen todten Cörper nicht habe theilhafftig werden noch erlangen mögen, damit derselbe ihrem Stande nach christlich und ehrlich zu Erden bestattet hette werden können, welches auch von Türken und Heiden nicht erhöret worden, und ich solches Gott, als dem gerechten Richter, habe heimbstellen müssen, vorliehren und in die Schanze setzen müssen.« Nevíme, je-li napsané obvinění pravdivé, však souhlasíme s dalším připomenutím, že manželce jeho z bohatých statkův otcovských vedle posledního jeho pořízení nebylo dáno ani věno ani svatební vybytí. Pro tělesné její provinění v mladistvém věku spáchané nemohl a nebyl by ji otec věčně u vězení, kamž mateří svou Hedvikou Smiřickou z Vartemberka dána byla, držel, zajisté že byl by jí odpustil a na svobodu propustil, jakož také v kšaftu svém podílu otcovského jí nezbavil, nýbrž ej jmenovitě vykázal.

mluvili.[49]) Žádosti jeho nebyly však příznivě vyřízeny. Na opětované prosby Vartemberkovy poslal císaři list dne 1. října 1622 místodržícímu Lichtenštejnovi, aby žádost jeho uvážena a zpráva o tom podána byla. Však ani tenkráte mu žádný statek Smiřický k užívání postoupen nebyl; ačkoliv Vartemberk všemožně se přičiňoval, aby stal se oblíbeným.[50])

Mimo jmenované pretendenty na statky Smiřické vyjednával plukovník Jan Euseb Khuen z Belasy při císaři, aby mu za 181.466 zl. na vojsko vynaložených postoupeny byly statky Smiřické Dymokury, Žlunice a Chotělice. Dne 5. června 1621 oznámil Ferdinand II. knížeti Lichtenštejnovi, aby žádnému zastavovány, prodávány nebyly, poněvadž Belasymu je postoupiti chce, což také se stalo listem císařským ze dne 5. července t. r.[51])

Zmínili jsme se již, že vedle příprav válečných hned na začátku odboje českého bylo v radě Vídeňské usnešeno, aby statky »rebelův« českých byly skonfiskovány. Již dne 6. srpna 1619 nařízeno listem císařským, aby statky odbojníkům odňaté císaři byly přivlastněny, a 21. srpna t. r. poručeno Breunerovi, aby vyšetřil, zdali by na statky české již zabrané nebylo možno vzdlužiti se peníze na zaplacení lidu vojenského a kdo by takové statky koupiti chtěl[52]) Po bitvě pak Bělohorské, když vedle návrhu V. Slavaty skoro tři čtvrtiny celého království Českého měly býti skonfiskovány, usoudila rada Vídeňská, že nestane se zabavením statků nic proti právu a spravedlnosti, »neboť jednalo se o to, aby císař, jenž přes půl druhého léta žádných nepožíval důchodův z království Českého od doby, kdy zbaven byl trůnu a jejž opět mečem vybojovati si musil, veliké dluhy, do kterýchž pro takovou vojnu upadl, zaplatiti, duchovním řádům utrpené ztráty i škody nahraditi a věrné, oddané pomocníky odměniti mohl«. A poněvadž v pokladnách císařských peněz nebylo, vítězné vojsko placeno i jiné výdaje uhrazeny býti musily, nečekali ve Vídni, až právní proces proti odbojníkům bude zaveden a vinníci odsouzeni. Aby vydatná pomoc peněžitá mohla býti ihned zjednána, saženo nejprvé na statky bohatších, kteréž buď prodány nebo zastaveny.[53]) A aby žádné právní pře-

---

[49]) Koncept listu arcibiskupa Pražského v arch. arcib. Pražsk.

[50]) Vartemberk přijal roku 1621 víru katolickou, prodal statky své Tuchoměřice a Čičovice jesuitům, oženil se opět s katoličkou Markytou Alžbětou z Helmdorfu a trávil život svůj na zámku Červeném Dvoře u Markvartic v Litoměřicku. Pro tvrdou, krutou povahu byl u poddaných svých velmi neoblíbeným, bral sedlákům nejlepší koně, krávy za pokutu neprávě na ně ukládanou, řemeslníkům, dělníkům neplatil za práci i přičiňoval se všemožně, aby stal se až na nejvyšší míru nenáviděným, což se mu také podařilo výhrůžným, násilným doháněním svých poddaných k víře katolické. Poddaní žádali v příčině té za shovění: Vartemberk však dal několik poddaných zatknouti, v železa ukovati a bíti s hrozbou, že je dá postínati. Takové jednání rozeštvalo utýraný, popuzený lid k pomstě a zpouře, při kteréž Vartemberk i s manželkou svou dne 28. října 1625 zlý konec vzali.

[51]) Listy císaře Ferdinanda II. z 5. června a 5. července 1621 Lichtenštejnovi zaslané v arch. česk. místodrž.

[52]) Viz Dějiny konfiskací od T. Bílka.

[53]) Potrestání náčelníkův odboje, kteříž hrdla i statkův byli zbaveni, nenáleží do našeho vypravování. Dne 10. března 1621 psal Lichtenštejn císaři, že zabaveno již statků uvězněných a ze země uprchlých »rebelův« přes pět milionů tolarův. ». . . Im andern haben Eur Kai. Mtt. die jetzt begehrte Specification, sowol der gefangenen und verarrestirten als

kážky nebylo, zrušeny dne 26. prosince 1620 všechny výměry úřední za času direktorův a Bedřicha Falckého učiněné.[54]) Na základě tohoto dekretu zrušeno také poručenství paní Markyty Salomeny Slavatové nad nerozumným bratrem Jindřichem Jiřím i nad statky Smiřickými, kteréž za času direktorův jí bylo propůjčeno. Statky Smiřických považovány tudíž za majetek dědičný po Albrechtovi Janovi, jenž velikou měrou odboje se súčastnil, bohatství jeho nejen v Čechách i za hranicemi známé bylo vedle svědectví úředních dokladů dříve konfiskaci propadlé, nežli pokutování účastníkův odboje bylo nařízeno a odsouzení jich provedeno.[55])

V takovém stadiu, a to na paměti míti sluší, byly statky Smiřické, když Albrecht z Valdštejna se svými nároky, vedle cizích ne z krve Smiřických pošlých nápadníkův, jako blízký příbuzný o ně se přihlásil.

Toho času po uprchnutí Markyty Slavatové, rozené Smiřické, syna jejího Albrechta Jindřicha a Jindřicha Jiřího Smiřického i Michala Slavaty, syna Anny, rozené Smiřické, provdané za Albrechta Slavatu, zůstávali v Čechách ještě blízcí příbuzní Smiřického rodu: Albrecht z Valdštejna a Jan Albrecht Slavata, bratr uprchlého Michala. Valdštejnova matka, paní Markyta, byla dcerou Albrechta Smiřického, jediný pak bratr její Václav byl otcem jediného syna Albrechta Václava, po jehož smrti r. 1614 připadly fideikomisní statky na Albrechta Jana, bratra blbého Jindřicha Jiřího Smiřického. Byl tudíž Valdštejn po krvi rodu blízký příbuzný. Na Moravě pak žila ještě paní Kateřina Říčanská, rozená ze Smiřic, a dcera její Anna Voršila z Roupova.

Dne 18. března 1621 vydán patent, jímž Karel z Lichtenštejna volal pozůstalé dědice zemřelých 22 »zpronevěřilých rebelův«, kteříž by ku pozůstalosti těch z světa sešlých jaké právo měli, aby na hrad Pražský osobně »k doslýchání se dostavili, kterak památka takových rebelův podle práva pobráním statkův jejich zmařena bude«. Mezi vyjmenovanými 22 zemřelými rebely byl

---

auch der entwichenen Rebellen Güter, bei jungst zurück gefertigten Curier sonders zweifels bereits empfangen und dass sich der darauf gesetzte beilaufige Werth über fünf Million erstreckt allergnädigist verstanden.« (Orig. v říšsk. fin. arch. ve Vídni.) Na doklad však, že skutečně přihlíženo k tomu, aby bohaté statky nejdříve byly skonfiskovány, uvádíme ze zprávy konfiskační komise císaři dne 15. května 1630 zaslané: »Weiln schon die reichesten im Anfang des Process fürgezogen und bestraft worden, anjetzo nur die schlechtesten .... jedoch ist zu hoffen, dass under so grossen Haufen noch eine ziemliche Summa zu Wege gebracht werden möchte.« (Arch. místodr. král. Česk.)

[54]) Pro důležitost věci pokládáme sem z dotčeného mandátu doslovné znění: »My Karel . . Oznamujem tímto listem naším otevřeným všem vůbec i jednomu každému, kdež čten nebo čtoucí slyšán bude, jakož od počátku této roztržitosti mnohá nepořádná, skrze dekrety, pod titulem zjevných buřičův a nepřátel J. M. C., též i pod jménem Fridricha kurfiršta, falckraběte při Rejnu, ku právu ve věcech právních a rozepřech lidských jsou se nařízení stala, . . nicméné i při právích jsou se na to ortelové, výpovědi a nálezové činili, a mnohé věci ve zlý způsob uvedeny byly: a protož jménem a na místě J. M. C., krále a pána, pána nás všech nejmilostivějšího, ty všecky resolucí, dekrety, na ně při právích učiněná nařízení, ortele, výpovědi, nálezy a exekucí právní, jakožto věc nepořádnou, mocí J. M. C. zdviháme, moříme . . .« (Archiv města Prahy.)

[55]) Při prodeji konfiskovaných statků Smiřických psáno bylo vždy v úředních zápisech, že vzaty byly Albrechtovi Janovi ze Smiřic pro jeho provinění proti císaři.

na třetím místě Albrecht Jan Smiřický ze Smiřic. Na takové obeslání dostavili se dědicové na větším díle, mezi nimi Albrecht z Valdštejna (zda-li osobně nebo prokuratorem, nevíme) dne 26. dubna 1621 před komisí na hradě Pražském. Císařský prokurator Přibík Jeníšek z Újezda podal a písařem přečísti dal dědicům obeslaným žalobu proti 22 zemřelým »nevěrným, císaři zpronevěřilým« osobám. Dědicové pak námitky, obrany své proti obžalobě ústně nebo písemně předložili. Zdali Valdštejn námitky, nároky své ústně nebo písemně učinil, o tom nemáme žádných zpráv. Potom uvážívše komisaři »všechno to pře vedení jako slunce na obloze patrné«, učinili výpověď, že památka »Petra z Švamberka, Linharta Kolona z Felsu, Albrechta Jana Smiřického« a jiných ostatních »pro jich přetěžké, všemu světu, královstvím a zemím známé přečinění v příčině rebellie, pokoje obecného rušení atd. na věčné časy se moří, za proklatou, nepoctivou se odsuzuje, a statkové jich mohovití i nemohovití JMC. koruně k dobrému ihned skutečně se přivlastňují a obracejí«. K výpovědi ještě přidáno, že prokletí, zavržení památky těch zemřelých rebelův, vedle zvláštní milosti císařské, dědicům neb budoucím jich nemá býti k ujmě cti a dobrého jich jména. Za chvíli potom byla obžaloba i ortel herolty císařskými na náměstích měst Pražských veřejně vyhlášeny.

Statky Smiřické, o nichž jsme pověděli, že propadly konfiskací dříve nežli odsouzení jich majitele bylo provedeno, byly tudíž soudem císařským dne 26. dubna 1621 se vší zákonitou tehdejší formálností zabaveny a k ruce císařské přivlastněny, obráceny. Statky byly by najisto ztraceny, žádný z příbuzných nebyl by dovedl vychvátiti je z jícnu bezedné konfiskace, kdyby Valdštejn v tehdejší bohopusté vřavě mocnou rukou svou na ně nebyl sáhl a nároky své na jich zachránění nebyl přivedl k platnosti. Někdejší poručnice bratra svého a vládkyně nejbohatšího majetku rodinného v království prchla ze země a prodlévala v cizině. Na hlavu její sčítaná různá provinění, zvláště pak, že při útěku svém postarala se, aby do Náchoda dána byla nepřátelská posádka, učinila jí všechnu obranu nemožnou, nároky její jako »zpronevěřilé« osoby byly by tehdy beze všeho pře vedení zamítnuty. A kdyby i nakrásně ve vlasti své byla zůstala, ničeho se byla nedopustila, ničím se byla nikdy proti nepřátelské straně neprojevila, což arciť při takové rozhodné nekatoličce a horlivé podporovatelkyni vlády Bedřicha Falckého ani mysliti se nemůže: komisí konfiskační bylo by postačilo, že berni odváděla, nařízenou zemskou hotovost ze svých statků vypravila, anebo že někdy proti tehdejším nepřátelům národa českého něco slovy pronesla. Jakož skutečně obžaloba »pro takové přečinění« na více než 120 paní vyššího stavu r. 1622 podána byla. Slabá její ruka ženská ničeho by byla nesvedla proti tehdejšímu železnému, krvavému ramenu.[56])

[56]) Podobné, skoro analogické osudy s paní Markytou Slavatovou měla paní Anna Maxmiliana ze Švamberka, o níž zmiňujeme se proto, abychom ukázali, že přes všechnu nevinu i úsilné domáhání se zabavených vlastních jejích statkův a věna ničehož jí navráceno nebylo. Manžel paní Anny Maxmiliany pan Petr ze Švamberka byl z prvních náčelníkův stavovského odboje. Statky jeho byly za tou příčinou hned při prvním vpádu vojska císařského do Čech k ruce císařské přivlastněny a Buquoyovi darovány. Po náhlém úmrtí přebohatého pana Petra užívala paní Anna od května 1620 dvou statkův, kteréž sta-

Paní Markyta však odsouzena byla komisí konfiskační l. 1623. k ztrátě hrdla, cti i statkův svých.[57]) Jiný v Čechách zůstávající příbuzný člen rodu Smiřického Jan Albrecht Slavata byl člověk slabého ducha a pro tehdejší dobu bezvýznamný. Paní Kateřina, sestra mateře A. Valdštejna, podruhé provdaná na Moravě za Jana Kavku z Říčan, nejoddanějšího služebníka vlády Ferdinanda II. a přehorlivého katolíka, sotvy by bez svolení a úrady s Valdštejnem do sporu s vládou císařskou se byla pustila. A na jediného tehdy žijícího dědice, blbého Jindřicha Jiřího Smiřického, kterýž odboje nijakž účastniti se nemohl a nesúčastnil, posledním pořízením otce svého z dědictví statkův vyloučen nebyl a tudíž zůstával držitelem statků Smiřických, arciť pod poručenstvím, tehdejší nové právo zapomnělo, anebo jeho ani všímati si nechtělo.

Připomenuto, že nevíme, zdali Valdštejn při prohlášení rozsudku nad Albrechtem Janem Smiřickým dne 26. dubna 1621 námitky, obranu proti zabavení statků Smiřických ústně nebo písemně učinil, a žádné také nemáme zprávy, jakými slovy toho dovozoval, že fiskus k statkům těm práva nemá. Z dalšího však jednání Valdštejnova viděti, že byl práv českého národa znalý, že je vykládati uměl, jakož již také ukázal soukromým listem, psaným císaři (při čemž zajisté neradil se s žádným advokátem), kterýmž děkoval za postoupení mu panství Kosteleckého. Nejprvé vyjednal si při knížeti Lichtenštejnovi, aby mu jménem císařským dán byl reces v příčině učiněného rozsudku, kterýž ke

---

vové jako náhradu Švamberkovi byli dali za zabrané mu panství v jižních Čechách. Po bitvě na Bílé Hoře uprchla s králem Bedřichem a zůstávala po nějaký čas se sedmi dítkami svými ve Frankobrodě nad Mohanem. Ačkoliv ničím podstatným viněna nebyla, než že z království Českého prchla a se nevrátila, konfiskován předce vlastní statek její Ronšperk. Marné bylo její po mnohá léta namáhání (poněvadž rozsudek komisí konfiskační proti ní vyhlášen nebyl), aby jí statek i jiné vlastní věci, jako věno atd., vydány byly. Přes všechny přímluvy za ni činěné i krále Polského, v jehož zemi se zdržovala, nebylo jí ani povoleno, aby k vyřízení svých věcí do Čech odebrati se mohla; opětovaná pak její žádost za navrácení zabraného jí majetku na vždy byla odmrštěna.

[57]) Rozsudek nad paní Markytou nebyl sice po rozhodnutí císařském ze dne 10. února 1623 uveřejněn, však statky její předce zabaveny, prodány a vráceny jí nebyly. Vedle paní Slavatové bylo r. 1622 k obžalobě zaznamenáno přes 120 paní vyššího stavu. Na poznání jich provinění klademe ze zprávy konfiskačních komisařů (tak zvané transakční komise), dne 15. května 1630 císaři učiněné, tato slova: »So befinden sich auch in den rebellischen Rullen eingeschrieben über 120 Weibs-Personen höheren Standes, welche bei voriger, anno 1622 gehaltener Executions-Commission ad notam genommen; auch etliche aus ihnen in particularibus vom vorigen E. K. Mt. Procurator angeklagt worden, sie auch darauf ihre Antwort gegeben. Aber es ist diessfalls bis anhero keine Erörterung der Sachen geschehen. Die anderen aber, so (wie obgemelt) in den rebellischen Rullen stehen, hat man vermeint zue accussiren in diesen Puncten: dass sie nämlich nicht allein vermüeg des Aufbots ihre ausgerüestete Leute fortgeschickt, sondern auch mit Contribuirung des Geldes zum rebellischen Krieg gutwillig und gerne geholfen und zue deme (welches das ärgste ist) E. K. Mt. sambt dero ganzem hochlöblichstem Haus Österreich und deroselben getreue, vornehme Räthe offentlich geschmähet und gelästert, auch mit solchen ihren falsch gieftigen Nachreden ihre Männer, Söhne, Brüeder, Vetter und andere Freunde von E. K. Mt. abwendig gemacht und zum Rebellieren verhetzt und angetrieban, aber niemals bei E. K. Mt. sich reuentlich eingestellt und umb Genad, oder Perdon, nicht gebeten.« (Arch. c. k. česk. místodrž.)

dskám dodal; potom požádal úřad desk zemských, poněvadž byl churav, aby k němu do domu nejvyššího hofmistra království Českého, Adama z Valdštejna, vyslány byly úřední osoby. Což když se stalo, ujal se Albrecht z Valdštejna dne 30. dubna 1621 »jako nejstarší a nejbližší přítel v království Českém přítomný podle majestátu krále Vladislava poručenství nad Jindřichem Jiřím Smiřickým z Smiřic, na rozumu nedostatečným a statkem jemu náležitým, takže podle toho majestátu královského a vedle práva a zřízení zemského byl poručníkem a ochrancím Jindřicha Smiřického a statku jemu náležitého«. Po zákonu slíbil napřed Albrecht z Valdštejna a spolu s ním Adam z Valdštejna, Jan Rudolf Trčka a Diviš Markvart z Hrádku, i zaručili se vším jměním svým, že dotčenému Jindřichovi Smiřickému statku umenšováno a ukráceno nebude.[58]) Dne 14. června 1621 zapsáno bylo do desk zemských uvedení Valdštejna jako poručníka do statků Smiřických.[59])

Po řádu a právu byl Valdštejn poručníkem a ochráncem blbého Jindřicha Smiřického, i bylo tudíž také povinností jeho o něho pečovati a ruku nad ním držeti. A poněvadž kšaftem Jaroslava i Zikmunda Smiřického ustanoveno bylo, aby na rozumu nedostatečný Jindřich Jiří na statku Smiřickém chován byl,[60]) musil Valdštejn o to se starati, aby pod dozor jeho skutečně do Čech byl navrácen. I požádal prostřednictvím knížete Lichtenštejna císaře za nařízení knížeti Jiřímu Lehnickému, jako vrchnímu správci knížetství Slezského, aby Jindřich Smiřický od sestry své paní Markyty Slavatové ve Vratislavi vzat a do Čech v bezpečí přivezen byl. Ferdinand II. listem ze dne 11. června 1621 zaslal takový rozkaz Lichtenštejnovi, kterýž dne 15. června t. r. prosil s odesláním listu císařského jmenovaného knížete, aby Jindřicha Smiřického do Friedlandu vypravil, odkudž že do Prahy dovezen bude.[61])

Markyta Slavatová však, nejspíše že o ujetí se poručenství Valdštejnem zprávu měla, prchla s bratrem i synem svým až do Hamburku. Na to, že Valdštejn jako poručník Jindřicha Smiřického žádal v Čechách pod dozorem svým míti a že od sestry své vzat býti měl, vztahovati se mohou slova paní Markyty, jež po zavraždění Valdštejnově na omluvu svou uvedla, proč do Čech se nevrátila, že před pronásledováním Valdštejnovým až do Hamburku utéci se musila. Nařízení císařské tudíž vykonáno býti nemohlo.

---

[58]) Desky zemské, č. 140.

[59]) Desky zemské menší 61.

[60]) V posledním pořízení Jaroslava Smiřického z r. 1597, 24. listopadu: ». . . Však trefilo-li by se to kdy z dopuštění božího, že by někderý z rodu mého, aneb strejc můj, jsouce nejstarší, rozumu zdravého nebyl, tehdy jinej strejc, kterýž by po něm nejstarší byl, bude se moci v týž statek můj výš dotčeným spůsobem uvázati, však téhož strejce rozumu nemajícího bude povinen v tomž statku náležitě jídlem, pitím, oděvem, jakž na pána náleží, chovati, jemu v ničemž neubližovati, až do jeho smrti;« a v kšaftu Zikmunda ze Smiřic ze dne 7. března 1605 psáno: ». . . O synu mém Jindřichovi Jiřím pak toto pořízení činím: poněvadž z dopuštění p. Boha a příčinou těžkých nemocí na tento čas při zdravém rozumu a paměti dobré není, aby na zámku Skalách zůstával a náležitě, jakž by od pánů poručníků za dobré uznáno a nařízeno bylo, opatrován a chován byl.« (Desky zemské 128. a 134.)

[61]) Listy v arch. místd. král. Česk.

Všechno bylo přesně podle zákona provedeno, poručenství i uvedení A. z Valdštejna, jako opatrovníka, do statků Smiřických v deskách zapsáno; statky podle všech předpisův práva náležely tudíž zase Jindřichovi Jiřímu ze Smiřic, jenž od držení statkův posledním pořízením otce svého vyloučen nebyl: však dlouhá, těžká ruka fiskusova ležela posud na všem tom bohatství. Některé statky, jako Dymokury, Žlunice a Chotělice postoupil císař za dlužné peníze plukovníkovi Janovi Khuenovi z Belasy, s paní Marií Trčkovnou vyjednáváno o zástavu a prodej panství Náchodského, často jmenovaný Ota z Vartemberka prosbami svými stále nabíhal na kancelář císařskou, aby mu některý statek Smiřický zatím k užívání popřán byl; paní Dorota z Firštenberka, kteréž císař listem ze dne 8. ledna 1621 byl slíbil, že jí k pozůstalosti Smiřických nápomocen býti chce, zatímně odstrčena, poněvadž také zapsána byla na listině obžalovaných vdov; i Valdštejnovi samému postoupeny hned v prvních měsících roku 1621 některé statky Smiřické.

Po starém, odvěkém, dotud nezrušeném právu náležely statky jedinému mužskému dědici a správa zákonitá také to přiznala: však nová moc neptala se po právu a brala, čeho potřebovala. Valdštejn nebyl vychováním svým zrovna zastancem starých utvrzených práv, jako voják náležel nové době, kteráž železem a krví na zříceninách starých řádů zakládala svou násilnou moc, a přece musil a byl nucen podniknouti kancelářský boj za pomoci starého práva, zákona proti novému řádu, aby statky Smiřické nedostaly se do rukou cizích. Nikoliv snad přátelská láska k příbuznému členu rodiny, nýbrž zdravý jeho v příčině té egoismus vedl ho k tomu, aby konfiskaci propadlé statky postoupeny mu byly v poručenství. S uvážením všech okolností říci můžeme, že jednal opatrně, politicky, třebas, opětujeme ještě jednou, veliké jeho já nemalou při tom hrálo úlohu, když nároky své přivedl k platnosti. Bylo by to s nějakým prospěchem zbývajících ještě členův rodiny Smiřické, kdyby statky jich byly staly se vlastnictvím nějakých cizích condottierův?

Spor Valdštejnův o statky Smiřické s fiskem a jinými úřady císařskými trval po celý rok 1622 a byl ukončen teprv resolucí Ferdinanda II. ze dne 17. února 1623. Nenáleží tudíž do období našeho vypravování.[62]) Několik jen řádků o dalším úředním jednání a konečném výsledku. Valdštejn napsal a císaři podal v příčině statků Smiřických promemoria někdy v prvních měsících r. 1622, kteréž bohužel dosud neznáme. Z projednávání záležitosti té při úřadu místodržícího království Českého dovídáme se však, že Valdštejn na základě námi již uvedeného majestátu Rudolfa II. z r. 1608 žádal za navrácení veškerých statků Smiřických, aby je jako poručník spravovati a jimi vládnouti mohl. Pamětní spis zaslán byl císařem Lichtenštejnovi dne 18. května 1622, kterýž podal jej královskému prokurátoru a komisí konfiskační, aby podali své dobrozdání. Komise v nemalých byla nesnázích. Valdštejn, jenž jako poručník nároky své hleděl přivesti k platnosti, nemalé již měl zásluhy o dům Rakouský, a také nesnadno bylo odpírati jeho zákonitým důvodům. Majestát Rudolfův,

---

[62]) Viz o tom A. Gindely: Waldstein während seines ersten Generalats I. a T. Bílek: Beiträge zur Geschichte Waldsteins.

stvrzený císařem Matiášem i Ferdinandem II., byl zákonem nikým nezrušeným, kdyby však zůstati měl v platnosti a znovu rozsudkem měl býti prohlášen, utvrzen, nemohl by fiskus nejen na statky Smiřické, ale ani na žádné jiné sáhnouti, a tudíž by připravovaná a již nemalou měrou prováděná konfiskací všechna musila býti zrušena, zastavena. Musily tudíž jiné důvody nalezeny býti, aby žádost Valdštejnova dobře byla vyřízena. I radili se o tom místodržící Lichtenštejn, nejvyšší úředníci zemští, císařští radové, Martinic, Jan Rudolf Trčka i jiní, a usnesli se na tom, že privilej Rudolfa II. stavům království Českého daná nemůže, nesmí míti pro tu dobu žádné platnosti z důvodů již uvedených; Valdštejnovi pak, aby jako poručníku postoupena byla polovice statkův Smiřických. Císař schválil takové usnesení a dal požádati Valdštejna, aby od dalších nárokův upustil, že mu jinak nahraženo bude, což také od něho přijato bylo. Císaři připadly statky Dymokury, Žlunice, Chotělice, Náchod, Riesenburg, Třebešov a peněžité pohledávky 65.000 kop gr.; Valdštejnovi jako poručníku zůstaly Škvorec, Semily, Skály, Trosky, Kumburk, Hořice, Dub, Černý Kostelec a dva domy v Praze. Se svolením císařským prodal Valdštejn panství Černý Kostelec Lichtenštejnovi, ostatní pak statky koupil od císaře r. 1623 za 502.325 zl.; kteréž peníze přijal císař k své ruce jako jistinu pro dědice se závazkem, že právní nároky mohou býti činěny nikoliv na statky, nýbrž na peníze v pokladně císařské uložené. Zároveň učiněn závazný slib, že císař a nikoliv Valdštejn bude zástupcem proti právním nárokům dědicův statků Smiřických.

Zmíniti se ještě musíme o konečných osudech posledního mužského potomka rodu Smiřického Jindřicha Jiřího ze Smiřic, právního majitele statků Smiřických, kterýž od časného mládí svého příčinou těžké nemoci při nedostatečném rozumu a paměti po celý další čas svého života zůstával. Teprv roku 1628 byl nešťastný Jindřich Smiřický z Hamburku do Čech přivezen a na Hrubé Skále náležitě chován a opatrován. Dlouhého života nebylo mu však dáno. Zemřel dvě léta po návratu svém do Čech dne 7. měsíce dubna r. 1630. Valdštejn nařídil, aby mu okázalý pohřeb vystrojen byl. Měl pochován býti v kostelíku městečka Rovenska, však děkan Turnovský nechtěl k tomu svoliti, poněvadž Smiřický nebyl narozen katolíkem. Vrchní správce statků Valdštejnských Taxis předkládal děkanovi, že na rozumu nedostatečný Jindřich živ byl a choval se jako dítě, poněvadž smyslu byl pozbaven, tudíž že ani věděti nemohl, že jest nekatolíkem a že nepoznal víru katolickou: děkan nepovolil. Regent obrátil se tudíž prosebně k arcibiskupovi Pražskému, aby dal svolení k jeho pohřbu; kdyby však tak učiniti se zdráhal, aby aspoň zatímně dovoleno bylo mrtvé tělo v kostelíku uložiti a nějakou zídkou ohraditi, dokud by Valdštejn, kníže Friedlandský, sám za svolení nepožádal.[63]) Pohřben konečně

[63]) Gerard Taxis arcibiskupovi Pražskému 23. května 1630: »... Dass selbiger todter Leichnahmb... in die Kirche des Märcktels Rovensko sepeliret undt beigesetzet werden möchte... der itzige Dechandt zue Turnau nicht gestatten und eingehen will. ... Weilen dann vornemblich, hochgedacht mein gnädiger Fürst undt Herr, in consideration dero Fürstl. Gnaden, durch diesen Herrn von Smirsitz den meisten Theil ihres Wohlhabens undt reichthumbes erlanget, ihn stettigs in ihrer curatel undt Vormundschaft gehabt, zu

v Týně nad Rovenskem a na hrob jeho položen kámen s obráceným znakem rodu Smiřického a latinským nápisem, kterýž oznamoval datum jeho úmrtí.

Podotkli jsme, že když Valdštejn vezl českého pána Krištofa Haranta jako vězně do Prahy, zdržel se několik dní v Jičíně. Čas pobytu svého v tomže městě věnoval Valdštejn pilnému prohlížení panství Jičínského, někdy Albrechtovi ze Smiřic náležejícího, poněvadž prostřednictvím knížete K. z Lichtenštejna vyjednával s dvorskou komorou, aby mu za půjčené peníze v zástavu dáno bylo. Císař totiž hned po přišlé do Vídně zprávě o vítězství na Bílé Hoře žádal Lichtenštejna, aby mu sehnal 100.000 tolarů na cestu do Prahy. Lichtenštejn odpověděl dne 11. prosince 1620, »ačkoliv pro veliké spustošení v městech Pražských i na mnoho mil ve vůkolí na venkově peníze hotové nemohou býti shledány«,[64]) že však předce ihned po vítězství sehnal na 300.000 zl., z nichž 200.000 odevzdal na zaplacení vojska Buquoy-ovi a 100.000 vůdci bavorského vojska Tillymu, kteréž však vedle dané mu směnky, kdy a kde by císař poručil, Tillym mají býti odvedeny. Tím však nemohlo býti císaři spomoženo. I nařízeno opětně Lichtenštejnovi, aby vyjednal nějakou půjčku na statky »rebelů«. Valdštejn viděl listy, kteréž z kanceláře císařské Lichtenštejna docházely, v nichž jmenovitě nejednou uveden byl, aby u něho půjčky zjednány byly, věděl, že hladová pokladna státní pohltí mnoho, velmi mnoho »rebelských« statkův: a proto jako dobrý strateg a geniální finančník hleděl si toho v čas, jak by nejjistěji a s nevelikými obětmi nashromážditi si mohl mnoho, velmi mnoho statků pozemských v království Českém. Válečník Valdštejn, jenž nabýval již zvučného jména, počínal také operovati na poli národohospodářském. Značné půjčky dosud císaři učiněné, uschované ve Vídni stříbro rodinné, dukáty a hotové peníze i krásné statky na Moravě byly pro uskutečnění záměrů takových velice vydatnou pomocí. Valdštejn půjčil císaři Ferdinandovi mimo 40.000 zl. v druhé polovici r. 1618 (za něž najat v Nizozemí pluk kyrysníkův) léta 1620 dne 1. ledna na nutné a důležité potřeby opět 80.535 zl, kteréž z důchodů komorních statků měly býti zaplaceny.[65]) Značným byl již věřitelem

dem selbiger Herr der allerletzte dieses löbl. Geschlechts ist, Ihme ein ehrlich und ansehenlich Begräbnüs, zu welchem Ende schon viel undt grosse expensen aufgewendet, auszurichten undt zu bestellen gnädig anbefohlen... So bitte Euer Hochfürstl. Gnaden ich unterdienstlich, dieselbe, weilen schon alle Nothwendigkeiten zur sepultur verschaffet, hierein gnädig zu verwilligen geruhen wolle, damit dessen todter Leichnahmb in obgenanntes Kirchel zur erden bestattet werden möchte....« (Orig. v arch. arcib. Pražsk.)

[64]) Kníže Karel z Lichtenštejna píše císaři dne 11. prosince 1620: »Nun bericht Eur. kais. Mt. ich gehorsambist, dass es dieser Orten mit Aufbringung und Erhandlung Gelder bei jezigem Zustand ein viel schwerers Werk, als man etwa anderst wo einbilden möchte, sintemal bei denen bis dato stets continuirten Plünderungen, sowol allhie in den Städten, als auch auf viel Meil wegs herumb, die vermöglichsten Heüser und Güter ganz spolirt und ruinirt, alle Commercien und Handlungen umb der Unsicherheit willen ganz zu boden gerichtet, ja fast alles oedt und wust, und da auch schon der Rebellen Güter zum Verseczen oder Verkaufen ausgeboten, jedoch ainicher Vorrath oder Baarschaft hinter den Leuten, oder doch kein Vertrauen verhanden.« (Říšs. fin. arch. Víd.)

[65]) »Wir Ferdinandt ɔc thuen khundt meniglichen. Nachdem uns an jezo auf unsser genedigistes begehren der Wohlgeboren unsser Rath, Cammerer, bestelter Obrister und

Ferdinanda II. na začátku roku 1620 a předce ještě měl nemalou část peněz, zlata i stříbra ve Vídni dobře ukrytou.[66]) O čemž všem dobrou měl vědomost Lichtenštejn. I počal smlouvati se s Valdštejnem, aby »k vysoce znamenité potřebě na zaplacení lidu vojenského a pro spomožení obyvatelům království Českého od větší zhouby a zkázy jistou sumu peněz, co by nejvíceji býti mohlo, zapůjčil na zástavu statků rebelů«. Načež nabídl se Valdštejn, že pro »dokázání věrné, upřímné poddanosti a stálosti k císaři ihned 60.000 zl. zapůjčí, a sice 10.000 zl. na hotovosti a 50.000 zl. v dukátech a nádobí stříbrném, kteréž před svým od stavův českomoravských odtržením z Moravy do Vídně si byl zavezl,[67]) s tou však výminkou, aby mu taková suma na panství Jičíně,

---

lieber Getreuer, Albrecht Wenzl Eusebius von Wallenstain auf Wssetin, Luckau, Rymnicz und Mileticz, zu unseren furgefallenen nöttigen ausgaben aine Summa gelts, benäntlichen achtzig taussent fünf hundert fünf und dreissig gulden Reinisch in Münz, d. i. zu funfzehen pazen oder sechzig Kreuzern gerechnet, vermög diss Briefs auf ein Jahr lang unterthanigist dargeliehen, so dass wir demnach solch sein von Wallenstein gehorsambiste threue Willfahrigkeit nit allein zu genedigisten gfallen angenomben, sondern ime auch darauf zuegesagt und versprochen haben. Thuen solches auch wissentlich und in Craft diss Briefs, dass wir gedachtem von Wallenstain, seinen Erben, oder der von ime auf diese Verschreibung ain ordentliche Cession haben würdet, berüerte achtzig taussent funf hundert funf und dreissig gulden, nach Ausgang obbestimbten Jahrs, aus denen geföllen und einkhomben unserer Cammergueter wiederumben zu seinen gueten benüegen neben sechs per cento Interresse gewiss und unfällbar entrichten und bezahlen lassen und diss Orths ohne allen schaden halten sollen und wollen. Zum Fahl aber die völlige Contentierung nach Aussgang obberüerten Jahrs nit beschäche, so solle gedachter von Wallenstain gueten Fueg, Macht und Gwalt haben, wegen seines Darlehens der achtzig taussent funf hundert funf und dreissig gulden, die Execution auf unsere Cammergüeter alsbalden und unverhindert unser und meniglichs führen, wie wir uns dann auch dieselb kaineswegs zu suspendiren oder einzustellen, sondern Ieren gestrackten Lauf zu lassen, hiemit genedigist verobligiren thuen ꝛc.« Alles genediglich und ohne gefehrde. Zu Urkund geben wier ime diese Verschreibung und obligation mit unserer hierunter gestelten Handschrift und kaiserlichem Insigl becreftiget. So beschehen in unserer Statt Wien den ersten Januarii anno 1620. Unserer Reiche des römischen im ersten, des hungerischen im andern und des behaimbischen im dritten. (C. k. říšsk. finan. arch. ve Vídni.)

[66]) O pokladech na stříbře, zlatě v domích pánů, rytířův i bohatších měšťanův podávají nám různé staré písemné památky hojných dokladův. Purkmistr a rada Starého města Pražského, když r. 1624 předkládali komoře české své stížnosti, napsali: »Jest každému dobře vědomé po slavném JMC. nad Prahou vítězství, že v Starém městě Pražském nejbohatší a nejmožnější domové, v kterýchž se více našlo, nežli nyní v padesáti i ve sto domích, vydrancováni, zebráni a obloupeni jsou.« (Arch. č. míst.)

[67]) Lichtenštejn císaři dne 14. ledna 1621: »Nun habe ich Euer Kai. Majt. Cammerern, Hoffkriegsrath und bestellten Obristen Herrn Albrecht Wenzel Eusebien von Wallenstein, Freiherrn, auf beschehene Unterredung dahin gebracht und vermöget, nachdem er in der Stadt Wien an Silbergeschier eine Summa, bis in funfzig Tausend Gulden werth, liegend habe, dass Euer Kai. Majt. zu gehorsamen Gefallen er dieselben neben noch anderen zehen tausend Gulden, und also bis in sechzig tausend Gulden, gegen Versicherung darleihen und herumbfolgen lassen wolle.« V ujištění Valdštejnovi daném píše Lichtenštejn, že zaplacení jmenované sumy mimo hotové peníze a stříbro také dukáty se stane. »... Erstlichen alspald bei Einhandigung dieser unser Versicherung 10.000 fl. r. in Ihrer Mt. Rentmeisterambt an baarem abzuführen und 50.000 fl. r. in der Stadt Wien demjenigen, welchem es von Ihrer Mt. anbefohlen würde, an Dukaten und Silber gebührlicherweise zu

někdy Albrechta ze Smiřic, ujištěna byla.« Což Lichtenštejn s výhradou schválení císařského dne 11. února 1621 také učinil a císaři o tom zprávu podal. Nabídnutí Valdštejnovo bylo s jistými změnami po vzájemném se dohodnutí s komorou císařskou přijato a panství Jičínské v zástavu mu dáno, později prodejem postoupeno. Nedlouho potom dne 22. března 1621 učinil Karel z Lichtenštejna na místě císařském opětně zatímní smlouvu s Valdštejnem o novou půjčku 50.000 zl. rýnských na potřeby válečné, kteréž také Valdštejn na hotově odvedl na zástavu a užívání statků Dubu, Skal s třemi díly města Turnova, Semil a Hořic, někdy Albrechtovi Smiřickému náležejících. Ve smlouvě (českým jazykem psané) opět podotknuto, že Valdštejn na pilné a snažné jednání Karla z Lichtenštejna »v tom« se ohlásil, (nikoliv snad jako by se sám bez vyjednávání nabízel) žádanou sumu zapůjčiti.[68]) Však přes všechny takové půjčky císaři Valdštejnem, Marií Trčkovou, Štěpánem ze Šternberka a jinými poskytované peněz stále se nedostávalo. Za tři měsíce od bitvy na Bílé Hoře vydáno z českých důchodů Lichtenštejnem jen na zaplacení vojska na 350.000 zl, za mnoho milionů bylo císařským a bavorským vojskem na penězích, klenotech i jiných svršcích lidem pobráno, Praha i jiná města, zámky, tvrze, dvory na kolik mil spustošeny, zloupeny, městečka, vesnice vypáleny, hospodářství byla pustá, neosetá, obchod pro loupeže vojenské zastaven, peníze, zlato, stříbro vojskem ze země vynešeny.[69]) Těžko, velmi těžko bylo peníze

---

erlegen . . .« (Opis v říšském fin. arch. ve Vídni.) Viděti tudíž, poněvadž na zaplacení 60.000 zl. by 10.000 zl. na hotovosti a 50.000 na nádobí stříbrném bylo stačilo, že musil míti značnou zásobu dukátů.

[68]) Lichtenštejn císaři dne 16. března 1621: »Eur Kai. Mt. Cammerern, Hofkriegs Rath und Obristen H. Albrecht Wenzln Eusebium von Wallenstain vermaine ich zu bewegen, dass er bei Andern noch von funffzig inn sechzig tausend Gulden aufbringen, da die Versicherung auf Dub und Skala gelaistet würde.« V smlouvě ze dne 22. března 1621, nalézající se v archivu česk. místodržitelství, čteme: »My Karel z boží milosti kníže, vladař domu Lichtenštejnského, kníže Opavské, JMti Římského císaře, Uherského a Českého krále tejná rada, jakožto od JMCské. plnomocenstvím nařízený komisař, známo činíme tímto listem naším vůbec přede všemi a zvláště tu, kdež jej čísti a slyšeti náleží, že jsme jménem a na místě nejjasnějšího, nejnepřemoženějšího a velikomocného Římského císaře, Uherského a Českého krále a pána, pana nás všech nejmilostivějšího, s urozeným pánem, panem Albrechtem Václavem Eusebiusem z Valdštejna, JMCské. komorníkem, válečnou radou a nejvyšším nad dvouma tisíci kyrasírů lidu jízdného, o to s pilností jednali, aby pán k této vysoce znamenité potřebě JMCské., na zaplacení lidu vojenského pro spomožení obyvatelům království Českého od větší zhouby a zkázy, jistou summu peněz, co by nejvíceji býti mohlo, zapůjčil: na kterěžto naše pilné a snažné jednání v tom se ohlásil, že by chtěl pro dokázání JMCské. své věrné a upřímné poddanosti, stálosti 50.000 fl. rejnských zapůjčiti a takovou summu ihned po ztvrzení toho našeho pojištění že by chtěl do renthauzu JMCské. na hotově odvésti . . . .«

[69]) K. z Lichtenštejna psal dne 7. dubna 1621 císaři: »Und wann man auch lezlich die Sach eigentlich bedenken will, so befindet sich kein sondere Paarschaft in Behemb mehr verhanden zu sein, alldieweil die langwirige Continuation des Kriegs das Geld dem Land entzogen, indeme auch viel Millionen bei denen von Eur. Kai. Mtt. und dem bairischen Volk, sowohl auf dem Land als in den Städten, geübten Plünderungen hinweg und aus dem Land kommen, die Würtschaften verwüstet, die Leut abgebrennt, also dass an vielen Orten das Land an Leut und Viehe ödt und unangebaut zusehen. Uberdies alle Commercien umb der auf der Strassen und Stättn continuirenden Unsicherheiten willen gesperrt, wie

půjčkou sehnati, poněvadž jich nebylo, anebo důvěry se nedostávalo, ani zástavu konfiskovaných statkův nebylo lehko za větší hotové sumy uskutečniti. Ve Vídni však peněz vždy víc a více »na mnohé nutné výdaje potřebovali«, a poněvadž po dvě léta očekávali, že zabavením českých statků pokladny státní se naplní, protož upomínal císař Lichtenštejna častokráte, aby horlivě a usilovně se staral, jak by peníze opatřeny býti mohly. Buquoy žádal zadržalý vojenský žold 600.000 tolarů a hrozil vzbouřením vojska, jestliže mu ihned nebude aspoň 200.000 tolarů zasláno; na zaplacení loupeživých kozákův potřebovali ještě přes 200.000 zl., na zakoupení hrdiny Mansfelda měla býti vynaložena suma 400.000 zl., a skoro to všechno mělo býti z českých peněz shledáno. Dvorská komora a tajní radové navrhli, poněvadž na zástavu statkův v Čechách peníze sehnány by býti nemohly, aby některé prodány byly.[70]) A když císař listem ze dne 29. května 1621 opět žádal Lichtenštejna, aby 600.000 tolarů vybráním peněz napřed na konfiskované statky bez prodlení zaopatřil, zapůjčil Valdštejn a dne 11. června 1621 na hotově Janovi Matyášovi, důchodnímu císařskému, odvedl 110 000 zl., a sice na zástavu statkův Friedlandu a Liberce 58.000 zl., ostatních pak na panství Velíšské a Svijanské, kteréž statky mu dne 21. června t. r. zástavou zapsány byly.

Pozoruhodná věc při půjčkách Valdštejnem císaři na zástavy konfiskovaných statkův činěných, že vyhledal si v zástavu statky, jež později zakoupil a kteréž tvořily jako hlavní základ knížetství Friedlandského. Mimo to koupil Valdštejn dne 15. března 1621 zahradu od Anny de Bois za 2000 kop, a od paní Mandaleny Trčkové dva domy dne 24. března t. r. v Menším městě Pražském za 30.000 kop gr. m., kteréž naproti a jako na úpatí královského hradu se nalezaly. Pro zařízení domácího jednoduchého obydlí v Praze asi sotva takové dva domy a oddělenou od nich zahradu zakoupil; neboť toho času již soukromně vyjednával s Lichtenštejnem i při dvoře císařském o nároky své na jmění Smiřické, k němuž náležely také dva domy v Menším městě Pražském, z nichž jeden veliký, prostranný (nyní u Montágů), vrchovatě by byl postačil k panskému přebývání. Snad již tehdy v první polovici r. 1621 vystupovaly v mysli hrdého, genialního Valdštejna mohutné obrysy pozdějšího knížetství Friedlandského,

---

dann auch ohn allen Zweifel ein ansehenliches Guet aus dem Land geflehet, auch bis anhero in die zweimal hundert und dreissig Tausend Gulden, wie beigelegte Verzeichnus ausweisst, baar hinaus kommen, also dass nach Gelegenheit jecziger Leuff kein Wunder, dass es mit den Gelderhandlungen so schwer hergehet und fast nirgend mehr was aufzutreiben . . . .« (Orig. v říšsk. fin. arch. Víd.) Jaká panovala bída, nesnáz peněžitá i v Praze, toho zvláštním svědectvím jest Staré město Pražské, kteréž když po popravě r. 1621 vykonané nemohlo zaplatiti kontribucí na lid vojenský, »poctivého katolického purkmistra« Pražského jako zástavu do vězení jim odvedli. O čemž Staroměštští podávají zprávu komoře české: »V tom přišla nad těmi, kteříž v pokutu JMC. upadli a justificirováni byli, exekucí, a tu nemalý počet lidu vojenského, jízdného i pěšího v Praze za některej čas zůstával a jak od obce Staroměstské, tak i od sousedův za mnoho tisíc nákladův na týž lid jízdný vycházelo, a *s velikým a neslýchaným k tomu posměchem,* když z města JMC. hlavního a residencí císařské poctivý a katolický purkmistr odvezen, *Staré město se potkalo.*« (Arch. místodrž. král. Česk.)

[70]) Listina ze dne 7. dubna 1621 v c. a k. říšsk. fin. arch. ve Vídni.

snad již tehdy pomýšlel na to a konal přípravy, aby uskutečnil, o čem někdy jako mladík sníval, po čem dorůstající v mužský věk toužil, aby zřídil, vystavěl sobě velkolepou budovu, jaké někdy v Italii a jinde na cestách svých byl spatřil. Koupené dva domy Trčkovské a zahrada (k níž ještě r. 1622 a 1623 přikoupeno přes dvacet menších, větších domů) byly na místě, kde Valdštejn vystavěti dal stavitelem Vlachem Pironim velkolepý palác, kterýž současníky i pozdějšími obdivovateli porovnáván byl se světoznámými stavbami Římských imperatorův.

Úpisy na zástavu panství Jičínského, Dubského i Skalského, Friedlandského, Velísského a Svijanského zapůjčil Valdštejn císaři v první polovici léta 1621 220.000 zl. Přičteme-li k sumě této dřívější dlužní úpis císařský ze dne 1. ledna 1620 na 80.000 zl. a 40.000 z druhé polovice r. 1618 na najímání pluku kyrysnického, dále 95.000 zl., kteréž byl na začátku r. 1621 vynaložil z vlastních peněz na najímání pěšího pluku 3000 mužův a 1000 jízdných, jež císařem mu dne 18. září 1622 jako spravedlivý dluh k výplatě na statcích skonfiskovaných poukázány byly,[71]) vidíme, že již v první polovici roku 1621 páčily se peněžité půjčky císaři na hotovosti učiněné na 435.000 zl., kteréž byl vyplatil, jak ukázáno, z žádného olupování, okrádání obyvatelův v Čechách, nýbrž z vlastního uschovaného jmění, z vyzískaných peněz na prodeji vína a z kořisti vzaté v bitvách Uhrům (v červenci 1619) i jiným, kteráž po řádu válečném spravedlivě mu náležela (Revers ze dne 24. března 1619 týkal se vykupováví ve válce zajatých »rebelů«). Přidáme-li k tomu spravedlivě mu přiřknutou náhradu 156.000 zl. za ušlé mu důchody a spuštění statků jeho na Moravě, kteréž mu stavové Moravští r. 1619 v květnu byli skonfiskovali, shledáme, že spravedlivé, listinami stvrzené požadavky Valdštejnovy při císaři obnášely již v prvních měsících l. 1621 velikou na tehdejší doby sumu na 600.000 zl. Mimo to měl Valdštejn nemalé ještě pohledávky při císaři za vydržování jízdy, kteréž také za správné uznány a prodejem statkův roku 1622 nahraženy byly. Vedle takové značné hotové jistiny měl Valdštejn ještě čtyry nezadlužená panství na Moravě, a sice Vsetín, Lukov, Rymnice, Milotice, jichž cena páčiti se mohla přes 400.000 zl. a dům ve Vídni. A takové jmění, kteréž na hodnotě našich peněz osm až deset milionů obnášelo, bylo základem geniálních operací finančních Valdštejnových, kterýmiž dovedl sobě zjednati veliké bohatství v království Českém laciným skupováním konfiskovaných statkův.

[71]) Účty Valdštejnem předložené čtou se: »Erstlichen wirdt gesezt auf 1 Regiment zue Fuess von 3000 Man. Jeden dass Lauffgelt 2 f. thuet 6000 f. Regiments Werbung Uncosten 1000 f. Das gebreuchige fändelgeldt 400 f. Der darauf gegebne Monatsold 28102 f. Das ander Regiment von 2000 Man. Lauffgeldt Jeden 3 f. thuet 6000 f. Regiments Werbung Unkosten 1000 f. Weiln nicht mehr alss 5 Fändl gemusstert worden, ist Fändelgelt 200 f. Die 5 Fändl ohne den Statt, der nicht passirt worden, Erstes Monatsoldt auf ein Fändl 2000 f. thut auf 5 fändl 10000 f. Auf 1000 Pferdt Anrittgelt auf iedes 15 f. thuet 15000 f. Adiuto di costa 8000 f. Das Cornetgelt, weilln nur 5 Compagnien gemustert worden 200 f. Von diesen 1000 Pferdten seint 5 Compagnien reformirt und die andere 5 gemusstert worden, hat sich ieder Compagnia Monatsoldt, sambt der Capittan Vortlgelt, auf 1940 f. beloffen und auf alle 10 der Reformirten und gemussterten Compagnien zusamben 19400 f. Summa 95302 f. (Orig. v c. a k. říšsk. fin. arch. ve Vídni.)

I jiní stejným způsobem pomáhali si k zámožnosti, bohatství, jen že neměli tolik peněz a tolik prozíravosti, a proto nemohli a nedovedli tak bohatě využitkovati své doby.[72])

---

[72]) Současná závist napsala žalobu, kterouž v příčině statků vinila Valdštejna: »Es werden Güetter confisciert, so hiebeuor per drei oder vier hundert Tausend gescheczt worden, und Herrn Obr. von Waldstein gegen 60 und 70 Tausend eingeraumt .... Paul Michna hat dem Obr. von Waldstein diesen Rath geben, dass er bei J. Mt., ehender sie nach Prag kommen möchten, umb Ratification der confiscirten Güetter, so viel er in Possess, anhalte, und solches alsdann der Landtaffel umb mehrere Bekrefftigung lasse einverleiben, damit J. Mt. ins künftig keine Enderung mit denselben vorzunehmen in Acht hetten. (Státní arch. ve Vídni.) K tomu podotýkáme: vlastními slovy knížete Lichtenštejna císaři napsanými ukázali jsme, proč a jak těžko bylo větší sumy peněz půjčkou po bitvě na Bílé Hoře sehnati; zmínili jsme se, že Ferdinand II. v listech, kterýmiž Lichtenštejna žádal za zjednání půjčky, vedle Trčkovny, Št. Šternberka zvláštně jmenoval A. z Valdštejna, kterýž půjčky činil *k vybídnutí* knížete Lichtenštejna na zástavu statkův více méně spustošených, z nichž veliký důchod nemohl se očekávati. Z panství Jičínského Valdštejnovi zástavou zapsaného, poněvadž výnosnějšího, bral jen úroky z peněz půjčených. Ostatně zastavené statky r. 1622 za odhadní cenu zakoupil, tudíž jich za menší půjčku sotva jeden rok užíval. Nebyly však jen Valdštejnovi konfiskované statky r. 1621 zastavovány, nýbrž také jiným v stejné poměrně ceně, zejmena Jarosl. Bořitovi z Martinic 1621 panství Chomutovské za 220.000 zl., které zapůjčil na statky konfiskované; plukovníkovi Bavorskému Theodorovi Heimhausenu 14. května 1621 Chodová Planá po Joštovi Širntingarovi z Širntingu; plukovníku Timonovi Lintelovi z Lindelau statek Přimda po Maxm. Lidlovi z Lidlova; Janovi Eusebiovi Khuenovi z Belasy Žlunice, Dymokury, Chotělice; Wolfovi z Lammingenu, vesnice Chodovské obci Domažlické náležící; dne 22. dubna 1621 Zuzaně Chrtové ze Rtína k užívání postoupen statek Zvoliněves; Judytě Kolovratové ze Šternberka zastaven statek Řepice ɔc. V příčině rady Michnovy, aby před příjezdem císaře Ferdinanda do Prahy (v červnu 1621) vyjednal si na držení konfiskovaných statků ratifikací císařskou a do desk si ji zapsati dal, nemohl Valdštejn více učiniti, než co se vším právem učinil, že prosil císaře za stvrzení postoupení mu panství Kosteleckého; ostatních zástavou mu postoupených statků nebyl ještě v držení, když je zakoupil, byly mu vedle právního obyčeje do desk zapsány. Valdštejn nevyhledával zakupováním konfiskovaných statkův ochuzení jiných, nýbrž k prodeji nabízené statky kupoval a zaplatil.

IV.

Nešťastný odboj stavův Českých smutně, bídně dokonal. Dne 26. března 1621 podepsána smlouva o vzdání zakoupené Mansfeldovy posádky v Plzni, a kapitulace Tábora, Třeboně, Zvíkova rozbila se při vyjednávání, že o několik tisíc císařští méně podávali, nežli »rytířští« najatí obhájcové žádali. Jedinou výminku činilo Kladsko. I ostatní země koruny České brzy se poddaly. Dne 1. ledna 1621 vtáhl Buquoy s vojskem císařským do hlavního města markrabství Moravského Brna a stavové knížetství Slezského podepsali dne 28. února 1621 »akord«, kterýmž uznávali Ferdinanda za krále a pána svého. Zůstávali tudíž vedle některých měst, hradů v Čechách (mimo již jmenované ještě Orlík, Falknov, Loket) jedině markrabí Krnovský a Bethlen Gabor rozhodnými nepřátely vítězného Ferdinanda. Byla to jen malá vojna velikého začátku.

V Kladsku bylo pomocné vojsko Slezské, na hradě Náchodském chránilo průsmyk sto mušketýrů. Vedle smlouvy, kterouž Slezané císaři se podrobili, měla konfederace Slezska s královstvím Českým zrušena i ozbrojený lid na pomoc Čechům vyslaný odvolán, rozpuštěn býti, tudíž také mušketýři z hradu Náchodského odtáhnouti a císařským vojskem nahraženi býti měli.

Město Náchod bylo za krátký čas od bitvy na Bílé Hoře nenasytnými žoldáky dosti zbědováno. Při útěku Bedřicha Falckého, jenž pobyl dva dni a poslední prospal noc v Náchodě na území království Českého (kdež prý také kůň jeho ztratil podkovu), bylo město vojenským lidem, kterýž značným počtem (Náchodští praví ve svém listu, že několik tisíc na koních i pěších) za utíkajícím králem se shromáždil, hrozně zloupeno, lidé až do naha svlékáni. Po jich odchodu přišel velký houf žoldáků ze Slezska a z Kladska, aby obsadili hrad Náchodský, kdež až do konce měsíce března roku 1621 sto mušketýrů zůstávalo, kteříž obyvatelstvo do ostatku zloupili a na mizinu přivedli. Náchodští dozvěděli se, že vojenský lid Slezský ze zámku Náchoda odtáhnouti má, teprv prý tehdy, když již všechen jako k utíkání připraven byl, z čehož nemálo by byli potěšeni bývali, kdyby současně jim nebyla dána zpráva, že zase ihned jiného lidu vojenského a sice císařského na sebe očekávati mají. Naděje jich, že po odchodu Slezanů se zotaví, obrátila se v nemalý strach, aby císařské vojsko ještě hůře s nimi nenakládalo, poněvadž byli a dosud zůstávali poddaným městem vrchnosti (paní Salomeny Slavatové, rozené

Smiřické), kteráž všecka byla oddána králi Bedřichovi Falckému a také s ním ze země uprchla. V takové ouzkosti obrátili se ku kapitánovi nad lidem Slezským u nich ubytovaným o radu, co by činiti měli? Dal jim za odpověď: aby ihned po jeho odjezdu k nejvyšším důstojníkům nad lidem císařským vyslali, se pokořili, milosti hledali a tudy svého zahynutí se uvarovali. Uposlechli takové rady a dne 22. března 1621 napsati dali list, kterýmžto jako »věrní a poslušní poddaní« poníženě prosili Albrechta z Valdštejna, jako pána křesťanského a s vrchností jich »ve krevenství spřízněného«, aby je při císaři omluvny učinil. Náchodští dovolávajíce se své neviny, že nikdy ničehož proti králi, císaři Ferdinandovi nepodnikli, jej vždycky za pána svého uznávali, prosili a předkládali Valdštejnovi, kdyby po odjití Slezského vojska opět jiným ztíženi býti měli a je přijmouti musili, že by, jak by se trochu oteplilo, na větším díle domy své opustiti a žebrotou po světě jíti musili protož aby je před dalším ubytováním vojska přichránil. Psaní purkmistra, konšelů, starších obecních a celé obce města doručil a nevinu Náchodských oustně přednášel Valdštejnovi (nejspíše v Praze) Jan st. Kostelecký z Sladova, jenž »ve věcech válečných dosti znalý a zkušený, velikým pánům a lidem rytířským prý příjemný a známý byl«.[73]) Načež poslán Náchodským z kanceláře knížete Lichtenštejna rozkaz, aby nikomu poddanost neslibovali, až jak s nimi císař naloží; zároveň jim oznámeno, že vojenský lid Slezský brzy od nich odtáhne, aby více žádného cizího vojska nepřijímali na hrad ani do města.[74]) Zachovali se vedle nařízení knížete Lichtenštejna ze dne 26. března 1621, aby totiž nikomu poddanost neslibovali a žádného cizího vojska nepřijímali, i dovolávali se v příčině té později jako živého svědectví, »že o tom JM. pán, pan Albrecht z Valdštejna nejvyšší, dobrou vědomost míti ráčí«.[75]) Náchodští těšili se, že spolusoused jich Kostelecký »lepšího bezpečenství, nežli se nadáli, jim vyzejskal«: blízcí však jich sousedé v hrabství Kladském, zvláště v městě Hrádku (Wünschelburg), jim takovou omluvu a prosbu Valdštejnovi zaslanou za zlé měli; někteří ze sousedův, zvláště pak synové měštští a chasa čelední o celé obci Náchodské zle smýšleli, mluvili a »velmi nepříjemně je pomlouvali a v zlou pověst je obláčeli, k nim i zlý vzkaz učinili, že jsou zrádci a zpronevěřilí lidé, kteříž nad králem zradili a proti němu nevěrně se zachovali, a že na ně ze všeho hrabství Kladského táhnouti, je všechny dokonce

---

[73]) Jan starší Kostelecký ze Sladova byl l. 1594 vůdcem žoldnéřů z panství Náchodského proti Turku vypravených, později stal se sousedem Náchodským.

[74]) Památky Náchoda od Ludvíka.

[75]) List purkmistra, rady i celé obce města Náchoda Lichtenštejnovi ze dne 7. června 1622 v příčině udělení milosti. Vztahovalo se takové svědectví, kteréhož se Náchodští dovolávali, na Valdštejna, že jako císařem brzy potom ustanovený poručník blbého Jindřicha Smiřického a prokurator jeho statků (tudíž také Náchoda) o všem, co na panstvích se dálo, věděti musel; nebo byl snad Valdštejn někdy na konci března a začátku dubna 1621 v Náchodě osobně přítomen, aby ohledal statek, jejž snad také koupiti chtěl, jakou cenu by míti mohl a vyskoumal, jaké válečné opatření proti Slezsku a Kladsku by učiněno býti mělo?

povražditi, ohněm pohubiti, a tak krále pomstiti musejí a chtějí«.[76]) Náchodští, kteříž tak hrozné pohrůžky a pomsty jakživi se nenadáli a nezasloužili, žádali Hrádecké, aby takové »nesnesitedlné pohrůžky« zastavili a »takové nevážné lidi« strestati dali. Čehož se jim bohužel brzy dostalo, když císařské vojsko do Kladska vypraveno bylo.

Některé zprávy vypravují, že sedláci na jaře r. 1621 v kraji Hradeckém »zvěřivše se« pánům svým dědičným, vyvstali z vesnic a zdržovali se ledakdes po lesích, vraždíce a obírajíce vinné i nevinné, kde na koho trefili, beze všeho rozdílu a ostychu; k nimž prý i mnozí ze zemanův českých ochuzených a před trestáním císařským ucházejících se přidali.[77]) Počet srocených sedlákův páčil se na 6000 osob. Chudé současné prameny o takovém zapomenutém vzbouření z r. 1621 ani neudávají, proč vlastně sedláci se bouřili. Pro náboženství a proti útiskům katolické vrchnosti, jakož později ne na jednom místě se dělo, tehdy výhradně státi se nemohlo, poněvadž na začátku a ani v polovici roku 1621 s převracováním lidu poddaného na víru katolickou ještě se nezačalo a v kraji Hradeckém přiznávala se až po jmenovanou dobu skoro všechna šlechta k víře pod obojí a Bratří českých.[78]) Hlavní asi příčinou bouření selského r. 1621 byl útisk vojenský, kteréhož doznávali sedláci v odboji stavovském i po jeho ukončení od vojsk přátelských i nepřátelských A proti takovému vzbouření sedlákův okolo Hradce vypraven byl Valdštejn s 1000 mušketýrův a několika kompaniemi jízdy. Dlouho taková vojna prý netrvala, Valdštejn s vojskem na různo je rozplašil. Nemalá část rozehnaných sedlákův přidala se pod prapor markrabího Krnovského, kterýž, když Slezsko a Kladsko osadil, vpadl i do Čech s nemalou částí ozbrojeného lidu, mezi nímž bylo na 4000 sedlákův z kraje Hradeckého, a přepadl Risenburk, Kostelec a pustošil jiná místa na panství Náchodském.[79])

Mezi přípravami k exekucí nad »rebely« českými, na kterouž ve Vídni již v prosinci 1620 se chystali, bylo také rozmnožení vojenské posádky Pražské, aby možnému snad bouření se lidu vyvarováno býti mohlo. Za kterouž pří-

---

[76]) List Náchodských ze dne 3. května 1621 do města Hrádku. (Opis souč. v arch. města Náchoda.)

[77]) Underschidliche Schriften und Zeitungen des Röm. Reichs und des Erzhauses Oesterreich Zustand und Verlauf betreffent von 1620 bis 1627. Elvert XXII. Pavel Skála V.

[78]) Současná skoro píseň historická o životě Albrechta z Valdštejna praví: »V tom lid kraje Hradeckého, jenž byl bludu luterského, vzbouřil se v samých vesnicích, až v několika tisících. Ti mnohým městům hrozili, katolíky tloukli, bili, zámky spurně vybíjeli, a pobrali, co viděli. Na ty Valštejn spěšně táhl a jak na ně zbrojně sáhl, pobil jich 500 na místě, přes 600 schytal zajisté. Pak v Praze a v jiných městách, nejprvé seděli v arestách, potom cejchem potrestáni, mnohým nosy uřezány.« Takové drakonické potrestání, i že do 500 jich bylo zabito, shoduje se příliš nápadně s pacifikací provedenou nad pozdviženými sedláky r. 1628 okolo Opočna, Nového Města a Smiřic (také v kraji Hradeckém), tudíž zdá se, že dvojí vzbouření z roku 1621 a 1628 jako za jedno považováno a bez udání roku v písni položeno bylo.

[79]) Elvert XXII.

činou nařízeno Valdštejnovi, aby s nově najatým pěším plukem svým, jenž po krajích byl ubytován, do Prahy se vypravil, kamž také jízda vévody Saského poslána býti měla. O čemž když Valdštejnovi oznámeno bylo, žádal dne 6. dubna 1621, aby potřebný ještě počet jízdných pro Prahu vybrán byl z jízdy pod plukovníkem Paradiesem, poněvadž se obává, že by mezi důstojníky českého jeho pluku pěšího a německými důstojníky jízdy saské sváry nastaly.[80])

Při dvoře císařském ve Vídni zabývali se tajní radové také návrhem, aby císař za příčinou velikého zmatku a zavedení pořádku v Čechách do Prahy se odebral, soudu nad odbojníky předsedal a popravě přítomen byl: však pro velikou prý zimu a vyjednávání o mír s Bethlenem Gaborem císař cestu odložil.[81]) A při takovém odkladu zůstalo, i když zima pominula. Císař rozhodl se, že do měst Pražských přijede až po vykonání popravy. I nařídil knížeti Lichtenštejnovi, aby exekucí co nejdříve vykonána a všechno v pořádek a bezpečnost uvedeno bylo, aby od obyvatelstva a poddaných tím spíše radostněji byl uvítán.[82]) Lichtenštejn však (jenž někdy v odporu proti císaři Rudolfovi na Moravě byl předákem nespokojených stavův a jehož chování se v odboji stavův českých i moravských ještě i proti Matiášovi a Ferdinandovi bylo někdy záhadné) přes nařízení císařské s popravou odkládal až do 21. června pro podstatné příčiny.[83])

Ferdinand II. měl tudíž do Prahy přijeti; pro větší pak okázalost císařské družiny očekávali císařští také příchod vítěze Bělohorského jenerála Buquoye, kterýž toho času bojoval v Uhřích proti Bethlenovi. Valdštejn, jenž myslil, nevíme vedle jaké zprávy, že Buquoy ve Vídni mešká, poslal mu list daný dne 28. května 1621 v Praze po Jindř. Paradiesovi, kterýž v příčině zřízení svého nového pluku do Vídně se ubíral. Paradies měl vedle ústního povědění sděliti Buquoyovi o všem, co v Čechách se děje, zvláště o velikých nepořádcích, kteréž působí vojsko Bavorské. »Jestli V. Ex. neučiní v tom nápravu, země bude zpustošena i vojsko V. Ex. velice utrpí. Oznámil jsem již o tom V. Ex.,

[80]) Vlašský list Valdštejnův ze sbírky Donnebaurovy v Praze, jenž prodán do Berlína.

[81]) List císaře Ferdinanda kurfirštovi Saskému ze dne 7. února 1621 v státním arch. Vídeňském.

[82]) Ferdinand II. Lichtenštejnovi dne 29. května 1621 v arch. místodrž. kr. Českého.

[83]) Listem ze dne 3. května 1621 Janovi z Eggenbergu, císařskému tajnému radovi, nadepsaném, omlouvá se Lichtenštejn tvrdými slovy: »Ihr Mt. haben wegen des hierigen Process an mich auf ein solche manier geschrieben, als wären wir darin nachlässig; ich kann aber den Herrn versichern, dass auch in dieser materi kein Tag ohne sein lini abgangen. Ich läugne nicht, dass, wenn es nach meinem Sinn hätte gehen sollen, dass ich vielleicht schon längst fertig wäre, denn zu wo sein 228 Artikel pro examine et inquisitione in notoriis vonnöthen, und wäre meines Erachtens genug gewest, das jenige zu inquiriren, aus wo ferner und anderswo man Nachrichtung nehmen können... Es solle sonst, wills Gott, noch diese Woche Ihrer Mt. das Hauptartheil zugeschickt werden und sobald die resolution ankommt, auch die Exekution geschehen... Ich argwohne, es seien gar viele der Meinung, dass allein die Haupt-Delinquenten zu strafen, ich meine aber, wie die gradus delictorum, so sollen auch gradus der Strafen sein, insonderheit communitas, so consentiendo auch hoch sich vergriffen, nicht gar bar ausgehen... (Orig. v Herbersteinském arch. v Eggenbergu.)

však nevím, zdali V. Ex. list můj obdržela, neboť žádné nedostal jsem odpovědi. A poněvadž J. Cís. M. a snad také V. Ex. sem přijede a mně nařídí, abych V. Ex. byt zaopatřil, zdá se mi, že kdyby V. Ex. přijeti ráčila, aby se ubytovala v domě Švamberském, k němuž by pro čeleď, koňstvo V. Ex. ještě i jiné domy přidány a všeliké potřeby připraveny býti mohly.« A jako post scriptum připsal Valdštejn: »V ten okamžik dovídám se, že vyslanec španělský ubytuje se v domě Švamberském.« Paradies měl »s políbením ruky« ústně sděliti Buquoyovi: kdyby skutečně vyslanec v jmenovaném domě se ubytoval, že Valdštejn ochotně mu svůj dům přenechá. Mimo to žádal Valdštejn Buquoye za nařízení Maxmilianovi z Lichtenštejna, aby mu poslal kompanii jízdy, kteráž aby doplněna a v pořádek uvedena býti mohla. O všem tom zaslal J. Paradies dne 3. června 1621 zprávu Buquoyovi do Uher.[84]) Z listu viděti, jak při uctivé oddanosti byl Valdštejn vůči Buquoyovi chevalereskně úslužným. Buquoy do Čech s císařem nepřijel. Padl dne 10. července 1621 u Nových Zámků.

V tuže dobu poslal Valdštejn se strýcem svým Adamem z Valdštejna, nejvyšším hofmistrem Karlovi Harrachovi do Vídně přímluvný list, aby dcera jeho Kateřina zasnoubena byla Maxmilianovi z Valdštejna. Otec nevěstin, Harrach, jenž s celou svou rodinou jenerála Buquoye velice si vážil i v důvěrném s ním byl přátelství, aby projevil vzácný k němu důkaz šetrné úcty, prosil ho zvláštním listem v příčině té za radu a za oznámení, co by činiti měl, »poněvadž rodina moje dle vůle V. Ex. se řídí«.[85]) Přímluva Valdštejnova i otce Maxmilianova byla s dobrým výsledkem. Svatba Maxova odbývala se dne 16. ledna 1622 ve Vídni za přítomnosti císaře Ferdinanda slavným způsobem.

Když dne 26. května 1621 potvrzeny rozsudky nad zatknutými i uprchlými osobami odbojných stavův českých a poprava v Praze měla býti brzy vykonána, chtěl císař, aby vojenská posádka Pražská pro všechnu jistotu při exekuci rozmnožena byla ještě cizím vojenským lidem bavorským, načež odpověděl Lichtenštejn císaři dne 12. června 1621, že toho není potřebí, poněvadž pluk Valdštejnův v Praze jest ubytován a nejvyšší Valdštejn na přísnou kázeň a pořádek zajisté dobře dbá.[86]) Smutné takové povinnosti, býti totiž na stráži při popravě náčelníkův stavů českých, byl Valdštejn sproštěn rozkazem mu daným asi 12. června, aby s vojskem svým ve třech dnech na hranice Slezské vytáhnul, což prý s ostatními, jimž nařízeno bylo, s veselou myslí vykonal, poněvadž v tamějších ještě nezpustošených krajinách dobré hodlali nalezti ubytování.[87])

---

[84]) List Valdštejnův i Paradiesův v arch. hrab. Buquoye v Nových Hradech.

[85]) Nedatovaný list K. Harracha v archivu hraběte Buquoye v Nových Hradech.

[86]) Lichtenštejn císaři dne 12. června 1621: »Was von Euer Kay. Mayt. umb mehrer versicherung willen, wegen der Execution etzlich Bayrisch volck herein zu verordnen, auf den Fall, da es von nötten sein wird, gnedigist angedeutet, da hat sich in gehabter Berathschlagung soviel befunden, da es deroselben assistenz für dissmal nicht bedürfe, in sonderlicher Betrachtung, dass des Obristen von Wallsteins Regiment allhier ist, welcher gewiess gutte Disciplin und Ordnung heltt.« Elvert XVII. 76.

[87]) Zpráva Ludvíka Hahna kurfirštovi Saskému z Prahy dne 12. června 1621: »Die beyden Herzoge von Sassen, sowol der Herr Obrist von Walstein, haben Ordinanz be-

Valdštejnova výprava válečná na hranice Slezské proti Kladsku nestala se nějak náhle, jak by z nařízení mu daného souditi se mohlo, neboť již v druhé polovici ledna 1621 o věci té v Praze bylo jednáno. Adam z Valdštejna psal dne 29. ledna t. r. kurfirštovi Saskému, »že jízda jenerála Tillyho při hranicích Slezských na tak dlouho bude ponechána, až Valdštejnem bude vystřídán, kterýž také neotálí a pluk svůj počíná přehlížeti (mustrovati), aby tím spíše tam vytrhnouti mohl.[88]) Valdštejn sám pak jako voják živě sledoval všechno válečné hnutí na Moravě i knížete Krnovského, jakož ukazuje list, kterýmž nejmenovaný mu oznamuje, že Krnovský dne 11. dubna 1621 s jedenácti prapory před Nisu přitáhl.[89]) Dříve než do boje se vypravil vyžádal si od císaře Ferdinanda, jako roku 1615 od císaře Matiáše, mocný list na kšaftování svých statků (kterýž mu také dne 7. července 1621 vydán byl).[90]) Mimo to poslal plnomocníky do Olomouce, aby mu zbraně, jež někdy jako nejvyšší v markrabství Moravském v radnici Olomoucké si byl uložil a kteréž mu stavové Moravští roku 1619 z hradu Vsetína, když zrady se dopustil, vzali, vydány byly.[91]) Z vojska pak Valdštejnova byly již před tím dva praporce na pomezí Slezské vyslány.[92]) Dne 15. dubna přitáhl praporec lidu pěšího pod velením Kašpara z Nayhauzu do Nového Města,[93]) odkudž do Náchoda poslán; dne 7. června přibyl opět do Náchoda praporec pěší vedením hejtmana Petra Mosta, jenž před tím ubytován byl s nově najatými vojáky Valdštejnskými v městě Slaném.[94]) Valdštejn sám přibyl do Náchoda po 24. červnu 1621.[95]) Dne 11. července přitáhlo za

---

kommen innerhalb 3 tagen mit ihrem untterhabenden Volck sich auf die Schlesische Granizen zu begeben, dahin sie dann mit grosser Lust (soviel ich vormerke) ziehen, weil sie aldar noch ein voll und unverdorben Land zu finden vermeinen.« (V státním arch. Drážďanském.)

[88]) List Adama z Valdštejna v Praze daný nalézá se v státním arch. Drážď.

[89]) Palm, Acta publica 1621.

[90]) Opis souč. v arch. musea království Českého.

[91]) Plnomocníci Valdštejnovi přibyli do Olomouce dne 17. června a ujednali s ouřadem městským, někdy od direktorův nařízeným a již sesazeným, že veškerá zbraň Valdštejnovi náležitá, mimo což na rozkaz předešlého hejtmana markrabství Adamovi z Víčkova odvedli, vydána býti má beze všeho dalšího zaměstknání plnomocníkům Valdštejnovým dne 5. července 1621. Vedle seznamu v archivu zemském Brněnském bylo zbraně, kterouž Valdštejn v Olomouci si byl uložil, mimo »munici« ze Vsetína: hakovnice jedna, mušketů 320, zbroje a sturmhauby 83, partizana 1, halaparten 55, korduláč 1, olova kusy 4, vidliček mušketných 325, bubny 2 a pantalířův mušketných 135.

[92]) Hrabě Zollern psal dne 2. května 1621 císaři Ferdinandovi o návrzích arciknížete Bavorského Maxmiliana, aby s najatým vojskem (3000 pěších a 2000 jízdy), kteréž na hranicích Moravských rozloženo jest, a s plukem Albrechta z Valdštejna, jenž nedaleko odtud, do Horního Falcka vtrženo bylo. (Orig. v arch. státn. Víd.)

[93]) O čemž dne 3. dubna 1621 nařízení knížete z Lichtenštejna paní Justině Štubenbergerové, jako vrchnosti na Novém Městě, učiněno bylo. (Arch. Nového Města nad Met.)

[94]) Z archivu města Náchoda.

[95]) Náchodští naříkajíce, že již lidem vojenským od času sv. Martina 1620 u nich zůstávajícím ze všeho jsou vytráveni a tudíž že vojsko z čeho vychovávati nemají, utekli se k »svým milým pánům sousedům« s přátelskou žádostí ze dne 25. června 1621 do Nového Města, Dobrušky, Jaroměře, Skalice, Police a Levína, aby do města Náchoda všelijaká špíže,

ním do města deset praporců lidu pěšího na cestě do Kladska. V týž den zaslali purkmistr, konšelé i starší obecní na místě vší obce Police Valdštejnovi, »jako pánu křesťanskému a lidí katolických velice ochranlivému«, přípis, kterýmž »všickni jednomyslně i s manželkami a s dítkami malými, též s vdovami a sirotky, s nejnižší poklonou a s nejvyšší prosbou, pro Boha a pro milosrdenství boží prosili, pokudž by ten lid vojenský skrze město Polici táhnouti měl a musil«, aby je chudé, pohořalé poddané politovali a s nimi snesitedlně nakládali.[96]) Dne 13. července r. 1621 vytrhl Valdštejn s dotčenými desíti praporci z Náchoda a spojil se s jinými ještě dvěma prapory pěších a několika kornetami jízdných v Novém Městě; poněvadž však hory nad Levínem v Kladsku osazeny a hájeny byly vojskem, Bedřichovi Falckému oddaným, musilo vojsko Valdštejnovo zajíti přes Polici až ke Broumovu, odkudž vpády činili na Kladské. Všeho vojska pod vůdcovstvím Valdštejnovým proti Kladsku vypraveného bylo 3000 pěších a 600 jízdných.

Že města Náchod, Nové Město a jiné obce vůkolní, kde takové vojsko bylo ubytováno (přes to všechno, že Valdštejn na kázeň a pořádek přísně dbal), veliké až nenabytné škody utrpěly, snadno uvěřiti můžeme, uvážíme-li, že skrovná obec, Nové Město, kteráž v městě mezi hradbami všeho všudy 36 domů počítala a na předměstí něco malých domků, za jeden rok a čtvrt léta, od polovice měsíce prosince 1620 do března r. 1621, nemalou sumu na 54.000 kop na stravování vojska zaplatiti musila. Mimo to žoldáci sousedům okna vytloukli, kamna pobořili, truhly, komory vyloupali, svršky, koně, dobytek hovězí pobrali a lesy, stromoví okolo města posekali, pro kteréž soužení někteří měšťané od živnůstek svých, jež sobě krvavě vypracovali, pryč odejíti a žebrotou živiti se musili. Dne 14. července 1621 podali Náchodští stížný spis Valdštejnovi, že téhož dne ženy ze vsí vůkolních shlukly se do města naříkajíce, kterak jim císařští vojáci muže s koňmi zajali a od nich, od žen, výplatu žádali, ač jim dříve všechno pobrali a některé do naha svlekli.[97])

Valdštejn poslán byl do Kladska, kteréž ze všech měst v zemích císaře Ferdinanda II. poslední bránilo se vítězným zbraním císařským a poddalo se teprv tehdy, když brány, zdi městské byly rozstříleny, hrad, domy pobořeny, posádka s velké části pobita, hladem zmořena a když ostatním zbylým obrancům již nijak možné nebylo hájiti se s úspěchem. Bránění Kladska zapsáno zůstane v historii jako svědectví, že kdyby odboj stavův Českých proti Ferdinandovi řádně byl organisován a schopnými vůdci veden, že by také byla probudila se stará statečnost a síla českého lidu a konečné přišlo vítězství.

Na osvětlení situace, dříve než Valdštejn do Kladska přitáhl, několik jen slov. Když léta 1618 stavové Čeští postavili se v odpor proti náboženskému

---

provianty, obilí, žito, pšenice, hrách, ječmen, oves, mouku, chleby, maso, ryby, ptactvo, slepice, husy, kachny, vejce, máslo, sejry, pivo, vino a jiné věci hodné každodenně svobodně na prodej vezeny, neseny a dobytek větší, menší hnán byl. (Opis souč. v arch. města Náchoda.)

[96]) Opis souč. v arch. města Náchoda.

[97]) Z městského archivu Nového Města a Náchoda.

útisku, bylo Kladsko s odbojnými stavy za jedno. I zvolení evangelického kurfiršta Falckého Bedřicha za krále Českého vítali Kladští s nemalou radostí, jemuž byli a zůstali věrni i v době neštěstí, když po bitvě na Bílé Hoře stavové císaři se poddali. Královská posádka odtáhla, Kladští obsadili se sto najatými mušketýry pevný hrad a zavázali se slibem pod širým nebem, že vyznání evangelické do poslední krůpěje krve budou brániti. Takové jich předsevzetí schválil král Bedřich, když na útěku svém 15. a 16. listopadu v Kladsku prodléval, ustanoviv jim za vůdce důstojníka, kterýž ho s 1000 Nizozemčanů až do Kladska byl provázel. Na začátku pak měsíce prosince 1620 poslal z Vratislavi do Kladska jako posádku vedením plukovníka Segra část vojákův, kteříž v září a říjnu Budyšín statečně avšak marně bránili. Když stavové Slezští prostřednictvím kurfiršta Saského 28. dne měsíce února 1621 císaři se poddali, mělo býti i vojsko Slezské v Kladsku a Náchodě ležící propuštěno. Z Náchoda vytáhlo 100 Slezských mušketýrů koncem března 1621, však na hradě Kladsku zůstávalo vojsko Slezské velením plukovníka Segra ve zbrani, kteréž zatím byl do služby své najal markrabí Jan Jiří Krnovský, jenž z »akordu« mezi Slezskými stavy a kurfirštem Saským jediný z knížat Slezských vyminěn byl a kterémuž nebylo odpuštěno, nýbrž císařem do klatby dán. Když 24. června 1621 vyslanec Slezský Jan Debitsch do Kladska přibyl, aby vojsko někdy Slezské rozpustil a od velitele žádal vzdání pevnosti, dal mu plukovník Seger, jinak Spee, za odpověď: že již vstoupil do služby Bedřicha Falckého a rozpuštěné vojáky k své službě najímá. A poněvadž i obyvatelé města Kladska prohlásili se pro Falckého, musil vyslanec Slezský odejíti. A v tuže dobu byl již Valdštejn s vojskem na pochodu do Kladska. Přibyl do Náchoda. O čemž kníže Karel z Lichtenštejna dne 24. června 1621 oznámil hejtmanovi hrabství Kladského Tschirnhausenovi: »Poněvadž Jan Jiří Krnovský i jiní vůdcové opovažují se v hrabství Kladském proti císaři vojsko najímati, nařizujeme jménem císařským, aby takové sbírání vojska dovoleno nebylo, a aby vůdcové zatknuti byli. Za kterouž příčinou vypraven byl Albrecht z Valdštejna s dostatečným počtem vojska pěšího i jízdného v ta místa, aby stavům hrabství Kladského při tom byl ve všem pomocníkem.«[98])

V tuže dobu (dne 7. července 1621) zaslal arcibiskup Pražský Jan Lohelius Valdštejnovi a zároveň kurfirštovi Saskému prosebnou žádost, aby přichránil katolíky hrabství i města Kladska před útiskem vojenským, poněvadž v odboji stavův Českých dosti byli utlačováni a vyssáti; o čemž všem děkan hrabství Kladského a farář v Starém Vilímově (Alt Wilhelmsdorf), Jeronym Kheck, že bližší podá mu zprávu.[99])

Dne 12. července 1621 vyzýval Valdštejn listem daným v Náchodě stavy Kladské, aby ke dni 15. července na Hrádek (Wünschelburg) se sjeli a s ním o obraně hrabství se uradili, kdo by nepřišel, takového každého že považovati bude za odpadlíka a nevěrného císaři.[100]) O jednání v Hrádku nevíme nic

[98]) Palm, Acta publica 1621.
[99] Konc. v arch. arcib. Pražsk.
[100]) Palm, Acta publica 1621.

bližšího, beze vší však pochyby říci můžeme, že stavové Kladští v určitý den se sjeli, poněvadž již 12. února 1621 prostřednictvím kurfiršta Saského císaři se poddali.[1])

Další osobní účastenství Albrechta z Valdštejna před Kladskem přestalo. Sotva válečnou činnost započal, byl jinam povolán. Byloť mu nařízeno, aby na Moravu s vojskem se vypravil[2]) k obraně země proti vpádu markrabího Krnovského a s ním spojených Uhrů.

Po schůzi se stavy hrabství Kladského vytrhl Valdštejn se 3500 pěších a 600 jízdných na Moravu. A sice s 1800 Maxmiliana z Lichtenštejna, s 900 Fuxova pluku, se 400 od nedávno najatého pluku Paradiesova, se 400 Slezského lidu pěšího a se 600 jízdy vévody Julia Jindřicha Saského.[3]) Jízda Valdštejnova zůstala před Kladskem, část byla již dříve na Moravu poslána.[4])

Dne 15. července měl Valdštejn ještě schůzi se zástupci hrabství Kladského na Hrádku (Wünschelburgu) a 19. července byl s vojskem na pochodu do Moravy již v Žamberku. Táhl rychlými pochody přes Třebovou, Mohelnici a Litovel k Olomoci. Ze Žamberka poslal Valdštejn rychlého posla s listem do Landškrouna k Zdeslavovi Hrzánovi, na jehož nadpisu napsáno bylo: »V nebytí páně v domě, ouředníku, nebo komu správa poručena, k otevření.« A pod tím ještě: »Cito, cito, citissime.« Bylo na spěch, jakož viděti z listu česky psaného, jejž pro důležitost a zvláštnost doslovně sem klademe. Čte se v tato slova: »Muoj pane bratře! Velice prosím, rač se přičiniti, aby lid, kderej se mnou táhne, profianty opatřen býti mohl, a poněvadž k Třebovej, k Mohelnici a k Litovli potáhnu, prosím, pošli někoho správního, aby pro nás profianty tam opatřil. Tuto ti patent od pana kardinála posílám, dej ho tomu, koho tam pošleš, tak aby mu tím lépeji věříno bylo. Můj pane bratře! Již to nějak dobře zaopatř, nebo JMC. v tom velikou službu prokážeš. A s tím ɔc. Zůstávám tvůj sluha ɔc.«[5])

---

[1]) Palm, Acta publica 1621.

[2]) K. z Lichtenštejna kurfirštovi Saskému dne 24. července 1621: »Wallenstein, der 3500 zu Fuss und 600 Reiter habe, sei beordert, nach Olmütz zu rücken.« (Palm, Acta publica 1621, pag. 184.)

[3]) List K. z Lichtenštejna ze dne 23. července 1621 kurfirštovi Saskému v státn. arch. Drážď.

[4]) Zpráva nejmenovaného ze dne 21. července 1621 daná ve Fulneku: »Ich halte das ganze Fuessvolkh zu Fulnek und ein Theil Wollensteinische Reutter.« (Opis v arch. místodrž. v Inspruku.)

[5]) Zdislav Hrzaň z Harasova byl synem Adama z Harasova, kterýž zemřel l. 1619, a brzy po něm nejmladší jeho syn Vilím. O statky otcovské rozdělili se zbylí dva synové Zdislav a Jan. Jan dostal panství Červený Hrádek a Blatno, Zdislav pak Landškroun, Landšperk, Skalku, Stolinky a dům v Starém městě Pražském. Otec jich Adam, ač katolík, zapůjčil l. 1618 direktorům stavovským na vedení války 303.600 kop gr. m., synové pak všichni po smrti otcově l. 1619, přiznávajíce se k víře pod obojí, podepsali konfederací a hlasovali pro zavržení krále Ferdinanda i zvolení Bedřicha Falckého. Otec i synové zúčastnili se tudíž odboje stavovského, Valdštejn zase byl vším smýšlením i jednáním dynastickým, císařským bojovníkem. Kdy a jak se Zdislavem Hrzaněm v důvěrné vešel přátelství, že mu psal »Milý bratře«, pro nedostatek pramenův pověděti nevíme.

Valdštejn zmiňuje se v příčině opatření zásob pro vojsko o patentu kardinála, kterýž datován byl dne 15. července 1621 v Brně. Dietrichštejn, jako císařem na Moravě ustanovený nejvyšší komisař, oznamoval, že Albrecht z Valdštejna z nařízení císařského k obhájení markrabství Moravského a pohraničných zemí proti jakémukoli nepřátelskému vpádu do Moravy s lidem vojenským, pěším i jízdným, táhne. Aby pak vojsko jeho špíží zaopatřeno býti mohlo, nařízeno jménem císařským všem obyvatelům, aby bez všelijakého odporu lidu vojenskému, kde by se koliv nahodil a dostal, ubytováním, potravními potřebami i jiným všelijakým způsobem ku pomoci přispěli a do ležení nebo táboru špíži dováželi. Kdo by pak v příčině té poslušně se nezachoval, že by větší škodu utrpěl a ještě v trestání upadl. Valdštejn pak zase, že lid vojenský v dobrém řádu a kázni držeti bude.

Morava zakoušela hrůzy války odboje stavův Českých skoro od začátku. Již při vpádu císařského vojska velením Dampierra pronásledováni byli Moravané hrozným ukrutenstvím, země pustošena. Po odtažení Dampierra do Rakous k ochraně Vídně plenilo zase stavovské vojsko česko-moravské spojené s pomocným vojskem uherským Moravu. Hrozněji ještě řádili na pomoc císaři vyslaní polští kozáci, kteříž v měsíci únoru 1620 skrze Moravu táhli, a neméně strašlivě si vedli, když po bitvě na Bílé Hoře domů propuštěni byli a opět přes markrabství se vraceli. I vojsko Buquoyovo, po vítězství císařském na Moravu k podmanění země vypravené, lid, zemi hubilo. Žoldáci byli na konci roku 1620 a v zimě 1621 porůznu v markrabství ubytováni, a poněvadž žádného platu nedostávali, musilo je stravovati obyvatelstvo, kteréž neslýchaným způsobem týrali, trýznili. Kardinál z Dietrichštejna, jako vrchní komisař markrabství, podával zprávy císaři, že vojsko beze všeho milosrdenství pustoší, loupí zemi a vydírá peníze na obyvatelstvu. Císař slíbil odpomoc Dietrichštejnovi, že nařídí vrchním vůdcům vojenským, aby pustošení, loupení obyvatelstva přetrženo bylo, i vyslal ku pomoci komisaři zemskému cís. rady Jana Unterholzera, Schmidta, později ještě Krištofa Breunera, jak by všechno uspořádáno a peníze i potraviny pro vojsko sehnány býti mohly. Bída a trápení lidu však zůstaly. Vojsko zásoby potravin pobralo, prodalo, kontribucí od lidu vybíralo a od císaře také proviant míti chtělo. Císař žádal k zaplacení vojska 300.000 zl., načež Dietrichštejn na 217.000 zl. s největší obtížností sebral, s čímž ve Vídni nebyli spokojeni a vyzývali, aby mimo první sumu 300.000 zl. ještě 100.000 zl. na rychlo sehnáno bylo.

Vedle takových nespořádaných, bídných poměrův peněžitých i špižních byly i válečné vyhlídky vojska císařského na Moravě dosti smutné. Ze smlouvy stavův Slezských s kurfirštem Saským v příčině poddání se císaři vyminěný a císařem do klatby daný markrabí Jan Krnovský stal se rozhodným nepřítelem císařovým. Sebral pod svůj prapor z Čech rozprchlé, na Moravě propuštěné žoldáky i každého, kdo chtěl vůbec býti vojákem. Asi se 6000 mužův vypravil se 27. února 1621 z Lužice, na dobrodružnou výpravu proti císaři, aby spojil se s Bethlenem Gaborem. Zabral své knížetství, vtrhl do Opavska, obsadil Kladsko, pustošil Moravu, staral se o zaplacení svého vojska násilnými

rekvisicemi, až konečně dne 13. července 1621 vytrhl s žoldáky svými, asi 8000, kteříž moravským lidem na 12.000 vzrostli, přes Nisu a Krnov k posile Bethlenovi do Uher. Císařští však zasekali průsmyk Jablunkovský a osadili jej posádkou, aby Krnovský tudy nemohl táhnouti; musel tudíž jinou stranou, a sice k Olomouci. V tuže dobu, kdy Olomouce zmocniti a řádné výplatné na obyvatelích města vynutiti chtěl, přitrhl Valdštejn dvě hodiny dříve než Krnovský do Olomouce. Markrabí spokojiti se musil opanováním, pustošením, vypálením okolních měst a hradův. Malé sváděl tu a tam s císařským vojskem pod velením Valdštejnovým potyčky, zvláště zničil dne 22. července císařskou posádku v Tišnově. Karel z Žerotína, jenž po všechen čas odboje stavův Českých radil k smíru, i tenkráte, poněvadž Morava od císařských, žoldáků Krnovských a Uhrův nekřesťansky sužována byla, vedl k tomu, aby nějaké smírné narovnání s Krnovským se stalo. I kurfiršt Saský znaje bídný stav císařského vojska a obávaje se, že po smrti jenerála Buquoye (u Nových Zámků v Uhřích 10. července 1621) nemalé hroziti by mohlo nebezpečí z Uher, napomínal císaře k míru. Ačkoliv prý Dietrichštejn návrhu takovému odpíral, předce přiměl Žerotín rozhodující osoby k tomu, aby zástupcové císařští i markrabího k němu (Žerotínovi) se sjeli a zkusili přátelské narovnání. Valdštejn, Dietrichštejn, císařský tajný rada Breuner skutečně k Žerotínovi odjeli někdy před koncem července, však ze všeho sešlo.[6])

Na konci měsíce července 1621 vytrhl Krnovský přes Valdštejnské panství Vsetín Bethlenovi do Trnavy na pomoc. Valdštejn ani jiné císařské vojsko nemohlo mu při odchodu překážeti ani na neschůdných horách Vsetínských ho pronásledovati, poněvadž všeho vojska císařského na Moravě počtem nebylo ani tolik jako Krnovského a mimo to bylo po Moravě roztroušeno a bídně organisováno. Takovému nedostatku, zvláště však pustošení země císařským lidem chtěl Valdštejn, jako krajan Moravský, odpomoci náležitým zásobováním vojska.

Víme již, že dříve ještě, nežli na Moravu přibyl, postaral se o to, aby hejtmanem zemským Dietrichštejnem uveřejněny byly dne 15. července 1621 patenty v příčině zásobování vojska pod jeho velením, a 5. srpna t. r. vydány opět otevřené listy, aby potraviny sváženy byly do Hodonína. Počet vojska císařského na Moravě měl vedle nařízení císařského rozmnožen býti najímáním nového pěšího i jízdného lidu, pro kteréž i ostatní v zemi ubytované žoldáky měly veškeré zásoby obilní uprchlých i doma ještě zůstávajících »rebelů« semlety a z mouky chleby napečeny býti.

Po odchodu Krnovského do Uher ubytoval se Valdštejn v Uherském Hradišti, aby vpádům Uhrův do Moravy mohl překážeti. V příčině té časté míval písemní i oustní úrady s Tom. Caracciolim, vrchním velitelem španělského, na pomoc císaři vyslaného vojska, kteréž toho času v Kroměříži bylo rozloženo. Pomocníkem a důvěrným rádcem jich byl Zdeněk Žampach z Potensteina,[7])

[6]) Skála V. 153. Elvert XXII. Zpráva z Brna ze dne 31. července 1621.

[7]) Zdeněk Žampach z Potensteina po všecken čas odboje stavovského zůstal věrným císaři, začež ze země vypovězen a statky mu skonfiskovány. Po udolání odboje jmění jeho mu vráceno a ustanoven proviantmistrem císařského vojska.

jenž jako majitel na hranicích Uherských ležícího panství Hodonína i jako zásobovatel vojska znamenité mohl konati služby vrchním velitelům vojenským. Takž psal mu Caraccioli dne 30. července 1621, aby průsmyky Lanžhot a Novou ves naproti hranicím Uherským poddaným lidem svým dobře osaditi dal; kdyby pak pomoci vojenské potřeboval, že mu ihned dnem i nocí poslána bude. Za touže příčinou psal Caraccioli dne 3. srpna t. r. Valdštejnovi, že k němu s částí vojska se vypraví, aby o velmi důležité věci s ním se uradil. Zároveň prosil, aby mu blíže naznačil průsmyky, o nichž v předešlém psaní se zmínil, které by na hranicích osazeny býti měly. Z připomenutí o osazení průsmyků soudíme, že i vyzvání Caracciolim ze dne 30. července Žampachovi v příčině Lanžhotu a Nové vsi stalo se z pobídky Valdštejnovy, poněvadž jako v zemi osedlý a voják z povolání znal zajisté všechna nebezpečná místa, kteráž zvláštně obrany vyžadovala proti nepříteli, kdežto z cizích krajin na Moravu přibylý voják, jenž nedovedl ani smluviti se s domorodým lidem, neznal a věděti nemohl tehdy, kde by ochranného opatření bylo zapotřebí. Když pak velitel španělského vojska do Uherského Hradiště se odebral, poslal Valdštejn dne 11. srpna 1621 rychlým poslem list Žampachovi na Hodonín několika jen slovy napsaný. »Velice důležitá a nezbytná jestiť potřeba, abychom pan Caraccioli, já a VM. pospolu se shledali. Prosím tudíž VM. snažně a na nejvýše, aby VM. sem do Hradiště na rychlo a co nejdříve přijeti ráčila. Záležíť na tom nemálo VM. a velmi mnoho J. C. M.« ɔc.[8]) Poradní schůze v Uh. Hradišti týkala se zajisté osazení průsmyků proti Uhrům na Hodonínském panství, (kudyž by nejsnáze vpád na Moravu státi se mohl), a potřebného zásobení vojska císařského, kdyby tam větším počtem vypraviti se musilo.

Po úradě učinil Valdštejn důtklivé připomenutí Breunerovi, císařskému radovi, aby v příčině řádného placení a zásobování vojska konečné bylo učiněno opatření. Breuner a císařem vyslaní radové Unterholzer a Schmidt chtěli k poradě do Hradiště se odebrati, však Valdštejn přijel sám do Brna, kdež za přítomnosti vrchního komisaře markrabství Dietrichštejna důležitá věc taková dne 15. srpna projednávána.[9]) Jako zkušený voják a prozíravý duch předložil Valdštejn návrh: má-li vojsko císařské, na obranu země a hranic proti Uhrům vyslané, v kázni a dobrém řádu býti zdržáno, aby tím spíše povinnostem svým dostáti mohlo, má-li země před pustošením a loupením od zdivočilých žoldáků býti uchráněna, a nemá-li obyvatelstvo k zoufalství a vzbouření dohnáno býti, že železná jest potřeba, aby vojsko náležitě placeno a špíží opatřeno bylo.

Od doby (dne 4. listopadu 1620), kdy Valdštejn s částí vojska od praporů císařského a ligistického vyslán byl, aby císaři podmanil severní města v Čechách, vyniknul samostatněji, poněvadž nebyl podřízen již vrchnímu velení, jakož také viděti z výsledkův. Na Moravě však rozvinul se jeho organisatorský

---

[8]) List Valdštejnův i psaní Tomáše Caraccioliho uveřejněny ve »Wallensteiniana« od Dr. Edmunda Schebka.

[9]) Elvert XXII. 228.

duch ještě bohatěji, i vrhal již paprsky na budoucího genia. Byltˇ Valdštejn jako vrchním vůdcem všeho na Moravě rozloženého vojska.

Chceme-li náležitě a po zásluze oceniti podrobný návrh Valdštejnův v příčině zaopatřování vojska, musíme třebas jen mžikem ještě pohlédnouti, jaký řád panoval za jenerála Buquoye i po jeho do Uher odchodu. Vojsko ubytováno bylo v městech a po vesnicích. Obyvatelstvo musilo je stravovati, jak vojáci si poručili. Jaký řád při tom zachováván byl, snadno si pomysliti. Zpupné, až k zdivočilosti rozzuřené žoldáctvo loupilo, kradlo, trýznilo, vraždilo a přivádělo obyvatelstvo k zoufalství. Všeobecné hrozilo za tou příčinou povstání lidu. Císař na stížnosti mu předkládané odpovídal nejedním nařízením, aby kázeň ve vojště udržena byla a aby mu jmenováni byli plukovníci a jiní velitelové vojska, kteříž obyvatelstvo v městech i po vesnicích olupují a zemi pustoší. Komisař markrabství Dietrichštejn oznamoval, že vlastně neví, které pluky tak si vedou, však že císař dověděti se může, když nařídí, aby podány mu byly zprávy, v kterých městech a obcích vojsko nekřesťansky se chovalo. Nejlepším však svědectvím zlořádu, nekázně vojska císařského jest žaloba na Moravě toho času přebývajícího vyslance španělského, kterýž vinil bývalého vojáka španělského jenerála Buquoye, že nedbalostí svou hubí vojsko císařské, i žádal, aby k zaopatřování vojska vedle něho ještě jiný vůdce ustanoven byl.

Koncepcí lapidární a zase až do podrobností vypracovaný rozvrh Valdštejnův ukázal s uvážením všech daných okolností, jak by takové bídě obyvatelstva a zlořádu vojska odpomoženo býti mohlo. Valdštejn přednesl návrh svůj v příčině opatření vojska na Moravě ve schůzi dne 15. srpna ústně, kterýž však ihned za přítomnosti již jmenovaných císařských rad a komisaře markrabství sepsán byl. Rozpravy o tom súčastnil se přítomný císařský tajný rada Breuner, jakž o tom všem Dietrichštejn hned druhého dne, 16. srpna, i s přiloženým návrhem Valdštejnovým císaři zprávu podal.[10])

Návrh Valdštejnův vypočítává nejprvé jasně, mnoho-li vojska pěšího, jízdného i při dělostřelectvu na Moravě se nacházelo, mnoho-li žoldu (mimo chléb, municí, po třech zlatých měsíčně pěším a jízdným po šesti zlatých) vojákům, důstojníkům dáno býti má a mnoho-li špíže měsíčně pohotově býti musí. Měsíční náklad páčil se na 38.400 zl. Prostředky, kterýmiž by peníze i špíže sehnány býti mohly, navrženy: aby města Olomouc, Jihlava odváděla po 4000 tolařích, Brno a Znojmo po 3000 tolařích měsíčně, což by učinilo

---

[10]) Zpráva kard. Dietrichštejna ze dne 16. srpna 1621 císaři: »Was nun gedachter Obrist von Wallenstein wegen des vorhandenen und ankhomenden Krigsvolkh mundlich furgebracht, wie hoch diselb an der Manschafft zue Ross und Fues sein, und noch an kommen sollen, dann auch was Er darauff fur furlehen und Prouiandt begerth, was in parn geldt und Prouiandt monatlichn darauff lauffen wirdt, woher solches zuenehmen und zuegewarthen, auch was beinebens fur Prouiandt, Zahlung und Mussterofficier vonnöten, dan auch wessen sich der Obrist von Wallnstein absonderlichen freiwillig wegen Haltung guetes Regiment, monatlicher Musterung anerbotten: das alles in ein besondere Verzaichnuss und uberschlag hiebei verfasst worden, und daraus in einem und andern die beschaffenheit weitleufftigen zuersehen.« Elvert XXII. str. 228.

16.333 zl. a 20 kr. Ostatních 22.000 zlatých mělo platiti království České, poněvadž od ostatních měst a poddaných na Moravě nemohla se peněžitá kontribuce požadovati pro spustošení země a obtížení jinými daněmi.[11]) V příčině špíže, chleba pro vojsko (denně pro každého muže $1^1/_2$ libry) navrženo, aby každý poddaný odvedl jednou za vždy měřici žita a ovsa. Jako zásobárny špíže ustanoveny Hradiště, Ostrava, Veselí a Hodonín.

Aby pak špíže řádně odváděna a súčtována byla, jmenováni úředníci; na sůl potřebnou také nezapomenuto. Valdštejn zavázal se slibem, když žold vojsku mu podřízenému řádně vyplácen a špíže dodávána bude, že vojsko na hranicích v každém případu, i ve službách za hranicemi v řádu, kázni do boje pro císaře povede, markrabství Moravské vedle nejvyšší své možnosti před pustošením, loupením uchrání a veškeré vojsko na Moravě i 2000 jízdných, kteréž císař na Moravu vypraviti hodlal, každého měsíce na dobrý příklad jiným k přehlídce předvede, aby císař vždy věděti mohl, mnoho-li vojska jest ve skutečnosti a mnoho-li na ně beze všeho podvodu placeno býti má.

Ze závazku Valdštejnova v příčině řádného udržení vojska na hranicích Moravských i v bojích za hranicemi, v zabránění pustošení i loupení země a předvádění vojska každého měsíce k přehlídce, viděti jasně, že Valdštejn dbal nejen o řád a kázeň ve vojště, že další zkázu země chtěl zameziti a že jako věrný služebník císařský měl na zřeteli, aby císař podvody při placení vojska nebyl poškozován. Stávalť se totiž velmi často, že pluky pěších i jízdných najaty a přehlíženy byly na 1000, 2000 nebo 3000 mužů, na kterýž počet také žold z císařských peněz vyplácen; když však ztrátami v bitvách nebo nemocemi pluk zmenšil se o třetinu, někdy i více, počítán při vyplácení vojska plný počet, čímž státní pokladna ošizena, a vůdce vojenský, jenž peníze bral, bohatnul. Nevíme, jest-li který z císařských vůdcův po tři léta trvající války pro dobrý příklad jiným tak učinil, však zaznamenání a připomenutí hodná věc jest, že Valdštejn skutečně jako věrný služebník tak se zachoval.[12])

Valdštejnův návrh [13]) byl ve Vídni dobře přijat, císařské rozkazy Dietrichštejnovi zasílané s ním se shodovaly. Zvláště list Ferdinanda II. ze dne 11. září 1621 taktéž kardinálovi nadepsaný nařizuje, aby s Karlem z Žerotína a jinými dobře smýšlejícími osobami se uradil, jak by obtížnostem v příčině zaopatřo-

[11]) Karel kníže z Lichtenštejna odpověděl dne 27. září 1621 císaři na zaslaný mu přípis v příčině pomoci měsíčních 22.000 zlatých na vychování »auf des Obristen von Waldsteins unterhabendes, in Mähren liegendes Kriegsvolk«, že není možné, tak učiniti, poněvadž na pluk Valdštejnův a Marradasův v Čechách ležící na 30.000 zl. měsíčně, mimo jiné velice obtížné daně, odváděno býti musí. (Orig. v říšsk. arch. finančn. ve Vídni.)

[12]) Že ve Vídni takového dobrého příkladu si povšimli, viděti mimo jiné i z listu dvorské komory dvornímu radovi vojenskému dne 4. září 1621 zaslaného, kterýmž připomenutí se činí, aby v příčině přehlídky vojska důstojníci na Moravu posláni byli, poněvadž značná část lidu tam se nachází, a Valdštejn se nabídl, že každého měsíce vojsko své přehlížeti dá. T. r. dne 6. září psal písař dvorské komory »dvornímu colmistru vojenskému«: »Dass er wegen der Zahlungen an Wallensteins Kriegsvolk in Mähren einen tauglichen Amtsdiener nach Brünn absende und an Kardinal Dietrichstein weise. (Elvert XXII. 159.)

[13]) Návrh v úradě dne 15. srpna 1621 v Brně přijatý otiskl Elvert XXII. 229—234.

*

vání vojska na Moravě odpomoženo býti mohlo, »na čemž ušetření země od zkázy záleží; neboť kdyby tomu zpomoženo nebylo, nebude moci zbráněno býti vojsku, aby násilně loupením a pustošením výživu samo si nevyhledávalo, čímž by však země na úplnou zkázu připravena byla a k zoufalství přivedené obyvatelstvo k všeobecnému povstání dohnáno bylo«. Viděti, že v kanceláři císařské uznali a opakovali důvody Valdštejnova návrhu. Provedení však takové navržené válečné kontribuce zemské bylo nemálo obtížné. Dietrichštejn ukázal na to a projevil pochybnosti, zdali vedle rozvrhu Valdštejnova bude moci všechno zařízeno býti, již v listu k císaři ze dne 16. srpna 1621. Dvě třetiny Moravy byly spustošeny, vypáleny, obyvatelstvo na mizinu přivedeno; kde ještě něco špíže zůstalo a rostla tráva zelená, tam usazeny posádky vojenské nebo přehlídky nově najatých žoldákův a obyvatelstvo vesměs vojenskou kontribucí bylo přetíženo. Mimo to byla žeň roku 1621 nevalná, poněvadž pro nedostatek dobytka (jejž vojáci pobrali) nemohla pole býti dobře vzdělávána a oseta. Dietrichštejn oznamoval dne 23. září 1621 císaři, že poddaní v markrabství dosti nuzně do vánoc budou moci se vyživiti, potom však že nebudou míti od čeho živu býti. Smutný to byl obraz, neveselé vyhlídky do budoucnosti. Však neméně těžké, ano obtížnější bylo postavení válečného vůdce, jenž s nevelkým počtem vojska 7000 mužů měl chrániti hranice Moravské proti vpádům četnějšího nepřítele z Uher a zabrániti hrozícímu povstání obyvatelstva, zvláště Valachův v horních krajinách. Vojáci nedostávali žold, nebyli opatřeni špíží. Ani železná ruka nedovedla by zabrániti vojsku, aby nevybíhalo z ležení a loupením lidu, pustošením země nebralo si potravu, peníze. A s takovým z ležení rozběhlým, po jídle, penězích shánějícím se vojskem těžko jest bojovati. Dietrichštejn chtěl šetřiti znuzované obyvatelstvo před válečnou kontribucí, Valdštejn však jako vůdce na Moravě rozloženého vojska měl vedle povolání svého zabrániti vpádům nepřítele a chtěl zameziti loupení, pustošení země vojskem. Nastal spor mezi politickým a válečným náčelníkem.

Valdštejnem navržená špížní kontribucí byla patentem cís. nařízena, však pomalu se jí scházelo, lidé naříkali; Dietrichštejn chtě obyvatelstvu polehčiti, kontribucí zastavil. Peněz na žold také se nedostávalo, poněvadž na místě potřebných 38.000 zl. na měsíc sotva 16.000 zl. se sehnalo; z Čech peníze na Moravu (jakž navrženo bylo) posílati nemohli. A takž byl nedostatek na špíži i penězích. Valdštejn však jako voják žádal oboje. Prosil, upomínal častokráte, až denně, domlouval se slovy, až horlivými, aby vojsku placeno býti mohlo. Korespondence Valdštejnova s Dietrichštejnem v téže příčině ještě v prachu archivním ukryta odpočívá. Z jediného však již listu Valdštejnova ze dne 7. září 1621 poznáváme, jakou byl roznícen horlivostí, aby povinnost na něho vloženou vykonati mohl, jakým věrným byl služebníkem svého pána a jakou měl o to péči, aby země pustošením vojenským nebyla přivedena na konečnou zkázu.

»Oznámil jsem již prve V. kn. M.,« píše Dietrichštejnovi, »že dle mého zdání očekávati můžeme všeobecné povstání lidu v zemi. K utišení takové bouře potřebí vojska, mně však se ho nedostává, nemám ani tolik, abych průsmyky obsaditi, nad to pak, abych zvláštní vojnu s Valachy podniknouti

mohl. Vyslal jsem v téže příčině Bravanského s kompanií jízdy do města Hranice, aby takové zlo, na kolik možno, zamezil. Kdyby nezachoval se vedle kázně a řádu, neprominu mu toho. Na kolik však týče se peněz pro vojsko: abych při císaři o ně se staral, račiž mne V. kn. M. v tom omluvna učiniti, neboť císař nebude mé vojáky jinak traktirovati nežli jiné vojsko v poli. Žádal jsem za placení vojsku pro dobro země: neboť nebude-li vojsko řádně opatřeno, rozběhne se v nepořádku z ležení a vezme kde co bude, čehož jim zabrániti nebudu moci, poněvadž samou vodou a chlebem na vojně živiti se nemohou Takovým však zlořádem nejen země bude úplně spustošena, ale i třetí díl vojska bude mimo ležení sháněti se po lupu, a při náhlém vpádu nepřátelském mohl bych i porážku utržiti. Kdyby V. kn. M. nebyla kontribucí zemskou zastavila, mohlo vojsku slušné vychování na účet žoldu dáváno býti a poddaným by bylo snadnější a s prospěchem, aby odváděli kontribucí, než aby dokonce byli zloupeni a o všecko připraveni. Jináče jedná poddaný, když nemůže vojáka zbýti s krku a vidí, že musí ho vyživiti, neboť by mu všechno mocí vzal, a jiným způsobem na sněmích o kontribucí se disputiruje. Já pro osobu svou ničeho jsem nežádal a dosavade nechci nic jiného, než abych povinnou službu císaři věrně konal a vojsko v kázni a řádu udržel. Poněvadž však toho zde nelze docíliti, doufám, že budu omluven. Na tolik však vím s jistotou, že všude, kdež sedes belli jest, kontribucí s ochotou odváděna bývá, aby země zcela spustošena nebyla. A pohledati by se musil jiný takový, kterýž by žádal kontribucí na účet žoldu vojska jako já. V. kn. M. píše, že koňstvo k dělům zaopatřiti nemůže: nemám na ten čas ještě tolik vojska, abych do pole s děly vytrhnouti mohl, kdyby však více vojska sem posláno bylo a nepřítel se vší silou anebo i jen s částí své armády sem vpadl, bude koní zapotřebí. Nebudu-li jich míti, nebudu moci nepřítele potírati. V službách pro císaře chci všechno nejvyšší možné rád podniknouti a konati.« V jiném listu z téhož dne oznamoval Valdštejn Dietrichštejnovi: »V příčině opatření peněz pro Slezany, kteříž sem na pomoc táhnou, psal jsem V. kn. M. také s dostatek a co by z toho povstati mohlo, na to jsem ukázal, i na to se odvolávám. V. kn. M. račiž býti přesvědčena, že mnohem spíše nastane vzbouření lidu, když vojáci budou loupiti a všechno bráti, než kdyby kontribucí pořádně odváděna byla. Basta! Já učinil jsem svou povinnost, chci a žádám omluven býti, když nepořádky nastanou. Nežádám ničeho pro sebe, nýbrž chci jako služebník prospěti císaři a ušetřiti zemi.«[14])

Na takovou rozhodnou odpověď Valdštejnovu nevěděl Dietrichštejn jakou dáti repliku. Zalekl se, že na něho sčítána má býti vina možného nezdaru válečné výpravy na Moravě a hrozícího povstání lidu, zvláště Valachů. Ve všem byl věrným a platným služebníkem císařovým, ale za vřavy válečné a zvláště na takovou stížnou, důtklivou domluvu ztratil hlavu. A Valdštejn zase jako voják nedbal toho ve své horlivosti, jestli málo nebo mnoho někdo na slovech jeho se urazí. Dietrichštejn nevěděl co činiti. Stěžoval si tajnému

[14]) Opis souč. v místodrž. archivu v Inšpruku. Také u Elverta XXII., 234., 235., však méně správně.

radovi císařskému Seifriedu Kr. Breunerovi, jaké »disgusto« mu Valdštejn i jiní způsobili, bránil se proti káravé domluvě steskem o bídě lidu a žádal za radu, má-li vsednouti na poštu, jeti do Vídně a prositi císaře, aby propuštěn byl z úřadu vrchního komisaře.[15]) Jakou mu dal Breuner odpověď, nevíme. Téhož však ještě dne (8. září) poslal Dietrichštejn opis psaní Valdštejnova a napsal list císaři, kterýmž ospravedlňoval se z výtek mu činěných, a prosil, poněvadž za vinu mu se dává, jako by příčinou býti mohl budoucích neúspěchů zbraní císařských i možného povstání lidu, aby sproštěn byl úřadní povinnosti nejvyššího komisaře.[16]) Dietrichštejn z úřadu propuštěn nebyl, však návrh Valdštejnův v příčině všeobecné kontribucí zůstal v platnosti, jakož viděti z dalších nařízení císařských.

Kardinál však nezapomněl nikdy takových ostrých výčitek Valdštejnovi. Připomeneme-li si list Dietrichštejnův ze dne 6. května 1619, kterýmž rozhodně odsuzoval zradu Valdštejnovu dne 30. dubna 1619 (zabráním peněz sirotčích a neuskutečněným převedením zemského vojska do tábora nepřátelského) spáchanou, začež kardinál s okna měl býti vyhozen a také byl uvězněn, nechybili jsme, když pravíme, že od těch dob a pro ty hlavně příčiny datovala se pozdější zášť Dietrichštejnova proti Valdštejnovi.

Mezi tím časem Valdštejnem předvídané povstání lidu, zvláště Valachův, hrozilo již již státi se skutkem. Dne 8. září oznamoval sám kardinál Dietrichštejn císaři, že nebezpečí vzbouření Valachův každou hodinu hrozí, i v kraji Olomouckém že připravuje se povstání lidu, nepřítel pak na Moravu že vpadnouti chce, aby s povstalci se spojil: protož aby pluk Aldobrandiniho (penízem papežovým vypravený) do Uher posílán nebyl, nýbrž aby na Moravě byl zanechán k potlačení povstání, poněvadž Valdštejn sám jest slabý, však aby s ním v stálém styku býti mohl. A dne 18. září t. r. psal opět, že vzbouření mezi Valachy vždy více se šíří, a že již by bylo na čase, aby takový oheň uhasen byl.[17])

Valdštejn i Dietrichštejn znali Valachy a jiné krajany své dobře, věděli, že za přesvědčení své a proti útiskům vojenským dovedou nasaditi život i statek svůj, a proto předvídali skoro s jistotou jich opětné vzbouření. Již po bitvě Bělohorské povstali Valaši jako horliví přívrženci víry pod obojí a dne 2. prosince 1620 vpadli mocně do zámku Valdštejnského Lukova a vyplenili jej. Po spustošení panství Lukovského drancovali statky katolické šlechty a biskupa Olomouckého. V únoru dobyli Valašskou Meziříč, odkudž císařskými zahnáni byli na útěk do Křivého a Štěpanova, kdež mnoho jich zbito a ve stodolách, do nichž se ukryli, upáleno. Poražení, rozprášení Valaši bojovali potom v ne-

---

[15]) Kardinál Dietrichštejn psal dne 8. září 1621 Breunerovi: ». . . Dann wais ich nit, was ich thuen soll, vil weniger wellen, das mir einige Schuld zuegemessen soll werden . . . . und ich auf allen seiten soll neben aller mühe angefochten werden, so ist mir einmahl unmüglich weiter disem wesen fürzustehen. Man sagt auch, der Ziampach raise gleichsfalls auf Wien zu klagen. Umb Gottes willen Ihr Mt. versuchens mit einem andern. Die Wallachen sterckhen sich alle stund, von Schlessien hab ich noch khein antwort, höre auch nichts, hab schon 4 currier geschickht. (Opis souč. v místodrž. arch. v Inšpruku.)

[16]) Opis souč. v místodrž. archivu v Inšpruku.

[17]) Opis souč. v arch. místodrž. v Inšpruku.

spořádaných houfích, číhajíce v lesích, po cestách, aby buď pro vojsko dováženou špíži, obrok zajímali nebo vojáky ubíjeli. Asi půl léta trval poklid. V měsíci pak září 1621 sebrali se Valaši a jiní povstalci opět a pod vůdcovstvím Adama z Víčkova, příbuzného někdejší manželky Valdštejnovy, pustošili biskupské statky a spojili se na to s houfy uherskými Bethlena Gabora, kteříž, ač v tu dobu dlouho připravované jednání o mír mezi císařem Ferdinandem a Bethlenem, k němuž obě strany náchylny byly, již začíti mělo,[18]) vpadli do Moravy.

Za nedlouho po smrti jenerála Buquoye u Nových Zámků 10. července 1621 (jenž po podmanění Moravy do Vídně se vypravil a odtud do Uher proti spojenci Bedřicha Falckého vytáhl) bylo vojsko císařské až na některá pevnostní místa z Uher vytlačeno. Bethlen chystal se na Moravu, kteráž na mnohých místech mu byla otevřena, poněvadž Valdštejn neměl s dostatek vojska, aby celé hranice proti Uhrům řádně obsaditi mohl. Mimo to musila část vojska císařského vypravena býti proti vzbouřeným Valachům. Vojsko Bethlenovo spojilo se s lidem markraběte Krnovského. Vtrhli od Trnavy přes Bílou Horu na Moravu, vypravivše napřed 1000 jízdných Uhrův k obehnání města Skalice.

Na Moravě nastal poplach. Hrozivé zprávy o velikém počtu nepřátelského vojska rozletly se po krajinách. Kardinál Dietrichštejn, jako vrchní správce markrabství, chystal se ujeti z Moravy i dal prostřednictvím svého korespondenta ve Vídni při dvoře učiniti dotaz a vyzvěděti »in primis et ante omnia«, komu by v takovém případu úřad jeho svěřen býti mohl. A poněvadž strach má velké oči, viděli mnozí, že na Moravě na přivítání takových cizích hostí všechno špatně jest připraveno. Vedle dosavadního v koutech po hranicích rozestaveného vojska, počtem asi 7000, bylo jen na 300 pěších v Brně nově najato a do Hustopeče posláno, vojsko Slezské, kteréž na pomoc do Moravy přitáhnouti mělo, osvědčovalo nepřátelské smýšlení proti císaři svou váhavostí, pospíchalo prý na pomoc »pede asinino«; o Valdštejnovi, jenž toho času v Břeclavi se nacházel s 1000 pěších a 600 jízdných, oznamovala zpráva již ze dne 25. září, že do Mikulova couvnouti míní.[19])

---

[18]) Vyjednávání mělo odbýváno býti v Ravensburku, císař dal již rozkazy Valdštejnovi a Colloredovi, aby s potřebným počtem vojska Dietrichštejna, jako k vyjednávání vedle jiných ustanoveného komisaře, tam doprovodili, však kardinál obával se pro nebezpečí od vojska tam jeti. I navrhl císaři listem ze dne 18. září 1621., »poněvadž by ani Valdštejn takový průvod mu dáti nemohl, neboť vojsko v posádkách a na ochranu průsmyků hranic má rozestavené a sám také by vzdáliti se nemohl«, aby Mikulov za místo k vyjednávání ustanoven byl. Za průvod vyžádal si Aldobrandiniho s 500 jezdci a dvěma praporci pěchoty; mimo to prosil za nařízení Valdštejnovi, aby osobně k němu se dostavil a ho provodil. Nápadné jest v listu Dietrichštejnově, že jednou píše: Valdštejn že od vojska vzdáliti by se nemohl, a hned na to, aby osobně k němu se dostavil a jemu nápomocen byl (mir persohnlich zu assistiern). Ravensburk jest arciť nepoměrně od Brna vzdálenější nežli Mikulov, nebyla by tudíž v průvodu do Mikulova nepřítomnost Valdštejnova při vojsku tak dlouho trvala; však vůči hrozícímu nebezpečenství od nepřítele, kdyby vojsko bez vrchního vůdce zůstati mělo, nevíme jak srovnati žádost Dietrichštejnovu. Cenil tak vysoce válečné jeho schopnosti, že v průvodu jeho cítil se bezpečnější? Chtěl rady jeho užiti?

[19]) Zpráva z Brna ze dne 15. a 28. září 1621 v arch. místodrž. v Inšpruku.

Houfy lehké jízdy Uherské porůznu, již asi 24. a 25. září, do Moravy vpadly, hlavní však voj nepřátelský přitáhl ráno dne 26. září 1621 na roviny Moravské a položil se před Skalicí Posádkou v Skalici byl prapor pěchoty pod velením hejtmana Raubera, kteréhož císař nedávno před tím na milost přijal. Markrabí Krnovský vyzval hejtmana, aby město vzdal dobrovolně, kterýž žádal na rozmyšlenou do třetího dne, čehož když mu povoleno nebylo, vzdal pevnost a s žoldáky svými vstoupil do služby Krnovského. Toho také již času vypravena byla část vojska uherského s hrubou střelbou k městu Strážnici· Valdštejn poslal z Břeclavě veliteli posádky Strážnické, hejtmanu Haugvicovi, vzkázání, aby proti nepříteli udatně se bránili, že pomoc brzy jim poslána bude. Po takové jisté připovědi hejtman Haugvic s ostatními důstojníky na vyzvání nepřítele nechtěli města vzdáti, posádka však po dvoudenním obléhání města vyslala ven bubeníka k nepříteli se vzkázáním, že se chce poddati. Důstojníci žádali odkladu do třetího dne, aby o tom Valdštejnovi oznámiti mohli. Vojákům byla milost slíbena, důstojníkům však vzkázáno, aby bez podmínek se vzdali. Za příčinou tou povstala mezi vojáky a důstojníky bouřlivá nevole, při kteréž velitel Haugvic dva vojáky zastřelil. Zjitření vojáci někteří nechtíce čekati, až město vzdáno bude, přes valy ve zbrani i se svými nevěstkami do příkopu se spouštěli, aby k nepříteli přejíti mohli, za nimi i hejtman Dretleb přeběhl. Zbylá pak v městě posádka vydala svázaného velitele Haugvice s jiným ještě hejtmanem nepříteli. A takž vzdáno město.

Valdštejn, jak již podotknuto, byl toho času v Břeclavi, odkudž dne 28. září s 600 jízdných a 400 mušketýry k Strážnici vytrhl, aby dalšímu pochodu nepřítele přes řeku Moravu překážel. Oznamujeť o tom českým, vlastní rukou psaným listem K. z Lichtenštejna: »V. kn. M. oznamuji, že jest nepřítel silně přes Bílou Horu přesadil, Skalici oblehl, město Strážnici vyplundroval, Holič vzal, ale nebylo tam toliko 15 mušketýrů. Já Skalici succurirovati nemohu, nebo při sobě přes 1000 knechtů a 600 koní effective nemám. Já tyto hodiny s kavalerií a s 400 mušketýry bez bagagi k Strážnici se dávám, ne abych Skalici succuriroval, než abych nepříteli přes Moravu bránil.«

S 600 jízdných a 400 mušketýrů (600 pěších ponecháno posádkou v Břeclavi) vypravil se hrdinský voják Valdštejn proti mnohem větší než desateronásobné přesile nepřátelské. Málo bylo vojska císařského toho času na Moravě, aby mohlo čeliti silnému vpádu nepřátelskému z Uher. A k tomu skrovnému počtu vojska na pomoc vyslaný, za peníz papežský najatý pluk Aldobrandinův, jenž neřídil se vrchním velením Valdštejnovým, rozložen byl v Jihlavi a Znojmě, kdež žádné toho času nebezpečí nehrozilo. Valdštejn ulehčil hořkosti své nad takovým válečným hospodářstvím v listu Lichtenštejnovi nadepsaném slovy: »Aldobrandinova veliká armáda vartuje v Jihlavi a v Znojmě purkmistra. Pěknej sukurs papežskej!« Kdyby slova ta byl četl Aldobrandini, anebo jemu byla donešena, byl by zajisté ihned stal se nepřítelem Valdštejnovým. A takovým dobrým vojákem a někdy špatným diplomatem byl Valdštejn hned od začátku, že bez ostychu a obavy pravdu pověděl. Aby nedostatku vojska na Moravě sám nějak odpomohl, prosil Lichtenštejna, aby jízdu, kterouž za krátkého svého pobytu před Kladskem v kraji Hradeckém najímati dal,

k přehlídce předvésti a neprodleně jí na Moravu táhnouti poručil, »nebo« doložil »jest periculum in mora«. A vůči takovému válečnému nebezpečí na Moravě nezapomínal Valdštejn i starati se o Kladsko, v jehož vůkolí část jízdy jeho byla zůstala. »Bude potřebí ta místa okolo Gladska osaditi, nebo, jak ode všech srozumívám, že něco lidu tam, aby do země vpády činili, nepřítel poslati chce,« oznamuje v shora jmenovaném listu.[20])

Po vtrhnutí vojsk uherských a Krnovského na Moravu nařízeno části vojska císařského v Uhřích, aby vojsko vytáhlo k hájení Moravy. Ačkoliv rozkazy ihned byly provedeny a vojsko císařské říkaje v patách po vytrhnutí nepřítele následovalo, nemohlo s těžkou zbrojí svou lehké jízdě Uherské nijak stačiti.[21]) Krnovský a Uhři dobyli již Skalici, Strážnici a dobývali již město a zámek Veselí, když císařské vojsko z Uher na pomoc vyslané do Hainburku dne 5. října přibylo počtem 12.000 pěších a jízdných s 660 vozy. Téhož dne také přijel do jmenovaného města kurýr od Valdštejna se vzkazem, »poněvadž nepřítel Skalici a Strážnici opanoval«, aby pochod byl urychlen. Dne 7. října vyslal Valdštejn opět k pomocnému vojsku císařskému a španělskému rychlé poselství, aby si pospíšili, poněvadž Krnovský s Uhry již do Veselího střílí a on s 1300 jízdných beze vší pěchoty nemůže na nepřítele se odvážiti.[22]) Dne 8. října přibyli císařští do Břeclavě a dne 9. t. m. do Hodonína, kamž opětně stihla rychlá zpráva Valdštejnova, že posádka ve Veselím před hroznou střelbou nepřátelskou nebude moci déle se držeti a že hrad opustiti musí, protož aby pospíšili. Toho času, když výstražná zpráva Valdštejnova o Veselím stihla do Hodonína, stala se již skutkem. Posádka nemohouc dočkati se pomoci a vidouc, že hrad ubrániti nemůže, vykradla se v noci tiše a zanechala zámku pustého i pevného města nepříteli. Desátého dne října postoupilo císařské vojsko až do Bzence a 11. t. m. do Uherského Hradiště,[23]) kdež spojilo se s Valdštejnem, jenž roztroušené posádky některé k sobě stáhl, aby se sílil. Císařské vojsko čítalo tehdy na 18.000, kdežto nepřátelské počítalo na 30.000 mužů a čekalo ještě na 10.000 vzbouřených Valachův.[24]) Valdštejn dychtil po boji, jakož viděti z několikerých jeho poselství k vojsku na pomoc z Uher táhnoucímu, aby pochody urychlilo.

Ačkoliv císařští osmidenním pochodem unaveni a poměrně počtem také slabší byli nežli nepřátelští, sváděny po krátkém odpočinku časté potyčky s Uhry. V jedné takové krvavé bitce pobil Valdštejn se svými 14 kompaniemi

---

[20]) Orig. v arch, místodrž. král. Česk.

[21]) Císař Ferdinand psal dne 9. října 1621 kurfirštovi Saskému: »Obwohl nun unsere, in Hungern in der Schütt gelegene, Kriegs Armada, von dannen aufgeprochen und dem Vheindt vast auf dem Fuess nachsezet, jedoch, weil zu besorgen, dass dieselbe einem so geschwinden Vheindt mit Ihrer schweren Armatur so leichtlich nicht werde volgen können...« (Orig. v státním arch. Drážď.)

[22]) J. Zeidler píše z Vídně dne 9. října Konradovi Gehenovi: »Der Obrist Wallenstein schreibet, dass es ihme nur an Mussquettiren mangle, sonsten wollte er ihnen stracks entgegenrücken.« (Orig. v státn. arch. Drážď.)

[23]) Zprávy o pochodu císařského vojska z Uher z listu H. Pappusa arciknížeti Leopoldovi. (V arch. místodrž. v Inšpruku.)

[24]) Elvert XXII. 104.

jízdných a za pomoci plukovníka Miniatiho na 400 Uhrův a ukořistil tři kornety, kteréž do Vídně na znamení vítězství odeslal. Začež Uhři zase se vymstili přepadením a zbitím asi 200 mužův Valdštejnských. Lehká, četná jízda nepřátelská rozlétala se v houfích po Moravě, pustošila zemi, přepadala různá místa, jako Litovli, Unčov, Třebovou a j. Vtrhli až ku Přerovu i počali ohrožovati Olomouc. Císařští je pronásledovali. Valdštejn se svou jízdou a svého spoludruha Jindřicha Hysrle i plukovníka Miniatiho tvořil přední sbor císařského vojska. Dne 18. října přitrhl na noc do Kroměříže, odkudž oznamoval arciknížeti Leopoldovi, že nepřítel před svítáním z Veselího vytáhnul a k Uherskému Brodu se obrátil, Lipník a Helfenštejn že se vzdal a posádka k nepříteli se přidala. »Račiž V. kn. M. uvážiti,« píše o tom Valdštejn, »jak s takovou čeládkou může se bojovati. Přibyl jsem dnes do Kroměříže s jízdou Hysrlovou a Miniatiho, jakmile zasvitne den, vytrhnu k Přerovu, abych město obsadil, poněvadž žádají pomoci. V. kn. M. račiž býti ubezpečena, že stále budu bdíti a v důležité takové záležitosti pilně pracovati. Slezané dosud nepřišli, i jsem s tím spokojen, že ti, kteříž vzpouru vojenskou by osnovati chtěli, nepospíchají.[25]) Já se svými Valony musím býti blízko Olomouce, neboť na ty mohu se spolehnouti a dobrý řád vojenský s nimi držeti.« [26])

Valdštejn vytáhl ráno dne 19. října z Kroměříže k Přerovu, aby poskytl městu usazením posádky pomoci proti nepříteli. Dlouho však zajisté v Přerově nemeškal, neboť již 22. října byl v Olomouci. K spěchu takovému pobídl ho nepřítel, jehož hlavní voj z Uh. Brodu dne 20. října k Olomouci vytrhl. Odtud psal dne 22. října svému nejvyššímu lejtnantu Ferdinandovi Gerstorfovi, že přehlídka jízdy, kterou v Hradecku najímati dal, již snad vykonána, protož aby ji rozložil v Broumově, Trutnově a v blízkých však hrazených městech, k ní však něco pěchoty aby přidáno bylo, aby je nepřítel nějak náhle přepadnouti nemohl. Mimo to nařizoval Valdštejn, aby jízda zůstala posádkou na vykázaných místech v Čechách, ačkoliv mu byl dříve poručil s ní do Moravské Třebové přitáhnouti, »neboť v Třebové leží jízda J. z Náchoda a tu i tam rozloženo jest po markrabství vojsko císařské«, a protož že ponechá jízdu svou v Čechách, aby zatím ušetřena byla. Gerstorf sám však aby brzy k němu přijel a zprávu podal, proč dvě jiné kompanie do Moravy nepřitáhly.[27]) Z opatření takových viděti, jakým Valdštejn byl i ve věcech válečných dobrým pro sebe hospodářem. Nejvyšší lejtnant Ferdinand z Gerstorfu přijel vedle poručení do Olomouce k Valdštejnovi, aby mu oznámil, proč dvě kompanie jízdy na Moravu se nevypravily a co stalo se s třemi ostatními

[25]) Ve zprávě kurfirštovi Saskému ze dne 20. října 1621 vykládá J. Zeidler náhled Valdštejnův v téže příčině několika obšírnějšími slovy: »Ich vernehme, der Obriste Wallnstein habe anhero berichtet, er achte es für gutt, dass das Schlesische Volck jezo gar nicht ankäme, es wehre sonsten Ihr brauch in den Hungrischen Kriegen gewesen, dass sie gerne gegen dem Winter aussm Felde gerucket wehren, und möchten leichtlich das andere Kaiserische Volck auch uffbringen und unruhig machen. (Orig. v státn. arch. Drážďanském.)

[26]) Opis listu ze dne 18. října 1621 v arch. státn. v Drážďanech a v Inšpruku.

[27]) Orig. v arch. místodržitelství království Českého.

k přehlídce v Hradci Králové již připravenými. Kurfiršt Braniborský vydal totiž mandát, kterýmž zakázal poddaným svým dávati se do cizích služeb válečných, a poněvadž většina žoldáků, kteříž pod prapor Valdštejnův najímati se dali, byla až z Braniborska, ujelo jich 140, když o zákazu se dozvěděli, a dvě na odchod již připravené kompanie také na Moravu táhnouti nechtěly. Valdštejn podal zprávu o takovém zákazu císaři a poslal mu na rozkaz jeho také dne 2. listopadu 1621 patent kurfiršta Braniborského.[28])

Valdštejn obsadil Olomouc a za ním přitrhly některé houfy nepřátelské, kteréž rozložily se kolem Olomouce, dobyly Přerov a ještě jiná dvě místa, vypálily několik vesnic,[29]) přepadly potravní vozy Valdštejnovy, průvod rozsekaly a potraviny zabraly.[30]) A jízda Valdštejnova také kdy a jak mohla vypadla proti nepřátelskému vojsku; jednotlivé tlupy o 50, 60 koních vyjížděly z Olomouce až ke Znojmu i do jiných končin.[31]) Častými takovými potyčkami, které dály se velmi zhusta mezi vojskem císařským a nepřátelským, nemohlo docíliti se arci žádných konečných výsledků. Vojsko z obojí strany se pobíjelo, domácí lid hynul, země se pustošila. K velké bitvě nepřišlo, poněvadž císařské ani uherské vojsko nebylo soustředěno. Uhři byli toho času u Olomouce, u Tovačova, u Kroměříže, plenili krajinu u Příbora až i u Frydku a Místku; dne 24. prosince na štědrý den dobyl, vyplenil Velen z Žerotína město Šternberk a zase odtáhl, hlavní však voj velením Bethlena Gabora ležel v Uherském Brodě, odkudž odebral se na konci měsíce prosince do Skalice.[32]) A podobně jako uherské bylo i císařské vojsko na různých místech rozloženo. Valdštejn s jízdou svou a Hysrlovou, Miniatiho i částí jiného vojska byl v Olomouci a okolí, Pavel z Lichtenštejna s nevelikým počtem ve Znojmě a největší díl vojska přibyl dne 9. listopadu ve dvě hodiny v noci do Kroměříže, odkudž častokráte proti houfům nepřátelským vypadli a s kořistí do ležení se vraceli. Dne 27. prosince vytáhli k Prostějovu.[33]). Odvahy k výpadům a loupení bylo na obou stranách dost a dost, však rozhodné srážce jedni i druzí se vyhýbali. Jednalotʼ se v Mikulově o mír, k němuž jak Bethlen tak i císař náchylni byli. Bethlen, jenž počtem vojska předstihl svého nepřítele, daleko ale zůstával za lépe vyzbrojeným, vycvičeným vojskem císařským, věděl zajisté dobře, že vítězství, kterýchž na Moravě dobyl přepadením, pustošením četných míst, záležela hlavně na rychlé jízdě, však v spořádané bitvě že by mohl býti poražen. Obával se katastrofy. A vojsko císařské zase nemohlo výbojně proti nepříteli proto postupovati, poněvadž cítilo se býti slabým a dlouho očekávané

[28]) Orig. listu Valdštejnova ve Víd. st. arch.

[29]) Zpráva Pavla z Lichtenštejna arciknížeti Leopoldovi do Inšpruku ze dne 5. listopadu 1621 v místodrž. arch. v Inšpruku.

[30]) Elvert XXII.

[31]) Psaní P. z Lichtenštejna arciknížeti Leopoldovi ze dne 26. listopadu 1621 v místodržit. arch. v Inšpruku.

[32]) Listy Krišt. Pappusa arciknížeti Leopoldovi ze dne 10., 15. listopadu a 28. pros. 1621 v místodrž. arch. v Inšpruku.

[33]) Zprávy Kr. Pappusa arciknîž. Leopoldovi v místodrž. arch. v Inšpruku.

posily že Slezska částečně teprva v prvních dnech měsíce prosince na Moravu přibyly a s císařskými se spojily.[34])

S nespokojenou, na různých místech rozloženou armádou císařskou nemohl Valdštejn nic jiného proti nepříteli podniknouti, nežli co byl učinil. Vítězil v potyčkách nad Uhry i nad lidem markraběte Krnovského a takž další šíření plamenů války na Moravě zameziti pomáhal, že pak také staral se jako dobrý organisator vojenský o řádné zásobování, placení vojska, aby nebylo na škodu země a bylo na šťastný prospěch válečného vedení, pověděli jsme již obšírněji. Neméně pečoval o to, aby vojsko, kteréž pod praporem jeho bojovalo, bylo dobře, náležitě na čest jména jeho vyzbrojeno. Jízda Valdštejnova utrpěla v častých potyčkách s Uhry mnohé ztráty na mužstvu i zbroji. Aby lid nahražen býti mohl, o to staral se Valdštejn najímáním nové jízdy v kraji Hradeckém již před svou výpravou na Moravu; v příčině pak opatření potřebné zbroje psal dne 1. prosince 1621 knížeti Karlovi z Lichtenštejna, z kteréhož listu jakož i z jiných a z jednání jeho poznáváme, že přede vším a vždy měl na zřeteli, aby ze všeho válečného počínání vzešel prospěch císaři. »Poněvadž nevím, aby kdo opravdověji a lépeji v službách JMC. jako V. kn. M. postupovati měl,« píše v českém listu Valdštejn, »jsem o to pokusiti se musil, JMC. žádati, aby V. kn. M. se remitirovalo zbroje na mou cavalerii způsobiti, nebo to za jednu nejplatnější službu v tyto časy JMC. činěnou bejti pokládám, poněvadž budouc nyní cavaleria dokonce disarmirována, JMC. žádné služby činiti nemůže: pročež V. kn. M. služebně prosím, že pro mou cavalerii račte poručiti 2000 párů pistol, 2000 mušketův krátkých s velkou kulkou, 1500 zbrojí, než toliko zadní a přední kus a šturmhaub, a 500 celých kyrysů beštelovati, nebo to al disconto de la nostra paga přijíti chceme.« Bohužel, že o delším válečném pobytu Valdštejnově na Moravě velmi málo máme zpráv; nepochybujeme však nic, že časem dosti hojně ještě doplněny býti mohou. Však i z toho mála poznáváme jasně, že vykonal svou povinnost.

Vedle věcí vojenských staral se také Valdštejn, jako bohatý na Moravě usedlý pán, o statky své, kteréž mu l. 1619 pro zradu spáchanou byly skonfiskovány, po vítězství však císařském na Bílé Hoře zase vráceny. Nejen že po tři léta nebral žádného důchodu, ale krásné statky jeho byly vzbouřenými Valachy a vojskem hrozně také spustošeny. Ačkoliv přes deset let na Moravě byl usedlý, v království Českém, v rodné zemi své, byl přece domovem, kdež také již od začátku roku 1621 některá panství za půjčené císaři peníze držel v zástavě. Na jaře t. l. byl Valdštejn již rozhodnut, že v Čechách zůstane, kdež při konfiskaci statkův nekatolických stavův hojná kynula žeň každému, kdož měl hodně peněz. Snad že i spustošení statkův jeho na Moravě, i r. 1619 spáchaný čin odvezením peněz zemských, poněvadž až příliš ještě v čerstvé byl paměti, pohnuly Valdštejna, že již roku 1621 chtěl statky své na Moravě prodati; snad také jako dobrý finančník si vypočetl, že za peníze, kteréž by za statky na Moravě utržil, více a větších ještě statkův v Čechách, poněvadž tam peněz se nedostávalo, nakoupiti bude moci. Významným do-

[34]) Zpráva ze dne 8. prosince 1621 u Elverta XXII.

kladem, že v Čechách trvale usaditi se chtěl a jak velice mu na panství Friedlandském záleželo, jest post scriptum listu, Karlovi z Lichtenštejna dne 1. prosince 1621 odeslaného, kterýmž oznamuje: »Jak od V. kn. M. zpráva strany Frydlandu, aby se prodal, přijde, ihned se do Čech k V. kn. M. k službě navrátím.«

V příčině prodeje statkův na Moravě vyjednával s bohatým Štěpánem Schmidtem, kterýž na Moravě držel statky Kunštat, Jimramov a Velké Němčice.[35]) Shodli se na sumě 400.000 zl., za kteréž statky Valdštejnské na Moravě měly býti prodány. Schmidt nabízel Valdštejnovi, aby přijal za kupní cenu úpis císařův na dlužnou mu sumu 400.000 zl. Valdštejn byl ochoten k takové smlouvě přistoupiti, vymínil si však ve věci té svolení císařské. I poslal někdy v listopadu 1621 list císaři, kterýmž oznamoval, že statky své na Moravě prodal Štěpánovi Schmidtovi za 400.000 zl. rýnských, kterouž sumu by mu chtěl zaplatiti penězi, jež od císaře má dostati. »Poněvadž však bez nejmilostivějšího svolení VCM. takový postup peněz přijmouti nemíním, prosím VCM., jest-li v tom nejmilostivější vůle VCM., abych kupní smlouvu s ním uzavřel, aby mně jmenovaných 400.000 zl. na statcích v Čechách, kteréž v zástavě držím, ujištěny a k sumě na nich zapsané připočteny byly. Nežádám žádné jiné zástavy aniž úroků, kteréž VCM., osm zlatých ze sta, Štěpánovi Schmidtovi byla platila, tak že VCM. ročních úroků z takové sumy 32.000 zl. na prospěch zůstane.«[36]) Že Valdštejn bez svolení císařského postoupení císařem dlužných peněz přijmouti nechtěl, z toho poznáváme, jak ve všem byl pro sebe opatrným a také vůle císařské nejoddanějším služebníkem, z uvolení pak, že nežádá vyplácení 32.000 zl. ročních úroků, viděti, že s prodejí statkův svých na Moravě pospíchal, i že v příčině postupu dlužných peněz nebyl vůči císaři hamižným, vydíravým jako jiní.

Císař odeslal takovou žádost Valdštejnovu dne 26. listopadu 1621 knížeti z Lichtenštejna do Prahy, aby podal o tom své dobré zdání.[37]) Jakou podal zprávu, nevíme; soudíme však, že nedoporučil císaři příznivé vyřízení žádosti, poněvadž mezi dlužnými penězi Schmidtovi byly také císařské dary z milosti udělené, a takovými značnými sumami kdyby placeny byly lacině prodávané zabavené statky odbojných i všech nekatolických šlechticův v království Českém, kdy hotových peněz svrchovaně bylo zapotřebí, nebylo by pomoženo bývalo prázdné pokladně císařské. Smlouva kupní o statky Valdštejnské na Moravě konečně uzavřena nebyla. Panství Vsetínské prodal Valdštejn teprv dne 20. června 1623 Zdeňkovi Žampachovi z Potenštejna na Hodoníně za 130.000 zl., ostatní pak statky brzy potom.[38])

---

[35]) Štěpán Schmidt z Freihoffenu, jenž pocházel ze Štýrska, byl r. 1606 důchodním berním na Moravě, l. 1611 radou dvorské komory císaře Rudolfa, berníkem říšským; po vítězství císařském u Prahy pak prostředníkem, aby stavové Moravští císaři se poddali, r. 1621 byl dohlížitelem na zásobování vojska na Moravě atd. Za příčinou náboženství, poněvadž nechtěl státi se katolíkem, vystěhoval se s jinými exulanty z Moravy do ciziny.

[36]) Orig. německého listu v říšsk. fin. arch. ve Vídni sub »Böhmen« L. V. I.

[37]) Elvert XXII.

[38]) Desky zemské Olomoucké v Brně, 36. fol 10. ɔc.

Mimo zprávy o válečnictví a o prodeji statkův na Moravě známe také česky psaný list Valdštejnův k císaři asi z druhé polovice měsíce listopadu 1621, kterýmž hájil svou právomocnost jako zástavní držitel panství Jičínského. Ota Jindřich z Vartemberka, jinak Kulhavý, někdy manžel Alžběty Smiřické, hlásil se po bitvě na Bílé Hoře, když Markyta Slavatová, rozená ze Smiřic, jako poručnice statků Smiřických z království s Bedřichem Falckým uprchla, o část zboží Smiřického. V příčině té poháněl k soudu Jarolíma Bukovského z Hustiřan, úředníka a pomocníka paní Slavatové proti Alžbětě Smiřické, kterýž před soudem státi nechtěl a prý z Čech utekl. I vyžádal si Vartemberk při císaři list zatykací na Bukovského, aby se jím, kdekoliv by ho dopadl, vězením ujistiti mohl. Bukovský však z Čech neutekl, zůstával usedlým na panství Jičínském, nezbraňoval se ku právu státi, obával se ale nějakého násilí, kteréž by na něm provedeno býti mohlo, a proto prosil držitele panství, jako vrchnost svou, za přichránění. Valdštejn žádal tudíž císaře, poněvadž Otovi z Vartemberka na omylnou jeho zprávu list zatykací na Bukovského vydán byl, týž pak na statku jeho Jičínském byl usedlý a před právo, kdež by obviněn a státi povinen byl, postaviti se nezdráhal, aby Vartemberk proti Bukovskému ničeho mocí nepodnikal, nýbrž všeho právně vyhledával. Načež císař Ferdinand k prosebné žádosti Valdštejnově oznámil dne 10. prosince 1621 knížeti z Lichtenštejna, aby Vartemberk, ač mu list zatykací dán byl, Bukovského nezatykal, nýbrž při svou proti němu právně provedl.[39])

Dříve než dlouho vyjednávaný mír v Mikulově byl uzavřen, vypravil se Valdštejn do Čech; vojsko jeho zůstalo na Moravě. Jel přes Hradec Králové, aby pohlédl na svou nově najatou jízdu, z kteréž, jak již praveno, na 140 do Braniborska ujelo.

Z krátkého pobytu Valdštejnova v Hradecku známe moment z jeho života, kterýž, ač nebyl žádným životopiscem zaznamenán, předce vzbuzuje, povznáší mysl naši výše, než zapomenutá jeho výprava proti ubohým, vzbouřeným sedlákům v květnu 1621 podniknutá, a více nás zajímá, nežli přehlídka nové jízdy, o kteréž nemáme z té doby žádných zpráv. V sousedství, ač dosti vzdáleném, rodného sídla Valdštejnova Heřmanic, žila rodina Lukáše Škornice Balbina z Vorličné na Petrovicích, jenž zastával úřad královského purkrabí na panství Pardubském a za času odboje českého jako úředník byl a zůstal věrným králi Ferdinandovi. Jaká byla známost Valdštejnův, nebo jen Albrechta z V. s patricijským rodem Balbinův z Vorličné, usedlým v Hradci Králové, nevíme.[40]) Že však nebyl to jen svazek stejného politického smýšlení, soudíme z toho, že Valdštejn sedmému poslednímu dítěti Lukáše Škornice z Vorličné

[39]) Oba listy v arch. místodrž. král. Českého.

[40]) Zaznamenáváme sem doklad, že l. 1613 dne 6. května kvitovala Veronika Balbinová z Konecchlumí Adama staršího z Valdštejna na Žehušicích z úroku na sumu 1500 kop, a r. 1623 dne 23. dubna kvitoval Karel Balbin z Vorličné paní Veroniku Valdštejnskou, rozenou Trčkovou z Lípy na Žehušicích, poručnici sirotkův a statkův po Adamovi starším z Valdštejna, opět z ouroku sumy 1500 kop m. (V arch. musea král. Českého.)

Bohuslavu Balbinovi, narozenému dne 3. prosince 1621, za času svého pobytu v Hradecku byl kmotrem. Balbín v dedikaci čtvrté knihy »Miscellaneí« arcibiskupovi Pražskému, hraběti Janovi z Valdštejna, výslovně praví: »Jsemť váš od dětinství, když od nejstatečnějšího bohatýra, potomního knížete, ze slavného rodu vašeho na loktech jsa držán, vodou posvěcující byl jsem zmyt a k životu věčnému i k dědictví synův božích vzkříšen.«[41]) Jaká divná hra osudu! Valdštejn, jakž jsme již nejednou pravili, pomáhal ve službách císařských pokořiti národ, jemuž velikou měrou se zpronevěřil, a z dítěte císařského úředníka, kterémuž Valdštejn byl kmotrem, v seminářích jesuitských, národu českému tehdy nepřátelských, vychovaného, vyrostl znamenitý obhájce národa, jenž spisy svými, zvláště však nadšenou »Obranou jazyka slovanského a českého« nemálo proslul.

Valdštejn přibyl do Prahy[42]) nejspíše k vyzvání knížete Lichtenštejna, kterýž na vyzvání císařské do Vídně odjeti měl dne 22. prosince. Správu obecní zemskou v království za nepřítomnosti téhož říditi měl, vedle nařízení císařského, nejvyšší hofmistr Adam z Valdštejna. Lichtenštejn však chtěl, aby vedle politické správy království také vojenské věci v nejisté takové době a zvláště v městech Pražských řízeny byly silnou rukou zkušeného vojáka. A takovým mužem byl A. z Valdštejna. Ustanoven byl nejvyšším měst Pražských a »gubernatorem království Českého«,[43]) jakž níže uvedená listina ze dne 7. ledna 1622 ho jmenuje. Byl vojenským velitelem, a jako takový měl na starosti ubytování, přehlížení, zaopatřování nejen posádkou v Praze ležícího, ale i skrze města Pražská táhnoucího vojska. Vyřizoval stížnosti obyvatelstva proti výtržnostem a přílišným požadavkům žoldákův, vydával, podpisoval v příčině té vyšlé patenty, pečovati musil nejen o vojsko, nýbrž i o bezpečnost, dobrý pořádek v městech Pražských i v království.

Jmenování Valdštejnovo na takový úřad, ač stalo se již v polovici asi měsíce prosince 1621, bylo schváleno teprv listem císařským ze dne 18. ledna 1622, když kníže Lichtenštejn ve Vídni těžce se roznemohl a na brzký návrat jeho do Prahy nebyla naděje.

---

[41]) »Ab ipsa infantia vester sum, cum a fortissimo heroë et postea duce, ex gloriosa gente vestra, in ulnis gestatus aqua sanctificante in baptismo ablutus, in vitam aeternam et sortem filiorum Dei regeneratus sum.« O věci té zmínil se Emanuel Tonner v překladu »Obrany jazyka slovanského.«

[42]) Při dvoře císařském ve Vídni vypravovalo se již v polovici měsíce listopadu, že Valdštejn tam přijede, poněvadž by prý rád byl jenerálem. Zaznamenáváme takovou zprávu na znamení, jak v okolí dvorském ceněny byly služby jeho válečné. Saský zpravodaj Zeidler píše o tom Schönbergovi dne 17. listopadu 1621 z Vídně: »Der Obriste Wallenstein kompt itzo hierher, wollte auch gern ein Generall sein.« (V státn. arch. Drážď.)

[43]) Slovy těmi rozuměti musíme, že zastával vrchní vojenskou správu v Čechách, neboť gubernatorem, totiž místodržícím, království Českého, jmenován byl v lednu l. 1622 na ten čas při dvoře ve Vídni meškající, až do té doby »zřízený komisař«, kníže Karel z Lichtenštejna. Červenka zaznamenal: »Albertus, praeterea ob egregia sua edita in bello facinora, belli consiliarius, supremus praesidiariorum Pragae commorantium praeses et quidam urbis gubernator, item generalis vigiliarum praefectus a caesare appellatus est.« (Opis listiny nalézá se ve veřejné knihovně vysokých škol Pražských, sub XVII. D. 26.)

Z doby »gubernátorského« Valdštejnova úřadu vypravuje nám zapomenutá listina zvláštní čin, kterýž svědčí o mravní povaze a náboženském jeho smýšlení. Když po bitvě na Bílé Hoře vojska císařská vtrhla do Prahy a všeobecné nastalo pustošení a loupení, největší měli z toho prospěch židé, kteří od žoldákův všechny kradené věci za laciný peníz skupovali. Mnozí ze stavu panského, rytířského i městského doptavše se svých vzáctných, památných věcí u židů, žádali proti slušné záplatě jich vrácení, však židé zdráhali se tak učiniti, i vznesli takovou záležitost na rady soudu apelačního, odkudž s dobrozdáním ku konečnému vyřízení zaslána knížeti z Lichtenštejna. Dekretem ze dne 9. února 1621 nařízeno: co komukoliv ze stavův panského, rytířského před vykonáním povinnosti císaři a stavu městskému před obnovením, dosazením nové rady pobráno a prodáno bylo, toho že ničehož židé žádnému proti výplatě, ani jinak navracovati povinni nejsou a býti nemají. Jinými slovy: koupě uloupených, kradených věcí, poněvadž prý od vojákův zastaveny býti nemohly, uznána za zákonitou a čas před zavedením císařského řádu prohlášen mimo zákon a právo Když Valdštejn jmenován byl nejvyšším měst Pražských a »na ten čas gubernátorem království Českého«, zapověděl veřejným prohlášením, aby žádný, křesťan nebo žid, bez vědomí a dovolení hejtmanův od vojákův ničehož nekupoval pod hrdla ztracením. Židé však ani takového přísného rozkazu nedbali. Za času Lichtenštejnova pobytu ve Vídni vloudili se někteří vojáci, kteříž byli na stráži před jeho bytem na náměstí Malostranském, jedné noci do domu a vylomivše násilně dvéře pobrali z pokoje knížecího na penězích, klenotech, zlatohlavových kobercích více než za 8000 zlatých. Druhého dne, když krádež vyšla na jevo, bylo 14 vojákův i s jedním židem, kterýž mnoho takových věcí, zvláště zlatohlavové koberce koupil, vězením opatřeno. Jakého dostalo se trestu žoldákům, nevíme. Žid odsouzen byl vedle prohlášeného rozkazu k smrti a měl býti na břehu židovském blíže katovny oběšen.[44]) Však bohatší židé Pražští přišli v tichosti k Valdštejnovi do domu Smiřického v Menším městě Pražském a hleděli poníženými prosbami a nemalým darem Valdštejna sobě nakloniti, aby jich spoluvěrci, přednějšímu židu Pražskému, hrdlo daroval. Uvolili se a již i přinesli v dar 10.000 zlatých rýnských pro zachování hrdla téhož žida. Valdštejn takový ouplatný dar nepřijal. Poněvadž však i někteří velcí páni za žida se přimlouvali, svolal Valdštejn dne 7. ledna 1622 celé koncilium duchovních i sbor osob světských k úradě, jak by v příčině té spravedlnosti i vzáctné přímluvě znamenitých pánův dosti státi se mohlo. Ze všech řádův duchovních v Praze trvajících vyzvány byly vždy dvě osoby, podobně z měst Pražských dvě osoby ouřadní, sekretář i jiní poctiví, vzáctní lidé, židé starší přivedeni pak rychtářem vojenským. A když tak byli pohromadě, žádal Valdštejn všechny za dobré zdání, zdaližby darováním života časného jednomu židu, poněvadž na smrti jednoho žida málo záleží, nemohlo býti mnohým spomoženo k věčnému životu, kdyby se taková suma jemu nabízená od židův přijala a na věčný plat uložila, z kteréž by se mládež židovská i křesťanská na *prospěch království Českého* na věčnost vychovávala. Když přednesený návrh ode všech schválen byl, po-

[44]) Pavel Skála V.

ručil Valdštejn, aby takových v dar mu nabízených 10.000 zl. starší židé v desíti převázáních po 1000 zl. z příbytku jeho, domu Smiřického, na ramenách přes most a skrze město do depositu kanceláře Starého města Pražského nesli, aby takž přečinění jich všem známo bylo. Což když se stalo, odvedl Valdštejn »k rozmnožení a k vzdělání náboženství katolického« dotčených 10.000 zl. purkmistru, radě i starším obecním na skutky pobožné, a sice aby z peněz těch každoročně »platu věčného a stálého« 600 zl. r. na dva terminy rektoru kolleje jesuitské u sv. Klimenta P. Val. Coroniovi i jeho nástupcům odvozovali. Z kteréhož platu aby jesuité povinni byli mládence z pokolení židovského na víru křesťansko-katolickou obrácené a pokřtěné ve školách umění liternímu vyučovati. Pakli by žádných židovských na víru katolickou obrácených mládenců nebylo, tehdy aby tolik alumnů v konviktu téže kolleje jesuitské vychováváno bylo, kolik by se jich za roční plat zaopatřiti mohlo, kteříž však povinni býti měli řád kněžský v království Českém na sebe přijmouti. Mládenci z židovského pokolení však, kdyžby v témže konviktu víře katolické se vyučili, aby živnosti své obyčejem a způsobem křesťanským »počestně« vyhledávali.

Zbývá nám ještě připomenouti, že jízda Valdštejnova na Moravě, když mír v Mikulově posledního dne měsíce prosince 1621 podepsán byl, zůstávala některý čas (s císařským vojskem pod velením Maxmiliana z Lichtenštejna na Moravě rozloženým) posádkou v Mor. Třebové.[45]) Když pak vojsko uherské z Moravy vytáhlo a Bethlen Gabor ze Skalice do Uher se vypravil, obrácena byla jízda Valdštejnova opět do Čech před Kladsko, kdež část jeho vojska i po odchodu na Moravu zůstávala. Jakož vidíme z listu Ferdinanda II. kurfirštovi Saskému ze dne 20. září 1621, kterýmž žádá císař, aby plukovník Schlieben se saským na hranicích ležícím vojskem pluku Valdštejnovu před Kladskem byl nápomocen, zvláště však, aby Hrádek (Wünschelburg), kdež lid Krnovského byl posádkou, přepadnouti a dobyti mohli.[46]) Jízda Valdštejnova konala před Kladskem se střídavým štěstím svou povinnost. Jednou však, když nově najatým 500 vojákům Valdštejnským nařízeno bylo, aby před Kladsko se vypravili, však peněz jim žádných, zač by sobě kupovati mohli, dáno nebylo, a v ležení císařském nemalý byl nedostatek na špíži, nechtěli takovému rozkazu zadosti učiniti, nýbrž rozutekli se, kam kdo chtěl. Před vzdáním se hrdinsky bráněné pevnosti srazily se tři pluky pěchoty Lichtenštejnské, Valdštejnské a jiné s jízdou z Čech, Moravy i s lidem Slezským, aby konečně Kladsko dobyli.[47])

Byl-li Valdštejn při posledním dobývání Kladska osobně účasten, nevíme.[48]) Pavel Skála vypravuje sice ve své historii, že když mladý hrabě Thurn do-

[45]) Rozložení, ubytování vojska stalo se dne 5. ledna 1622 v Mikulově za přítomnosti kardinála Dietrichštejna. (Opis listiny v arch. místodrž. v Inšpruku.)

[46]) Palm, Acta publica 1621.

[47]) Pavel Skála V.

[48]) Dne 13. dubna 1622 psal Pavel Michna z Prahy nejvyššímu kancléři Zdeňkovi z Lobkovic: »Nyní dal pan nejvyšší (Valdštejn) ordinancí panu Lažanskému, aby se svým rejtarstvem táhl k Kladsku, a tak račte tam u Chlumce těch nevděčných hostí zbýti.« (Orig. v arch. Roudn.)

vedl šťastnými výpady zásobovati pevnost špíží i obrokem, vojsko saské, na pomoc císařským před Kladsko vyslané, od obléhání upustilo a starost, práci nejvyššímu z Valdštejna ponechalo, aby sám s lidem svým pevnost císaři v moc uvedl. Také Marradasovi k obléhání města Tábora vyslána na pomoc část vojska Valdštejnského.

Při úřadu nejvyššího měst Pražských a gubernátora království Českéko týkala se činnost Valdštejnova v nejbližší době po roce 1621 ubytování císařského vojska v Kouřimi, Lounech, Českém Brodě, Slaném, Slanském kraji, Chomutově, Mostě, Brandýse n. Orl., Lanškrouně, Žamberce i jinde, a zatykání od praporů markraběte Krnovského rozehnaných vojákův.

Vedle toho, poněvadž někteří fanatikové, nehledíce na nebezpečenství, jaké by povstati mohlo, s reformací náboženskou nevčasně pospíchali, byl Valdštejn při Lichtenštejnovi vážným rádcem, aby se vědělo, netoliko co se činiti má, ale také co se může činiti.[49]) Hlavní však zřetel obracel na skupování, rozmnožování statkův v Čechách. Chtěl býti nejen bohatým, nebo nejbohatším mezi českými kavalíry, nýbrž také hodnostmi, předností nad jiné vyniknouti. Bystrým zrakem, prozíravým duchem dovedl vždy v pravý čas postřehnouti, čeho se na svůj prospěch chopiti. Dne 9. června 1623 slavil sňatek vedle projeveného přání císařova[50]) se spanilou Izabellou Kateřinou, zamilovanou dcerou Karla z Harrachu, císařského komořího a předního rádce Ferdinanda II. A již dne 7. září 1623 povýšen byl do stavu knížecího. A takž bohatstvím, půjčkami peněz císaři činěnými, kterýchž nabýval znamenitými operacemi finančními, za pomoci mocných přátel při dvoře císařském našel cestu, kteráž ho vedla na výši jeho záměrů moci a slávy.

---

[49]) Pavel Michna 13. dubna 1621 nejvyššímu kancléři království Českého, Zd. z Lobkovic: »Zdání mé jest, aby se nic in negotio religionis neměnilo bez snešení pana arcibiskupa s JM. knížetem z Lichtenštejna, aneb v nepřítomnosti JM. kn. s pánem z Valdštejna....« (Archiv kníž. Lobk. v Roudnici.)

[50]) Červenka napsal: »Ad ducendam alteram conjugem hortante ipso caesare animum adjecit.«

PŘÍLOHA.

Valdštejnův řád vojenský pro jízdu z r. 1617.

Koncept Valdštejnova vojenského řádu pro jízdu uložen jest v cís. a kr. archivu ministerstva války ve Vídni pod signat. 1617. XII. 3. s nápisem: »Das Wallensteinische Reiterrecht aufbewahrt als das beim Regierungsantritt Ferdinand II. für das kaiserliche Kriegsheer bestandene Kriegsregolament. Auf Ferdinands Befehl von Wallenstein entworfen.« A čte sé v tato slova:

Reiterrecht, wie die durch die römisch kais. Mt. unsern gnedigisten geliebten Herrn Vettern und Herrn Vater beschlossen, darauf dann die Corasier und Arcibusier, so uns zu Erretung unserer getreuen anjetzo periclitirenden Erblanden und Unterthonen durch den wolgebornen unsern Cammerer, lieben getreuen, Albrechten von Walenstein, Freiherrn, wider unsere Feind die Venediger zugeschickt und unterhalten werden, schwörn und mehren sollten, wie dieselbe von und zu Wort hernach folgt.

Erstlichen sollen die Patronen mit wohl geübten Knechten und Rüstungen, die Corasieri mit Kires und Rüstung, wie sich gebüret, die Arcibusier aber neben der Rüstung mit einem guten Pürschrohr und einer guten Carbinerror, auch einer guten Seitenwöhr gefasst und versehen sein.

Es soll auch jeder sich mit demjenigen Sold, der ihm in der Musterung ausgeworfen, benuegen lassen und so lang dienen, als ihne Herr von Walenstein, Freiherr, in diesen Zug bedorfen wird.

Item, wo einer oder mehr sein Anzahl an guten Pferden in der Musterung nicht hätte, soll ihm so viel an dem Geld abgezogen, wo auch einem eins oder mehr Pferd erlegen oder abgiengen, so soll er dieselbig alsbald wieder zu erstatten und zu erfüllen schuldig sein; welche aber von den Feinden erschossen oder umkommen würden, diese sollen dasselbig Monat für gut passiert und hernach on weitern Fehl erstattet werden.

Item, es soll keiner einig gemustert und gut gethane Pferd weder in Wagen spannen noch zur Sämbfart gebrauchen.

Item, es soll ein jeder Herr und Junker von Haus aus seine Knecht dermassen bekleiden, damit ihr Leib vor Kelt und Ungewitter beschüzt und die Püxen wolbedekt sein mögen.

*

Item, es soll auch jeder Herr und Junker seine Knecht, wo nit länger, jedoch so lang man sie in Diensten gebrauchen werden, zu bestellen schuldig sein.

Es soll auch kein Knecht oder Diener von seinem Herrn oder Junkern vor Verstreichung seiner bestimmten verdingten Zeit, da ihne der Herr oder Junker sonsten nit gern ziehen lassen wollt, Zustellen und Urlaub zu fordern Macht haben, sondern er soll schuldig sein, bei ihme zu bleiben, und ihme zu dienen und ihne mit der Besoldung nit zu steigern, so lang er bleibt und dient: und welcher darüber seinen Herrn und Junkern wider dessen Willen verlassen und aus dem Feld oder vom Haufen ohne Erlaubnis und Passpart ziehen würd, der soll, da er betreten wird, an Leib und Leben gestraft, oder, da er entlauft, offentlich zum Schelmen gemacht und von männiglichen an allen Orten und Enden darfür gehalten und nicht gelitten werden.

Item, es soll kein Knecht seinem Herrn oder Junkern mutwilliglich truzen, noch sich widersetzen, vil weniger ein Püxen oder Wehr uber ihn rucken, bei Leibstraf.

Item, es soll keiner dem andern sein Gesind aufreden, oder abspannen, da auch ein Knecht von seinem Herrn oder Junkern mit Unwillen oder etlicher Misshandlungen halben käme oder beurlaubt wird, so soll kein ander Herr oder Junker, der in diesem Zug ist, denselben annemen, es sei dann dessen sein voriger Herr wohl zufrieden.

Hergegen aber sollen die Herrn und Junkern sich aller Gebühr und Bescheidenheit nach gegen ihren Knechten verhalten. Da aber ein Herr oder Junker seine diener ubl und unbillich halten wurd, Klag und Spaltung derhalben zwischen ihnen fürfiel, so soll der Hauptmann billiches Einsehen haben, und da durch dieselbigen der Klag nit mag abgeholfen werden, so soll er es, weil kein Feldmarschalk verhanden, an den Obristen derselben krabatschen Granizen, wer der jederzeit sein wird, gelangen lassen; der soll vorher darinnen vernemen und jederzeit, was recht und billich ist, verordnen.

Item, da einer oder mehr aus solichen Reisigen erkranken, oder sonsten aus Befehl des Obristen, oder Rittmeister, in ehrlichen Sachen vom Feind gefangen wurden, den sollen ihre Besoldung 3 Monat lang nach derselben Zeit, im Fall die Fahnen so lang fleucht, passiert und dieselben wie die gesunden gehalten. Doch sollen ihre der Kranken und Gefangnen Pferd und Rüstungen jederzeit in der Musterung durchgefürt werden. Da aber einer oder mehr unter diesen Reitern, Knechten oder Pferden von den Feinden umkäme, oder sunst aus wissentlichen Umfall abgiengen, so sollen dieselben sich in einem Monat, nach Erkantnus der Musterkommissarien, mit andern Knechten oder Rössen gefasst machen, oder es soll ihnen die Besoldung nit mehr passiert oder bezalt werden.

Item, es soll auch bei denen Pflichten, damit er uns vermüg dieser Bestallung zugethan ist, und bei seinen Ehrn, in der Musterung, oder sunsten, kein Knecht, Pferd, Harnisch, oder andere Rüstungen, bei andern entlehnen und durch die Musterung bringen, noch einer dem andern reichen: sondern ein jeder soll für sich selbst völlig und notdürftiglich versehen und gerüsst sein, auch auf Zug- und Wachten sich aller derselben Währn und Rüstungen, wie er damit

in die Musterung erschienen, zu gebrauchen und die zu fürn schuldig sein, und da einer oder mehr sich hierüber vergössen wird, die sollen ihre Besoldungen verwirkt haben und darumben gestraft werden.

Es soll auch keiner, ausser des Ritmeister, des Leutenambt und Fendrichs, jedes Färdten wachtfrei, sondern die übrigen alle soliche zu verrichten schuldig sein.

Es sollen auch die Rittmeister fleissig acht haben, in den Zügen oder Ordnung mit Ernst darein sein, dass die Reiter den Musterregistern nach ihre Pferd und Rüstungen bei der Fahnen vollig haben und führn.

Wann dann bei einem oder andern ein namhaft und verdächtiger Mangl an der Zal befunden wird, sollen die Reiter darumben ernstlich zu redt gestellt, Erkundigung und Nachfrag gehalten werden, wie es damit geschaffen und woher der Abgang erfolgt, auch fürter notdurftig Einsehens derhalben haben.

Item, die Ritmeister, auch Befehlshaber und Reiter sollen ihr Aufsehen nach uns, auf unsern geordneten Hofkriegsrath, Presidenten und Räthe, den crabatischen Granizobrist haben, und ihnen in allen fürfallenden gebürlichen Sachen getreu, gehorsam und gewärtig sein, sich in Feld, oder Besatzungen, auf Wächten, Fütterungen und Verglaitungen, wie es die Notdurft erfordert, und wir und unser geordneter Hofkriegsrath, oder Obrister, ihnen dessen Befehl thun werden, bei Tag und Nacht gehorsam willig mit ganzen oder halben Fahnen und Rotten samendt und sonderlich gebrauchen lassen; ohn ihr Erlaubnus weder mit Fahnen, Rotten noch sonsten aus der Ordnung und dem Lager, oder Besatzung, nit reiten, noch sich ohne Befehl mit dem Feind einlassen, sondern ein jeder soll bleiben, wohin er von dem Obristen oder seinem Hauptmann beschiden wird, und sich diesfalls in allweg aller gehorsamb, wie es ehrlichen, redlichen Reiters- und Kriegsleuten zu thun gebürt, und sie ihren Kriegsherrn und deren nachgesetzten Obrigkeiten von rechten Billigkeiten wegen zu leisten schuldig, auch dessen mit dieser Bestallung verbunden sein, verhalten.

Item, gedachte Befehlshaber und Reiter sollen bei ihren ritterlichen, adelichen Ehrn und Pflichten, in Kraft dieser Bestallung, verbunden sein, das alt löblich Reiter- oder Ritterrecht unter ihnen in höchsten Ernst und Fleiss anzurichten, zu handhaben, fortzusetzen, sich demselbigen, als ihrer ordenlichen Justizien, zu unterwerfen und zu gehorsamen, auch alle und jede Verwirkung, oder Misshandlung, vermög dieser Bestallung und der kaiserlichen Rechten und wohlherkommen Kriegsgebrauch, fur denselbigen rechtfertigen und strafen zu lassen.

Wir wöllen auch hiemit von fürstlicher Macht, Hoheit und Amts wegen auf die, mit ihrer kaiserlicher Mt. beschehne Vergleichung und aus Rath und Gutachten unserer getreuen Lande, solch alt Herkommen des löblichen Ritter- und Reiterrechts eingesetzt und eingericht und gehandhabt haben, in aller Gestalt und Maas, wie die römisch Kais. Mt. soliches aus Rath und Gutachten Chur und Fürsten, auch gemeiner Stände des heiligen römischen Reichs stabiliert und angeordnet hat, ordnen und bestätigen, auch dasselbig hiemit wissentlich und wellen, dass alles dasjenig, so ordenlicher rechtmässiger Weis, vermög der aufgerichten Ordnung, welche in des Reichs Abschied begriffen, vor demselbigen und durch dasselbige gehandlet, gesprochen und geurtheilt

wird, nit allein bei uns an unserm fürstlichen Hof, in unsern Feldzügen und Besatzungen, sondern auch in allen unsern Erblanden vor rechtmässig, kräftig und beständig gehalten und unwidersprechlich gehandhabt und vollzogen werden solle.

Item, was in währenden Feldzügen und Besatzungen allenthalben vor den. Reiterrechten geurtheilt und gehandlt wird, dasselbig soll alles in ein Kriegsprotokoll aufgeschrieben und verzeichnet, und uns Abschriften zu Handen unsers Hofkriegsraths mit des Obristen Bekräftigung überschickt werden, damit man aller ergangnen Urtheil und Handlungen Wissens haben und darob halten möge, auch ein jeder kunftiglich sich desselbigen zu gebrauchen und zu erholen habe. Und dieweil ein Zeit hero unter dem sonderlich deutschen Kriegsvolk viel Ungehorsam, Unordnung, wilds und freiwilligs Leben und Wösen wider der loblichen deutschen Brauch und Herkommen, die vor allen andern Nationen in Mannheit, Frombkhait und Kriegszucht den Preis gehabt, eingerissen ist: damit nun solichem Unrath ferner begegnet und gesteuert, mehr Gottsforcht, christlicher Wandl, guet Ordnung, Justicien und Gehorsam, darauf alle menschliche Wohlfart steet, wiederbracht und gepflanzt werde, so sollen sich demnach die Reiter erstlich vor gottlosen, leichtfertigen, pesen Leben, sonderlich vor Gottslästerungen, Verachtung seines göttlichen heiligen Worts, vor Beschwarung auch Vergwöltigung des armen Manns hüten, und keine unzichtige Weiber mit sich führn oder in Leger haben; doch da andere unverdächtige Eheweiber, so man zu Abwartung der kranken Personen, zum Waschen und unstrafbarlichen Dingen ohne Schand und Unzucht braucht, verhanden wären, dieselben geduldt und zugelassen worden, solches aber auch mit Vorwissen der Befehlsleut.

Es sollen auch die Rittmeister und Befehlshaber sich bei ihren höchsten Ehrn und Pflichten zu befleissen schuldig sein, dass sie in solichen ihren untergebnen Reitern kein bös Exempl geben, sich für sich selbsten alles christlichen guten Wandls befleissen, ob der Gerechtigkeit dergleichen ob dem Armen halten, auch ihre Reiter dahin weisen und halten.

Item, es sollen sich auch die Herrn und Junkern sammt ihren Knechten befleissen, alle Suntag und so oft zu Gottesdienst oder zur Predig geplasen wird, das Wort Gottes fleissig zu hörn, denselbigen abzuwarten: welicher mitlerweil in Gelöhern, in Tabernen oder andern ärgerlichen leichtfertigen Örtern betreten wird, der soll dorumb gestraft werden, nämlich, ists ein Knecht, mit den Eisen in Gefenknus oder nach Gelegenheit seiner Verwirkung, ists aber ein Herr oder Junker, so soll ihne sein Hauptmann dorumb fürfordern und mit ernstlichen Worten strafen. Da aber kein Besserung bei ihme erfolgt, so soll er vor dem Obristen beklagt, zuletzt auch mit den Reiterrechten gedrohet werden, dass er, im Fall er je in offentlichen und ärgerlichen, gottlosen Wandl verharrn wird, dorumb mit gemeiner Erkanntnus des Rechten andern zu einem Exempl gestraft und vom Haufen geschafft werden sollte.

Weiters ist vermög dieser Bestallung ausdrücklich verboten, dass unter währenden Gottsdienst und Predig kein Wein, Bier oder dergleichen durch die Marcandanten oder Leitgeben ausgezapft und verkauft werde.

Gleichergestalt soll man gegen den offentlichen Gottslästrern verfahrn, diejenigen, so fürsätzlich Gottes Namen fluchen und schenden, an ihren Leib und Leben strafen.

Item, dieweil es leider dahin kommen, dass unter den Kriegsleuten, sonderlich den deutschen, das lästerlich, viehisch vollsaufen schier die meiste Übung ist, doraus der ganzen Nation viel Verklienerung, Unehr, Nachtheil und Spott entsteht, beuorab in Krieg, auch destoweniger sig und glückliche Verrichtung erfolgt: so soll hiemit den Hauptleuten, Befehlshabern, gleichsfalls Herrn, Junkern und Mitreitern in Kraft dieser ihrer Bestallung zum ernstlichisten eingebunden sein, sich der stätt immerwährenden Vollerei zu mässigen, sonderlichen aber soliches ihren Knechten und Dienern auch nicht zu gestatten.

Item, wo unter Beuelchsleuten einer oder mehr erkundiget wurd, welicher der immerwährenden viehisch lästerlichen Vollerei dermassen ergeben wäre, dass er seinem Befehl und des Kriegsherrn dienst nicht notdurftiglich abwartete: den oder demselbigen sollen sein oder ihre Beuehl genumen, entzogen und andern würdigen, so immer niechter, zugestellt und geben werden; solichem soll sich auch keiner, wer der sei, zu widersetzen, noch ihme jemand beizufallen oder ihne zu verständigen Macht haben, in Kraft dieser Bestallung, auch vermög eines jeden Pflicht.

Item, es soll auch durch den Obristen und das Reiterrecht in allen Mishandlungen, so voller Weis durch Herrn, Junkern, Knecht, gross oder klein Hanns (sic) geschehen und strafbar sein, die Trunkenheiten zu keiner Entschuldigung oder Milderung der Straf angezogen oder angesehen, sondern viel mehr soliche Verbrechung desto schärfer, schwerer auch getoppelt gerechtfertigt und gestraft werden.

Item, welicher Vollerei halben Feindsnoth versaumt, oder verschlafet, der soll darumben an seinem Leben gestraft werden.

Item, alle auch jede Reisige sammt andern Knechten, so den Reitern dienen, weliche also viehisch trunken und dergestallt voll, dass sie ihr selbst und ihrer Vernunft nicht mächtig sein, antroffen wurden: die sollen stracks gefanklich eingenommen, in die Eisen geschlagen und ohne des Hauptmanns Vorwissen nit ausgelassen werden. Zudem sollen sie auch Macht haben, dieselben ihrer Erkanntnus nach zu strafen und diejenigen, so sich widersetzen, vor das ordenliche Reiterrecht zu stellen.

Item, wann einer oder mehr sich mit wehrhafter Hand gegen den Obristen einlassen, oder sich sonsten ihren Hauptleuten, Wachtmeistern und andern Befehlshabern, sonderlich wann sie ihnen Ambts oder Regiments halben etwas befohlen, widersetzen wurden: die sollen darumben an Leib, Ehr und Gut nach Erkanntnis der Reiterrecht gestraft werden.

Item, welicher sich mit verächtlichen, schmählichen Worten gegen seine Obrigkeit setzen wird: der solle fur das Reiterrecht gestellt und darumben nach zutragunder Handlungen gestraft werden.

Item, welicher wider den Obristen und andere seine fürgestellte Obrigkeiten ein Meuterei wurde machen: der soll dorumb für das Recht gestellt und an Leib und Leben gestraft werden.

Item, sie sollen sich der Justicien und Feldordnung in dem Umbplasen oder Ausrufen, Geboten oder Verboten, in den Legern gemäss und gehorsamlich verhalten und demselbigen zu geleben schuldig sein, bei ihren Pflichten.

Item, es soll keiner an die Justicien, als Provosen und andere derselben Diener auch zugehörigen, wie die Namen haben, Hand anlegen oder ihnen mit Gewalt oder Unbescheidenheit widerstreben, noch sie an ihren Befehlchen verhindern, sondern vielmehr, da sie jemand vergewältigen wollt, schützen und schirmen helfen, alles bei Straf Leibs und Lebens.

Item, es soll keiner den Obristen, seinen Hauptmann oder anderen statt den Provosen, seinen Diener, den sie von Regiments wegen begern, verhalten, noch sein Gesind unbillicherweis wider Recht versprechen noch verthädigen, sondern in allweg gut Regiment helfen halten.

Es sollen auch die Rittmeister und gemeine Reiter bei ihren Pflichten schuldig sein gut Zug und Ordnung zu halten, sich des Streichens von den Fahnen genzlich zu äussern, sonderlich soll kein Reisiger in den Tross und unter den Pagassi finden lassen, noch fur den Fahnen ausser den Leger rucken und vorhin ziehen, in Betrachtung, dass einem jeden ehrliebenden nicht allein vor sein Person, sondern auch mit seinen Knechten gebürt, an keinem Ort sich finden zu lassen, dann bei und unter seiner Fahnen, dahin er verordnet. Und soll keiner weder für sein selbst Person verreiten, noch seinen Knechten soliches zu thun gestatten, es geschehe dann mit Vorwissen seines Hauptmanns, sonsten in keinerlei weis, alles bei schwerer Straf, so bei des Obristen oder der Reiterrechten Erkantnus stehen solle.

Item, es soll sunst keiner aus der Leger Besatzung oder von den Fahnen mit einem oder mehr Pfärten ohn des Hauptmanns, oder dessen nachgesetzen Beuelchsleuten, Erlaubnus verreiten, oder auf der Füetrung über Nacht ausbleiben: wer es übertritt, der soll nach sein des Hauptmanns und jetzt ermelten Reiterrechts Erkantnus gestraft werden.

Item, da auch einer aus dem Feld oder Besatzung mit seiner Person oder Reitern, ohn sondere Erlaubnus oder Bewilligung abziehen wird, über den soll durch den Obristen ein Reiterrecht gehalten und als einen unredlichen, feldflichtigen gesprochen und geurtheilt werden, dergleichen soll sein Pferd, Harnisch und was er bei sich im Feld hat, auch sein Person, wo er angetroffen wird, männiglich und gar preis sein.

Item, welicher nun zu den Feinden hinüber fallen wird, der soll durch den Obristen und das Reiterrecht zu einem Schelmen und unehrlichen Mann gemacht, offentlich daruor ausgerufen und geplasen werden.

Item, wo einer im Feld von seinen Fahnen fliehen oder sonst heimlich oder öffentlich Flucht machen wird, der soll an Leib, Ehr und Leben gestraft werden. Da auch andere, die soliches sehen, derhalben unverwendten Fuess in denselbigen geschossen oder gestochen, dieselben nit daran gefrauelt, sondern noch grossen Dank dorzue haben.

Item, es soll keiner ohne Erlaubnus des Obristen keinen Trumeter zu den Feinden schicken, noch von ihnen einnehmen oder in anderweg etwas mit ihnen handlen, Spräch halten noch Brief überschicken. Wann auch Brief oder Potschaft

ihme von Feinden zuekumben, soll er soliches alsbald seinem Hauptmann anzeigen, die Brief und Potschaft nicht hinterhalten, sonder dieselbige alsbald durch ihr Mittl uneröffnet, unerforscht an den Obristen gelangen lassen, bei seinen Ehrn, Pflichten, auch Erkantnus aus Straf des Reiterrechtens.

Item, es soll niemand von den Feinden oder ihren Zuegehörigen, es sei Weibs oder Mannsperson, jung oder alt, durch die Wacht, es sei aus oder in das Leger, viel weniger aber in die Besatzung gelassen werden: sonder wer derselben innen wird, soll sie aufzufangen, auch fur sein Hauptmann und den Obristen zu stellen verbunden sein.

Weiter soll keiner auf Züge, Wachten oder unter fliegenden Fahnen in der Ordnung oder besetzer Wacht kein gewehrte Hand geben, gegen den andern gebrauchen, noch mit ihme palgen oder schlagen: welicher das thuet, der soll alsbald von den Befehlsleuten, so da zugegen sein, in des Obristen Hand verstrickt oder gefänklich eingezogen, vor Recht gestellt, an seinem Leib und Leben nach Erkantnus gestraft werden.

Item, es soll auch keiner dem andern, wo es immer sei, mit keiner Püxen, oder mördlichen Wöhr, über Rucken angreifen, schiessen, noch einer den andern zu Ross herausfordern und sonsten keiner dem andern mutwillig Gewalt thuen, bei Straf, auch Erkantnus des Reiterrechtens.

Item, es soll keiner den andern in seinem Gezeldt oder Losamendt bei Tag oder Nacht muetwilligerweis überfallen, vergweltigen bei hechster Straf und Erkantnus Reiterrechtens.

Item, es soll auch keiner kein Pflueg berauben, noch Mühlen, Pahöfen, und was zu gemeiner Notdurft dienstlich ist beschödigen oder verbrechen, noch kein Wein, Korn oder Meel muetwilligerweis auslaufen lassen, verderben oder zu Schaden bringen, bei Leibstraf.

Item, es soll keiner wider den andern, oder ein Nation, oder Kriegsvolk wider das ander, es sei zu Ross oder zu Fuess, was Nation er wölle, sich rotten, Aufruhr oder Zulauf machen, noch seiner Nation zuschreiben, bei Verlust Leibs und Lebens.

Es soll auch keiner bei besetzer Wacht kein Püxen losschiessen, noch ungestimbes Gesang und andere Unruhe machen. Wer das übertritt, der soll darumb nach Erkantnus gestraft werden.

Item, es soll keiner alte Uneinigkeit oder Feindschaft im Feld oder Besatzung, so lang sie in unsern Diensten sein, eifern noch mit tötlichen Fürnemen rechen, sonder dieselbig Sachen einstellen, auch durch den Obristen, auch die Haupt und Befehlsleut vergleichen lassen, oder sich ordenlichen rechtens gebrauchen: welicher darüber thet, der soll dorumb gerechtfertigt und gestraft werden.

Item, da einer oder mehr mit den andern uneinig wurden, und mit Worten oder Tadt (sic) an einander wischen soll: ein jeder, der solichen Unwillen sihet oder erfahret und dabei ist, Fridt machen und dorauf die zertragnen Parteien denselbigen Fried stark unverwidert zu halten schuldig sein, so lang sie in unsern Diensten verbleiben.

Item, es soll keiner sein ordenliche Wacht versaumben, noch sich derselbigen verweigern, oder vor gebürlicher Zeit und ehe man sie abfürt, davon abziehen, sondern an dem Ort, dahin er verordent, unverruckt bleiben: welicher das ubertritt, der solle vor den Obristen und Hauptleuten gestellt, da er sich dessen nit genugsam verantworten kann, so soll dorumb vor den Reiterrechten Erkantnus gehen und er seine Besoldung verlieren, oder ohne Passparthen von Haufen geschafft, oder sonsten nach Gestallt der Sachen gestraft werden.

Es soll auch ein jeder mit seinen Rüstungen und gebürenden Wehrn, wie er dorauf gemustert ist, auf die Wachten ziehen, und soll weder auf Tag noch Nachtwacht von seinem Pferd ohne sondere Ehehaft nit abstehen: welicher anderst betreten, der ist den Obristen das Pferd und Harnisch verfallen, dauon dem Wachtmeister der halbe Theil gebürt, und soll noch weiter nach Erkantnus gestraft werden.

Item, es soll keiner auf der bestellten Wacht oder Scharwacht ohne Noth Lärmen machen, sondern seine Schar oder Schildwacht mit höchsten Fleiss versehen, damit uns und dem Kriegsvolk kein Nachtl doraus entstehe. Da aber einer etwas daruon versaumbete, soll er vor dem Obristen und Reiterrechten dorumb Antwort zu geben schuldig sein.

Welicher dann auf der Wacht trunken und voll begriffen wird, also dass er sein Wacht nit notdurftiglich versehen, die rechte Losung nit von sich geben kann: der soll nach Erkantnus des Obristen und Hauptmanns oder des Reiterrechtens gestraft werden.

Item, es soll auch keiner fremde verdächtige und argwonige Personen beherbergen, noch bei sich aufhalten, sondern dieselbige bei seiner Pflicht dem Obristen, oder seinem Hauptmann, anzumelden schuldig sein.

Item, da jemand wäre, der Vortheil an Feinden und Nachtl an den Freund sehe, oder einen guten Rath zu geben wüsste, wie dem Feind abzubrechen, oder sich vor Schaden zu verhüten sei: derselbig soll in stiller geheimb dem Obristen oder seinem Hauptmann anzuzeigen schuldig sein, auch ihme dorumb grosser Dank gesagt werden.

Item, da ein Feldschlacht erfolgt, oder man in andere weg mit dem Feind zu thuen gewunne, so soll ein jeder an dem Ort und an der Stat, da er hingeordnet ist, bleiben und von dannen ohne Befehl seiner Obrigkeit nicht verrucken noch weichen bei seinen Ehrn, und ob andere Kriegsleut mittlerzeit an einen andern Ort wider die Feind siegeten, so soll ein jeder, der durch diesen Weg Gehorsam leistet und dasjenige thuet, so ihme befohlen ist, ebenso guet gehalten werden, als der durch einen (andern) Weg auch in Gehorsam die Tadt vollbringen helfen, damit also der Gehorsam als die rechte Grundfest aller guten Regiment in ein Weg, sowohl als in den andern, erhalten und dargegen der Ungehorsam verhüt werde.

Item, da Gott Genad gebe, dass den Feinden obsieget wurde, so soll nichts desto weniger keiner ohne Erlaubnis sich ausser seiner Ordnung von seinen Fahnen aufs Peuten und Nacheilen begeben, sondern darbei bleiben und sich seiner Obrigkeit Befehls verhalten, bei seinen Ehrn und Pflichten; damit nit

aus Unordnung und Ungehorsam der Feind sich wieder wende und der ganz Haufen Schaden und Nachtheil dorumb nemen dürfe.

Item, es soll keiner dem andern sein gefangne und gewunnene Peut mit Gewalt oder sonsten mit nichten entfrembden, sondern alles dem alten Granizbrauch nach in gemeine Theilung kummen lassen; die Irrung und Uneinigkeit auch, so sich derhalben zutragen möchten, durch den Obristen oder ordenlichen Reiterrechten Erkantnus erledigen und entscheiden lassen.

Item, es soll keiner die Mercandanten inner oder ausserhalb dem Lager oder Besatzung plündern, Gewalt anlegen, oder auf den Proviantplatz Gewalt, treiben, in die Proviantplatzen fallen, noch etwas mit Gewalt nemen. Welicher es thuet, der soll gefänglich eingezogen und durch den Obristen oder das Reiterrecht an Leib und Guet nach der Verwirkung gestraft werden.

Item, es soll keiner vors Leger rucken, Vorkauf der Proviant zu thuen, sondern freien Kauf ins Leger bringen lassen.

Item, wo Vieh oder andere Proviant an den Feinden abgenommen wird, der oder dieselben sollen das Vieh ohne Erlaubnus des Obristen und ihres Hauptmanns nicht ausser dem Leger treiben, sondern um einen rechten Pfennig im Leger verkaufen; oder wo des Kaufs oder des Werths halben Irrungen fürfielen, soll der Obrist dorinnen zu sprechen und sie zu scheiden haben.

Item, wo einer oder mehr unter mehrgedachten Reitern im Leger oder sonsten in Dienst etwas hört oder verneme, das uns oder dem Kriegswesen und unsern Landen und Leuten zu Nachtl oder Verhinderung gereichen möchte oder sonsten argwänige Leut sehe oder wisse, der soll soliches von Stund an seinem Hauptmann, oder, wann die Sach also so wichtig wäre, an den Obristen gelangen lassen. Wo aber einer oder mehr soliches nit thäten, der oder dieselben, so man dessen in Erfahrung kummt, soll wie der Hauptseher an Leib und Guet gestraft werden, ohne alle Gnad.

Item, sie sollen auch alle und jede unsere und unserer Landen Unterthanen und Verwanten, wer die sein, niemand ausgenommen, im An- und Abzug und sonsten im Durchziehen und Legerung nicht beschwern, schätzen, plündern und in keinerlei Weg beschädigen, sonder jederman gebürliche Bezahlung thuen; da entgegen sollen sie von den Wirthen über die Gebühr nit geschätzt werden.

Item, da nit allweg des Geld oder Zahlung so ordenlich verhanden, so sollen sie sich nichts desto weniger aller Gebühr und Billigkeit zu halten und um dasjenig, so ihnen die Wirth oder arme Leut hergeben, erbare gute Rechenschaft zu halten, Zedl oder Bekantnus von sich zu geben und ihnen soliches hernacher an ihrer Besoldung abziehen zu lassen, schuldig sein; weliche aber ihre Harnisch, Panzer, Püxen oder Wehrn versetzten, sich also entblössten, dass sie ihren Diensten nit beiwohnen möchten, die sollen nach Erkantnus gestraft werden.

Wann sich auch begebe, dass mit Hilf des Allmächtigen der Feind Feldobrister oder Feldhauptleut durch die Reiter gefangen wurden, sollen dieselbigen Personen zu uns und unsern Obristen oder desjenigen Handen, der es Befehl haben wird, gegen stattlicher und billicher Verehrung gestellt werden.

Wo aber ausser dergleichen hohen Befehlsleut andere Personen gefangen wurden, die mügen in gleiche Peuth kummen, geschätzt und dem Kriegsgebrauch nach damit gehandlet; doch sollen alle und jede Gefangene dem Obristen anzeigt und on sein Vorwissen nit ledig gelassen werden.

Item, dieweil unterschiedliche Nationen zu Ross und Fuss zusammenkummen, derhalben um so vielmehr aus geringer Ursachen sich Unwillen und Uneinigkeit zuetragen möcht, soll dessen zu verhütung kein Nation die ander einicherlei Sachen halber mit Worten, Werken und Geberden schmähen, schimpfirn noch sich mit derselbigen Nation in einige Disputation einlassen; sondern wo einige Nation gegen der andern Beschwerdt, Spruch und Forderung zu haben vermaint, soll dasselbig bei ihrer Obrigkeit und gebräuchigen Kriegsrecht befürdert und ausbracht werden.

Im Fall aber einer oder mehr unter obgemelten Reisigen wider die Bestallung, oder sonsten in ander weg, wider Kriegsrecht und Brauch und sein Ehr und Pflicht handlen wird, derselb soll durch Mittl des Obristen, seines Rittmeistern, oder nach Erkantnus, Brauch und Herkommen des Reiterrechtens, auch nach Gelegenheit seiner Verwirkung am Leib und Guet gestraft werden.

Item, wo einer oder mehr von einem Rittmeister Anrittgeld nembe, zu der Musterung oder dem Haufen nit erschiene, sonder vor oder nach der Musterung, ehe das Feldregiment bestellt, wieder abtritt, oder sich in eines andern Herrn Dienst begäbe, derselbe solle gebürlicherweis fur das Reiterrecht citiert werden, auch dahin zu erscheinen und sich zu purgiren schuldig sein. Im Fall er aber ungehorsam ausbliebe, so soll alsdann nach beschehner Klag und Überweisung über ihne, als wann er zugegen, gesprochen und geurtheilt werden.

Da auch in diesen oder andern Zügen sich Irrungen oder Ehrnsachen, so sich in Kriegsdiensten zugetragen, zwischen den Reitern erhielten, die einer gegen dem andern vor den Reiterrechten austragen wollt, und der Klager wider sein Gegenpart, die allda bei dem Haufen in der Bestallung betreten, anruft, so soll ihme Rechts gestattet, der Beklagt ordenlich citiert werden und Antwort zu geben schuldig sein; hergegen soll sich der Anklager dem Obristen anstatt des Feldmarschals, weil auf der Granizen keiner gehalten wird, so lang mit Pflichten unterwerfen, gebürende Versicherung und Kaution thuen und alles, was sich hierinnen eignet und gebüeret, bis sein Sachen zur recht ausgefürt, erstatten. In dem allen sollen sich obgemelte Hauptleut und Reisigen halten, wie fromben, redlichen Ritters- und andern ehrlichen Kriegsleuten gebürt und zuestehet, bei eines jeden Trauen und Glauben.

Weiters sollen gedachte Reisigen monatlich, oder wann mans begert, sich mustern zu lassen schuldig sein und ihnen ihre Bezahlung dorauf folgen und gereicht werden. Da sich aber zutrüge, dass sich das Geld verzüge und nicht gleich zu Ausgang der bestimmten Zeit allwegen verhanden wäre, so sollen sie Geduld tragen, nicht destoweniger ihr Züg und Wacht versehen, auch kein Zug abschlagen, wie dann redlichen Kriegsleuten gebürt.

Es soll auch diese Bestallung und Artikl zur Zeit der Musterung offentlich den gemeinen Reitern im freien Feld unter fliegenden Fahnen fürgelesen, darauf sie gemehrt, werden.

So oft man auch hernach mustert, soll allwegen die Bestallungen den Reitern im Ring wider vorgelesen werden, damit sich männiglichen derselben desto besser zu erinnern und darnach zu richten hab.

Gleichergestalt alle Reiter, so sich kunftiglich auf die Granizen begeben, Dienst und Besoldung unter diesen Fahnen nemen wurden, sollen gleichswohl zu Haltung obgemelter Bestallung und Artikl verbunden sein, als wann sie zu Anfang dorauf bestellt worden und gemehrt hätten.

Es sollen sich auch die Hauptleut in ihrer Bewerbung wohl versehen, dass sich kein leichtfertige üblthätige und verleumbte Person unter ihre Reiter einmische, damit desto weniger Ungehorsam, Unordnung Meuterei bei den Haufen enstehen, die Ehrlichen und Redlichen desto ruehiger ihren Kriegsdienst abwarten mögen. Da auch solche unter den Fahnen hernacher sollten in Erfahrung gebracht werden, so sollen sie ihrer Mishandlungen halben, wann oder wo die beschehen, wover die wider Recht und Malefiz ist, vor den Reiterrechten fürgestellt nach Gelegenheit ihrer Verwirkung vom Haufen geschaffen, oder sonsten gestraft werden.

Da auch sonsten in dieser Bestallung einer betreten wirdet, der ein offentlicher Gottes und seines Worts Verachter, Lästerer, ein berüchtiger Jungfrauen und Fraunschänder, der einen unredlich ermordet, von seinem Herrn aus dem Feld geflohen, oder sonsten einer andern unehrbarlichen und unredlichen That überwiesen wäre, der soll vor den Reiterrechten dorumb fürgestellt und gestraft werden.

Item, da in solichen Artiklen auf diesmals was vergessen oder ausgelassen wäre, das Reiterkriegsleuten zu halten zuestunde und gebräuchlich wäre, sollen die Reiter ebensowohl darzue gehalten und verbunden sein, und die Übertreter nach Erkantnus dorumb gestraft werden, als wann es ausdrücklich in dieser Bestallung vermeldt wäre.

An diesem allen, wie oben nach längs ausgefürt, beschieht unser gnediger Willen, auch ernstliche Mainung.

Mit Urkund unter unserer Fertigung bekräftigt.

Geschehen in unserer Stadt Graz den . . . anno 1617.

Rejstřík jmen.

*) Závorkou opatřené číslice značí poznámkové strany.

*

OBSAH.

II.

III.

IV.

OPRAVY.

Na straně	6	v pozn.	15.	řádka	zdola	na místě Prorub čti Proruby.
»	»	19	shora	7.	»	na místě Prorubí čti Prorub.
»	»	43	zdola	22.	»	na místě Balbín čti Balbin.
»	»	50	shora	21.	»	na místě do Přerova čti do Prešova.
»	»	53	zdola	2.	»	v pozn. na místě z Firštenberku čti z Firštenberka.
»	»	71	shora	8.	»	na místě z Ditrichštejna čti z Dietrichštejna.
»	»	75	zdola	9.	»	v pozn. na místě Lev Rožmitála čti Lev z Rožmitála.
»	»	101	shora	17.	»	na místě Ladislavem z Lobkovic čti Ladislavem Berkou.
»	»	131	zdola	1.	»	na místě gleies čti gleiches.

LIBRARY
APR
24
1978
UNIVERSITY
OF TORONTO

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

D 270 W19D85
Dvorsky, Frantisek
Albrecht z Valdstejna az na konec roku 1621

